

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1927:16
FINANSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

GENTEMOT

MISSBRUK AV ALKOHOLHALTIGA APOTEKSVAROR M. M.
SAMT AV BEHÖRIGHETEN ATT Å RECEPT UTSKRIVA
SPRITDRYCKER M. M. FRÅN APOTEKSINRÄTTNING

AVGIVET AV

1926 ÅRS RUSDRYCKSLAGSTIFTNINGSBEREDNING

S T O C K H O L M

1 9 2 7

Statens offentliga utredningar 1927

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående åtgärder för tryggande av skogsvårdsstyrelsernas ekonomi m. m. Marcus. 109 s. **Jo.**
2. Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Av N. Herlitz. Norstedt. (2), 289 s. **Ju.**
3. Betänkande med förslag till lag om vissa av lands-ting eller kommuner drivna sjukhus m. m. Norstedt. 89 s. **S.**
4. Utredningar till belysande av arbetsfredsfrågan. Norstedt. 387 s. **S.**
5. Betänkande och förslag rörande den andliga vården vid armén. Norstedt. 51 s. **Fö.**
6. Supplement nr 3 till Sverges familjenamn 1920. Stat. repr.-anst. 31 s. **Ju.**
7. Betänkande angående sjöfartsavgifter. Idun. 376 s. **H.**
8. 1926 års pensionsutredning. Betänkande med förslag till ny civil pensionslag m. m. Marcus. 165 s. **Fi.**
9. Hussvampen och konservering av trä mot röta. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande nr 2. Tullberg. 68 s. 16 s. planscher. **K.**
10. Betänkande med förslag till lag om sinnessjuka och om undersökning angående sinnesbeskaffenhet m. m. 1926 års sinnessjuksakkunnigas betänkande. 1. Norstedt. 128 s. **S.**
11. 1924 års bankkommitté. Betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 74) om bankrörelse m. m. Marcus. 228 s. **Fi.**
12. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten. Marcus. 269 s. **Jo.**
13. Betänkande med förslag angående vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan jämte därmed sammanhängande frågor. Norstedt. 428 s. **Ju.**
14. Yttrande angående allmänna principer för en ny gruvlagstiftning. 175 s. **Fi.**
15. Yttranden i anledning av processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Norstedt m. fl. (4), 322 s. **Ju.**
16. Betänkande med förslag till åtgärder gentemot missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. samt av behörigheten att å recept utskrivna spritdrycker m. m. från apoteksinrättning. Marcus. 154 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1927:16
FINANSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

GENTEMOT

MISSBRUK AV ALKOHOLHALTIGA APOTEKSVAROR M. M.
SAMT AV BEHÖRIGHETEN ATT Å RECEPT UTSKRIVA
SPRITDRYCKER M. M. FRÅN APOTEKSINRÄTTNING

AVGIVET AV

1926 ÅRS RUSDRYCKSLAGSTIFTNINGSBEREDNING

STOCKHOLM 1927

ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

CENTRAL

MISSBRUK AV ALKOHOLHÅLLIGA APOTEKSVÄROR OCH
SÄMT AV BEHÖRIGHETEN ATT Å RECEPT FÖRSKRIVA
SPRITDRYGKER OCH FRÅN APOTEKSRÄTTNING

AVGIFTEN

OM ÅRS RÖSTRÄTTIGHET FÖR HVARJÄMBÅR OCH

1907

Till Herr Statsrådet och chefen för finansdepartementet.

Genom nådigt beslut den 23 september 1926 bemyndigade Kungl. Maj:ts chefen för finansdepartementet *dels* att tillkalla tre utredningsmän för att inom departementet biträda vid utredningen av vissa av departementschefen berörda frågor, som äga samband med gällande rusdryckslagstiftning, *dels*, i den mån så för behandlingen av vissa av ifrågavarande spørsmål finnes påkallat, för sådan frågas utredning tillkalla ytterligare en eller flera speciellt sakkunniga personer, *dels ock* tillhandahålla ifrågavarande beredning erforderlig kanslipersonal. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade chefen för finansdepartementet genom skrivelse samma dag undertecknade, ledamoten av riksdagens första kammare, förrådsförmannen A. J. Bärge i Katrineholm, ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren C. O. Johanson i Huskvarna samt byråchefen i kontrollstyrelsen A. S. E. Larsson, för att inom finansdepartementet biträda vid ifrågavarande utredning, varjämte åt undertecknad Larsson uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet ävensom att ombestyra sekreterargöromålen. Genom skrivelse den 1 november 1926 tillkallade därefter chefen för finansdepartementet undertecknade, överläkaren vid allmänna sjukhuset i Malmö N. J. J. Ljungdahl och apotekaren S. J. Gullström för att biträda vid utredningen av frågan om åtgärder gentemot missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror och mot illojal användning av befogenheten att å recept utskrivna spritdrycker, varjämte för övriga frågor andra speciellt sakkunniga personer samtidigt tillkallades.

1926 års rusdryckslagstiftningsberedning — som den sålunda igångsatta utredningen benämnes — har i enlighet med chefens för finansdepartementet yttrande till statsrådsprotokollet den 23 september 1926 erhållit i uppdrag att utreda ett flertal frågor, vilka dock hava det gemensamt, att de alla äga samband med gällande rusdryckslagstiftning. Då beredningens arbete den 1 oktober 1926 tog sin början, visade det sig omedelbart vara mest ändamålsenligt att först till behandling upptaga den fråga, som kunde sägas omedelbart påkalla ingripande från statsmakternas sida, nämligen frågan om

åtgärder gentemot missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror och av befogenheten att utskriva recept å spritdrycker m. m. Så snart på detta område speciellt sakkunniga personer av departementschefen tillkallats och inträtt såsom medlemmar av beredningen, hava erforderliga utredningar och särskilda undersökningar verkstälts. Beredningen har under sitt arbete rådfört sig såväl med medicinalstyrelsen som med kontrollstyrelsen.

Sedan 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning fullgjort sitt uppdrag på nu ifrågavarande område, får beredningen härigenom vördsamt överlämna betänkande i ärendet jämte förslag till följande författningar:

- 1) Kungörelse om ändring i vissa delar av förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m.;
- 2) Kungörelse om ändring i vissa delar av kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål.

Därjämte har beredningen i vissa avseenden hemställt om åtgärder, som åv medicinalstyrelsen och kontrollstyrelsen skulle vidtagas. Innebörden av dessa yrkanden framgår av den till beredningens allmänna motivering fogade hemställan.

Stockholm den 14 maj 1927.

SAM LARSSON.

A. J. BÄRG.

S. GULLSTRÖM.

C. O. JOHANSON.

MALTE LJUNGDAHL.

F Ö R F A T T N I N G S F Ö R S L A G

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m.

Häri genom förordnas, att 7—14 §§ i förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. skola erhålla följande ändrade lydelse:

7 §.

Befinnes läkare, veterinär eller tandläkare hava, i strid mot vad som överensstämmer med vetenskap och beprövad erfarenhet, uppenbarligen missbrukat behörigheten att för medicinskt ändamål utfärda recept å alkoholhaltig vara, som i denna förordning avses, spritdrycker, vin eller exportöl, äger medicinalstyrelsen föreskriva, att ifrågavarande läkares, veterinärs eller tandläkares recept å sådan i denna förordning avsedd vara, vilken må från apotek utlämnas allenast enligt recept, varom i 1 § sägs, icke må å apoteksinrättning expedieras eller expedieras allenast med iakttagande av de särskilda föreskrifter, som medicinalstyrelsen kan komma att utfärda.

8 §.

Bryter någon mot vad i 1, 5 eller 7 § stadgas eller mot av medicinalstyrelsen med stöd av 2—4 §§ utfärdade särskilda föreskrifter, straffes med böter från och med tio till och med ettusen kronor eller, därest omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

9 §.

Bryter någon mot stadgandet i 6 §, straffes med böter från och med fem till och med tvåhundra femtio kronor.

10 §.

Den, som under den tid, då han är ställd under tilltal för förbrytelse mot denna förordning, fortsätter samma förbrytelse, skall, när han därtill

varder lagligen förvunnen, för varje gång, stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är stadgat för sådan förbrytelse; dock må sammanlagt fängelsestraff icke överstiga två år.

11 §.

Husbonde ansvarar för förbrytelse, som mot denna förordning begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person liksom vore förbrytelsen begången av honom själv, därest icke omständigheterna göra sannolikt, att förbrytelsen skett utan hans vetskap och vilja.

12 §.

Till ansvar enligt denna förordning må icke dömas, om förbrytelsen enligt allmänna strafflagen eller annan författning bör beläggas med strängare straff.

13 §.

Böter, som enligt denna förordning ådömas, skola i händelse av bristande tillgång förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Av böter, som enligt denna förordning ådömas, tillfalle en tredjedel åklagaren och återstoden kronan. Finnes särskild angivare, tage han hälften av åklagarens andel.

14 §.

Allmän åklagare skall med noggrannhet tillse efterlevnaden av denna förordning. Åtal på grund av bestämmelse i densamma anhängiggöres vid allmän domstol.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

kungörelse om ändring i vissa delar av kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål.

Häriigenom förordnas, att 5—8 §§ i kungörelsen den 27 juli 1923 angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål skola erhålla följande lydelse:

5 §.

Befinnes läkare, veterinär eller tandläkare hava, i strid mot vad som överensstämmer med vetenskap och beprövad erfarenhet, uppenbarligen missbrukat behörigheten att för medicinskt ändamål utfärda recept å spritdrycker, vin eller exportöl eller å alkoholhaltig vara, som avses i förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m., äger medicinalstyrelsen föreskriva, att ifrågavarande läkares, veterinärs eller tandläkares recept å spritdrycker, vin eller exportöl icke må å apoteksinrättning expedieras eller expedieras allenast med iakttagande av de särskilda föreskrifter, som medicinalstyrelsen kan komma att utfärda.

6 §.

1. Å apoteksinrättning må spritdryck, ordinerad för desinfektion av instrument eller för laboratorieändamål, utlämnas endast därest av receptet framgår, att den ordinerade varan skall av receptutfärdaren användas för eget bruk.

2. Å recept utskriven spritdryck, som uppenbarligen är avsedd för användning i annan persons än receptutfärdarens yrkesutövning, ävensom för fartygsförråd å recept utskriven spritdryck, vin eller exportöl må icke från apoteksinrättning utlämnas.

7 §.

Närhelst ifråga om telefonledes till apoteksinrättning meddelat recept å spritdryck, vin eller exportöl anledning förefinnes misstänka, att den telefonerande är en annan än den, han uppger sig vara, skall apoteksföreståndaren eller hos denne anställt examinerat biträde, innan den ordinerade

varan utlämnas, genom telefonpåringning till den uppgivne receptutfärda-
ren i dennes bostad eller mottagningslokal eller på annat betryggande
sätt övertyga sig om att ordinationen gjorts av uppgiven person.

8 §.

Recept å spritdryck, vin och exportöl skola, efter skedd expedition, å
apoteksinrättningen kvarhållas och därstädes på överskådligt sätt förvaras
under minst två år.

Denna kungörelse träder i kraft den

MOTIVERING

I det anförande till statsrådsprotokollet den 23 september 1926, vari hemställdes om tillkallande av utredningsmän för att inom finansdepartementet biträda vid utredningen av vissa av departementschefen berörda frågor, som äga samband med gällande rusdryckslagstiftning, yttrade dåvarande chefen för finansdepartementet, hans excellens statsminister Ekman, beträffande den del av utredningsarbetet, som nu är ifråga, följande:

»Redan för åtskilliga år tillbaka förekom i vårt land missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror. Detta missbruk torde trots de åtgärder, som på lagstiftningens väg däremot vidtagits, alltjämt äga rum, särskilt inom vissa delar av riket. Att det icke heller äger rum i så ringa utsträckning, att man kan hava rättighet att bortse därifrån, har mångenstädes av erfarenheten bestyrkts. Gällande lagstiftning på detta område — förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. — synes icke erbjuda tillräckligt starka hinder gentemot försäljning av alkoholhaltiga apoteksvaror till uppenbart missbruk. En revision av lagstiftningen torde därför vara påkallad.

De senaste årens och i all synnerhet den allra sista tidens erfarenheter hava vidare ådagalagt, att den läkare, tandläkare och veterinärer tillkommande befogenheten att utställa recept å spritdrycker begagnats till att förmedla obehörig åtkomst av dylika drycker. Givetvis står den svenska läkarkåren som helhet betraktad fri från misstankar härutinnan. Exempel hava dock förekommit, vilka visa, att enstaka läkare i upprörande grad missbrukat sin recepträtt, i ett fall på sådant sätt, att den allmänna opinionen öppet reagerat. Just det nu åsyftade fallet har också visat, att gällande lagstiftning icke är tillfyllest. Uppenbarligen ligger det i läkarkårens eget intresse att sådana bestämmelser skapas, som omöjliggöra ett upprepande av att receptutskrivningsrättigheten användes på ett tydligen illojalt sätt. En undersökning med detta syfte synes mig därför önskvärd.»

Statsråds-
protokollet
den 23 sep-
tember 1926.

Den utredning, som av beredningen på ifrågavarande områden verkstälts, omfattar följande avdelningar:

Betänkandets
olika
avdelningar.

1. Historik över apotekens försäljning av sprit och sprithaltiga läkemedel samt över missbruket av sådana varor och däremot vidtagna åtgärder.
2. Missförhållanden ifråga om »dropphandel» och spritrecept, vilka framträtt efter utfärdandet av gällande lagstiftning.
3. Gällande lagstiftnings innebörd.
4. Av beredningen föranstaltade eller verkställda undersökningar:
 - a) Bearbetning av spritrecepten.
 - b) Apotekens inköp och försäljning av sprit och eau de vie.
 - c) Undersökning rörande »dropphandeln» å apoteken.
5. Allmän motivering för beredningens förslag:
 - a) Rörande befogenheten att å recept utskriva spritdrycker och alkoholhaltiga läkemedel.

b) Rörande försäljningen av alkoholhaltiga apoteksvaror, »droppar».

6) Specialmotivering till författningsförslagen.

Såsom bilaga till betänkandet fogas en redogörelse för lagstiftningen angående apotekssprit m. m. i Norge och Finland¹.

Historik över apotekens försäljning av sprit och sprithaltiga läkemedel samt över missbruket av sådana varor och däremot vidtagna åtgärder.

Efterföljande redogörelse grundar sig väsentligen på dels en av apotekaren Karl Ahlberg författad och i Svensk farmaceutisk tidskrift år 1913, häftena 1—5, publicerad uppsats med titeln »Historik över försäljningen av sprit och sprithaltiga läkemedel från de svenska apoteken», dels en av professor Torsten Thunberg på uppdrag av 1911 års nykterhetskommitté verkställd »utredning rörande missbruket av sprithaltiga apotekspreparat som berusningsmedel» (Nykterhetskommitténs betänkande VIII).

De äldsta bestämmelserna om apotekens spritförsäljning.

Redan i de kungl. privilegier, som vid mitten av 1600-talet meddelades apotek i Stockholm, tillförsäkrades apoteksinnehavarna rätt att å apoteken försälja olika slags vin, aquæ vitæ och alkoholhaltiga läkemedel.

I det första allmänna privilegieskyddet för apoteken i Stockholm av den 10 april 1675 meddelades också tillstånd för apotekarna att tillhandahålla allmänheten sprit och sprithaltiga läkemedel. Denna rätt stadfästes ytterligare genom Kungl. Maj:ts förnyade privilegium för apotekarsocieteten i Sverige den 28 juni 1683. Kungl. medicinalförordningarna den 30 oktober 1688 samt Kungl. Maj:ts resolution och förklaring den 1 augusti 1698, genom vilken, bland annat, bestämdes, vilka »medicinaliska saker» skulle höra apoteken till, såsom »essentiæ, tincturæ, elixiria spiritus, aquæ vitæ, Mathooli slagvatten» m. m.

Att handeln med sprit och sprithaltiga varor icke var inskränkt till expeditionen enligt läkares recept, framgår med full tydlighet av nämnda resolution, vars mom. 1 uttalar: »ståendes dem jämväl fritt att idka allt det handköp, som av de sjuka hos dem kan begäras».

I överensstämmelse med dessa äldre bestämmelser stadgade apotekarreglementet av den 11 augusti 1819, att apotekare »skall vara försedd med tillräckligt förråd medicinalier av god beskaffenhet enligt de av Vårt sundhetskollegium utgivna farmakopéer».

Alla de i äldre farmakopéer upptagna spritslagen finge alltså jämte sprithaltiga läkemedel försäljas från apoteken.

Den första officiella svenska farmakopén utkom år 1775, men nära 100 år tidigare hade utgivits en farmakopé för Stockholm, varuti sprit upptogs som en officinell apoteksvara.

1775 års farmakopé och de nya editionerna därav upptogo liksom den äldre stockholmska farmakopén sprit, som framställdes genom destillation av konjak. Sannolikt nöjde sig emellertid apotekarna icke med att destillera konjak utan destillerade också vanligt sädesbrännvin och försälde förmodligen även denna vara.

Den växlande lagstiftningen rörande brännvinsbränningen, som under 1700-talet och förra hälften av 1800-talet än tillät fri husbehovsbränning,

¹ Bilagan är icke tryckt.

än införde förbud däremot, än åter stadgade statsmonopol för brännvinsframställningen, kunde givetvis icke annat än påverka även apotekens spritframställning och -försäljning. Under tider av förbud mot brännvinsbränning rådde understundom stor svårighet för apoteken att erhålla behövliga spritkvantiteter.

Såsom exempel på den ingående prövning, som redan på 1700-talet ägnades apotekens handhavande av sprit, må anföras följande.

Genom en kungörelse den 4 november 1756 stadgades förbud mot införsel och försäljning av en hel del varor, vilka betecknades som överflödsvaror. Dit hörde exempelvis franskt brännvin (konjak). Samtidigt förbjöds all inhemsk brännvinsframställning. I kungörelsen heter det dock: »Som emellertid några få av ovannämnda till införsel förbjudna persedlar äro till medikamenters beredande oungämpliga», anbefalldes collegium medicum att inkomma med uppgift å dessa »persedlar» jämte behörig taxa för sådana varor. Collegium hemställde i anledning härav, att, utom de tillåtna »vins de graves, rhenskt och portugisiskt vin, även franskt brännvin måtte till begränsad mängd medgivas apoteken i och för medikamenters beredning till sjukas behov».

Flera apotekare hade emellertid erhållit personligt tillstånd att tillhandahålla viner åt allmänheten, dock endast mot recept av läkare och för sjuka, »som nödvändigt behöfve desamma, vid närings- och ämbetsförlust både för apotekaren och läkaren».

Collegium medicum avstyrkte nu, att apotekarna själva skulle få rekvirera sitt behov av vin och franskt brännvin och föreslog i stället, att en vinhandlare i Stockholm mot bestämd lön skulle erhålla i uppdrag att på läkares attest leverera vin och konjak för de sjukas behov och tillika tillhandahålla apoteken de kvantiteter, vart och ett efter collegii beprövande kunde komma att rekvirera. Collegium hade också gjort en beräkning angående behovet för varje apotek av franskt brännvin samt portugisiskt och rhenskt vin.

Kungl. Maj:t godkände collegii förslag, och genom skrivelse den 19 januari 1757 erhöll collegium medicum det krävande uppdraget att taga hand om hela den tillåtna handeln med vin och franskt brännvin i riket. Redan den 26 mars samma år insände därefter collegium till Kungl. Maj:t förslag till kungörelse angående sättet för försäljningen från den s. k. »medicinska liqueurkällaren». Endast apotekare finge efter anmälan hos collegium medicum om kvantiteten inköpa vin och konjak, och från apotek finge nämnda varor utlämnas endast på recept av godkänd läkare eller fältskär. Läkarna ålades att inom januari månads utgång till collegium medicum insända journal över sina ordinationer, och apotekarna skulle insända motsvarande recept.

Med tvenne av de förnämsta vinhandlarna i Stockholm hade collegium avslutat kontrakt om inrättande av en vinkällare för medicinskt behov, och de nämnda vinhandlarna åtogo sig också att i mån av behov anordna flera vinlager för ändamålet. Collegium skulle emellertid snart få inse vådan av att utan vinhandlarsocietets hörande hava avslutat kontrakt om »medicinska liqueurkällaren». Nämnda societet anförde nämligen omedelbart klagomål hos Kungl. Maj:t över intrång i yrket och över att collegium riktat sig på dess bekostnad. Kungl. Maj:t uttalade också genom kungl. brevet den 5 april 1757 sitt ogillande av collegii åtgärder på denna punkt, »utan hava Vi anbefallt Vårt och rikets commercer collegium att uppkalla härvarande vinhandlarsocieteten och av dem förnimma, vilken vid en sådan källarinrättning skulle vilja lämna bästa priset.»

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 april 1757 erhöll emellertid collegium medicum bemyndigande att förse apotekarna i Stockholm och landsorten

Uppsikt över
apotekens
spritförbruk-
ning på
1700-talet.

med franskt brännvin av de förefintliga lagren, »börande brännvinet förseglas med collegii sigill och det, som utlämnas, förses med collegii förpassning».

Den 17 september 1757 utfärdade collegium medicum ett cirkulär till samtliga apotekare med bestämmelser angående tillvägagångssättet för utbekommande av brännvin och vin från »liqueurkällaren».

Givetvis sågo apotekarna icke med blida ögon, att collegium medicum erhållit en dylik bestämmanderätt över deras inköp av den sprit och det vin, de behövde för sin rörelse. Redan den 28 februari 1757 anhöllo de också hos Kungl. Maj:t »att själva få införskriva franskt brännvin samt utländska medicinalier, såsom aromata, specerier och citronsaff, till det kvantum, som till medikamenters beredande för dem nödvändigast behöfdes». I en annan inlaga till Kungl. Maj:t den 27 april samma år anmälde apotekarna, att de själva kunde förse sig med franskt brännvin till skäligt pris, nämligen högst 500 daler kopparmynt per oxhuvud. Priset bestämdes sedermera av collegium medicum den 17 september 1757 till ej mindre än 900 daler kopparmynt per oxhuvud.

Kungl. Maj:t biföll således icke apotekarnas framställning, utan collegium medicum bibehöll sitt uppdrag att upphandla och utlämna vinet och det franska brännvinet. Genom kungl. brevet till collegium medicum den 7 november 1760 förklarades uttryckligen, »det I så hädanefter som hittills haven att bepröva, huru stort kvantum till medikamenters beredande oundgängligen behöfdes och rekvisitionerna därefter lämpa».

Kungörelsen den 11 september 1772 förbjöd ånyo all tillverkning och försäljning av svenskt brännvin. Jämlikt förklaringen den 5 november samma år skulle dock »ordinarie franska och spanska bränneviner men ej några destillerade eller så kallade esprits» få införas och försälas, dock i kvantiteter om högst en halv ankare (nära 20 liter). All detaljförsäljning och all utskänkning å värdshus och källare var däremot förbjuden, »börandes ock under samma förbud all försäljning på apoteker av aquæ vitæ samt andra finare och grövre bränneviner vara begrepen». Alla destilleringspannor i hushållen liksom övriga brännvinspannor skulle förseglas, »vilket ock med apotekares destilleringspannor bör ske, till dess därom närmare förordnas». På förord av collegium medicum fingo dock apotekarna genom kungl. brevet den 20 november 1772 sina brännvinspannor frigivna, emedan de icke kunde undgå att vara försedda med större eller mindre destillationsapparater, vilkas antal och storlek det dock icke var möjligt att fastställa. I sin skrivelse yttrade collegium medicum vidare: »Den bästa kontrollen är, att fiskaler och uppsyningsmän äga fritt tillträde till deras laboratorier att undersöka, vad där förehaves, varförutom varje apotekare bör uppgiva, huru många pannor han äger, samt sedan vid påfordran av fiskaler och uppsyningsmän visa redo, var dessa pannor äro och vartill de brukas». Varje apotekare, som beträddes med att destillera svenskt sädesbrännvin, skulle dock enligt nämnda kungl. brev gå förlustig sitt privilegium och dessutom gälda ådömda böter.

Vid genomförandet av Gustaf III:s kronobrännning år 1775 anbefalldes direktionen över bränneriinnrättningen att införskaffa franskt brännvin och från vissa depåer tillhandahålla detsamma åt apotekarna, »dock icke i större kvantitet än I för vart och ett apotek pröven vara nödigt».

Ännu lång tid framåt ägde collegium medicum, eller sundhetskollegium, som det nu benämndes, att taga befattning med apotekarnas behov av sprit. Kollegii ämbetsskrivelse den 28 oktober 1812 exempelvis lämnade apotekarna i Stockholm underrättelse, att Kungl. Maj:t medgivit var och en av huvud-

stadens apotekare, som vederbörligen styrkt sig vara i behov därav, »att mot betalning undfå från kronans lagerkällare månatligen ifrån 30 till 60 kannor fullgott svenskt brännvin, så vitt tillgången möjligen medgiver, börandes likväl fruktbrännvin, såsom tjänligast till medikamenters beredning, först härtill användas».

Upprepade gånger anhöllo apotekarna om tillstånd att själva få importera franskt brännvin. Dessa framställningar avslogos emellertid med hänvisning till att sådant brännvin funnes i kronans förråd.

Apotekarna hade under 1700-talets senaste årtionden samt under förra hälften av 1800-talet att utköpa en mängd strider med myndigheterna angående antalet och storleken av sina destillationsapparater. Dessa besvärigheter upphörde icke förrän apoteken genom fabriksbrännings tillkomst erhöilo möjlighet att inköpa sitt behov av sprit från större tillverkare därav.

I förordningen angående tillverkning av brännvin den 23 augusti 1876 återfinnas för sista gången bestämmelser om apotekares och vissa offentliga institutioners rätt att destillera brännvin. Förordningens § 21 lyder: »Kungl. mynt- och kontrollverken, vetenskapsakademien, universiteten i Uppsala och Lund, krigshögskolan å Marieberg, karolinska och farmaceutiska instituten, bergsskolan i Filipstad, veterinärläroverken i Stockholm och Skara, så ock samtliga elementarskolor i riket må för egna behov och apotekare för farmaceutiskt ändamål destillera sprit utan erläggande av avgift och utan den tillsyn, varom i föregående paragraf säges.»

Närmast härefter utfärdade brännvinstillverkningsförordning av den 2 juni 1882 omnämner däremot icke någon rätt för apotekare att destillera sprit. Behov av att själva framställa sprit av brännvin torde icke heller längre hava förelegat för apotekarna, som numera kunde erhålla sådan både billigare och renare från spritfabrikerna.

Som ovan nämnts, hade apotekarna under 1700-talet rättighet att försälja sprit och sprithaltiga läkemedel ej endast på läkarrecept utan även i handköp. I överensstämmelse med de äldre föreskrifterna stadgade även 1819 års apotekarreglemente, att apotekare »skall vara försedd med tillräckligt förråd medicinalier av god beskaffenhet enligt de av Vårt sundhetskollégium utgivna farmakopéer».

Samtliga i gällande farmakopé upptagna slag av sprit skulle alltså vid tidpunkten för utfärdandet av 1819 års apotekarreglemente finnas att tillgå på apoteken och fingo även försälas i handköp. Denna rättighet för apotekarna upphävdes dock redan genom kungörelsen den 19 maj 1824 angående brännvinstillverkning och därmed gemensamma ämnen. Här stadgades nämligen, att brännvin »må icke uti öppna salubodar och på apoteken i minut utgivas». Denna bestämmelse avsåg dock endast svenskt brännvin, då författningen ingenting innehåller om franskt brännvin och viner, vilka varor därför sannolikt alltför såldes å apoteken.

Genom förordningen den 25 juni 1830 ändrades nyssnämnda stadgande så, att det lydde: »uti öppna salubodar och på apotek må icke brännvin, med eller utan tillsats av droger, till förtäring på stället utgivas». Härigenom förbjöds alltså utskänkning å apotek, varemot utlämnande på annat sätt av brännvin och beredningar, i vilka sprit eller brännvin ingingo, var tillåtet. Förbud även mot sådant utlämnande infördes emellertid genom förordningen den 19 juni 1835, där det stadgades: »uti öppna salubodar, bodkamrar eller på apotek må icke brännvin, med eller utan droger eller andra tillsatser, emot eller utan betalning, i minut utdelas eller annorledes tillhandahållas». Under 1635 års förordning inbegreps icke blott brännvin

Apotekens rätt att framställa brännvin.

Apotekens försäljning av sprit i handköp.

Inskränkningar i handköpsförsäljningen av sprit.

utan även andra spirituösa drycker, vilket i 1841 års förordning ändrades till »brända eller destillerade spirituösa drycker» och i 1851 års förordning förtydligades med tillägget »in- eller utländska».

Den citerade bestämmelsen i 1835 års förordning frantog faktiskt apoteken rätten att utlämna tinkturer och andra sprithaltiga läkemedel i handköp. Icke desto mindre torde apoteken hava fortsatt med att som förut i handköp utlämna tinkturer och andra sprithaltiga läkemedel.

1835 års formulering på denna punkt bibehölls i de följande brännvinsförordningarna den 6 augusti 1841, den 13 juni 1845, den 13 oktober 1848 och den 10 oktober 1851.

Ända fram till år 1855 hade samtliga bestämmelser angående brännvinstillverkning och försäljning meddelats i samma förordning. Vid 1853—1854 års riksdag, då husbehovsbränningen avskaffades och grunden lades för den följande tidens brännvinslagstiftning, företogs också en uppdelning av hithörande bestämmelser på en tillverknings- och en försäljningsförordning. Båda utfärdades den 18 januari 1855. I försäljningsförordningen stadgades om apoteken följande: »På apotek må brännvin, med eller utan droger eller andra tillsatser, i minut ej säljas, utskänkas eller annorledes till förtäring på stället utdelas.» Denna formulering bibehölls även i de närmast följande förordningarna.

Änjo utvidgad
rätt till hand-
köpsförsälj-
ningen.

Vid 1862 års riksdag fästes emellertid sammansatta bevillnings-, lag- samt besvärs- och ekonomiutskottet i avgivet betänkande riksdagens uppmärksamhet på att »en motsägelse emellan stadgandet i § 27 av brännvinsförordningen den 7 december 1860 och medicinförfattningarna förefinnes däruti, att enligt de senare apotekarna äro skyldiga att även utan recept tillhandahålla allmänheten en del medikamenter, i vilka brännvin ingår som beståndsdel, varemot enligt denna paragraf brännvin med eller utan droger eller andra tillsatser ej får å apotek i minut säljas, utskänkas eller annorledes till förtäring på stället utdelas». Denna motsägelse ansåg utskottet böra hävas genom tillägg av orden »annorlunda än i medicinförfattningarna föreskrives». Ett sådant tillägg infördes också i förordningen den 18 december 1863, varvid uttryckligen bestämdes, att brännvin skulle beteckna även »sprit samt andra brända eller destillerade in- eller utländska spirituösa drycker, ävensom drycker, vilka äro därmed tillagade».

Genom detta stadgande återfingo apotekarna den vidsträckt rättighet att i handköp försälja sprit och sprithaltiga läkemedel, som apotekarreglementet av år 1819 tillförsäkrat dem men 1835 års och senare utkommande brännvinsförordningar gjort tvistig.

1866 års
stadganden.

Apotekarna synas emellertid hava i för stor utsträckning begagnat sig av nämnda rättighet att försälja särskilt ren sprit av olika koncentration. Ätal för olaga utskänkning av brännvin förekommo nämligen de närmast följande åren ej sällan, och reaktionen mot sprithandeln på apoteken kom till uttryck vid 1866 års riksdag, då icke mindre än tre motioner väcktes, samtliga förordande förbud mot försäljning av sprit från apotek, såvida ej läkare därå utfärdat recept. Motionerna föranledde en riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t och denna hade i sin tur till följd följande stadgande i förordningen den 26 oktober 1866: »Å apotek må brännvin eller sprit varken säljas eller annorledes utlämnas utan för medicinskt ändamål uppå behörig läkares recept, för tekniskt behov, då detsamma behörigen styrkes medelst intyg av magistratsledamot, kronobetjänt, kommunalstämmas eller kommunalnämnds ordförande eller vice ordförande, och för vetenskapligt ändamål uppå skriftlig rekvisition av känd vetenskapsidkare; börande alla sådana recept, intyg och

rekvisitioner å apoteken kvarhållas och där förvaras. I avseende å försäljningen av sådana läkemedel, vilka innehålla brännvin eller sprit, gälle vad medicinalförfattningarna föreskriva.»

Samma avfattning återfinnes i samtliga följande förordningar ända fram till år 1891 med den enda skillnaden, att i förordningen den 29 maj 1885 för första gången bestämdes, att alla sådana spirituösa drycker, vilka hade högre alkoholhalt än 25 procent, vore att hänföra under brännvinsförordningen.

En avsevärd ändring infördes däremot genom förordningen den 31 december 1891, där det i § 36 stadgas: »Å apotek må brännvin säljas endast för medicinskt ändamål på behörig läkares recept, vilket bör å apoteket kvarlämnas och förvaras; och gälle vad medicinalförfattningarna föreskriva i avseende å försäljning av sådana läkemedel, som innehålla brännvin.»

Brännvin och sprit fingo således icke längre från apotek säljas för tekniska och vetenskapliga ändamål utan allenast för medicinskt ändamål.

Då svenska farmakopén upptog Alcohol absolutus och sådan icke tillverkades inom landet eller saluhölls av brännvinsförsäljningsbolagen, kom bestämmelsen om att densamma icke fick från apotek utlämnas utan läkarrecept att vålla olägenheter. Med anledning härav anhöll Göteborgs apotekarförening i skrivelse till medicinalstyrelsen den 14 april 1909, att styrelsen måtte vidtaga åtgärder för att få gällande brännvinsförsäljningsförordning i så måtto ändrad, att apoteksinnehavare, som tillika idkade droghandel, tilldelades rättighet att till apotekare försälja alkohol. Medicinalstyrelsen remitterade denna skrivelse till apotekarsocietetens direktion, vilken i skrivelse den 2 juni samma år förklarade sig till alla delar instämma i den gjorda framställningen men tillika framhöll, att berörda rättighet syntes böra utsträckas till alla apoteksinnehavare och omfatta även för apoteksbehov avsedd ren sprit. Därjämte hemställde direktionen, att bestämmelser rörande försäljning från apotek av alkohol och sprit till annat än medicinskt ändamål måtte utfärdas av ungefär samma innehåll som i § 9 av giftstadgan den 7 december 1906.

Med hänvisning till vad apotekarsocietetens direktion sålunda anført ingick medicinalstyrelsen den 17 oktober 1910 till Kungl. Maj:t med en framställning, vari det hemställdes, att från apoteksinrättning skulle få försäljas: »dels brännvin och sprit för medicinskt ändamål på behörig läkares recept, vilket bör kvarlämnas och förvaras på apoteket;

dels läkemedel, som innehåller brännvin eller sprit, med iakttagande likväl av vad medicinalförfattningarna föreskriva i avseende på försäljning av sådana läkemedel;

dels ock alkohol samt sprit av minst 85 viktprocents alkoholhalt; skolandet vid försäljning av alkohol och sprit, då det ej sker för medicinskt ändamål, iakttagas samma bestämmelser, som i nådiga giftstadgan den 7 december 1906, §§ 9 och 11 äro givna för försäljning eller utlämnande från apotek av giftigt ämne av första klassen.»

Denna medicinalstyrelsens hemställan resulterade i en ändring i 1905 års brännvinsförsäljningsförordning genom förordningen den 7 april 1911, som gav § 6 mom. 4 av förnämnda förordning följande lydelse: »Apotekare må ej annorledes än som delägare eller styrelseledamot i bolag, som nyss är nämnt, tilldelas rättighet till detaljhandel med brännvin. Sådant må dock å apotek säljas dels för medicinskt ändamål på behörig läkares recept, dels ock, därest det innehåller minst 92 volymprocent alkohol, efter skriftlig rekvisition till föreståndare för självständigt apotek; börande recept och rekvisition kvarlämnas och förvaras å det apotek, från vilket försäljningen

1891 års bestämmelser.

Yrkanden om ändring i 1905 års brännvinsförordning.

sker. I avseende å försäljning av sådana läkemedel, som innehålla brännvin, gäller vad medicinalförfattningarna föreskriva».

Någon försäljning för annat än medicinskt ändamål medgavs icke. Den enda ändringen blev, att apoteken erhöles rättighet att sinsemellan försälja minst 92-procentig sprit. Bestämmelsen om alkoholhalten torde från dylik försäljning hava uteslutit den vanliga apoteksspriten, vilken icke innehåller mera än 91 volymprocent alkohol.

Den citerade bestämmelsen blev gällande, till dess den ersattes av nu giltiga författningar, för vilka i annat sammanhang redogöres.

Den föregående historiken avser så gott som uteslutande försäljningen av sprit och brännvin från apoteken. Oftast har ifråga om de alkoholhaltiga läkemedlen hänvisats till föreskrifter i medicinalförfattningarna.

Missbruk av alkoholhaltiga läkemedel redan på 1850-talet.

Missbruk av alkoholhaltiga läkemedel har icke framträtt först som en följd av den senaste tidens strängt restriktiva lagstiftning ifråga om den till förtäring avsedda spriten. Redan så tidigt som år 1851 omtalades i sundhetskollégii berättelse om medicinalväsendet i riket, att i Jämtlands län bland kvinnor vissa droppar »särdeles Hoffmanns och doktor Halls utgjorde ett av deras käraste förplägnadsämnen, varigenom de lätt vandes vid dylika retmedel». Och i samma berättelse meddelades det från Gävleborgs län: »Läsare avhålla sig vanligen från brännvin men hava — vilket även lär vara fallet i det nordligare Sverige — skaffat sig surrogat uti Hoffmanns droppar. Vid högtidligare tillfällen bjudas sådana i stället för brännvin, och även i samkväm av kvinnor utgöra de stundom en del av trakteringen på så sätt, att de serveras med socker, som indränkes därmed. De finnas nästan i varje hus och synas dessutom utgöra en universalmedicin. De äro dock ej av den styrka, som farmakopén föreskriver, emedan de i parti säljas till 2 riksdaler banko per kanna på apoteken i Gävle.»

Denna försäljning från apoteken var emellertid vid ifrågavarande tidpunkt helt visst olaglig, eftersom den år 1835 införda, ovan återgivna bestämmelsen med förbud mot varje försäljning från apoteken i minut av brännvin, med eller utan droger eller andra tillsatser, alltjämt gällde. Först genom det ovan återgivna stadgandet i 1863 års förordning erhöles apotekerna ånyo en vidsträckt rätt till försäljning av sprit och sprithaltiga läkemedel.

Då, som ovan nämnts, vid 1865 års riksdag i tre olika motioner påyrkades, att brännvin och därav beredda preparat skulle från apotek få försäljas endast mot läkarrecept, ville vederbörande utskott ej gå så långt som motionärerna utan föreslog absolut recepttvång för brännvin men dessutom lokalt och temporärt recepttvång även för sprit och spritblandningar, som kunde antagas bliva använda såsom rusmedel. Sistnämnda recepttvång skulle tillämpas dels å sådan ort, där tillåten minuthandel med eller utskänkning av brännvin icke ägde rum, dels å samtliga apotek vid sådana tider och tillfällen, då utlämnande av brännvin i allmänhet vore förbjudet.

Ehuru riksdagen biföll utskottets förslag, införde Kungl. Maj:t i den nya brännvinsförordningen den 26 oktober 1866, vars här åsyftade bestämmelser ovan återgivits, recepttvång endast för brännvin och sprit, under det att för alkoholhaltiga läkemedel medicinalförfattningarnas föreskrifter alltjämt skulle gälla.

Missbruk på 1870-talet.

Missbruket av de sprithaltiga preparaten kunde därför fortgå och erhöles uppenbarligen ökad utsträckning. Av provinsial- och distriktsläkarnas ämbetsberättelser till sundhetskollégium framgår sålunda, att missbruket sträckte sig även till andra delar av riket än Norrland. Från Örebro län omförmedles exempelvis för år 1872 följande: »Ofantliga kvantiteter brännvin,

öl och ett högst dåligt körsbärsvin åtgå, och kan ingenting annat fås, få Hoffmanns droppar göra tjänst, dessa säljas från apoteken kannats till utpräglade landsvägshandlande». År 1873 uttalades från samma län: »Jag kan icke underlåta att omnämna det stora missbruk, som allmänheten gör av Hoffmanns droppar. Dessa användas, såvida jag kunnat finna, endast såsom rusgivande dryck, och detta i ganska stor skala. Önskligt vore, om det kunde anses lämpligt att förbjuda handköpsförsäljningen av detta nästan obehövlige medikament. Både män och kvinnor berusa sig av detta medikament.» Och från Kalmar län inrapporterades för år 1873 följande: »Även i köpmännens packhus och källare ses personer dagligen tillfredsställa detta behov, och mycket ofta får den kvantitet Hoffmanns droppar, som bonden å apoteket för sin hustrus räkning inköpt, tjäna honom själv som styrketår på hemvägen.» Samtidigt som dessa skildringar lämnades från mellersta och södra Sverige, blevo uppgifterna från Norrland alltmer oroväckande. På grund av det alltmer tilltagande missbruket av sprit- och eterhaltiga läkemedel utsände sundhetskollegium den 16 februari 1874 till landets apotek en skrivelse, vari det heter:

Sundhetskoll
legii cirkulär
år 1874.

»Apotekare äga visserligen rättighet och inom en viss grad även skyldighet att från sitt apotek vid s. k. handköp försälja de läkemedel, vilka icke genom särskilda föreskrifter äro därifrån undantagna, allt under förutsättning, att sådant sker med ett visst omdöme om det köptas möjliga missbruk, hämtat till exempel från köparens personlighet eller varans mängd. Erfarenheten har emellertid visat, att under de sista årtiondena betydliga kvantiteter av eter- och sprithaltiga vätskor, såsom Hoffmanns droppar, s. k. Halls droppar och bäska droppar, från många apotek försäljas i ändamål att såsom rusgivande medel användas antingen omedelbart till konsumenterna eller till lanthandlande och kolportörer, vilkas otillåtna medikamentshandel apotekarna själva sålunda befordra; och dessa 'droppar' äro ofta icke av den beskaffenheten farmakopén föreskriver, varför de ock vanligen kunna säljas betydligt under taxans pris. I samma mån detta högst betänklige missbruk tilltagit och genom sina fördärliga verkningar väckt allt större och allmännare uppmärksamhet, är det nödvändigt, att apotekarna åt dess undanröjande ägna all erforderlig omsorg, såvida icke försäljning i handköp av dylika läkemedel skall bliva betydligt inskränkt eller alldeles förbjuden, till stort men för apotekarna själva och icke ringa obekvämlighet för allmänheten. Det bör således åligga varje apotekare att noggrant tillse, att eter- och sprithaltige läkemedel icke må på några villkor från hans apotek utlämnas, så snart skälige anledning förekommer till det antagande, att desamma äro ämnade att såsom rusmedel användas».

1875 års
riksdag.

Vid 1875 års riksdag blev missbruket av alkoholhaltige läkemedel föremål för uppmärksamhet på grund av en motion i andra kammaren.

Efter en skildring av lagstiftningens åtgöranden för att försvåra åtkomsten av rusgivande drycker, heter det i motionen:

»Men ställen kunna dock finnas, nämligen apotek, som alltid hållas öppna för medikamenters utlämnande. Drinkaren begagnar sig av denna utväg för att åtkomma rusdrycker, att köpa s. k. Hoffmanns droppar, för att därmed sig berusa, vilket även synes medföra önskad verkan. Det synes som om denna rusdryck skulle komma att överträffa alla föregående begagnade rusdrycker, med sina demoraliserande verkningar för vårt släkte, emedan denna rusdryck synes vara lika begärlig för kvinnan som för mannen, och som dessa rusdrycker nu äro lika åtkomliga alla tider såväl helg- som vardag, ja, även under pågående gudstjänst, synes det, som de hitintills skedda lagstiftningar och andra vidtagna åtgärder för dryckenskapslastens hämmande varda gäckade, om detta onda ej genom lagstift-

ningen kan motverkas». Motionen utmynnade i förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t om åtgärder rörande apotekshandeln för förhindrande att »en del medicin, då den utlämnas till vad kvantitet som helst, blir en sorts krogrörelse med rusgivande drycker.»

Det tillfälliga utskott, till vilket motionen remitterades, fann densamma särdeles behjärtansvärd. Såsom lämpliga medel för missbrukets bekämpande påpekade utskottet skärpt straff för försäljningen av ifrågavarande varor annorstädes än å apotek jämte bestämmelse om visst maximum vid försäljningen och förbud mot varans avyttrande till lägre pris än medicinaltaxans.

Den av utskottet förordade skrivelse till Kungl. Maj:t stannade emellertid vid att i allmänhet begära åtgärder mot utlämnande från apotek av eter- och sprithaltiga vätskor till användning i berusningssyfte.

Motionen liksom utskottets utlåtande blev i andra kammaren föremål för en särdeles vidlyftig debatt, som utmynnade i beslut om ärendets återremitterande till utskottet. Under debatten upplystes nämligen från flera håll, att de åsyftade sprit- och eterhaltiga vätskorna i stor utsträckning tillhandahölles allmänheten, särskilt i de nordligare länen, ej endast å apoteken utan även av lanthandlande, gårdfarihandlande, handelsresande, kolportörer med flera. Visserligen vore detta redan enligt gällande lag förbjudet, då ju handeln med apoteksvaror tillkomme uteslutande apotekare, men då straffet för överträdelse härav vore satt så lågt som till tolv kronor 50 öres böter, låge däri intet hinder för fortsatt bedrivande av en så lukrativ handel. Och det framhölls, att ur nykterhetsintressets synpunkt ansvars-påföljden för dylika i berusningssyfte användbara vätskors försäljning genom obehöriga borde göras fullt så sträng som för exempelvis olovlig försäljning av brännvin.

I sitt nya utlåtande föreslog utskottet en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om åtgärder mot det ifrågavarande missbruket, utan att apotekshandeln särskilt nämndes, och i denna form antogs förslaget också av andra kammaren efter ännu en lång debatt.

Under debatterna i kammaren hade även åtskilliga röster höjts mot de begärda åtgärderna. Man ansåge frågan för obetydlig för att motivera nya ingripanden, och man förmenade, att genom en förståndig tolkning av brännvinsförsäljningsförordningen den olaga handeln med »dropparna» utan ytterligare åtgärder borde kunna effektivt motarbetas, varjämte man slutligen misstänkte, att ett egoistiskt läkarintresse arbetade för att vägen till apoteksvarorna alltmer skulle gå genom läkarrecept.

Sedan även första kammaren instämt i andra kammarens beslut, avläts riksdagsskrivelse i ärendet till Konungen.

1876 års
förordning.

Riksdagens framställning föranledde utfärdande av förordningen den 8 december 1876 angående handel med eter — samt eter- eller sprithaltiga läkemedel. De grundläggande bestämmelserna i § 2 må här återgivas:

»1. Rättighet att försälja eter och æther spirituosus eller så kallade Hoffmanns droppar, så ock andra blandningar av eter och sprit tillkommer endast apoteks-föreståndare.

2. Utan läkares recept må varken de i nästföregående mom. omförmälda eller andra läkemedel, som innehålla brännvin eller sprit, från apotek försäljas eller eljest utlämnas, såvida anledning förekommer att antaga, att desamma äro ämnade att såsom rusgivande medel användas.»

Denna bestämmelse förblev gällande ända till dess de nu gällande författningarna på detta område utfärdades.

Det får anses ligga i sakens natur, att 1876 års författning icke skulle kunna effektivt förhindra det missbruk, den riktade sig emot. Den diskretionära prövning, som ålagts apotekarna, kunde svårligen förväntas medföra resultat i åsyftad riktning.

Ett flertal försök gjordes också att reformera bestämmelserna av år 1876. 1898 års riksdag. Sålunda väcktes vid 1898 års riksdag en motion med hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förbud mot försäljning utan läkarrecept från apotek av eter- och sprithaltiga medel, »såvida de kunna användas såsom rusgivande medel». I motiveringen för detta yrkande framhölls, att stort missbruk av eter- och sprithaltiga preparat i berusningssyfte alltjämt ägde rum å orter utan brännvinsförsäljning men med apotek. Vid tillfällen, då mycket folk vore församlat, såsom vid marknader och helger, skvallrade också de ångor av Hoffmanns droppar, vilka mötte en, om orsaken till den upprymda sinnesstämningen hos en stor del av publiken, och skulle man finna, att detta berusningsmedel, beklagligt nog, användes i stor utsträckning även av ungdomen, till och med någon gång även av den kvinnliga. Motionärerna erinrade om bestämmelsen i ovan meddelade förordning rörande förbud för försäljning av eter- eller sprithaltiga preparat, »såvida anledning förekommer att antaga, att de äro ämnade att såsom rusgivande medel användas». Att denna bestämmelse vore så föga effektiv, ansåge motionärerna äga sin förklaring däri, att uttrycket »antaga» var så tånjbart, »då antagandet lätt kommer i kollision med säljarens fördel, en god vinst».

Även det tillfälliga utskottet, till vilket motionen remitterades, ansåg erfarenheten giva vid handen, att de påtalade missförhållandena existerade ej endast i Norrland utan även inom andra delar av riket. Gällande lagstiftnings oförmåga att skapa bättre förhållanden ansåge utskottet framgå av tvenne av detsamma refererade rättegångsärenden, vilka ådagalade, att för »dropphandel» åtalade apotekare blivit frikända trots oerhörd försäljning av Hoffmanns droppar, därför att domstolen icke funnit »utlämnandet hava skett under sådana omständigheter, att anledning förekommit att antaga, att dropparna varit ämnade att användas såsom rusgivande medel». Utskottet sammanfattade sin uppfattning på följande sätt: »Så länge det är tillåtet att i lika vidsträckt omfattning som hittills utan läkares recept från apotek utlämna dessa berusande medel, kommer missbruket därav säkerligen att fortfara. Ty det torde vara endast i ytterst sällsynta undantagsfall, om ens någonsin, som avsikten med deras inköp för berusning är så uppenbar, att apotekaren därav finner sig pliktig att neka deras utlämnande». Utskottet ansåge sig dock icke böra tillstyrka bifall till motionärens yrkande oförändrat utan nöjde sig med att föreslå en mera allmänt avfattad skrivelse till Kungl. Maj:t om åtgärder för avhjälpande av de påtalade missförhållandena. Denna hemställan bifölls av båda kamrarna.

Med anledning av riksdagens skrivelse infortrade Kungl. Maj:t yttranden i ärendet från medicinalstyrelsen samt från länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Medicinalstyrelsen hörde i sin tur apotekarsocietetens direktion, vilken i sitt yttrande, bland annat, anförde, att direktionen icke ville bestrida, att missbruk vid försäljningen kunde läggas en eller annan apotekare till last. Samtidigt ville dock direktionen framhålla, dels att det kunde vara omöjligt för den försäljande apotekaren att avgöra, till vad ändamål det inköpta Apotekarsocietetens direktion år 1898.

skulle användas, dels att hos lönkrögare åtskilliga sprithaltiga »droppar» kunde erhållas, varjämte som orsak till fylleriet vid marknader och dylikt även sådana i den allmänna handeln överallt tillgängliga sprithaltiga vätskor som eau de cologne och sprithaltig patentmedicin väl kunde tänkas ifrågakomma. Då emellertid försäljningen i handköp av eter- och sprithaltiga läkemedel för apotekarna vore av ömtålig beskaffenhet och även vid fullt laglig försäljning förorsakat dem obehag och trakasserier, vore det för apotekarkåren önskvärt, att tydligare och bestämdare föreskrifter komme till stånd. Direktionen ansåge emellertid en bestämmelse, att här avsedda preparat skulle erhållas endast mot läkarrecept, ej lämplig, alldenstund, oavsett tidsförlusten, läkarreceptet oproportionerligt skulla fördyra dessa huvudsakligen av arbetarbefolkningen och de fattigare klasserna använda medel, vilka för övrigt ägde en bestämd betydelse för hälsans återställande och bevarande. För sin del ansåge direktionen en lösning ligga i fastställandet av ett visst maximum för den mängd, vari ett sprithaltigt läkemedel på en gång finge utlämnas. Och föreslog direktionen, att maximum bestämdes till 100 gram. Från detta maximum borde det undantaget göras, att i de norrländska länen och andra glest befolkade orter 500 gram finge utlämnas till köpare, som styrkte sig hava sin hemvist på exempelvis mer än fem mils avstånd från närmaste apotek, och som avlämnade skriftlig rekvisition med förbindelse att icke använda medlet till rusdryck. Dessutom borde föreskrivas, att läkemedel, som innehölle sprit, icke finge försäljas till pris understigande gällande taxa.

Medicinalstyrelsen år 1898.

För egen del anförde medicinalstyrelsen i sitt den 14 november 1898 dagtecknade yttrande, bland annat, att här ifrågavarande missbruk under senare tider egentligen förekommit endast i de trakter av landet, där införsel och försäljning av brännvin tills nyligen varit förbjuden,¹ och uttalade den förväntan, att missbruket av de sprithaltiga läkemedlen i det närmaste skulle upphöra, i och med att nämnda förbud genom kungörelsen den 31 december 1897 upphävts. Verkan av nämnda kungörelse borde därför avvaktas, innan någon skärpning företoges i de bestående bestämmelserna rörande apotekshandeln med eter- och sprithaltiga preparat. Skulle emellertid ändrade bestämmelser ändock synas nödiga, kunde medicinalstyrelsen varken förorda ett allmänt förbud mot dessa preparats utlämnande annat än mot läkarrecept, vilket vore ett alltför stort ingrepp i den stora allmänhetens rätt, ej heller apotekarsocietetens förslag om maximikvantitet, vilket vore opraktiskt och ineffektivt, bland annat därför att en och samma person själv eller genom ombud upprepade gånger om dagen lätt kunde erhålla läkemedlen ifråga i rusgivande mängder. Skulle förbud utfärdas, borde det inskränkas till de län, där missbruket nästan uteslutande lokaliserat sig, alltså rikets nordligaste län.

Länsstyrelserna i såväl Norrbottens som Västerbottens län avstyrkte i sina avgivna utlåtanden varje slags undantagslagstiftning beträffande handeln med eter- och sprithaltiga preparat inom dessa län, emedan ifrågavarande medel, för vilka befolkningen hyste stort förtroende vid behandlingen av många sjukdomar, därigenom skulle fördyras och göras mycket svåråtkomliga. Länsstyrelsen i Jämtlands län avstyrkte visserligen dessa preparats läggande under läkarrecept, men uttalade sig dels för krav på skriftlig rekvisition med förbindelse att ej använda medlet till berusning och vidare för maximigräns för enstaka försäljning, exempelvis 50 gram, utom för per-

¹ Det s. k. lappmarksförbudet.

soner i sådan ställning, att de måste äga förråd av läkemedel för andra än blott sin egen familj, för vilka en maximigräns av 300 gram föreslogs.

Vid föredragning av ärendet den 17 november 1899 fann Kungl. Maj:ts härefter den av riksdagen i ämnet gjorda framställningen icke böra för-
anleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

År 1907 framfördes samma ärende åter i riksdagen, nu genom en motion i andra kammaren, framburen av tre ledamöter och till sitt syfte understödd av ytterligare 35 av kammarens ledamöter. I motionen påyrkades, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:ts måtte hemställa om åtgärder till förekommande av att eter- och sprithaltiga läkemedel från apotek försålles eller eljest utlämnades under sådana förhållanden, att de kunde användas såsom rusgivande medel. I motionens motivering erinrades, bland annat, om att riksdagens skrivelse i ärendet år 1898 icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd, vilket emellertid ej kunde sammanhånga med att det i skrivelsen påtalade missförhållandet så skulle hava förbättrats, att åtgärder däremot ej längre vore behöfliga. Tvärtom vore det på många platser, förnämligast i de norrländska länen, alltjämt i ögonen fallande.

1907 års riks
dag.

Det tillfälliga utskott, till vilket motionen remitterades, tillstyrkte densamma och framhöll i sin motivering, bland annat, att anledningen till att 1898 års riksdagsskrivelse icke föranlett någon ändring i gällande stadganden torde hava varit dels svårigheten att finna någon mera lämplig form för bestämmelse om inskränkning i rätten att från apotek försälja ifrågavarande läkemedel, dels också förhoppningen att missbruket vid försäljningen skulle komma att av sig självt allt mera försvinna. Denna förhoppning syntes emellertid, om man finge döma av motionärernas meddelanden, icke hava uppfyllts, om också antalet av de apotekare, vilka på senare tider gjort sig skyldiga till missbruk i detta avseende, varit mycket ringa.

Rörande arten av eventuella bestämmelser mot missbruket uttalade utskottet, att ett läggande av alla eter- och sprithaltiga läkemedel under recepttvång ej borde tillgripas på grund av därigenom förorsakad fördyring av varan, tidsförlusten och svårigheten mångenstädes att anskaffa recept. Förslaget att bestämma visst maximum för handköp ansåge utskottet opraktiskt, alldenstund halten av eter eller sprit i de olika preparaten så betydligt väx-
lade, och alldenstund möjligheten att ändra maximum efter denna halt vore särdeles oviss. Däremot ansåge utskottet det värt övervägande, om ej vederhäftighetsintyg från exempelvis präst, kommunalordförande eller kronolänsman kunde föreskrivas för rätt att erhålla dessa läkemedel annat än mot läkarrecept.

Utskottets hemställan om bifall till motionen godkändes av andra kammaren, varemot första kammaren på hemställan av sitt tillfälliga utskott beslöt att icke biträda medkammarens beslut. Förstakammarutskottet erinrade om att ärendet senast år 1899 varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning och då icke befunnits föranleda någon åtgärd samt ansåge, att motionärerna icke förebragt tillräckliga skäl för förnyad utredning. För sin del ansåge utskottet, att det redan med då gällande föreskrifter rörande handel med eter- eller sprithaltiga läkemedel ej borde vara omöjligt att stävja de av motionärerna påvisade missbruken. De torde nämligen förnämligast förekomma i mera avlägsna bygder vid marknader, auktioner, kyrkhelger och andra tillfällen, då mycket folk samlades, och under omständigheter, som gjorde det uppenbart, att inköpen av de ifrågavarande läkemedlen skedde i berusningssyfte, varför genom åklagarmaktens ingripande den olaga han-

deln med eter- eller sprithaltiga läkemedel borde kunna i väsentlig mån hämmas.

Genom första kammarens beslut hade alltså frågan om ny riksdagsskrivelse i ärendet förfallit.

Medicinalstyrelsens utredning år 1907. År 1907 upptog emellertid medicinalstyrelsen på eget initiativ frågan om åtgärder gentemot missbruk av eter- och sprithaltiga läkemedel i berusnings-syfte. Genom skrivelse den 31 maj nämnda år anmodade medicinalstyrelsen förste provinsialläkarna i Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län att till styrelsen inkomma med utredning, i vilken omfattning försäljning av ifrågavarande läkemedel ägde rum från apoteksinrättningarna inom nämnda län, samt att inkomma med förslag till möjligen erforderliga åtgärder.

I anledning härav infortrade förste provinsialläkarna i sin tur yttranden från provinsial- och stadsläkarna inom respektive län. Inom Västernorrlands län funnos år 1907 16 tjänsteläkardistrikt och 14 apoteksinrättningar, inom Jämtlands län 13 läkardistrikt och 13 apoteksinrättningar, inom Västerbottens län 20 läkardistrikt och 13 apoteksinrättningar samt inom Norrbottens län 16 läkardistrikt och 15 apoteksinrättningar.

Västernorrlands län. Förste provinsialläkaren i *Västernorrlands län* förklarade sig kunna av egen erfarenhet vitsorda, att ifrågavarande medel i stor utsträckning av allmänheten missbrukades dels som läkemedel, dels också som berusningsmedel. Om också enligt läkarnas samstämmiga intyg denna »dropphandel» av apotekerna sköttes på lämpligt sätt, vore åtgärder dock behöfliga. Det vore för apotekerna nästan omöjligt att avgöra, i vilken avsikt »dropparna» köptes, varjämte å apotek med liten omsättning frestelsen för apotekaren alltid bleve stor att genom tillmötesgående mot kunderna skaffa sig ökade inkomster. En bestämmelse om maximikvantitet vid handköp kunde lätt kringgå. Enda utvägen vore att lägga medlen under läkarrecept. Mycken klagan skulle nog förekomma strax efter ett sådant förbuds utfärdande, men någon skada skedde ej genom förbudet, då dessa medel vore som läkemedel obehöfliga och som berusningsmedel skadliga.

Jämtlands län. Förste provinsialläkaren i *Jämtlands län* meddelade, att efterfrågan på sprithaltiga »droppar» inom länet vore stor. Beträffande användningen av »dropparna» meddelades från Svegs, Ragunda, Stuguns och Hammerdals distrikt av vederbörande tjänsteläkare, att inköp av ifrågavarande medel för berusningsändamål förekomme relativt sällan. Från andra distrikt inberättades däremot, att vid 80 å 90 procent ändamålet vore berusning, och att »dropphandeln» vore en alldaglig företeelse och ett djupt inrotat, hävdvunnet ont. Även om av apoteksinnehavarna mycket både kunde och borde göras, låge det dock knappt i deras makt att råda bot för det onda. Apotekarens ställning vore nämligen mycket prekär. Han skulle dels tillhandahålla läkemedlen, dels därvid iakttaga försiktighet. Det vore för apotekerna fördelaktigt, om det fixerades bestämda regler för deras tillvägagångssätt vid försäljningen av de eter- och sprithaltiga preparaten. Förste provinsialläkaren vågade dock ej föreslå absolut recepttvång. Men apotekare skulle äga rätt att i handköp utlämna endast de officinella preparaten och förbjudas att sälja under taxans pris. En maximigräns å exempel 50 gram borde fixeras. Till drinkare och deras ombud borde all försäljning förbjudas.

Västerbottens län. Förste provinsialläkaren i *Västerbottens län* framhöll, bland annat, att mot fem av länets 13 apoteksinrättningar under en hans inspektionsresa av vederhäftiga och opartiska personer gjorts anmärkningar om otillbörlig »droppförsäljning». Genom en av förste provinsialläkaren verkställd under-

sökning påvisades också, att spritåtgången å de apotek, mot vilka anmärkningar gjorts, vore avsevärt större än å övriga apotek i länet. För siffermässig belysning av detta förhållande uppdelades länets apotek i tre grupper. Till den första gruppen fördes apoteken å orter med legal brännvinsutminuterung, och från vilka för övrigt ingen obehörig »dropphandel» anmärkts. Till den andra gruppen fördes fem apotek, visserligen ej belägna å ort med brännvinshandel men rörande vilka av läkare, domare, kronofogdar, länsmän och kommunala förtroendemän enstämmigt intygats, att ingen obehörig »dropphandel» kunde läggas dem till last. Till den tredje gruppen slutligen fördes de fem apotek, mot vilka anmärkning framställdes. Med någon ytterligare bearbetning av de värden, förste provinsialläkaren meddelat, komme man till det resultat, att merkonsumtionen av sprit å tredje gruppens apotek under undersökningsåret uppgått till 1 000 liter sprit av 91 volymprocents alkoholhalt med en beräknad försäljningssumma av 5 759 kronor. Då totalomsättningen uppgått till 64 892 kronor, skulle alltså den obehöriga »dropphandeln» utgöra nära nio procent av denna.

Även rörande eterförbrukningen lämnades siffror, men de voro ej i samma grad belysande, vilket ansåges stå i sammanhang med att eterlukten skvallrade för mycket, vadan de alkoholhaltiga preparaten föredroges och förordades.

Förste provinsialläkaren droge av sina undersökningar den slutsatsen, att, då vid flertalet apotek otillbörlig »dropphandel» icke förekomme, och då den vid tredje gruppens apotek i högst väsentlig grad minskats under de senare åren, så kunde med skäl framställas den fråga, om ytterligare lagstiftningsåtgärder vore behövlige. Den grund, varpå ditintills i detta avseende byggts, nämligen det genombrytande nykterhetsintresset hos folket, vore dock den enda säkra, varpå man kunde bygga. Men det vore förnedrande, att apoteksinrättningar användes på ett sätt, så vitt skilt från deras ändamål, och skärpta lagstiftningsåtgärder skulle helt visst påskynda det fullständiga utrotandet av oskicket. På denna grund ville han förorda sådana.

De åtgärder, som förste provinsialläkaren föresloge, vore följande:

1. I s. k. handköp skulle endast officinella eter- eller sprithaltige apoteksvaror eller blandningar av sådana med varandra eller med andra officinella preparat få försäljas. (En revision av de officinella eter- och sprithaltige preparatens antal och beskaffenhet kunde då eller framdeles, då så funnes nödigt, företagas.)

2. Eter- och sprithaltige apoteksvaror skulle icke i »handköp» få utlämnas till minderåriga.

3. Av Hoffmanns droppar skulle till samma person och samma dag i handköp högst 50 gram få utlämnas och av andra eterhaltige preparat eller blandningar endast så mycket, att den sammanlagda etermängden icke överstege den i 50 gram Hoffmanns droppar. Dock skulle för tekniska ändamål och mot behörige verifikationer eter få utlämnas i större mängd.

4. Av svenska farmakopéns sprithaltige preparat skulle till samma person och under samma dag i handköp få utlämnas högst 150 gram av 64.8 volymprocents alkoholhalt eller starkare, av preparat med svagare spritstyrka eller av sprithaltige läkemedelsblandningar skulle högst så mycket få utlämnas, att sammanlagda alkoholmängden icke överstege den i 150 gram sprit av 64.8 volymprocent, dock att av marsalavin och kinavin med järn två tredjedels liter skulle få försäljas.

5. Den expedierande farmaceuten skulle anteckna namnet på den, som avhämtade varan. Å den på medikamentet befintlige etiketten skulle an-

tecknas förutom apotekets namn, datum och den expedierande farmaceutens namn även det officinella namnet på det eller de expedierade preparaten jämte deras mängder. (Vissa preparat, som ej rimligtvis kunde användas såsom berusningsmedel, borde kunna undantagas från alla restriktiva bestämmelser, liksom också tillåtelse att sälja icke officinella eter- och spritpreparat borde kunna lämnas, om det vore uppenbart, att de ej kunde missbrukas som rusdrycker, eller om de i alla händelser vore i den allmänna handeln tillgängliga.)

Norrbottnens
län.

Förste provinsialläkaren i *Norrbottnens län* uttalade med stöd av provinsialläkarnas uppgifter och egna iakttagelser, att »dropphandel» i stor omfattning förekomme inom vissa delar av Norrbottens län, varvid »dropparna» ofta användes såsom berusningsmedel, samt att åtgärder vore påkallade för förekommande härav.

Den enda åtgärd, som härutinnan kunde leda till målet, vore enligt hans mening förbud mot ifrågavarande läkemedels utlämnande utan läkarrecept. Fastställandet av en maximikvantitet för vart inköp skulle ej medföra önskad effekt, på grund av att redan en så pass obetydlig kvantitet som 50 gram av ett och annat preparat vore tillräcklig för åstadkommande av rus, varjämte möjligheten att anlita ombud även förtoge effekten av en dylik bestämmelse. De här ifrågavarande preparaten hade därjämte så litet läkemedelsvärde, att allmänheten ej skadades av att berövas tillgången till desamma. Det hade sagts förste provinsialläkaren, att det vore så fördelaktigt för skogs- och flottningsarbetare att under sin vistelse långt ifrån hemmet medhava dylika »droppar» för att användas vid kall och ruskig väderlek eller vid förkylningssjukdomar. Han trodde dock, att kokt mjölk eller varmt tévatten vid sådana tillfällen ägde större terapeutiskt värde än de nämnda apoteksvarorna. Varornas läggande under recepttvång skulle icke heller innebära en ökad utgift för allmänheten, emedan i det stora flertalet fall läkare ej skulle skriva ut recept på dessa medel, vadan de summor, som nu slösades bort på dem, skulle inbesparas. De flesta apoteks-innehavare i länet sökte visserligen inskränka »dropphandeln» och med största försiktighet handhava försäljningen av dessa preparat, men det oaktat förekomme missbruk. Även för apotekarna vore det under sådana förhållanden önskvärt att få sådana bestämmelser, som verkligen förekomme missbruk.

Förste provinsialläkaren påpekade vidare, att läggandet av eter- och sprithaltiga preparat under läkarrecept skulle medföra mycket stor nedsättning i inkomsten för flera av länets apotek samt möjligheten av att deras ekonomiska bestånd äventyrades. Möjligen kunde det bliva nödvändigt, att staten övertog en del av länets apotek eller lämnade understöd till dem.

Medicinal-
styrelsens
skrivelse år
1909.

Med åberopande av den sålunda verkställda utredningen ingick medicinalstyrelsen den 22 januari 1909 till Kungl. Maj:t med framställning i ärendet. Härvid framhöll medicinalstyrelsen, att försäljning i handköp av eter- och sprithaltiga läkemedel fortfarande, om ock i minskad omfattning, ägde rum från apoteken i de fyra nordligaste länen, samt att ett verkligt missbruk av dessa medel för berusningsändamål å några orter fortfarande existerade. Missbruket syntes här och där befordras genom vissa apoteks-innehavares eller apoteksföreständares eftergivenhet för allmänhetens orättmätiga fordringar. Skärpt lagstiftning vore tvivelsutan av nöden. Recepttvång gentemot eter- och sprithaltiga medel vore ej förenligt med allmänhetens berättigade krav på tillgång till erforderlig medicin. Ej heller kunde styrelsen förorda en inskränkning av de i handköp tillgängliga medlen av denna beskaffenhet till de i farmakopén upptagna preparaten, emedan en hel del i alla delar

av landet ofta efterfrågade preparat på det viset skulle undandragas allmänheten. En efter sprithalten avpassad maximigräns, jämte förbud mot utlämnande av mer än en portion till samma person under exempelvis ett dygn, liksom förbud mot taxans underskridande vore däremot lämpliga åtgärder.

I överensstämmelse med denna sin uppfattning föreslog medicinalstyrelsen, att till § 2 mom. 2 i förordningen den 8 december 1876 angående handel med eter- samt eter- eller sprithaltiga läkemedel skulle fogas följande tillägg:

»I så kallat handköp får icke till en och samma person under loppet av ett dygn försäljas eller eljest utlämnas större mängd av nedan angivna eter- eller sprithaltiga medel, vare sig desamma skola användas till läkemedel eller för annat ändamål, än vad här sägs, nämligen av

a) eter	25 gram
b) Hoffmanns droppar eller andra blandningar av eter och sprit	25 »
c) tinkturer eller andra sprithaltiga medel, som kunna användas till invärtes bruk och som äro beredda med koncentrerad sprit	50 »
d) tinkturer eller andra sprithaltiga medel, som kunna användas till invärtes bruk, som äro beredda med utspädd eller svag sprit	75 »
e) blandningar av tinkturer eller andra sprithaltiga medel med eter eller Hoffmanns droppar	50 »

Eter- och sprithaltiga medel må icke från apotek försäljas till lägre pris än det i gällande medicinaltaxa fastställda.»

Sedan apotekarsocietetens direktion beretts tillfälle att avgiva yttrande i anledning av medicinalstyrelsens förslag, hemställde direktionen i sitt den 24 februari 1909 dagtecknade yttrande, att medicinalstyrelsens förslag icke måtte bifallas. Oavsett det principiellt oriktiga i att åtkomsten av viktiga läkemedel skulle försvåras överallt i landet, vidlåde väsentliga olägenheter ur praktisk synpunkt medicinalstyrelsens förslag. Förbudet att till en och samma person under loppet av ett dygn utlämna mer än en viss maximikvantitet vore så gott som omöjligt att tillämpa. Arbetstiden kunde exempelvis vara fördelad mellan olika expedierande, och även för en och samma farmaceut kunde det i brådskan vara svårt att igenkänna dem, han samma dag expedierat. För allmänheten skulle samma bestämmelse även kunna medföra obehag och svårigheter. I en och samma familj kunde det väl tänkas, att det under loppet av samma dag tillfälligt uppstode ett legitimt behov av dessa preparat mer än en gång. Den ena efter den andra kunde exempelvis insjukna i diarré. Ett och samma bud, exempelvis familjens tjänarinna, finge då blott första gången utan recept det läkemedel, som åstundades. Den då bestående seden inom vissa orter långt, kanske 10 till 20 mil från apotek, att låta en tillfällig besökande hämta för flera i byalaget av den medicin, som åstundades i husapoteket, vore omöjliggjord. Härtill komme vidare, att bestämmelsen icke vore effektiv mot dem, som önskade förskaffa sig preparaten i berusningssyfte.

De av medicinalstyrelsen föreslagna maximimängderna voro för vissa fall för låga. Så erfordrades exempelvis för staten, kommuner, sjukhusinrättningar, vetenskapliga institutioner, industriella verk och inrättningar samt större arbetsgivare ofta på en gång större mängder av dylika läkemedel, varvid ingen fara för missbruk föreläge. Eter ägde även teknisk användning och behövdes därvid i större mängder.

Det vore en betänklig svaghet i förslaget, att såsom föremål för bestämmelsen om maximimängd angäves »sprithaltiga medel, som kunna användas till invärtes bruk». Då man icke kunde förutse, vad allt drinkare kunde

Apotekar-
societetens
direktion är
1909.

använda till »invärtes bruk», borde för undvikande av tvetydighet uttrycket medel, som äro »avsedda till» invärtes bruk användas. I vilket fall som helst skulle maximibestämmelsen föranleda den absurditeten, att för allmänna handeln frigivna läkemedel, som vore användbara till berusning, på apotek skulle få utlämnas blott i mängder av 50 gram under det att närmaste handelsbod skulle få sälja dem i obegränsade kvantiteter.

Skulle Kungl. Maj:t ändock anse en förändrad lagstiftning böra komma till stånd, ville direktionen framlägga vissa principer, som skulle förebygga de värsta farorna och olägenheterna i en eventuell lagstiftning. För orter, där brännvinsutskänkning funnes, borde maximigräns ej gälla, utom under tid, då utskänkingsställe hölles stängt. På ort, där brännvin ej utskänktes, samt eljest, då utskänkingsställe hölles stängt, kunde bestämmas viss maximikvantitet för inköp vid samma tillfälle, dock utan den inskränkande bestämmelsen, att köp ej finge ske av samma person mer än en gång under loppet av ett dygn. För undvikande av svårigheter vid tillämpningen och trakasserier borde detta maximum göras lika för alla läkemedel av detta slag och exempelvis bestämmas till 50 gram. Personer, bosatta på annan ort, borde dock mot skriftlig rekvisition med uppgift om bostad och förbindelse att ej missbruka varan kunna erhålla maximum 500 gram. Staten och kommuner och därmed jämförliga köpare borde fritagas från varje maximibestämmelse. Sådan borde ock förfalla i händelse av epidemier.

Direktionen sammanfattade sitt eventuella förslag på följande sätt:

»I så kallat handköp må å platser, där utskänkning är förbjuden, och å platser, där utskänkning äger rum, men under tid då densamma är stängd, och i båda fallen under villkor, som i § 2 mom. 2 av nu gällande förordning säges, på en gång icke försäljas eller utlämnas större mängd av eter och eter- och sprithaltiga läkemedel för invärtes bruk än

- a) till köpare, som är bosatt i den ort, där apoteket är beläget, högst 50 gram,
- b) till köpare, som är bosatt på större avstånd från apoteket, mot skriftlig rekvisition, vari han, med uppgivande av bostad, förbinder sig att icke använda det inköpta till rusdryck, högst 500 gram.

Dessa medel få å rikets apoteksinrättningar i handköp icke försäljas under i medicinaltaxan och apotekarsocietetens taxa, den senare i likhet med den förra utarbetad enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder för apoteksvarors taxering, för dem fastställda minut- och partipris.

Vid inträffande epidemier bortfaller, beträffande kvantiteterna, vid a) och b) härovan gjorda inskränkning, vilken icke heller äger tillämpning vid försäljning till staten, kommuner, sjukhusinrättningar, vetenskapliga institutioner, industriella verk och inrättningar samt större arbetsgivare.»

Medicinalstyrelsens skrivelse år 1912.

Sedan medicinalstyrelsen anbefallts att med anledning av vad apotekarsocietetens direktion anfört avgiva nytt utlåtande i ärendet, vidhöll styrelsen i sitt den 6 november 1912 avgivna utlåtande i det stora hela den ståndpunkt, styrelsen förut intagit.

Styrelsen ansåge alltså ett förbud mot utlämnandet av en viss mängd »droppar» mer än en gång under loppet av ett dygn både nödvändigt och realiserbart. Den av direktionen föreslagna företrädesrätten för personer bosatta på större avstånd från apoteket vore olämplig på grund av svårigheten att fastställa, om en köpare fyllde det villkoret. Ej heller vore det lämpligt att inskränka giltighetsområdet för en eventuell lag till endast sådana medel, som »äro avsedda till» invärtes bruk. Avsikten med lagstiftningen vore just att träffa alla de medel, som kunde användas till be-

rusning. Däremot funne medicinalstyrelsen den invändningen berättigad, att särskilda hänsyn måste tagas till sådana köpare, som sjukhusinrättningar, vetenskapliga institutioner och dylika och förordade för den skull följande tillägg till det förut framlagda förslaget:

»Dessa inskränkningar må dock icke utgöra hinder för försäljning av större mängder av dessa läkemedel, där vederbörlig rekvisition göres av kommun eller större industriell anläggning för utdelning från så kallat sockenapotek eller till anläggningens underhavande.»

Gentemot detta medicinalstyrelsens senaste förslag gjordes erinringar i en av centralstyrelsen för Sveriges farmaceutförbund avgiven, den 30 april 1913 dagtecknad framställning till Kungl. Maj:t. I den utförliga motiveringen framhöll centralstyrelsen, bland annat, att de särskilda förhållanden, som gjort att »dropphandeln» i mera avlägsna norrländska bygder alltjämt levde kvar, krävde hänsynstagande. Som förhållandena däruppe vore beskaffade, skulle det för landsbygdens invånare bliva kännbart nog, om de berövades möjligheten att personligen eller genom ombud inköpa erforderlig mängd av de läkemedel, varav de voro i behov och vid vilka de av ålder voro vana.

Mot förslaget om maximikvantiteter per dygn och individ erinrades om de olägenheter, dylika bestämmelser skulle medföra för avlägset boende norrländska lantmän eller ambulering lappfamiljer, vilkas inköp ofta beräknades för mycket lång tid. Den stora kundkretsen på apoteken och den omständigheten, att personalen hade alternerande tjänstgöring, gjorde kontrollen i detta avseende omöjlig att genomföra. I stort sett vore hela förslaget synnerligen opraktiskt och skulle vålla allmänheten och de tjänstgörande farmaceuterna mycken tidsutdräkt och många meningslösa trakasserier. Allmänheten skulle tvingas att använda bulvansystem för utfående av tillräcklig kvantitet å platser, där ej flera apotek möjliggjorde inköp på samtliga. En förordning endast de jure gällande men ej möjlig att tillämpa torde ej ur någon synpunkt låta sig försvara.

Centralstyrelsen framhöll vidare, att förhållandena på detta område oavlatligt förbättrats och vad landet i dess helhet beträffade för det dåvarande finge anses vara praktiskt taget normala. Den gällande förordningen stadgade också stränga straff vid utlämnande för berusningsändamål av ifrågavarande läkemedel. Det förefölle otroligt, att en apotekare, som i viss mån vore underställd en statstjänstemans ansvar, för en relativt ringa vinst ville riskera det stadgade straffet, om han visste, att det skulle utkrävas.

Betonas borde, att de apoteksvaror, förslaget gällde, vore verkliga läkemedel, och att en mycket stor procent av desamma vore genom svenska farmakopén påbjudna. Då apotekare vore skyldig att städs, dag och natt, sön- och helgdag, tillhandahålla dem åt alla, vore det en egendomlighet, om, såsom apotekarsocietetens direktions föreslagit, deras tillhandahållande skulle göras beroende av de tider, vederbörande spritbolag eller myndigheter kunde förordna beträffande brännvinshandel. Sjukdom låte ej binda sig till vissa tider och torde böra visas behörig hänsyn.

Centralstyrelsen hade berett förbundets samtliga medlemmar tillfälle att uttala sig i frågan. Alla, som yttrat sig, hade förklarat sig anse, att de gällande bestämmelserna finge anses vara fullt tillräckliga, förutsatt att eventuella överträdelser också bleve beivrade. Endast ett uttalande, från farmaceuternas nykterhetsförbund, förordade medicinalstyrelsens förslag, vilket motiverades med att gällande bestämmelser vore alltför svävande för att efter dåtida förhållanden kunna anses tillräckliga. Nykterhetsförbundet

Central-
styrelsen för
Sveriges
farmaceut-
förbund
år 1913.

framhölle också, att de verkställda eller väntade inskränkningarna i brännvinshandeln, särskilt riktade mot så kallade vanedrinkares åtkomst av spritdrycker, troligen finge den närmaste följden, att apotekens sprithaltiga läkemedel finge betydligt stegrad efterfrågan.

Centralstyrelsen trodde dock, att även för framtiden 1876 års författning skulle komma att visa sig tillfyllest. Även om från visst håll efterfrågan skulle bliva större, komme därav ej att följa, att från apotekens sida större tillmötesgående komme att visas gentemot oberättigade krav. Styrelsen vore därtill övertygad om att samtliga förbundets medlemmar vore besjälade av önskan att göra allt vad på dem berodde för stävjande av oskicket, där det kunde komma att visa sig. Den rättighet att vägra, som de i misstänkta fall ägde, hade tillämpats och komme att tillämpas. Och där medveten överträdelse kunde visa sig förekomma, såge förbundet, i kårens intresse, gärna de strängaste åtgärder vidtagna.

Framställningen slutar med följande sammanfattning och yrkanden:

»Då det av handlingarna i ärendet ej torde kunna anses påstått, än mindre styrkt, att något mera utbrett missbruk av berörda läkemedel i vårt land existerar;

då av medicinalstyrelsens framställning och tjänsteläkarnas rapporter synes framgå, att påpekade missförhållande är begränsat till landets nordligaste delar och till ett fåtal platser där;

då Eders Kungl. Maj:t och medicinalstyrelsen äga oinskränkt befogenhet att kontrollera och utfärda bestämmelser rörande samtliga hit hänförliga läkemedels såväl pris som beskaffenhet och kvantitativa sammansättning, och då en revision av samtliga dessa läkemedels sammansättning lätteligen kunde företagas i syfte att jämväl, så långt sig göra låter, omöjliggöra att till utvärtens bruk avsett läkemedel användes till intagning;

då varje sammankoppling av medicinalförordningar och rusdrycksbestämmelser skulle leda till begreppsförvirring och medföra betänkliga konsekvenser;

då, om pharmaceuternas nykterhetsförbund frånräknas, hela landets apotekar- och farmaceutkår synes stå enig i det omdömet, att medicinalstyrelsens förslag även i dess nuvarande form vore för yrkets utövare omöjligt att i praktiken tillämpa, för yrkesutövare skulle medföra stora obehag och för allmänheten innebära en mycket betänklig inskränkning i dess mångenstädes föga tillfredsställande möjlighet att anskaffa behövlige läkemedel;

då 1876 års förordning, som visat sig i det stora hela hava väl fyllt sin uppgift, fortfarande är såväl behöflig som lämplig och enligt medicinalstyrelsens förslag torde komma att kvarstå oförändrad;

då i de fall, där med något skäl kunnat påstås, att denna förordning överträtts, ingalunda torde vara bevisat, att icke effektiva åtgärder, ett förståndigande eller tillämpning av de ingalunda milda straffbestämmelserna, skulle visat sig fullt tillräcklig att åstadkomma rättelse;

då under de år, som förflutit sedan medicinalstyrelsens första förslag framlades för Eders Kungl. Maj:t, någon beivran av dylika överträdelser icke av medicinalstyrelsen oss vederligt blivit gjord,

vågar centralstyrelsen för Sveriges pharmaceutförbund i underdånighet anhålla:

att det täcktes Eders Kungl. Maj:t nådigt låta bero vid nu gällande lagbestämmelser;

men om Eders Kungl. Maj:t prövar skäligt utöver nu gällande utfärda ytterligare bestämmelser, vågar centralstyrelsen underdånigst anhålla:

att en blivande kungl. förordning i ämnet måtte göras fullkomligt oberoende av för rusdryckshanteringen utfärdade bestämmelser och bliva gällande i likhet med övriga medicinalförordningar;

att, om en maximikvantitet skall fastslås, denna måtte sättas till lägst 50 gram, oberoende av den eter- eller alkoholhalt läkemedlet besitter;

att den föreslagna bestämmelsen 'till samma person inom ett dygn' såsom praktiskt omöjlig uteslutes; samt

att för utbekommande av större kvantitet enskild person beredes möjlighet att av kommunal- eller annan myndighet erhålla tillståndsbevis.»

Samtliga handlingar i ärendet överlämnades därpå den 23 maj 1913 till 1911 års nykterhetskommitté.

År 1914 föranstaltade länsstyrelsen i Norrbottens län en undersökning rörande »dropphandeln» i Kiruna. Undersökningen, som föranletts av en tidningsartikel, verkställdes av vederbörande länsman. Av utredningen framginge, å ena sidan, att från Kiruna apotek inköpta »droppar» i ej ringa grad använts som berusningsmedel och påträffats hos för fylleri anhållna personer, å andra sidan, att å nämnda apotek inköp av dylika medel förvägrats berusade samt sådana, som befarats skola använda »dropparna» i berusningssyfte. Någon olaglighet eller någon pliktförsummelse syntes ej kunna läggas vederbörande apotekare till last. Överhuvud vore försäljningen av hithörande medel förknippad med stora svårigheter, varvid spelade in, att sprittörstiga individer på omvägar, genom användande av list och hot, i brist på verkligt brännvin eller andra alkoholhaltiga drycker, sökte förskaffa sig surrogat därför.

Den verkställda utredningen överlämnades av länsstyrelsen till medicinalstyrelsen.

I en skrivelse den 11 januari 1915 vände sig länsstyrelsen i Norrbottens län ännu en gång till medicinalstyrelsen i samma sak, denna gång på grund av en till densamma inkommen anmälan från delegerade för ett folkmöte i Malmberget, å vilket »bäskförsäljningen» å apoteken i Malmberget och Gällivare kritiserats. I sin skrivelse citerade länsstyrelsen ett utlåtande från extra länsmannen i Malmberget, varav framginge dennes uppfattning, att det ej kunnat styrkas, att å apoteket i Malmberget något lagvidrigt ägt rum, men att »dropptörstiga» individer av det slag, att de själva ej kunde få köpa »droppar», särskilt likvid dagar, i mängd samlat sig utanför apoteket för att med anlåtande av andra apoteksbesökare utbekomma »droppar». För egen del ansåge länsstyrelsen, att det borde tagas under övervägande, om ej recept av legitimerad läkare borde fordras för utbekommande av här ifrågasvarande »droppar». Även om något sådant skulle ansenligt fördyra åtkomsten för den legitime förbrukaren, syntes det länsstyrelsen, som om det onda, som dropparna faktiskt i stor utsträckning förorsakade, det oaktat berättigade en dylik åtgärd.

Medicinalstyrelsen remitterade sistnämnda skrivelse till apotekarsocietetens direktion, vilken i sin tur beredde apoteksinnehavarna i Malmberget och Gällivare tillfälle att uttala sig.

Apoteksinnehavaren i Malmberget meddelade, att följande principer sedan flera år följts å hans apotek:

- 1) av eterhaltiga »droppar» utlämnades högst 50 gram åt gången till äldre personer,
- 2) av tinkturer, beredda av utspädd sprit, högst 100 gram åt gången åt äldre personer,
- 3) av tinkturer, beredda av svag (40 viktsprocent) sprit, högst 150 gram (spritmängden överstege ej vad som inginge i 100 gram tinktur av utspädd sprit),

Länsstyrelsen
i Norrbottens
län år 1914.

Länsstyrelsen
i Norrbottens
län år 1915.

Apoteksinne-
havaren i
Malmberget.

4) såvitt man kunde förhindra, finge samma person köpa »droppar» endast en gång om dagen,

5) personer, som förefölle onyktra, ävensom ynglingar under cirka 22 år, bleve ej expedierade,

6) under apotekens stängningstid ävensom söndagar expedierades inga andra »droppar» än Thielemanns, nerv- eller tanddroppar i mycket små kvantiteter.

Apotekaren i MalMBERGET meddelade för övrigt, att Hoffmanns droppar ganska sällan efterfrågades. Av hans yttrande framginge vidare, att han ansåge här ifrågavarande missbruk ej avsevärt, samt att de »bäska dropparna» fyllde ett verkligt behov och bidroge till allmänhetens välbefinnande. Särskilda åtgärder syntes honom ej påkallade.

Apoteksinnehavaren i Gällivare.

Apoteksinnehavaren i Gällivare ansåge det ur apoteksinnehavarnas å vissa orter synpunkt i hög grad önskligt, om också ur nykterhetssynpunkt knappast erforderligt, att detaljerade och tydliga bestämmelser angående utlämnandet av eter- och sprithaltig medicin komme till stånd. I avsaknad av sådana hade å apoteket i Gällivare tillämpats följande principer:

1) av Hoffmanns droppar högst 50 gram åt person bosatt å platsen,

2) av samma »droppar» högst 250 gram till personer, som vore bosatta 10 mil och därutöver från platsen, och vilka, enligt vad man hade sig bekant, besökte apoteken en å två gånger om året,

3) av tinkturer, beredda av utspädd sprit, högst 100 gram; samt

4) av »bäska droppar» högst 150 gram.

Endast äldre, nyktert och ordentligt folk expedierades. Samme köpare erhöle medlen endast en gång samma dag. En förteckning över sådana, som misstänktes använda dropparna i berusningssyfte, hade uppgjorts. Hoffmanns droppar användes numera sällan i berusningssyfte.

Apotekarsocietetens direktionsår 1915.

I sitt eget utlåtande uttalade apotekarsocietetens direktionsår 1915 att försäljningen av sprithaltiga läkemedel från här ifrågavarande apotek skedde med största försiktighet och i huvudsaklig överensstämmelse med av medicinalstyrelsen och direktionsåret uttalade principer för en eventuell ny lagstiftning, samt att försäljningen icke kunde giva anledning till befogade anmärkningar. För övrigt erinrade direktionsåret om sina föregående yttranden i denna sak och vidhölle, att, om överhuvud något missbruk funnes, vilket direktionsåret icke ville bestrida, detta vore så ringa, att det starkt kunde ifrågasättas, om någon särskild lagstiftning vore av behovet påkallad för att göra slut på detsamma. Direktionsåret kritiserade slutligen länsstyrelsens handläggning av de inkomna anmälningarna, vilka syntes direktionsåret upptagna till saklig behandling utan tillräcklig förundersökning.

Länsstyrelsen i Norrbottens län svarar.

Häremot hävdade och preciserade länsstyrelsen i ett till medicinalstyrelsen den 3 maj 1915 avgivet yttrande ytterligare sin ståndpunkt. Då länsstyrelsen talat om talrika missbruk på detta område, innebure detta ej, att apotekarna i talrika fall skulle missbruka sin privilegierade ställning, utan att allmänheten alltför ofta missbrukade möjligheten att på apotek överkomma sprithaltiga varor. Sådant kunde ske och skedde säkerligen så gott som i regel, utan att man med gällande försäljningsbestämmelser rättvisligen kunde lägga förhållandet apotekaren till last. Apotekarsocietetens uttalande präglades, bland annat, av den uppfattningen, att inga nämnvärda missbruk förekomme. Men då det exempelvis av en föregående undersökning genom förste provinsialläkaren i Norrbottens län syntes framgå, att missbruk förekomme i fem av länets 20 provinsialläkardistrikt, så vore det enligt länsstyrelsens uppfattning fem fall för mycket.

I tidigare utlåtanden rörande denna sak hade av apotekarsocietetens direk-

tion framhållits, att allmänheten vant sig att vid allehanda småkrämpor använda just ifrågavarande sprithaltiga läkemedel, för vilka den fått förtroende, och att det därför vore olämpligt att genom införande av restriktioner försvåra åtkomsten av desamma. Härtill ville länsstyrelsen erinra, att det förmodligen i många fall finge anses vara väl så bra att mot dylika småkrämpor bruka icke sprithaltiga läkemedel, och att det därför vore en nyttig uppgift att söka vänja allmänheten av med att i onödan begagna sig av sprithaltiga medikament. Finge den sjuke eller den, som för hans räkning besökte apoteket, besked därom, att det numera ej ginge an att få det och det sprithaltiga medikamentet, men att han i stället kunde få något icke sprithaltigt, som vore lika bra eller bättre, så torde allmänhetens, nämligen den icke sprittörstiga allmänhetens, förtroende småningom vändas till det senare läkemedlet. En resolut utmönstring av sådana sprithaltiga varor, som, även om de vore aldrig så efterfrågade, icke kunde anses för sjukbehandling nödvändiga, syntes länsstyrelsen vara en ur alla synpunkter lämplig åtgärd. Det tillkomme tydligen läkarvetenskapen att avgöra, i vilken utsträckning så kunde ske.

Sedan samtliga handlingar i ärendet angående åtgärder gentemot missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror, som ovan nämnts, blivit remitterade till 1911 års nykterhetskommitté, anmodade kommittén sin ledamot, professor T. Thunberg, att verkställa en fullständig utredning av frågans historiska sida samt en överskådlig sammanfattning av allt det material, som kunde tjäna till frågans belysning. Professor Thunbergs utredning överlämnades till kommittén i november månad 1915. Förutom den historik, för vilken här ovan en förkortad redogörelse lämnats, innehöll utredningen en avdelning om missbruket av sprithaltiga läkemedel i belysning av vissa rättegångshandlingar, ett kapitel om missbruket av apotekspreparat i belysning av erfarenheten från våra alkoholistanstalter, ett domboksutdrag angående försäljning i större mängder från apotek av sprithaltiga apoteksvaror till personer, som i sin tur avyttrade dem till allmänheten, sammanställning av då gällande bestämmelser på området och deras tolkning samt förslag till åtgärder mot missbruk av sprithaltiga apotekspreparat. Såsom bilagor voro till utredningen fogade dels en redogörelse för de som surrogat för spritdrycker mest missbrukade apotekspreparatens sammansättning, dels en tabellarisk översikt över spritåtgången å svenska apotek under år 1914.

De återgivna rättegångshandlingarna avsågo två mål, det ena mot en apotekare i Los, Gävleborgs län, år 1910, det andra mot tvenne apotekare i Strömsund, Jämtlands län, år 1914. Båda målen gällde olaga försäljning av sprithaltiga varor från apoteken och hade intresse genom de återgivna vittnesmålen, vilka blottade de former, under vilka missbruket av sprithaltiga läkemedel framträtt. Då förhållandena på detta område emellertid icke längre torde vara likartade med dem, som rådde före ikraftträdandet av nu gällande lagstiftning, torde det icke vara erforderligt att referera dessa rättegångshandlingar.

På vårdanstalterna för alkoholister hade den iakttagelsen gjorts, att patienterna ej sällan hade missbrukat apotekspreparat som surrogat för spritdrycker. De meddelade uppgifterna, som sammanställts av anstalternas läkare, visade, att å Eolshäll under åren 1898—1915 av 386 patienter nio använt malörtsdroppar, åtta Hoffmanns droppar samt tre nervdroppar, sammanlagt alltså 20 patienter, eller sex procent av samtliga, som använt dylika läkemedel som spritsurrogat. Å Berga alkoholistvårdanstalt hade tre patienter av 149 (två procent) använt »medikament» eller »droppar».

Professor
Thunbergs
utredning.

Rättegångs-
handlingar.

Vårdanstalter
för alko-
holister.

Å Härnö alkoholisthem hade av 74 patienter två använt »medikament» och två apotekssprit. Även från Sans Souci rapporterades några fall, då patienterna använt nerv- och malörtsdroppar.

Partiförsäljning från apotek av alkoholhaltiga läkemedel.

Vid ett år 1909 inom Västerbergslags domsaga handlagt mål angående obehörigt utövande av läkarkonsten uppgav svaranden inför rätten, att han inköpt »droppar» från en mängd apotek i olika delar av landet. Sålunda hade till honom från ett apotek i Stockholm under loppet av flera månader två gånger under varje vecka avsänts, bland annat, åtta till nio kilogram kinadroppar, nio kilogram »doktor Halls droppar» och sex kilogram »röda moderdroppar». Liknande inköp hade han gjort från ett flertal apotek i landsorten.

Professor Thunbergs sammanställning och tolkning av år 1915 gällande bestämmelser.

I professor Thunbergs sammanställning rörande de år 1915 gällande bestämmelserna om apotekens försäljning av sprit och alkoholhaltiga läkemedel samt dessa bestämmelsers tolkning erinrade han om ovan återgivna stadganden i dels 1905 års brännvinsförsäljningsförordning, dels 1876 års förordning angående handel med eter samt eter- och sprithaltiga läkemedel. Med uttrycket »medicinalförfattningarna» i brännvinsförsäljningsförordningen torde närmast avses apoteksvarustadgan av den 14 november 1913, vars § 8 föreskreve: »Alla uti gällande farmakopéer och medicinaltaxa upptagna varor, för vilka ej medicinalstyrelsen medgivit, att de endast på läkares begäran behöva anskaffas, skola finnas till salu i tillräckliga förråd å apoteket, filialapotek och medikamentsförråd. Därjämte är apoteksforeståndare skyldig att, på därom framställd begäran, snarast möjligt anskaffa apoteksvara, som han icke har på lager.» Dessa stadganden, jämförda med bestämmelserna i medicinalstyrelsens cirkulär den 10 januari 1912 angående giftiga och häftigt verkande läkemedels utlämnande från apoteken, finge anses innebära, att apotekare vore skyldig att i handköp tillhandahålla allmänheten alla i farmakopén ej med giftecken betecknade ämnen, även som, på särskild rekvisition, övriga som läkemedel utbudna varor undantagandes sådana, som med hänsyn till giftverkan vore jämförliga med de i farmakopén gifteckenförsedda, och alltså även sprithaltiga sådana, de senare dock ej, då de drabbades av förbudet i den ovan citerade förordningen av år 1876 mot utlämning i fall, då anledning funnes att antaga, att ett preparat vore ämnat att användas såsom berusningsmedel.

Försäljning av vin.

Försäljning av vin från apotek för medicinskt ändamål omnämndes ej i 1905 års förordning angående försäljning av vin och öl, men då vin upptoges i gällande farmakopé, torde apoteksvarustadgans citerade stadgande få anses som ett åliggande för apoteken att tillhandahålla vin för medicinskt ändamål. Däremot hade medicinalstyrelsen förklarat pilsneröl icke vara apoteksvara.

Läkemedelsbegreppet.

I bestämmelserna rådde stor oklarhet om vilka tillsatser spriten skulle hava för att få fritt säljas från apotek. Brännvinsförsäljningsförordningens förbud gällde ju alla »drycker» med mer än 25 volymprocent alkohol. Därunder fölle exempelvis absint, vilket dock icke hindrade apoteken att försälja en beredning, som till extrakthalt och smak vore jämförlig med absint. De »bäska droppar», som allmänt ansåges falla inom apotekens fria försäljningsrätt, skilde sig ej heller alltför mycket från vissa utländska, bittra likörer.

Den definition av läkemedel, som givits i apoteksvarustadgan, vore mycket vidsträckt. Under nämnda stadgas läkemedelsbegrepp fölle givetvis de sprithaltiga apotekspreparat, som visat sig kunna användas i berusningssyfte. Apoteksvarustadgans definition å läkemedel kunde dock ej betraktas såsom

normgivande för tolkningen av samma begrepp i brännvinsförsäljningsförordningen, vilken tillkommit långt före apoteksvarustadgan. Man kunde taga för givet, att man utginge från en mer real uppfattning av begreppet läkemedel, när apoteken av riksdagen behållits vid sin rätt att försälja »läkemedel, som innehålla brännvin», under det att rätten att utan recept sälja brännvin fräntagits dem. Det gällde därvid att giva nykterhetsintresset vad det tillkomme och likaledes sjukvårdsintresset, vad det tillhörde. Då nu en mängd erkända läkemedel innehölle sprit, hade deras fria försäljning medgivits. Man kunde åtminstone ställa sig tveksam till om denna fria försäljningsrätt också gällde brännvin, försatt med främmande ämnen på sådant sätt, att varans karaktär av brännvin alltjämt vore den övervägande, under det att dess karaktär av läkemedel vore mycket tvevelaktig. Betonade man alltså i uttrycket »läkemedel, som innehålla brännvin», ordet »läkemedel» och gäve man det en real innebörd, som ett medel, som verkligen behövdes för sjukvårdens behov, då skulle antagligen både »slagvatten», »rigabalsam», »armanjak med salt», kanske till och med de »bäska dropparna» falla utom den fria apotekshandeln.

Förbudet att sälja eljest frigivna, sprithaltiga läkemedel, »så vida anledning förekommer att antaga, att desamma äro ämnade att såsom rusgivande medel användas», hade tolkats så, att detsamma gällde endast för den enskilde köpare, rörande vilken apotekaren bevisligen visste, att han brukade använda dylika preparat till berusning. Med denna tolkning vore den fria försäljningen tillåten även på en ort, där notoriskt utpräglat missbruk föreläge. Så länge något positivt bevis ej förefunnnes, att en viss rekvisit brukade berusa sig med sådana »droppar», finge han köpa dylika »droppar», även om förhållandena på orten gjorde det antagligt, att flertalet rekvisiter använde dem som brännvinssurrogat. Men bestämmelsen skulle även kunna tolkas så, att på ort, med dylikt missbruk förhärskande, anledning att antaga sådant kunde anses föreligga för var och en, rörande vilken ej särskilda skäl att antaga motsatsen förefunnnes, exempelvis på grund av apotekarens personliga kännedom om kunden eller på grund av godkännbart intyg. Genom en dylik tolkning skulle massinköpen vid marknader, å avlöningsdagar m. m. bliva omöjliga. Slutligen framhölls, att, om det varit avsikten med då gällande bestämmelser att hindra, att vissa sprithaltiga apotekspreparat inträdde som surrogat för spritdrycker, bestämmelserna voro alltför snävt formulerade. Man finge nämligen ej förbise, att dessa preparat, även om de ej användes till medicinskt ändamål, kunde användas utan att berusning åsyftades eller ernåddes, nämligen till stimuleringsmedel. Åtminstone om bestämmelsen tolkades efter ordalydelsen kunde alltså dessa sprithaltiga preparat säljas, även om avsikten att använda dem till stimulering vore uppenbar, exempelvis som en aptitsup vanligen användes.

Vid motiveringen av sina förslag till åtgärder gentemot missbruk av sprithaltiga apotekspreparat erinrade professor Thunberg om att åsikterna rörande vilka åtgärder, som borde tillgripas, betydligt gått i sär. På sina håll hade varje lagstiftningsåtgärd ansetts opåkallad. Från andra håll hade uttalats, att alla sprithaltiga preparat borde läggas under recepttvång. Och vid sidan av dessa extrema uppfattningar hade även åsikter kommit till tals, som visserligen krävde åtgärder mot missbruket ifråga men ej gingo så långt som till kravet på dylikt recepttvång. Den uppfattningen, att ingen åtgärd vore påkallad, skulle förutsätta, att utlämnandet av sprithaltiga preparat från apoteken utan stöd av ytterligare bestämmelser kunde ske i sådana

Försäljning,
då berusnings-
syfte kan
antagas.

Professor
Thunbergs
motivering
för ändrad
lagstiftning.

former, att missbruk av de inköpta varorna undvekes. En av betingelserna härför funnes helt säkert i vårt land.

Det svenska apoteksväsendet hade mer än i de flesta andra länder en utpräglad statlig karaktär. Det vore staten, som bestämde över antalet apotek. Frånsett de särskilda förhållanden, som gällde för ett försvinnande antal säljbara apotek, utnämndes apoteks innehavare, efter ansökan, av staten. Det vore vidare staten, som bestämde över läkemedlens pris. En noggrann kontroll utövades vidare från statens sida över apoteksinrättningarnas skötsel. Utmärkande för svenskt apoteksväsende vore vidare apotekarkårens höga bildningsgrad och goda sociala ställning. Man kunde under sådana förhållanden utgå ifrån, att apotekarkåren med samma lojalitet som vilken svensk ämbetsmannakår som helst skulle göra vad på den ankomme för att förhindra, att de medel, som den i medicinskt syfte hade att försälja, komme till användning som berusningsmedel. Rent undantagsvis kunde givetvis illojalitet ej uteslutas, varvid särskilt borde ihågkommas, att vinsten av en stegrad försäljning av sprithaltiga preparat ännu så länge komme apoteks-innehavaren till godo.

Emellertid vore härmed alls ej en motsvarande säkerhet gent emot konsumentens missbruk av varan vunnen. Även om ett apotek, i den mån det berodde på apotekspersonalen, sköttes med fullt oklanderlig aktsamhet med hänsyn till utlämnandet av sprithaltiga preparat, kunde med dåvarande bestämmelser ett betydande missbruk uppstå.

Är det tillräckligt med förbud att utlämna »droppar», då berusningssyfte kan antagas?

All erfarenhet rörande brännvinshandeln i allmänhet visade, att missbruk av varan omöjligt kunde förekommas på det enkla sättet, att försäljaren undveke att utlämna brännvin till berusade eller såsom drinkare kända. Denna erfarenhet vore ju grundläggande för de mer eller mindre invecklade kontrollsystem, som under senare tider kommit till utförande. På samma sätt kunde aldrig missbruk av apotekens sprithaltiga preparat undvikas genom en sådan enkel föreskrift som den i då gällande lag förefintliga, att dylika preparat ej finge utlämnas i de fall, då anledning funnes antaga, att desamma vore ämnade att såsom rusgivande medel användas. Praktiskt taget komme en dylik lag att verka därhän, att köparen komme att mötas av ett nej på sin anhållan endast i de fall, då han vore berusad, eller då han notoriskt eller åtminstone av försäljaren vore känd som drinkare. I andra fall bleve det skäligen svårt, ja hart när omöjligt för apotekaren att vägra sälja här ifrågavarande preparat. Särskilt efter tillkomsten av gällande apoteksvarustadga kunde ju allmänheten anse sig äga en allmän, lagstadgad rätt att utbekomma preparat, för vilka recepttvång ej vore stadgat, och en vägran att utlämna ett sprithaltigt preparat måste byggas på en misstanke, att köparen hade för avsikt att missbruka varan till berusning. En dylik misstanke, uttalad eller ej uttalad, kunde ju lätteligen fattas som en förölämpning. Även om apotekaren vid sin försäljning av dessa preparat skulle driva sin samvetsgrannhet därhän, att han rakt mot den gamla domaregeln att hellre fria än fälla, jämväl på relativt obetydlig anledning avvisade en köpare, skulle han knappast blott på eget initiativ och utan stödet av ett åläggande från överordnad myndighet kunna gå så långt, att han i regel behandlade varje okänd, som framställde en begäran att få köpa här avsedda preparat, som tillräckligt misstänkt för att kunna vägras det begärda. I ett betydande antal fall komme köparna att höra till denna de okändas kategori. Jämväl om tillämpandet av bestämmelsen om förbud mot försäljning i de fall, där berusningssyfte måste antagas föreligga, medförde, att ett antal individer avvisades, så funnes även för dem allt för

många möjligheter att genom anlitande av ombud anskaffa varan. Under sådana förhållanden vore bestämmelsen ifråga, om också ej alldeles värdelös, åtminstone av ringa värde.

För professor Thunberg syntes därför också nya bestämmelser rörande apotekens försäljning av sprithaltiga apotekspreparat av behovet påkallade. Man kunde emellertid därvid till en början ställa sig tveksam till frågan, om sådana krävdes för hela landet eller kunde inskränkas till de orter, från vilka missbruk dittills inrapporterats.

Den mycket lokala karaktär, som missbruk av sprithaltiga apoteksvaror dittills syntes hava ägt, kunde vara kanske anses motivera, att åtgärder av endast mera lokal art vidtoges. Att åtgärder, som gällde hela landet, dock vid en närmare granskning måste anses påkallade, sammanhängande framför allt med införda eller planlagda restriktioner i handeln med vanliga alkoholhaltiga drycker.

Ju längre ett land fortskred på restriktionernas väg med hänsyn till de sedvanliga alkoholhaltiga dryckerna, desto större betydelse finge frågan om de åtgärder, som kunde vara erforderliga för undvikande av dylikt missbruk av de för medicinskt ändamål tillhandahållna alkoholhaltiga preparaten. Vad särskilt vårt land beträffade, vore det uppenbart, att, så länge i våra städer alkoholhaltiga drycker av olika slag hållits tillgängliga i sådan utsträckning, att snart sagt varje behov därefter kunnat tillfredsställas, så länge behövde man ej befara, att här åsyftade apotekspreparat utom i alldeles särskilda undantagsfall skulle tillgripas som surrogat. Man hade ej heller iakttagit, att apoteken i våra städer i märkbar utsträckning uppsöktes av sprittörstiga individer, under det att i vissa trakter av Norrland med försvårad sprittillgång detta vore ett sedan länge överklagat missförhållande. I och med att i våra städer ett system genomfördes, som avstängde just de mest sprittörstiga från möjlighet att medelst den legala handeln åtkomma den eftersträfvade varan, kunde man emellertid befara, att försök i allt större skala från deras sida skulle göras att anlita apotekens sprithaltiga preparat. Att trots de nyligen här och var genomförda restriktionerna sådana försök i våra städer ännu ej veterligen skett, finge anses sammanhänga med att den då ännu alltjämt oreglerade öl- och vinhandeln verkade såsom en avledare, samt att den denaturerade spriten och en hel del tekniska preparat av den uppfinningsrika spritnöden befunnits vara mycket användbara surrogat. I och med att även öl- och vinhandeln ordnades så, att missbrukare kunde avstängas från hemköp, och i och med att även handeln med den denaturerade spriten samt de alkoholhaltiga tekniska preparaten omlades efter ur nykterhetssynpunkt mera rationella grunder, kunde man befara, att i den mån de sprittörstiga alltjämt finge klart för sig, att apoteken sålde varor, som kunde användas till surrogat, besvärande och envisa försök överallt i landet skulle göras från deras sida att åtkomma sprithaltiga apotekspreparat.

Inför den större påfrestning, för vilken man kunde befara, att handeln med de sprithaltiga apoteksvarorna komme att bliva utsatt, skulle det kanske till en början kunna ifrågasättas att införa recepttvång för samtliga dylika preparat. En närmare granskning av innebörden av en dylik åtgärd visade emellertid, att den ginge alldeles för långt.

Av svenska farmakopéns inalles 583 preparat skulle ej mindre än 60 drabbas av denna åtgärd och däribland ett stort antal, som ej alls eller endast i mycket ringa grad finge anses kunna användas som surrogat för spritdrycker.

Av de 188 i farmakopén icke upptagna preparat, som däremot nominativt

Lokala åtgärder.

Recepttvång
för alla
>droppar».

angivits i medicinalstyrelsens år 1914 utfärdade förteckning över godkända benämningar att användas i stället för fullständig deklaration rörande sammansättningar, skulle 54 drabbas av ett eventuellt recepttvång för samtliga sprithaltiga läkemedel. Även bland dessa vore ett stort antal av den art, att de icke alls eller svårligen skulle kunna missbrukas.

På grund av de olägenheter, som skulle uppkomma, om samtliga sprithaltiga apoteksvaror underkastades restriktioner, syntes det professor Thunberg vara det enda riktiga, att eventuella restriktioner komme att gälla endast sådana sprithaltiga preparat, som ägde avsevärd användbarhet som surrogat för spritdrycker. Denna ståndpunkt medförde givetvis uppgiften att avgränsa de apotekspreparat, som lättare kunde missbrukas, från andra sprithaltiga preparat. Rent teoretiskt sett mötte detta väsentliga svårigheter. Men i praktiken ställde sig saken enklare. Man kunde nämligen utgå från föreliggande ganska rika erfarenhet. Det vore de dittills missbrukade preparaten, som borde göras till föremål för restriktioner i försäljningen. Det vore alltså i första rummet »slagvatten», »rigabalsam», »armanjak med salt», Hoffmanns droppar, de dittillsvarande slagen av »bäska-droppar», som borde falla under den restriktiva lagstiftningen. Även syntes restriktioner påkallade med hänsyn till ett antal »droppar», såsom malörtsdroppar, nervdroppar, »hjärtstyrkande droppar» samt självfallet sådana namngivna eller namnlösa blandningar, som vore fullt jämförliga med de nämnda, exempelvis bland de namngivna den under benämningen »tre slags droppar» kända blandningen.

Det kunde emellertid vara onödigt att till en början gå alltför djupt ned bland de sprithaltiga apotekspreparaten, särskilt om bestämmelserna för övervakandet och reglerandet av handeln med dem gjordes sådana, att ett snabbt ingripande möjliggjordes, så snart ett missbruk började spira upp.

Maximikvan-
titet.

Under den dittillsvarande behandlingen av frågan om åtgärder mot missbruk av sprithaltiga apotekspreparat hade ofta en begränsning föreslagits i den mängd, vari dessa »droppar» skulle få inköpas. Särskilt erinrades härvid om medicinalstyrelsens förslag om fastställandet av visst maximum för den mängd, vari uti så kallat handköp (alltså utan läkarrecept) dylika »droppar» finge under loppet av ett dygn säljas till en och samma person.

Gent emot fastställandet av ett dylikt dygnmaximum för en och samma köpare hade emellertid dels apotekarsocietetens direktion, dels centralstyrelsen för Sveriges farmaceutförbund energiskt uttalat sig, särskilt med framhållande av att en bestämmelse av detta slag i många fall vore omöjlig att efterleva. Dessa skäl syntes vara avgörande. Utan införande av en vidlyftig, kostsam och besvärlig kontroll kunde ej avgöras, om en köpare förut under dygnet varit inne och köpt »droppar» av här åsyftade slag. Redan för det dåvarande vore det ett undantag, att ett apotek sköttes av innehavaren ensam, och med de många svårigheter, som vore förknippade med att en enda person skulle sköta ett apotek, finge det anses vara att förvänta, att enmansapoteken snart skulle representera en övervunnen ståndpunkt. På skilda tider av dagen komme alltså expeditionen att omhänderhavas av olika personer, och den ene farmaceuten kunde ej åläggas att känna igen den, som av en annan expedierats. Härtill komme, att det å större apotek samt å de mindre vid tillfällen av större tillströmning ej ens för en och samma farmaceut kunde vara så lätt att känna igen köparna av dessa »droppar».

Härmed vore ej sagt, att en bestämmelse om visst dygnmaximum för varje köpare vore utan all nytta, men mot lagfästandet av en dylik bestämmelse talade bestämt, att den kunde förutses komma att stanna på papperet, och

att den nästan med nödvändighet måste medföra trakasserier och svårigheter såväl för allmänheten som för den laglydige apotekaren.

Men även om en dylik bestämmelse skulle kunna tillämpas, skulle den ej så effektivt, som önskvärt vore, ingripa mot här ifrågavarande missbruk, vilket omdöme i ännu högre grad gällde om det av apotekarsocietetens direktion samt av centralstyrelsen för Sveriges farmaceutförbund åtminstone som genomförbart accepterade förslaget om visst inköpsmaximum för varje apoteksbesök. Även om en dylik lagbestämmelse kombinerades med att apotekaren på frivillighetens väg sökte hindra, att inköpen återupprepades samma dag, lämnades missbruket alltför stort spelrum. Så länge sprittörstiga individer hade klart för sig, att de kunde få åtminstone en portion av den åtrådda varan på apoteken, kommo de att till det yttersta söka utnyttja den möjligheten, och hade de med den tillåtna maximimängden fått blodad tand, så kommo de att med den uppfinningsriktighet och den hänsynslöshet, som spritbehovet skapade, söka finna utvägar att få mera. Erfarenheten från orter, där apotekare på frivillighetens väg redan tillämpat en dylik maximigräns, talade ej heller för att på den vägen nåddes så tillfredsställande förhållanden, som man finge anses hava rätt att kräva med hänsyn till apoteksrörelsens utpräglade välfärdskaraktär. Dag för dag och år för år kunde en person genom inköp av dylika apotekspreparat skaffa sig ett brännvinssurrogat utan att något som helst hinder lades i vägen därför, om han blott förstode att undvika att offentligt uppträda som berusad. Det syntes också framgå av tillgängliga handlingar, att även om en person öppet berusade sig med »droppar», så kommo det helt naturligt i många fall ej till apotekens kännedom, vadan inga åtgärder för missbrukarens avstängning kunde vidtagas. Överhuvud syntes det framgå, ej endast av tidningsinlägg i denna sak utan även av officiella handlingar, att mycket av missbruket på detta område undandrog sig såväl läkarnas som apotekarnas iakttagelseområde. Ett avsevärt missbruk av sprithaltiga apoteksvaror syntes åtminstone på landsbygden kunna utbilda sig och bestå, innan det togo sådana former, att det mer tydligt fölle en var i ögonen. Slutligen påpekades, att i städer med mer än ett apotek bleve bestämmelsen om ett visst inköpsmaximum till sin betydelse ytterligare reducerad på grund av möjligheten att nomadisera med inköpen.

På grund av ineffektiviteten i dittills diskuterade åtgärder och de många praktiska olägenheter, som vore förknippade med deras tillämpning, tvingades man allt mer in på tanken att söka nå det eftersträfvade målet genom att lägga här ifrågavarande preparat under recepttvång. Konsekvenserna av en dylik åtgärd bleve följande.

Ur nykterhetssynpunkt vore denna åtgärd effektiv. Den direkta pårestningen på apoteken fölle alldeles bort. De sprittörstiga apotekskunderna kommo hastigt att få klart för sig, att det alls ej lönade sig att försöka få köpa den åtrådda varan, under det att med en sådan halvmesyr som en bestämmelse om maximimängd möjligheten alltid verkade lockande. Även det mer dolda missbruket av dessa varor förhindrades. Ej heller kunde en köpare, exempelvis genom inköp från ett flertal apotek, åtkomma dessa varor i sådana mängder, att han sedan kunde utminutera dem till allmänheten.

Inför den uttalade farhågan, att ett recepttvång skulle leda till varans fördyrande, kunde det framhållas, att den verkliga innebörden av en dylik åtgärd bleve, att en del av de åsyftade varorna alldeles kommo ur bruk, och att en del andra kommo till användning i högst obetydlig grad. Man kunde nämligen med stor säkerhet påstå, att läkare aldrig kommo att ordi-

Konsekvenserna av begränsat recepttvång.

nera »slagvatten» eller »rigabalsam» eller »armanjak med salt». Och endast i mindre utsträckning komme övriga medel att ordineras.

Det vore ju möjligt, att läkarna till en början komme att uppsökas för erhållande av recept å de åtrådade »dropparna», men, sedan allmänheten fått klart för sig, att den utvägen vore stängd utom i de fåtal fall, då verkliga, medicinska skäl talade för deras användande, så bleve resultatet, att inköpet av dessa »droppar» och därmed utgifterna för dem i stort sett upphörde. Skulle man önska kontroll över läkarnas förhållande i detta avseende, vore det enkelt att ernå sådan genom föreskrift om att »dropprecept» skulle kvarhållas å apoteken och vid årets slut insändas till medicinalstyrelsen.

Den farhågan hade också uttalats, att på detta sätt allmänheten för tillfredsställande av ett nykterhetsintresse skulle berövas värdefulla hälsomedel. Häremot kunde framhållas, att dessa »droppar», i den mån de överhuvud kunde tillerkännas läkemedelsvärde, representerade en i allmänhet övergiven typ av läkemedel, och att allmänheten ej toge skada av att det redan pågående undanträngandet av dessa läkemedel påskyndades. Visserligen kunde man vänta, att den allmänhet, som rubbades i sina vanor genom det föreslagna recepttvånget, skulle visa missnöje. I den mån det härrörde från sådana, som köpte »dropparna» som surrogat för spritdrycker, vore det klart, att man ej kunde tillmäta det någon betydelse eller taga hänsyn till det samma. Mer hänsyn torde böra tagas till det under debatterna i denna fråga påpekade förhållandet, att vissa sprithaltiga »droppar» brukade ingå i de särskilda läkemedelsförråd, som ganska allmänt syntes finnas i hemmen i från läkare och apotekare långt bort belägna orter i Norrland, varvid det dock av föreliggande upplysningar ej vore klart, om just de »droppar», för vilka här föreslagits recepttvång, spelade någon större roll därvid. Även om så vore fallet, kunde man visserligen utgå ifrån, att den ökade svårigheten för dylika husapotek att erhålla dessa »droppar» ej komme att hava några menliga följder vid sjukdomsfallen i dessa familjer. Ur psykologisk synpunkt finge det emellertid anses vara klokt att söka ersätta dessa medel med andra, och därvid med sådana, som den vetenskapliga läkekonsten erkände som lämpliga. Bäst torde detta ske på så sätt, att genom medicinalstyrelsens försorg upprättades sammanställningar över lämpliga husapotek av mindre och större omfattning med tillhörande vägledande, tid efter annan omarbetade och moderniserade bruksanvisningar, avpassade efter bildningsgraden hos de folkklasser, till vilka de vände sig, och på vissa orter tillgängliga på finskt och lappskt språk. Så svårt som det vore att beräkna den folkpsykologiska effekten av en åtgärd, kunde man givetvis ej utesluta möjligheten av att recepttvång för här ifrågavarande sprithaltiga preparat ändå komme att föranleda missnöje, men allt vore åtminstone gjort för att detta missnöje snart skulle gå över och efterträdas av den allmänna belåtenheten över att äga en god och ständigt moderniserad handledning i vad den enskilde vid de vanligaste sjukdomsfallen borde företaga sig, då läkarhjälp ej funnes tillgänglig.

Å orter, där apoteken varit utsatta för besök av sprittörstiga »droppköpare», syntes ett absolut recepttvång böra medföra en betydlig lättnad för de expedierande apotekarna. Det vore ju antagligt, att apotekarna komme att drabbas av en del yttringar av förargelse och missräkningar under någon tid, innan »droppförbrukarna» fått klart för sig, att det ej lönade sig att längre söka inköpa dessa varor å apoteken. Men en hänvisning till lagens klara bestämmelser, vilka lämpligen åtminstone under någon tid efter lagens ikraftträdande borde vara anslagna å apoteken, finge anses komma att i

någon mån avleda missnöjet åt annat håll. För apotekarna bleve det betydligt lättare att lyda en klar bestämmelse om recepttvång än en bestämmelse, som föreskreve en granskning, huruvida köparen skulle antagas komma att missbruka varan.

En annan sak vore, att bestämmelsen komme att gå ut över apotekens omsättning, mest å de orter, där dessa varor mest missbrukades. På ett eller annat ställe komme kanske denna minskning i omsättningen att bliva ganska betydande. Vissa omständigheter föreläge emellertid, som kunde bidra till att för vederbörande apoteksföreståndare göra inkomstminskningen ej fullt så kännbar. Vid styrkt mer betydande minskning i omsättningen torde nedsättningen av de å apoteket vilande avgifterna kunna ernås. I ett eller annat fall, då ett apotek sjonke under bärighetsgränsen, torde hyresbidrag från kommunen kunna erhållas. Med stigande folkmängd arbetade så småningom omsättningen upp sig. Apoteksinnehavaren vore för övrigt ej bunden vid sitt apotek utan kunde ernå förflyttning till annat, mer bärkraftigt. Efter år 1921, då apoteksprivilegierna bleve amorterade, vore det ganska sannolikt att i överensstämmelse med en riksdagens skrivelse av år 1907 en inkomstregleringsfond komme att sörja för, att de minst givande apoteken stöddes.

Med hänsyn till dessa omständigheter och framför allt med hänsyn till att enskilda intressen måste stå tillbaka för vad som gagnade folkets välfärd, kunde den eventuella inkomstminskningen för apoteken ej få stå i vägen för ett genomförande av det här diskuterade recepttvånget.

I anslutning till ovanstående utredning av de olika möjligheterna att förekomma missbruk av sprithaltiga apotekspreparat, stannade alltså professor Thunberg vid att föreslå recepttvång å sådana preparat, för vilka erfarenheten visat, att de ägde större användbarhet i dylikt syfte.

Bäst kunde detta ernås genom en ändring i 1876 års förordning angående handel med eter- eller sprithaltiga läkemedel. Lämpligen torde första delen av moment 2 i § 2 omformuleras på följande sätt:

»Utan läkares recept må eter- eller alkoholhaltiga läkemedel, som äga avsevärd användbarhet som berusningsmedel, ej försälas eller utlämnas. Och åligger det medicinalstyrelsen att utfärda förteckning över de läkemedel, för vilka dylikt recepttvång gäller, ävensom att utfärda de ytterligare bestämmelser, som kunna vara erforderliga för förekommande av missbruk i berusningssyfte av eter- eller alkoholhaltiga läkemedel».

1911 års nykterhetskommitté överlämnade den 10 april 1916 till Kungl. Maj:t förslag till förordning angående handel med eter samt eter- eller alkoholhaltiga läkemedel. I den skrivelse, genom vilken överlämnandet ägde rum, anförde kommittén, bland annat, att vid behandlingen av förevarande ärende tydligen framträtt behovet av ändrade lagbestämmelser rörande försäljningen av här ifrågavarande apotekspreparat både med hänsyn till redan förefintligt missbruk och till nödvändigheten att så komplettera det av kommittén förut överlämnade lagförslaget rörande tillhandahållande av skattefri sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring, att det missbruk, som för det dåvarande vore riktat på ifrågavarande surrogat, ej överflyttades på alkoholhaltiga apoteksvaror.

Författningsförslaget band försäljningen av eter samt blandningar av sprit och eter vid apoteken, dock så, att eterfabrikanter skulle äga rätt att av sin tillverkning försälja till samma personer, som enligt apoteksvarustadgan ägde rätt att införa dylik vara.

Professor
Thunbergs
förslag.

Nykterhets-
kommitténs
förslag.

Huvudbestämmelsen gavs i förslagets 3 §, som lydde:

»Utan läkares recept må eter- eller alkoholhaltiga läkemedel, som visat sig äga avsevärd användbarhet som berusningsmedel, ej försäljas eller utlämnas. Ingå i sådana läkemedel, om vilka här är fråga, tillika giftiga ämnen, gälle i avseende på utlämnandet vad därom särskilt är stadgat.»

Enligt 9 § skulle det åligga medicinalstyrelsen att utfärda förteckning över de läkemedel, som enligt 3 § ej finge utan läkares recept utlämnas, ävensom att utfärda de ytterligare bestämmelser rörande i denna förordning avsedda varors försäljning, som kunde vara erforderliga till förekommande av deras missbruk i berusningssyfte. Här nämnda förteckning skulle av medicinalstyrelsen minst vart tredje år granskas.

Förslaget innehöll dessutom förbud mot att tillhandagå annan med anskaffande av varor, som här avsåges, då anledning föreläge att antaga, att desamma skulle användas som surrogat för rusdrycker. Slutligen upptog förslaget ansvarsbestämmelser för överträdelser av författningens stadganden.

I den allmänna motiveringen framhåller nykterhetskommittén, att kommittén i sitt den 5 januari 1914 avlämnade förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker sökt att skapa ett enhetligt försäljningssystem, omfattande alla i berusningssyfte användbara drycker och ägnat att genom däri föreskrivna generella och individuella restriktioner begränsa rusdryckernas skadeverkningar, i den mån sådant utan tillgripande av allmänt förbud lämpligen låte sig göra. Kommittén hade vidare i sitt förslag av den 31 januari 1915 angående tillhandahållande av skattefri sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring sökt att utforma bestämmelser till förhindrande av att denaturerad sprit samt alkoholhaltiga tekniska preparat inträdde som surrogat för de i sin spridning tillbakaträngda rusdryckerna. Erfarenheten hade emellertid givit vid handen, att som rusdryckssurrogat kommit till användning ej endast nu nämnda, i den allmänna handeln utbudna varor, utan även en del å apoteken tillhandahållna, för invärtes eller utvärtes bruk avsedda alkoholhaltiga läkemedel. Redan ur kommitténs allmänna uppdrag torde under sådana förhållanden kunna härledas en skyldighet att till behandling upptaga frågan om eventuella åtgärder gentemot missbruk av dylika apotekspreparat som surrogat för rusdrycker. Kommittén hade emellertid så mycket mer fått anledning att ägna denna fråga sin uppmärksamhet, som den genom nådig remiss av den 23 maj 1913 direkt anbefallts att i saken avgiva utlåtande.

Genom den av professor Thunberg på uppdrag av kommittén verkställda utredningen rörande här ifrågavarande missbruk av alkoholhaltiga läkemedel ansåge kommittén det vara uppvisat, att detta missbruk hade den omfattning, att det påkallade däremot riktade åtgärder. Den lokala karaktär, som missbruket ännu så länge hade, skulle emellertid under dåvarande förhållanden möjligen kunna anses motivera, att åtgärderna begränsades till sådana av mer lokal art. De restriktioner, som då vore under införande i handeln med våra vanliga alkoholhaltiga drycker, nödvändiggjorde emellertid enligt kommitténs mening ett för hela landet enhetligt ordnande av handeln med dessa apoteksvaror i syfte att förekomma, att de tillgreps som rusdryckssurrogat. I och med att tillämpningen av redan beslutade restriktioner i brännvinshandeln vunno stadga, i och med att vin- och ölhandeln ordnades så, att missbrukare kunde avstängas från hemköp, och i och med slutligen att även handeln med den denaturerade spriten samt de alkoholhaltiga tek-

niska preparaten ordnades efter ur nykterhetssynpunkt rationella grunder, måste man nämligen befara, att besvärande och envisa försök överallt i landet skulle göras från de sprittörstigas sida att åtkomma sprithaltiga apotekspreparat. Dessa försök kunde med bibehållande av dåvarande bestämmelser rörande tillhandahållandet av alkoholhaltiga apotekspreparat ej med önskvärd effektivitet tillbakavisas. Hur lojalt än apotekarkåren sökte fylla bestående förbud att utlämna dessa preparat, då anledning förefunnnes att misstänka berusningssyfte, funnes, såsom erfarenheten visat, alltför många möjligheter för den sprittörstige att åtkomma den begärliga varan.

Vad beträffade arten av de åtgärder, som borde tillgripas för att förekomma här åsyftade missbruk, hade kommittén efter granskning av olika möjligheter ansett sig böra upptaga det i professor Thunbergs utredning föreslagna recepttvånget för sådana läkemedel, som ägde större användning som berusningsmedel. Utan recepttvång torde enligt kommitténs förmenande önskvärd effektivitet ej kunna vinnas för strävandena att stävja redan föreliggande »droppmissbruk» och att förhindra detta missbruks ytterligare spridning. Skulle emellertid alla alkoholhaltiga apotekspreparat läggas under recepttvång, komme detta att utan motsvarande vinst i nykterhetsavseende medföra ett alltför stort ingrepp i allmänhetens berättigade krav på lätt åtkomst av läkemedel. Begränsat såsom här ifrågasatts, komme däremot recepttvånget endast att drabba ett mindretal apotekspreparat och därvid sådana, som knappast kunde tillerkännas något avsevärt läkemedelsvärde eller åtminstone lämpligen kunde ersättas av andra. Då kommittén alltså anslutit sig till förslaget om recepttvång, hade den emellertid samtidigt velat betona önskvärdheten av att dylikt recepttvång ej komme till användning för andra preparat än sådana, för vilka ett verkligt nykterhetsintresse krävde dylikt. Även hade den velat betona önskvärdheten av att, om något i den folkliga medicinen även för lojalt bruk använt medel drabbades av recepttvång, övergången till mer invändningsfria medel på lämpligt sätt underlättades. Bland möjligheter för vinnande av detta mål hade kommittén velat framhålla dels ändrandet av vissa medels sammansättning, så att missbruket förhindrades, under det det lojala bruket alltjämt möjliggjordes. Så torde missbruket i berusningssyfte av en del till utvärtes bruk, exempelvis för behandling av svullnader, kylskador eller som liniment använda sprithaltiga preparat kunna hindras genom lämpliga tillsatser eller genom ändring av den procentuariska sammansättningen. Under sådana förhållanden torde till och med det för allmänheten bekanta namnet alltjämt kunna bibehållas, om också i förening med uppgift å etiketten om ändringen i sammansättningen samt i förening med varning för förtäring. Kommittén hade vidare velat även för sin del betona önskvärdheten av att recepttvånget å vissa i folkmedicinen använda medel i sina verkningar för lojala förbrukare mildrades genom de i professor Thunbergs utredning föreslagna upplysningsåtgärderna (upprättandet genom medicinalstyrelsens försorg av förslag till lämpliga husapotek för personer och orter långt borta från läkare och apotekare, med särskild hänsyn till de orrländska förhållandena, utarbetandet av lämpliga bruksanvisningar m. m.). Kommittén ansåge denna sak så behjärtansvärd, att den ville förorda ett utvidgande av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd med en speciell representant för här åsyftade hälsovårds- och folkupplysningsintresse.

Det av kommittén alltså föreslagna recepttvånget hade kommittén lämpligen ansett böra införas i den handeln med eter samt eter- och sprithaltiga preparat reglerande förordningen av den 8 december 1876. Och kommittén hade i överensstämmelse härmed framlagt ett förslag till ändrad lydelse av

nämnda förordning. Vid en närmare granskning av förordningen ifråga hade det emellertid befunnits önskvärt att ej stanna vid att i förordningen inarbeta ett stadgande om recepttvång för de i berusningssyfte mer användbara apotekspreparaten, utan det hade befunnits lämpligt att överhuvud om-arbeta den på sådant sätt, att den komme i större överensstämmelse med dels apoteksvarustadgan av den 14 november 1913, dels kommitténs förslag av den 31 januari 1916 till förordning angående tillhandahållande av skattefri sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring, till vilka förordningen av år 1876 kunde betraktas som ett komplement.

Special-
motiveringen.

I specialmotiveringen anförde nykterhetskommittén, bland annat, att förordningens titel ändrats så, att uttrycket »sprithaltiga» läkemedel ersatts med uttrycket »alkoholhaltiga». Allmänt torde inom farmacien dittills med sprithaltiga läkemedel endast menats sådana, vid vilkas framställning sprit använts. Även de alkoholstarkaste viner fölle alltså utanför förordningens bestämmelser. Då det emellertid vore önskvärt, att möjligheten hölles öppen att ingripa även emot ett eventuellt uppdykande missbruk av medicinalviner, hade det mer omfattande uttrycket »alkoholhaltig» införts.

Rörande förbudet att tillhandagå annan med anskaffande av alkoholhaltiga apoteksvaror, då anledning förefunnes att antaga, att desamma skulle användas såsom rusdryckssurrogat, anförde kommittén, att detta förbud, som ägde motsvarighet i kommitténs förslag till förordning angående tillhandahållande av skattefri sprit samt alkoholhaltiga varor för andra ändamål än förtäring, även här ansetts vara av behovet påkallat, enär erfarenheten visat, att uppenbara spritmissbrukare ofta genom ombud förstått att skaffa sig de sprithaltiga apotekspreparat, de själva ej kunnat utfå. Visserligen kunde bestämmelsen anses mindre nödvändig, om recepttvång infördes. Men med här införda förbud vunnnes möjlighet att ingripa, om en person, som själv å recept kunde erhålla berusande apotekspreparat, därmed tillhandaginge alkoholister. Även motverkades av här stadgade förbud ett tillhandagående med anskaffande åt alkoholister i berusningssyfte av svagare apotekspreparat, som ej gärna kunde beläggas med recepttvång, men som ändå kunde missbrukas.

Apotekarsocie-
tetens direk-
tion om nyk-
terhetskommitténs för-
slag.

Sedan nykterhetskommitténs betänkande remitterats till medicinalstyrelsen, infortrade denna styrelse yttrande från apotekarsocietetens direktion, som, bland annat, anförde följande:

»Dropphandeln» syntes allttjämt vara av så underordnad betydelse, att det ej krävdes några särskilda åtgärder för stävjande av förefintligt missbruk. Enär det emellertid med hänsyn till de införda strängare restriktionerna rörande tillhandahållande av spritdrycker i allmänhet kunde befaras, att missbruket av sprithaltiga läkemedel komme att ökas och i samband därmed apotekarna utsättas för trakasserier och obehag, syntes det direktionen lämpligt, att gällande bestämmelser i ämnet underkastades en omarbetning. Enligt direktionens mening skulle emellertid det av nykterhetskommittén föreslagna recepttvånget icke bliva effektivt med mindre samtliga sprithaltiga läkemedel lades under recepttvång, något som även av kommittén ansetts olämpligt. Direktionen ansåge jämväl, att det föreslagna recepttvånget skulle innebära ett alltför stort ingrepp i allmänhetens rätt att inköpa läkemedel. Flera av dessa utgjorde sedan gammalt brukad folkmedicin. Då enligt direktionens uppfattning det av nykterhetskommittén avsedda ändamålet kunde vinnas på annat, mindre betungande sätt, avstyrkte direktionen det föreslagna förbudet att utlämna vissa sprit- och eterhaltiga preparat utan läkares recept. Bland de åtgärder, som direktionen i stället föreslog, märktes,

bland annat, den under ärendets tidigare behandling ifrågasatta begränsningen av den kvantitet av eter- och sprithaltiga läkemedel, som på en gång skulle få utlämnas vid s. k. handköp. Dessutom föreslogs, att häftigt verkande laxér- eller kräkmedel skulle tillsättas vissa av de för utvärtes bruk avsedda preparat, som visat sig mest användbara ur berusningssynpunkt. Direktionen avstyrkte bestämt, att läkemedel, tillsatt med vin, skulle inbegripas under förordningen.

I sitt över nykterhetskommitténs betänkande och förslag avgivna utlåtande den 12 mars 1917 ställde sig medicinalstyrelsen mycket tveksam till lämpligheten av ett strikt och ovillkorligt genomförande av nykterhetskommitténs förslag. Styrelsen ville dock ej motsätta sig ett försök till recepttvång, därest detta underkastades vissa inskränkningar. Sålunda borde ej de läkemedel, för vilka ett dröjsmål med varans utbekommande kunde bliva för den sjuke ödesdigert, underkastas dylikt tvång. Vidare borde, då missbruk av eter- och alkoholhaltiga läkemedel endast förekomme inom vissa delar av landet, blott för dessa delar recepttvång införas, men för övriga delar av landet den då gällande lagstiftningen bibehållas. Styrelsen ansåge jämväl, att avgörandet av recepttvångets art och omfattning borde överlämnas åt styrelsen. Enär styrelsen slutligen hade vissa anmärkningar i övrigt att göra mot förslaget, bifogades ett helt nytt förslag till förordning i ämnet.

Spörsmålet om ändrad lagstiftning på förevarande område fick åter aktualitet genom en ny remiss av ärendet till medicinalstyrelsen den 6 februari 1918. I sitt i anledning härav den 7 mars 1918 avgivna utlåtande erinrade styrelsen, att sedan styrelsens ovannämnda utlåtande avgivits, kristiden avsevärt inverkat på tillgången av spritdrycker inom landet. Spiritdrycksrestriktionerna hade medfört förhållanden, vilka återverkat på rikets apoteksinrättningar. Det verkliga behovet av alkohol såsom läkemedel hade förut utan större svårighet kunnat till stor del fyllas genom inköp i utminuteringsaffärerna. Då denna möjlighet emellertid alltmera inskränktes, hade behovet i stället måst tillgodoses genom att spritdrycker på vederbörliga recept (av läkare, veterinärer eller tandläkare) erhöles från apoteksinrättningarna, vilka således blivit för ändamålet ifråga betydligt mera anlitade än förut. Jämsides med detta ökade behov av att från apotek erhålla spritdrycker hade också behovet av sprithaltiga apotekspreparat, d. v. s. på apoteksinrättningarna i förråd hållna sprithaltiga beredningar, ökats. Dessa nu angivna tvenne behov avsåge ett så att säga lojalt bruk. Vid sidan härav hade även förmärkts en tydlig tendens att genom inköp på apoteksinrättningarna bekomma sprithaltig medicin i berusningssyfte eller såsom stimulerande medel. Handeln med sprithaltiga apoteksvaror vore, så framt icke dessa varor genom eventuell tillsats av giftigt eller i övrigt häftigt verkande ämne underkastats särskilda strängare bestämmelser, fri under iakttagande endast av bestämmelserna i förordningen den 8 december 1876. Till följd härav hade det för apotekarna, ehuru dessa på bästa sätt genom självålagda restriktioner vid utlämnandet sökt inskränka eller förekomma illojala inköp, ofta varit svårt att hindra från medicinsk synpunkt onödiga inköp. Svårast att därvidlag övervaka hade varit handköpen av sådana läkemedel, som icke utgjorde färdigberedda apotekspreparat med likformig sammansättning utan enligt företedd nota för tillfället bereddes och utlämnades. Skulle apotekarna ej beredas laglig möjlighet att i detta avseende vidtaga ytterligare restriktioner rörande nämnda medel, komme, då med tilltagande brist på spritdrycker i den allmänna handeln trycket på

Medicinal-
styrelsen om
kommitténs
förslag.

Medicinal-
styrelsen år
1918.

apoteksinrättningarna tilltoge, förhållandena så småningom att bliva synnerligen bekymmersamma. Medicinalstyrelsen ansåge därför, att de föreskrifter, som föreslagits i styrelsens ovannämnda utlåtande den 12 mars 1917, nödvändigt måste något ändras.

Styrelsen hade därvid, utgående från liknande synpunkt, som för densamma varit ledande vid lagstiftning angående utlämnandet från apoteksinrättningarna av gifter, gjort skillnad mellan å ena sidan sprithaltiga apoteksvaror med endast ringa alkoholhalt, som måste anses mindre eller knappast användbara till missbruk, och å andra sidan sprithaltiga apoteksvaror, vilka genom större alkoholhalt måste anses särskilt användbara i nämnda syfte och därför vore mera farliga. Att för dessa senare varor inskränkande bestämmelser behövdes, vore uppenbart. Svårigheten låge endast i att kunna rätt avgöra den gräns, under vilken alkoholhalten i en apoteksvara finge anses vara ofarlig. Härvid hade styrelsen haft ledning av den nya rusdrycksförsäljningsförordningen, vilken med avseende å utlämnandet till allmänheten föreskrev samma försiktighetsmått med avseende på vin som rörande spritdrycker men syntes lämna större frihet vid försäljning av de alkoholsvagare maldryckerna. Procenttalet, vad ofarligheten beträffade, borde alltså sättas lägre än vinets, dock icke avsevärt lägre än det vanliga apoteksvinets. Då nu detta vin i allmänhet innehölle 12 å 15 viktprocent alkohol, hade styrelsen tänkt sig, att gränsen för alkoholhaltiga apoteksvaror lämpligen kunde dragas vid en viktprocent av 10. Enligt styrelsens mening bestämdes gränsen med avseende på apoteksvaror lämpligare i viktprocent än i volymprocent, enär apoteksvarorna enligt gällande allmän bestämmelse skulle tillredas och försälas enligt vikt, då däremot i allmän handel spritdrycker försålles enligt mått.

Grundbestämmelsen för utlämnande från apotek av alkoholhaltiga apoteksvaror syntes således böra bliva den, att beredningar, som innehölle mera än 10 viktprocent alkohol, finge från apoteksinrättning utlämnas endast på behörig läkares, veterinärs eller tandläkares recept.

Till förekommande av att recept skulle kunna användas av annan person än den, för vilken det utfärdats, eller för större eller flera inköp än som avsetts, syntes det tillika böra föreskrivas, att expeditionen av dylikt recept finge ske endast en gång, dock med rätt för vederbörande receptutskrivare att, i likhet med vad som medgivits i av medicinalstyrelsen utfärdade föreskrifter för de starkare gifterna, genom påteckning av receptet medgiva förnyad expedition av detsamma flera, ända till tre gånger. I de fall, varom nu vore fråga, syntes emellertid den skärpning i nyss anförda föreskrifter böra äga rum, att iterationen, förutom att den måste avse viss person, måste ske särskilt för varje gång, med utsatt datum för varje iteration; iterationen finge således ej samtidigt göras för alla gångerna. Denna utväg att förhindra ovan antydda missbruk av recept syntes medicinalstyrelsen vara att föredraga framför ett stadgande om receptets kvarhållande å apoteket. Detta av det skäl, att ett sådant stadgande komme att drabba en hel del recept å läkemedel, vilka måste inköpas flera särskilda gånger å apoteket, och att det under sådana förhållanden vore för såväl läkare som för patienter tidsbesparande och bekvämare med en iteration än med utfärdande av nytt recept för varje gång. Möjligheten till missbruk förekomme lika väl, vilkendera formen inskränkningen i nämnda avseende gäves.

Fastställdes dessa allmänna bestämmelser, vore det emellertid att märka, att bland de beredningar, som hölle mera än 10 viktprocent alkohol, funnes många, vilka genom halt av gifter eller andra läkemedel erhållit sådana

egenskaper, att de icke syntes kunna missbrukas till berusningsändamål. För dessa beredningar skulle undantag från recepttvång göras, d. v. s. för dem skulle intet av själva alkoholhalten föranlett recepttvång behöva uppställas. För en grupp av dessa beredningar, nämligen apotekspreparaten (dels farmakopéernas preparat och dels apotekspreparat med av styrelsen godkända benämningar), vilka bereddades efter fast formel, mötte icke för styrelsen synnerlig svårighet att avgöra, vilka av dem som syntes kunna frigivas från recepttvång, respektive underkastas sådant. En försöksvis uppgjord förteckning utvisade, att, vad först farmakopéns preparat med över 10 procent alkoholhalt beträffade, endast ett tjugotal av dessa skulle behöva underkastas recepttvång; möjligen skulle till och med ett och annat av dessa senare ytterligare kunna undantagas. Vad därefter anginge preparat med av styrelsen godkända benämningar skulle omkring 25 (av 56) bliva receptpliktiga. Bland dessa 45 blandningar, som skulle bliva underkastade recepttvång, inginge samtliga av nykterhetskommittén till recepttvång föreslagna preparat, med undantag endast för *Æther spirituosus camphoratus*, som styrelsen av särskilda skäl ansåge böra få fritt försäljas, endast en viss maximikvantitet bestämdes.

Visserligen skulle för den lojala delen av allmänheten olägenheterna av receptvångets utsträckning bliva större, än om medicinalstyrelsens föregående förslag godtoges. Då emellertid en del av dessa till recepttvång föreslagna preparat för det dåvarande hade relativt liten användning såsom medicin, syntes olägenheterna icke bliva alltför stora. De olägenheter, som komme att uppstå, skulle framförallt drabba köpare av sprithaltig medicin enligt rekvisitioner (s. k. notor). Med avseende på dessa varor syntes emellertid någon annan utväg att förekomma missbruk icke givas än att förbjuda fri försäljning av alla sådana apoteksvaror, som innehölle alkohol utöver den föreslagna maximiprocenten, enär ett oändligt antal variationer i avseende på sammansättningen vore möjligt.

Vidkommande frågan om faran av missbruk av eter såsom berusningsmedel hade, såvitt styrelsen kunnat utröna, den oblandade etern icke använts för detta ändamål och bland apotekspreparaten, som innehölle eter, endast de, som tillika innehölle alkohol i större mängd (*Æther spirituosus* och möjligen *Æther spirituosus camphoratus*). Då det sålunda syntes, som om sprithalten vore det, som betingade dessa preparats användning som berusningsmedel, ansåge styrelsen de redan föreslagna bestämmelserna vara tillräckliga för att förhindra även de eterhaltiga apoteksvarornas missbruk. Även för handköp enligt »nota» bleve dessa bestämmelser effektiva, då därigenom förekommes, att blandningar av eter och sprit även i andra proportioner än den, i vilka de inginge i Hoffmanns droppar, underkastades recepttvång ända ned till en alkoholhalt av 10 viktprocent. Vad anginge eter såsom sådan (ej blandad med annat ämne), kunde allmänheten icke inköpa densamma annat än å apotek, då det gällde inköp i små mängder. Eter hade emellertid utom sin medicinska användning även användning för tekniskt och vetenskapligt bruk. Å eter avsedd för sådana ändamål kunde läkare, veterinärer eller tandläkare ej utfärda recept, då ett sådant måste avse läkemedel. Genom recepttvång på eter skulle man således omöjliggöra för allmänheten att för tekniskt eller vetenskapligt bruk inköpa smärre mängder eter. Nykterhetskommittén hade i detta avseende ej framställt något bestämt yrkande, men då eter, avsedd för tekniskt eller vetenskapligt bruk, icke kunde anses för läkemedel, syntes kommitténs avsikt hava varit att icke påyrka någon restriktion med avseende på dess utlämnande för

sådant ändamål. I sitt tidigare utlåtande hade medicinalstyrelsen visserligen avsett, att eter såsom sådan icke skulle vara inbegripen under kungörelsens bestämmelser, men icke uttryckt detta klart. Fullt klart skulle detta emellertid framgå, om restriktionsbestämmelsen för eter- och sprit-haltiga apoteksvaror hänfördes endast till deras halt av alkohol, vilken vore vid varornas missbruk till berusning måttgivande.

Bland de alkoholhaltiga apoteksvaror, som borde få utlämnas endast mot behörigt recept, inginge åtskilliga, som vore erforderliga i tandläkarpraktiken, men beträffande vilka något recepttvång icke av styrelsen förut ifrågasatts. Den av styrelsen föreslagna utsträckningen av recepttvånget förde med nödvändighet med sig, att även tandläkare nämndes bland dem, som vore berättigade utskrive recept å ifrågavarande alkoholhaltiga apoteksvaror.

I sitt tidigare utlåtande hade medicinalstyrelsen föreslagit, att blott vissa delar av landet borde träffas av den ifrågasatta lagstiftningen. Då emellertid gällande restriktioner å försäljning av spritdrycker i allmänhet och än mer de, som kunde antagas ytterligare tillkomma, knappast kunde förväntas komma att gälla mindre områden och då, med hänsyn därtill, de fall av missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror, som med nämnda restriktioner nog icke utebleve, antagligen komme att fördela sig över hela riket, ansåge styrelsen icke tillräckliga skäl föreligga för ett vidhållande av förslaget om lokal begränsning.

Kontrollstyrelsen
år 1918.

Medicinalstyrelsens utlåtande remitterades därefter till kontrollstyrelsen, som den 11 maj 1918 avgav utlåtande i ärendet. Efter att hava ur olika synpunkter framhållit erforderligheten av skärpta bestämmelser i ämnet, övergick kontrollstyrelsen till en jämförelse mellan medicinalstyrelsens och nykterhetskommitténs förslag till lagstiftning. Vid denna jämförelse framginge, att medicinalstyrelsen i ett avseende skärpt recepttvånget, i det att recepten gjorts obligatoriska för samtliga på visst sätt sammansatta preparat, ifråga om vilka ej särskilt undantag stadgats, under det att nykterhetskommittén infört recepttvång endast för vissa, å särskild förteckning upptagna varor. I ett annat avseende mildrades däremot genom medicinalstyrelsens förslag recepttvånget, i det att eter och eterhaltiga läkemedel, som ej innehölle mer än 10 viktprocent alkohol, ej kunde bliva föremål för recepttvång, något som däremot vore fallet enligt kommitténs förslag.

Beträffande den första av dessa skiljaktigheter uttalade kontrollstyrelsen såsom sin mening, att recepttvånget enligt medicinalstyrelsens förslag fått en effektivare utformning. Därest endast vissa uppräknade varor underkastades recepttvång, komme det otvivelaktigt att visa sig, att inköpen mer och mer inriktade sig på varor, som ej upptagits å förteckningen, vare sig de förut funnits i handeln men, på grund av att tillgång till andra ur berusningssynpunkt lämpligare funnits, ej använts för detta ändamål, eller sammansatta i direkt avsikt att kunna kringgå lagen.

Skälet till att nykterhetskommittén föreslagit ett så starkt begränsat recepttvång hade varit, att ett vidgat recepttvång skulle medföra ett alltför starkt ingrepp, både i form av ökade kostnader och ökat besvär, i allmänhetens berättigade krav på lätt åtkomst av läkemedel. Utan att på något sätt vilja underskatta betydelsen av dessa synpunkter, ansåge dock kontrollstyrelsen, att de under dåvarande förhållanden måste stå tillbaka för kravet på en fullt effektiv reform på detta område.

Huruvida den av medicinalstyrelsen föreslagna gränsen av 10 viktprocent alkohol ifråga om alkoholhaltiga apoteksvaror vore den ur alla synpunkter lämpligaste, därom kunde man ej med säkerhet uttala sig, förrän praktisk

erfarenhet vunnits. Vissa under senare tid gjorda erfarenheter angående möjligheten att använda även de alkoholsvagare dryckerna i berusnings-syfte kunde möjligen anses tala för att den föreslagna gränsen vore för hög. Under alla förhållanden vore det lämpligt, att i förordningen infördes ett stadgande, som uttryckligt berättigade medicinalstyrelsen att påbjuda recepttvång även för de apoteksvaror med mindre än 10 viktprocent alkohol, som komme att visa sig användbara i berusningssyfte.

Förslaget att eter och alla eterhaltiga läkemedel, som ej innehölle mer än 10 viktprocent alkohol, skulle vara fria från recepttvång, motiverade medicinalstyrelsen därmed, att, så vitt medicinalstyrelsen kunnat utröna, den oblandade etern aldrig och bland de eterhaltiga läkemedlen endast de, som samtidigt innehållit alkohol i större mängder, använts för berusningsändamål. Kontrollstyrelsen ville ej bestrida riktigheten därav men ansåge dock, att det även här syntes vara lämpligt att giva det föreslagna stadgandet en sådan form, att medicinalstyrelsen berättigades att, såvitt förhållandena sådant påfordrade, lägga även de eterhaltiga preparaten under recepttvång.

I fråga om övriga av medicinalstyrelsen föreslagna ändringar i nykterhetskommitténs förslag — utbytande av ordet läkemedel mot apoteksvara, borttagande av bestämmelsen i kommitténs förslag om att särskilda föreskrifter skulle gälla ifråga om utlämnandet av sådana sprit- eller eterhaltiga läkemedel, uti vilka tillika giftiga ämnen ingingo, samt ändring av bestämmelsen angående beslag — funne sig kontrollstyrelsen i allt väsentligt kunna ansluta sig till vad medicinalstyrelsen anfört. Kontrollstyrelsen ville endast uttala, att skäl syntes tala för bibehållande av den i 1876 års förordning förefintliga bestämmelsen om att i försäljningsrummet befintlig vara, varav olovlig försäljning ägt rum, skulle vara underkastad beslag och förbruten. Genom nämnda bestämmelse äventyrades nämligen ej apotekens möjlighet att tillfredsställa allmänhetens legitima läkemedelsbehov. Enligt kontrollstyrelsens mening föreläge därför icke skäl att ifråga om beslag låta apoteksinnehavarna intaga en särställning.

I § 3 i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker finnes stadgat recepttvång för apotekens försäljning av spritdrycker och vin. Därjämte föreskrevs, att recept för inköp av nämnda drycker skulle å apoteket kvarlämnas och förvaras. Motsvarande bestämmelse finnes däremot icke upptagen i något av här berörda förslag till förordningar. I medicinalstyrelsens yttrande hade emellertid denna fråga berörts, i det styrelsen, bland annat, anfört, att i stället för en bestämmelse om receptets kvarhållande å apoteket, det rörande sådant syntes böra stadgas, att expeditionen endast finge ske en gång. Dock skulle genom påteckning av läkare förnyad expedition kunna medges intill tre gånger. Dylik påteckning skulle göras särskilt för varje gång, varvid datum vid varje tillfälle skulle utsättas, och skulle iterationen avse viss person. Genom detta stadgande vunnos visserligen trygghet för att receptet icke kunde användas av annan person än den, för vilken det vore utfärdat, eller för större eller flera inköp, än som avsetts. Men stadgandet ifråga vore dock ur en synpunkt otillfredsställande. Det möjliggjorde nämligen ingen som helst kontroll å de utfärdade recepten.

Enligt kontrollstyrelsens mening vore det höjt över allt tvivel, att det stora flertalet läkare, tandläkare eller veterinärer, som enligt förordningen skulle få rättighet att utfärda recept, med största samvetsgrannhet och försiktighet samt i överensstämmelse med förordningens mening komme att fullgöra detta uppdrag. Samtidigt med att den allmänna rusdryckslagstiftningen alltmera skärptes och möjligheten att på apotek utan recept inköpa

alkoholhaltiga läkemedel upphörde, komme emellertid otvivelaktigt påfrestningarna på nyssnämnda personer att bliva avsevärt större. Därest under sådana förhållanden endast ett obetydligt antal receptutfärdare icke fullgjorde sin skyldighet med tillräcklig försiktighet och samvetsgrannhet, komme snart ogynnsamma verkningar att framträda. På grund härav syntes det vara önskvärt, att man ej berövade sig den möjlighet till kontroll av de utfärdade recepten, som låge i deras kvarhållande å apoteken; och förefunnes i detta fall samma skäl som ifråga om kvarhållande av recept å spritdrycker och vin. En dylik bestämmelse komme ej heller att innebära ökat besvär vare sig för receptutfärdaren eller allmänheten, enär enligt medicinalstyrelsens förslag vid förnyade inköp recept skulle påtecknas för varje tillfälle av receptutfärdaren.

1918 års
lagstiftning
utfärdas.

Den nya lagstiftningen, som skulle avlösa 1876 års förordning, kom omsider till stånd, nämligen den 1 juli 1918, då förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror utfärdades. Bland de tillämpningsförfattningar, som utfärdades, må erinras om kungörelsen den 18 december 1918 angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning för medicinskt ändamål, vilken sedermera ersatts av nedannämnda kungörelse den 27 juli 1923. För denna lagstiftnings innebörd redogöres i annat sammanhang.

Redan på hösten år 1918 ingick apotekar societetens direktion till Kungl. Maj:t med framställning om ändring i den nyss utfärdade förordningen. Direktionen önskade, att den föreskrivna maximihalten alkohol beträffande för försäljning utan läkares recept frigiven apoteksvara skulle höjas från 10 till 20 procent.

Medicinal-
styrelsen om
förslag till
ändring.

Över denna framställning avgav medicinalstyrelsen infordrat yttrande och anförde däruti, bland annat, att då medicinalstyrelsen ingivit sitt förslag om bestämmelser angående försäljning från apotek av alkoholhaltiga apoteksvaror, styrelsen hade utgått från den omständigheten, att i rusdrycksförsäljningsförordningen den 14 juni 1917, § 3, spritdrycker och vin likstälts i avseende på villkoren för dessas försäljning från apotek. Styrelsen, som ansåge, att särskilda försiktighetsmått till förekommande av missbruk borde stadgas beträffande sådana apoteksberedningar, vilka kunde i avseende på användbarhet såsom rusdryck likställas med dessa, utginge vidare från förutsättningen, att tillsats av medikamentösa ämnen i viss mån verkade denaturera samt att det i varje fall ej vore lämpligt eller nödvändigt att föreskriva inskränkning i försäljningsrätten från apotek för sådana beredningar, som i alkoholhalt väsentligt understeg det vanliga apoteksvinets, marsalavin, vars alkoholhalt vore 12—15 procent. Av denna anledning hade styrelsen föreslagit gränsen till 10 procent. Att procenten bestämdes till viktprocent, icke volymprocent, berodde därpå, att alkoholhalten på apoteksvaror vore lättast att beräkna i viktprocent, enär vid beredningen av läkemedel med få undantag alla beståndsdelar skulle vägas, ej mätas.

Styrelsen funne ej skäl att frångå de principer, som uti ovanberörda förordning angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror sålunda vunnit tillämpning, åtminstone icke så länge de restriktioner, som gällde under dåvarande kristid, ej kunde lindras.

Att de avsedda bestämmelserna i viss mån vore besvärande för apoteks rörelsen och allmänheten, inge anses vara klart, liksom ock att det vore angeläget, att restriktionerna med avseende på försäljning från apotek icke gjordes strängare än behovet krävde. I detta avseende hade styrelsen därför vid omarbetningen av de på grund av bestämmelserna i § 4 av merberörda förordning den 1 juli 1918 utav styrelsen den 2 juli samma år kungjorda

särskilda föreskrifterna, vidtagit vissa förändringar, som vore avsedda att i görligaste mån minska olägenheterna för apoteken och allmänheten. Möjligt vore ock, att den vidare erfarenhet, som kunde vinnas under tillämpningen av förordningen, kunde bidra till utfinnandet av lindrigare och dock effektiva bestämmelser, vilka det i sådant fall skulle vara styrelsen angeläget att påbjuda.

I sin den 31 december 1918 utfärdade kungörelse med särskilda föreskrifter i anledning av omnämnda förordning den 1 juli 1918, avsedda att ersätta de genom kungörelsen den 2 juli påbjudna, hade styrelsen i varje fall åtminstone i någon mån kunnat taga hänsyn till de av apotekarsocietetens direktions uti förevarande skrivelse framställda önskemål.

På grund av vad sålunda anförts hemställde medicinalstyrelsen, att apotekarsocietetens direktions framställning icke måtte föranleda vidare åtgärd.

Kungl. Maj:ts beslut fattades i överensstämmelse med denna hemställan.

En ändring av ovan omnämnda kungörelse den 18 december 1918 gjordes år 1923 efter framställning från medicinalstyrelsen i skrivelse den 14 mars 1923. Häruti anförde medicinalstyrelsen, bland annat, att i kungörelsens § 4 stadgades, att recept å spritdryck eller vin skulle innehålla tydlig föreskrift angående det ordinerade läkemedlets användning samt uppgift å den persons namn, för vilken ordinationen givits, och att, då läkemedlet vore avsett till invärtes bruk, dosernas storlek och fördelning å dygnet skulle vara å receptet angivna.

Erfarenheten hade emellertid ådagalagt, att efterlevnaden av ovannämnda föreskrifter kunde erbjuda synnerligen stora svårigheter och i vissa fall vore omöjlig. Som exempel på sådana fall anfördes ordinationen av spritdryck eller vin att å sjukhus, fartyg, fyrplats, å läkares mottagningsrum eller under andra härmed jämförliga förhållanden finnas till hands vid förefallande behov. Ingen möjlighet föreläge då att på förhand vare sig fastställa doseringen eller ange namn å någon särskild person, för vilken läkemedlet skulle användas.

Genom § 4 i förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. den 1 juli 1918 hade medicinalstyrelsen bemyndigats att utöver vad i §§ 2 och 3 i nämnda förordning sades, beträffande utlämnande av sådan vara meddela de föreskrifter, som kunde befinnas erforderliga för att förebygga missbruk i berusningssyfte. Med stöd av detta bemyndigande och med avseende fäst vid ovannämnda svårigheter hade medicinalstyrelsen i punkt III av styrelsens kungörelse den 17 november 1921 infört den bestämmelsen, att vissa i kungörelsen närmare angivna recept å alkoholhaltiga läkemedel skulle, för att få från apoteksinrättning expedieras till enskild person, innehålla dennes namn.

Vidare hade medicinalstyrelsen med stöd av bemyndigandet i giftstadgans 48 § genom sitt cirkulär nr 20 angående apoteksförfattningar den 30 december 1922 i punkt 67 föreskrivit, att recept å för enskild person avsett giftigt läkemedel skulle innehålla tydlig uppgift å läkemedlets användning till invärtes eller utvärtes bruk, och att i förra fallet doserna skulle vara noggrant bestämda. I sista stycket av sagda punkt 67 hade styrelsen angivit, att med enskild person i detta hänseende icke skulle jämsättas vare sig ordinerande, som för egen räkning föreskrev läkemedlet, ej heller sjukvårdsinrättning, som förestodes av person, som vore behörig föreskriva ifrågavarande läkemedel, i den mån det vore behövt för sjukvårdsinrättningen.

Genom tillämpningen av en motsvarande bestämmelse i förstnämnda

Medicinal-
styrelsen
år 1923.

kungörelse den 18 december 1918 skulle kungörelsens efterlevnad i denna del avsevärt underlättas.

I § 4 av nämnda kungörelse föreskreves, såsom här ovan anförts, att recept å spritdryck eller vin skulle innehålla uppgift å den persons namn, för vilken ordinationen givits. För bestämmelsens fullständigande och förtydligande borde, då även veterinär vore berättigad föreskriva spritdrycker och vin, det tillägg göras, att receptet å spritdrycker eller vin, ordinerat av veterinär, skulle innehålla uppgift om djurägarens namn.

I anledning härav hemställde medicinalstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte besluta, att § 4 i kungörelsen angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning för medicinskt ändamål den 15 december 1918 skall erhålla följande ändrade lydelse:

§ 4.

»Recept å spritdryck eller vin skall innehålla uppgift å viss mängd av det ordinerade läkemedlet samt, då det utfärdas för enskild person, tydlig uppgift å dennes namn. Utfärdas ordinationen för person, som icke uppnått femton års ålder, skall även personens ålder angivas. Avser ordinationen djur, skall djurägarens namn utsättas.

Då läkemedlet är avsett för enskild person, skall bruksanvisning utsättas. Föreskrives medlet till invärtes bruk, skall bruksanvisning innehålla föreskrift om dosernas storlek och fördelning på dygnet. Föreskrives läkemedlet för utvärtes bruk, må användningssättet uttryckas med endast ordet 'utvärtes'. Är läkemedlet avsett endast till desinfektion av instrument eller laboratorieändamål, skall detta vara å receptet angivet.

Vad i denna paragraf är stadgat beträffande skyldighet att å recept, som utfärdas för enskild person, angiva dosering för invärtes bruk skall icke äga tillämpning i de fall, där den ordinerande föreskriver ifrågavarande slag av läkemedel för användning å egen mottagning eller vid under hans ledning stående sjukvårdsanstalt (sjukhus, poliklinik) eller ock såsom läkemedelsförråd å fartyg eller därmed jämförligt läkemedelsförråd.»

Medicinalstyrelsen omnämnde slutligen, att kontrollstyrelsen och apotekarsocietetens direktion i inhämtade yttranden förklarar sig icke hava något att erinra mot den av medicinalstyrelsen föreslagna ändrade lydelsen av berörda paragraf.

Då samtidigt ändring av kungörelsen måste göras på grund av statsmakternas beslut angående exportöls försäljning å apotek, utfärdades den 27 juli 1923 den nu gällande kungörelsen angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål. I denna erhöi § 4 i huvudsak den av medicinalstyrelsen föreslagna lydelsen.

Missförhållanden ifråga om "dropphandel" och spritrecept, vilka framträtt efter utfärdandet av gällande lagstiftning.

1. "Dropphandeln".

Verkningarna
av 1918 års
lagstiftning.

Den år 1918 införda, i stort sett sedan dess oförändrade lagstiftningen rörande alkoholhaltiga apoteksvaror medförde av allt att döma synnerligen gynnsamma verkningar. Man torde icke misstaga sig, om man framhåller, att först kristidsrestriktionerna och därefter de genom 1917 års rusdrycks-

försäljningslagstiftning påbjudna och sedermera genom rusdrycksförsäljningsbolagen närmare utformade restriktiva bestämmelserna för förtäringssprit skulle hava medfört allt för stora påfrestningar på apotekens försäljning av sådana alkoholhaltiga varor, som kunde användas såsom rusdryckssurrogat, därest icke genom 1918 års lagstiftning med tillämpningsförfattningar hela denna försäljning lagts under kontroll samt såvida icke ifråga om flertalet beredningar, av vilka missbruk kunde befaras, recepttvång föreskrivits. Detta recepttvång hade, innan det infördes, mötts av synnerligen starka betänkligheter, särskilt därför att det förmenades skola försvåra allmänhetens tillgång till nödvändiga läkemedel. Det torde numera, sedan så lång tid förgått efter recepttvångets införande, kunna med största bestämdhet göras gällande, att de befarade olägenheterna av recepttvånget alls icke gjort sig kännbara på det sätt, som man förut antagit. De sprithaltiga läkemedel, som underlades recepttvång och av vilka förut betydande kvantiteter av apoteken såldes i handköp, hava efter år 1918 i stort sett försvunnit från apoteken. Försäljningen av exempelvis Hoffmanns droppar, som förut inom vissa delar av landet hade betydande proportioner, torde numera vara relativt obetydlig, och vissa andra, tidigare flitigt använda preparat utskrivs praktiskt taget aldrig av läkare. Någon allmänhetens reaktion mot dessa åtgärder har icke heller förports.

Däremot har det även efter år 1918 då och då genom pressen eller på annat sätt blivit bekant, att vissa alkoholhaltiga apoteksvaror, som alltjämt — ehuru med restriktioner — få försälas i handköp, pläga missbrukas såsom rusdryckssurrogat. Detta torde framförallt gälla malörtsdropparna men därjämte även en del andra beredningar.

Enligt medicinalstyrelsens protokoll den 28 maj 1919 föredrogs nämnda dag en av Gällivare nykterhetsnämnd till styrelsen ingiven skrift angående utlämnande från apoteket i MalMBERGET av så kallad rödbesk. Styrelsen beslöt att till länsstyrelsen i Norrbottens län avlåta skrivelse med hemställan, att länsstyrelsen ville föranstalta om anhängiggörande av åtal mot innehavaren av apoteket i MalMBERGET för brott mot § 2 mom. 2 i förordningen den 8 december 1876 angående handel med eter samt eter- eller sprithaltiga läkemedel. Ehuru detta ärende hänför sig till tiden före gällande lagstiftnings ikraftträdande, må ur de digra handlingarna återgivas en del uppgifter, som synes vara av intresse för belysning av frågan om betydelsen av det även i nu gällande lagstiftning införda förbudet att utlämna sprithaltiga läkemedel till personer, vilka kunna antagas komma att missbruka desamma.

Medicinalstyrelsen förklarade i sin skrivelse till länsstyrelsen, att den för sin del ansåge den i ärendet förebragta utredningen hava givit vid handen, att vid flera tillfällen under år 1917 läkemedel, innehållande brännvin eller sprit, utan läkares recept utlämnats från apoteket i MalMBERGET under sådana förhållanden, att anledning förekommit att antaga, att desamma varit lämnade att såsom rusgivande medel användas.

I den första skrivelsen till medicinalstyrelsen från Gällivare nykterhetsnämnd den 25 juli 1917 hade, bland annat, framhållits, att innehavaren av MalMBERGETS apotek ej villfarit nämndens önskan att icke utlämna så kallad rödbesk till mindervärdiga personer och alkoholister, vilka vid upprepade tillfällen, nära nog flera gånger om dagen, vid apoteket gjort inköp av »rödbesk», ehuru innehavaren borde hava haft vetskap om att densamma komme att användas såsom berusningsmedel.

Denna nykterhetsnämndens skrivelse remitterades till förste provinsial-

Droppmiss-
bruk i Mal-
MBERGET.

läkaren i Norrbottens län med anmodan att, efter infordrande av förklaring från apoteksinnehavaren och utlåtande från provinsialläkaren i Gällivare distrikt, avgiva yttrande i ärendet. Den sålunda infordrade utredningen överlämnades den 28 september 1917 till medicinalstyrelsen. Av densamma framgår, bland annat, följande.

Apoteksinnehavaren hänvisade i sin förklaring till en av honom år 1915 på anmodan av apotekarsocietetens direktion efter remiss från medicinalstyrelsen avgiven förklaring i liknande ärende. För denna förklaring har ovan redogjorts, varvid även återgivits de principer, som vid detta apotek följdes vid handeln med sprithaltiga apoteksvaror. I nämnda principer hade efter år 1915 den ändringen vidtagits, att endast 50 gram av tinkturer, beredda av utspädd sprit, expedierades samt av tinkturer av 40 volymprocent alkoholhalt ej större mängd än att sprithalten ej överstege den, som inginge i 50 gram av de förstnämnda tinkturererna. Med i skrivelsen omförmälda »rödbesk» torde menas Tinctura stomachalis, varuti inginge 40 volymprocent sprit.

Nykterhetsnämndens påstående, att apoteksinnehavaren skulle hava utlämnat sprithaltig medicin till personer, som av denne vore kända för att vara alkoholister och endast köpte »droppar» i berusningssyfte och detta flera gånger dagligen, förklarades av apoteksinnehavaren påtagligen vara osanning. Vittnen kunde intyga, att personer dagligen avvisades på grund av förmodad onykterhet eller därför att de förut blivit expedierade det bestämda kvantum. Han ville dock icke förneka, att trots den största försiktighet någon flaska »droppar» kunde hava hittat vägen till en individ, som ej borde hava fått den. Detta vore beklagligt men omöjligt att förhindra, ty det funnes något som hette ombud.

På grund av den talrika befolkningen och förändringar i denna kunde apotekaren ej personligen känna igen alla och hade för övrigt ej skyldighet att veta, vilka nykterhetsnämnden ansåge vara mindervärdiga och alkoholister. Osäkert vore även, om nämnden ägde kompetens att döma i den saken. Det förefölle honom egendomligt, att nämnden ej någonsin vänt sig direkt till honom för att dryfta denna fråga. »De skulle ju t. ex. genom upp rättande av namnlistor, helst med bifogade porträtt över de svarta fåren, kunna hjälpa mig och mina biträden i att ej begå misstag.» Därigenom kunde ock för såväl förste provinsialläkaren och medicinalstyrelsen som honom själv undvikas »en hop onödiga skrivelser». Men detta sätt vore kanske för enkelt, ty »därav finge vederbörandes trakasserihunge ingen tillfredsställelse, och kanske skulle det saknas tillfälle till utövande av deras höga ämbete».

Till apoteksinnehavarens förklaring voro fogade en del intyg.

Provinsialläkaren i distriktet insände intyg från, bland andra, hälsovårdsnämnden i Malmberget och ordföranden i Gällivare fattigvårdsstyrelse. För egen del förklarade provinsialläkaren, att samstämmigheten mellan ntygen vore påtaglig och att försäljning från apoteket av sprithaltiga läkemedel nog försiggått i för stor utsträckning, huru stor kunde endast en konmande utredning visa. Han förordade därför en grundlig, allsidig undersökning vid apoteket.

Hälsovårdsnämnden förklarade sig vara övertygad om att »rödbesk» och sprithaltiga läkemedel försålts med apotekarens vetskap utan läkarecept.

Ordföranden i Gällivare sockens fattigvårdsstyrelse anförde, att, enligt vad han själv kunnat iakttaga, även kända vanedrinkare medgivit inköp

av varan ifråga (»rödbesk») samt att det icke finnes skäl till antagandet, att vederbörande apoteksinnehavare saknat kännedom om att ifrågavarande läkemedel köpts från hans apotek för berusningsändamål, enär försäljning skett i rätt stor omfattning genom i förväg ifyllda flaskor mot avlämnande av jämna pengar utan att framföra något ärende.

Förste provinsialläkaren i Norrbottens län förklarade, att det av utredningen syntes framgå, som om den allmänna uppfattningen i Malmberget med omnejd vore den, att olaga droppförsäljning ägt rum och att från denna synpunkt förslaget om en grundlig undersökning kunde äga berättigande. Ovisst vore dock, om denna kunde leda till säkra bevis. Riktigast ur alla synpunkter vore, att nykterhetsnämnden och fattigvårdsstyrelsens ordförande, vilka bägge, av deras skrivelser att döma, i sin hand ägde nödigt bevismaterial, måtte anmodas att till medicinalstyrelsen överlämna detta, på det att styrelsen sedan måtte kunna vidtaga de åtgärder, vartill nämnda bevismaterial kunde föranleda.

Medicinalstyrelsen anmodade därefter den 23 november 1917 nykterhetsnämnden att, eventuellt i samråd med fattigvårdsstyrelsens ordförande, insända ytterligare bevismaterial i ärendet. På grund härav inkom nämnden med en den 4 januari 1918 dagtecknad och av åtskilliga intyg åtföljd skrivelse, vari nämnden, bland annat, hänvisade till flera inom samhället anordnade opinionsmöten mot »droppkrögeriet». Samtliga dessa möten hade varit eniga så till vida, att de helt fördömt systemet för åtkomsten av »beska droppar», om försäljningen därav varit laglig eller ej. Skulle den igångsatta undersökningen visa, att utförsäljningen av »droppar» icke skett olagligt, ville nämnden göra medicinalstyrelsen uppmärksam på att för detta samhälles bästa det vore absolut nödvändigt föreslå sådana nya bestämmelser, att »droppar» av här berörda slag icke utan läkarintyg kunde åtkommas. Nämnden påpekade vidare det orätta i att personer, som av någon anledning måst frångått rätten till s. k. motbok, i stället kunde från apoteket utfå stimulans av olika slag. Det följande av nämndens skrivelse utgjorde ett bemötande av vissa apoteksinnehavarens uppgifter i förberörda förklaring. Kontrollen över att spritdroppar endast en gång om dagen åtkommes av en och samma person vore nog så svår att utöva, särskilt som — såsom också apotekaren påpekat — ombud kunde användas. Undantagsfall vore, att personer avvisades utan att erhålla någon enda »beskflaska», oftare inträffade, att personer erhöles sådana utan att ens begära dem. Angående apoteksinnehavarens påstående, att nämnden ej skulle äga kompetens bedöma, om en person borde anses vara alkoholist eller ej, uttalade nämnden, att denna åsikt ej borde bemötas, men ville dock framhålla, att den ansåge personer, vilka sedan år tillbaka ginge i rus flera gånger i månaden och på grund av spritmissbruk vanskötte sig själva och sina familjer, vara mindervärdiga och alkoholister. Nämnden polemiserade vidare mot apoteksinnehavarens förväning över att den ej i denna fråga vänt sig direkt till apoteksinnehavaren. Nämnden hade tvärtom på uppgiven dag begärt få företrädare hos apoteksinnehavaren för att överenskomma om vissa åtgärder men nekats detta, sedan apoteksinnehavaren gjort sig underrättad om vilka som sökte honom. Utsedda kommitterade från nykterhetskorporationer hade rönt liknande behandling. Apoteksinnehavarens hänvisning till sina intyg ansåge nämnden bemötta med hänvisning till nämndens intyg. Skrivelsen avslutades av nämnden med en förklaring, att den, med stöd av vad i skrivelsen anförts, ansåge dess egen anmälan till fullo styrkt.

I början av år 1924 hade i en Stockholmstidning häftiga angrepp gjorts mot ett apotek i staden inom broarna för obehörig försäljning av malörts-

Missbruk av
malörts-
droppar i
Stockholm.

droppar. Med anledning härav inkom ifrågavarande apoteks innehavare till medicinalstyrelsen med en den 10 februari 1924 dagtecknad förklaring, i vilken, bland annat, anfördes följande.

Redan för något år sedan hade apoteks innehavaren meddelat medicinalstyrelsen den alltmör tilltagande handeln med malörtsdroppar, och efter vad han hade sig bekant föranledde detta medicinalstyrelsens chef att hos polismästaren göra sig underrättad om sakiäget, utan att någon ändring då ansetts erforderlig.

Vid denna tid nekades i regel all handel med malörtsdroppar under söndagarna såväl på apoteket Korpen som Kronan och Ängeln, men, då de övriga apoteken ansågo, att gällande författningar lade hinder i vägen att följa exemplet, så hade även å apoteken i »gamla staden» expeditionen av malörtsdroppar om söndagarna återupptagits.

Att fullt följa författningens ordalydelse att »samma person ej får expedieras mer än 25 gram i veckan» vore, av lätt insedda skäl, alldeles omöjligt att åtminstone i Stockholm kunna följa, ett sakförhållande, om vilket apoteks innehavaren övertygat sig att hans kolleger vore eniga. Frågan komme också, såsom han hade sig bekant, att under närmaste tiden upptagas till behandling såväl inom apotekarsocietetens direktion som av apotekarförbundets verkställande utskott och vid Stockholms apotekarförenings sammanträde.

För egen del hade apoteks innehavaren alltid sökt att i görligaste mån följa författningen, likaså hade han, såsom av närslutet intyg framginge, givit sin personal liknande direktiv, och hade såväl han som personalen vid olika tillfällen varit utsatta för stort obehag, då de nödgats neka expeditionen av malörtsdroppar.

På grund av den erfarenhet, apoteks innehavaren vunnit i denna fråga, hade han kommit till den uppfattningen, att det mindre vore den lilla kvantiteten alkohol än fastmer den stimulerande inverkan av »absinten», som gjorde malörtsdropparna till en så begärlig artikel.

I detta sammanhang tilläte sig apoteks innehavaren fästa medicinalstyrelsens uppmärksamhet på en annan blandning, som för spritens skull för det dåvarande inköptes i rätt stora kvantiteter. Han åsyftade blandningen glycerin och sprit. För att förekomma missbruk ansåges en tillsats av 30 procent tillräcklig. Erfarenheten visade emellertid, att denna kvantitet ej vore tillräcklig, varför Stockholms apotekarförening på sin tid beslutat att ej sälja blandningen med mindre än 50 procent glycerin.

Skrivelsen åtföljdes av en skriftlig förklaring från personalen å ifrågavarande apotek, varuti tidningens uppgifter bestredos.

Medicinalstyrelsen beslöt den 21 februari 1924 att lägga skrivelsen till handlingarna.

Den 7 oktober 1924 ingav apotekarsocietetens direktion till medicinalstyrelsen en skrivelse angående »dropphandeln», i vilken, bland annat, anfördes, att direktionen med anledning av ovannämnda tidningsartiklar föranstaltat om en undersökning rörande handeln med malörtsdroppar inom landets olika delar.

Redan tidigare hade inom vissa apotekarkårens organisationer liknande ärenden förelegat till behandling. Därvid gällde det merendels att utröna önskvärdheten av en begränsning av den särskilt i Norrland då i större skala förekommande »dropphandeln». Denna vore påkallad av de långa avstånden från köparens boplats till närmaste apotek och finge i regel anses endast i enstaka fall hava föranlett egentligt missbruk. Numera vore den »dropphandel» å apoteken i riket, som med hänsyn till gällande författningar

kunde äga rum, kvantitativt obetydlig, och det missbruk, som det oaktat kunde förekomma, vore närmast orsakat av den genom rådande restriktions-system försvårade åtkomsten av alkoholhaltiga drycker. Av allt att döma förekomme emellertid dylikt missbruk i berusningssyfte endast i huvudstaden och syntes där vara huvudsakligen begränsat till en viss befolkningsgrupp av icke synnerligen stor numerär. Hos ordningspolisen gjorda förfrågningar hade, enligt vad direktionen förspört, icke givit vid handen, att fall av berusning genom malörtsdroppar eller andra å apotek inköpta alkoholhaltiga läkemedel av polisen iakttagits, något som väl kunde anses tala för att missbruk av dessa medel i berusningssyfte icke gärna kunde hava nått en allmännare spridning.

På grund av vad som likväl i detta avseende kommit till synes å apoteken, hade dessas innehavare och deras medhjälpare sökt att genom försiktighet vid sådan varas utlämnande i möjligaste mån förebygga missbruk av densamma. Den möjligheten, att från apoteken utlämnade läkemedel skulle komma till användning såsom berusningsmedel, kunde visst icke för någon kärmedlem vara tilltalande. Utlämnning därav till uppenbarligen berusade personer torde väl ej heller i något fall förekomma, men givet vore, att kontrollen vid utlämnandet i alla fall mötte synnerligen stora svårigheter och därför ej kunnat undgå att någon gång visa sig bristfällig. Att endast med stöd av möjligheten av att missbruk kunde förekomma avvisa en köpare tolkades lätt såsom godtycke, i första hand naturligtvis av denne själv, och, då sådant avvisande likväl förekommit, hade mången gång framkallats högst obehagliga situationer såväl för övriga innevarande kunder som ock i synnerhet för apotekspersonalen.

De inköp av malörtsdroppar, vilka avsåge missbruk, torde för övrigt i flertalet fall göras genom mellanhänder, till det yttre ofta nog fullt anständiga män eller kvinnor, vilka utan eller beklagligtvis ofta nog även med vetskap om inköpets syfte lånade sig härtill, därigenom ytterligare inskränkande apotekens kontrollmöjligheter.

För att få del av apotekarkårens erfarenheter beträffande denna fråga hade direktionen, som ovan nämnts, på sin tid anhållit, att apotekarförbundets verkställande utskott skulle genom förbundets kretsstyrelser införskaffa uppgifter i förevarande avseende, vilka uppgifter borde omfatta även försäljningen av blandningar av sprit med glycerin samt med glycerin och rosenvatten, när dessa blandningars livliga efterfrågan å Stockholmsapoteken på sin tid varit ägnad att väcka någon uppmärksamhet.

De i anledning härav inkomna svaren hade sedermera till direktionen överlämnats, och framginge av desamma, att missbruk av malörtsdroppar ingenstädes kunnat konstateras utom i huvudstaden. Då det enligt direktionens mening vore uteslutet, att denna lokalisering av missbruket skulle härröra från någon Stockholmsapotekens större efterlåtenhet, måste anledningen vara en annan och sannolikt då den i ett större samhälle i högre grad än i ett mindre förekommande anhopningen av förfallna, från spritdrycksinköp i vanlig ordning avstängda individer. Den legitima förbrukningen av malörtsdroppar för individ torde icke vara större i Stockholm än i andra städer inom riket.

Undersökningens resultat kunde sålunda vad landsorten anginge anses odelat glädjande. Men å andra sidan syntes den särställning, huvudstaden i detta avseende intoge, vara ägnad att försvåra vidtagandet av effektiva åtgärder mot där förekommande missbruk, emedan det finge anses vara praktiskt utförbart att för Stockholm genomföra särskilda bestämmelser, vilka icke skulle gälla även landsorten. Om så skedde, skulle, bland annat, vane-

förbrukare av malörtsdroppar snart finna möjligheten att från apotek i Stockholm närliggande orter ordna tillförsel därav.

Ett allmänt recepttvång för utlämnande av malörtsdroppar finge anses onödigt hårt träffa ej endast utlämnandet därav till den stora del av huvudstadens innevånare, som brukade men ej missbrukade läkemedlet, utan även hela dess försäljning i landsorten, vilken uppgivits vara genomgående legitim. Det syntes därför, som om endast mycket tungt vägande skäl borde kunna tillräckligt motivera en sådan åtgärd. Om den emellertid vidtoges, torde man alltid hava rätt att räkna med vederbörandes anpassningsförmåga. Sannolikt komme de, mot vilka bestämmelsen närmast vore riktad, att övergå till inköp av andra sprithaltiga läkemedel, av vilka flera kunde vara för sjukvården av större vikt än de i detta avseende kanhända ej alltför svårumbärliga malörtsdropparna. Och då ett ytterligare utsträckande av recepttvånget till dessa andra läkemedel möjligen vore uteslutet, komme situationen i sådant fall att i stort sett allttjämt vara densamma.

Enligt direktionens mening funnes dock en förutsättning, under vilken recepttvång å malörtsdroppar kunde vara såväl befogat som törhända nödvändigt. Antydningar härom hade tidigare icke saknats, och även i Stockholmskretsens till skrivelsen bifogade yttrande berördes det förhållandet, att malörtsdropparnas begärlighet möjligen kunde vara föranledd i mindre mån av deras sprithalt än av någon annan deras egenskap. Nära till hands låge släktskapen med den i Frankrike och dess kolonier förr så vanliga absintlikören, vars bruk numera såväl där som i Schweiz blivit genom lagliga åtgärder utrotat, sedan inom större befolkningslager dess nedbrytande verkningar visat sig innebära en verklig landsfara. Det syntes icke troligt, att man genom denna lagstiftning endast velat komma ett förefintligt spritmissbruk till livs. Skulle alltså verkningarna av denna svenska farmakopéns Tinctura absinthii composita vara analoga med dem, som torde hava föranlett det franska absintförbudet, något som direktionen saknade möjlighet att bedöma, kunde förmodligen ett allmänt recepttvång här vara väl befogat.

Som ovan nämnts, innefattade de genom apotekarförbundet utsända förfrågningarna även försäljningen i handköp av blandningar av sprit med glycerin och sprit med glycerin och rosenvatten, vilka vore avsedda till kosmetiskt bruk. Svaren angåve, såsom direktionen även kunnat vänta, att apotekens försäljning av dessa blandningar ingenstädes nått sådan omfattning, att den gäve anledning förutsätta missbruk. Jämväl å apoteken i Stockholm, vilkas innehavare tidigare haft anledning ägna särskild uppmärksamhet häråt, hade man kunnat konstatera, att efterfrågan å dessa blandningar märkbart avtagit, så att den numera i allmänhet knappast torde avse annat än fullt legitimt bruk.

Det borde emellertid uppmärksammas, att dessa blandningar icke vore att hänföra till apoteksvaror och att de sålunda, ehuru med något lägre alkoholhalt än den, varunder de från apoteken finge utlämnas, således även i den allmänna handeln. Men då denaturering av däri ingående sprit icke ansetts behöfvig, kunde det ju tänkas, att sådana avnämare, som känt sig besvärade av apotekens varsamhet vid utlämningen av sådana medel, övergått till anlåtande av andra inköpskällor, något som dock undandroge sig direktionens möjlighet att kontrollera.

Stockholmskretsen hade ifrågasatt, att i sådana blandningar spriten borde vara genom något lämpligt medel denaturerad. Direktionen hade sig emellertid bekant, att medicinalstyrelsen redan haft sådan åtgärd i tanke. Men då den ej realiserats, finge detta anses åtminstone till någon del hava berott

därpå, att dittills försökta, illa smakande eller häftigt verkande ämnen ansetts olämpliga vid denaturering, när det gällde medel, vilka liksom de här avsedda hade huvudsakligaste användning vid vård av händer och bland annat även vid behandling av bröstvärtor å digivande mödrar.

Då något missbruk av ifrågavarande blandningar, som utlämnats från apotek, åtminstone för det dåvarande finge anses icke förekomma, ansåge direktionen beträffande dem särskilda åtgärder icke behövlige.

Vad åter anginge tillhandahållandet av malörtsdroppar, vågade direktionen med stöd av vad ovan anförts hemställa, att medicinalstyrelsen ville taga i övervägande lämpligheten av att med anlitan av den sakkunskap, varöfver styrelsen förfogade, låta närmare utreda, huruvida malörtsdroppar hade någon dittills här i riket icke tillräckligt beaktad egenskap, vilken vid missbruk av läkemedlet ifråga kunde medföra följder av allvarigare art än den, som betingades av däri ingående alkoholkolmängd, och att, om detta enligt en sådan utredning visade sig nödvändigt, styrelsen ville upphäva det genom kungörelsen den 17 november 1921 gjorda medgivandet att annorlunda än mot läkares förskrivning utlämna läkemedlet ifråga.

I Stockholmskretsens av Sveriges apotekarförbund ovan omnämnda, den 31 mars 1924 dagtecknade skrivelse anfördes,

Skrivelse från
Stockholms-
kretsen av
Sveriges
apotekar-
förbund.

att handeln med malörtsdroppar och blandningar av sprit och glycerin i väsentlig mån tilltagit vid de flesta huvudstadens apotek;

att Stockholmskretsen haft sin uppmärksamhet riktad på denna företeelse sedan lång tid tillbaka och även vidtagit restriktiva åtgärder för att stävja missbruk av sprithaltiga läkemedel;

att kretsen ansåge det sannolikt, att missbruk i berusningssyfte det oaktagat förekomme, men att särskilt den publik, som köpte malörtsdroppar, endast i sällsynta undantagsfall uppträdde på ett sätt som tydde på överlastning (och i så fall naturligtvis ej bleve expedierade). I övervägande mängd utgjordes denna publik av visserligen förfallna men stillsamma individer. Malörtsdroppar köptes emellertid även av den s. k. bättre klassen. Något effektivt medel mot missbruk av malörtsdroppar såge kretsen sig ur stånd att direkt föreslå men ansåge dock, att verkställande utskottet borde taga i övervägande, huruvida ej förslag till vederbörande myndigheter om införande av recepttvång borde avlåtas. En sådan åtgärd kunde emellertid medföra konsekvenser av rätt vittgående art, och vore kretsen därför tveksam om lämpligheten av densamma. På ett beslut beträffande sådant recepttvång inverkade för övrigt omständigheter, som kretsen ansåge ännu vara outredda och vilkas utredning måste anförtras åt personer med annan kompetens än den, som kunde förutsättas förefinnas inom apotekarkåren. Kretsen ville med detta yttrande peka på möjligheten av att det icke vore alkoholen, som gjorde malörtsdropparna till ett så eftersträvat stimulan, utan måhända andra beståndsdelar vore mest verksamma och åtrådda; samt

att kretsen ansåge det önskvärt, att vederbörande myndighet föranstaltade en utredning beträffande ett lämpligt denatureringsmedel för blandningar av sprit och glycerin, samt sprit, glycerin och rosenvatten och andra dylika blandningar.

Med anledning av nämnda framställning från apotekarkårens direktion meddelade medicinalstyrelsen direktionen genom skrivelse den 25 februari 1926, att styrelsen i ärendet bekommit, bland annat, en av medlemmen för medicin av styrelsens vetenskapliga råd, professorn I. Hedenius den 24 maj 1925 upprättad P. M. angående införande av recepttvång å Tinctura absinthii composita, samt ett den 23 februari avgivet yttrande av föreståndaren

för statens farmaceutiska laboratorium. Styrelsen hade funnit direktionens framställning icke böra för det dåvarande föranleda någon annan styrelsens åtgärd än att nämnda P. M. och yttrande i avskrift överlämnades till direktionen med anhållan, att direktionen ville söka vidtaga åtgärder för åstadkommande av en komposition å ett ej spritstarkt ersättningspreparat för malörtsdroppar.

Utredning av
professor He-
denius.

I professor Hedenii P. M. anfördes, bland annat, följande. Den specifika och farliga inverkan av absintberedningarna vore enligt gängse vetenskaplig uppfattning att tillskriva den i *Herba absinthii* förefintliga gröna, eteriska oljan. Den färska drogens halt av dylik olja uppgåves växla mellan tre och fem procent. Den gröna franska absintens halt av så kallad absintessens, som väl finge antagas till övervägande del bestå av dylik olja, vore tre promille. Sprithalten i denna dryck växlade mellan 65—73 procent.

Absinteteroljan vore ett kraftigt nervgift, vilket såväl vid djurexperiment som hos människor framkallade i mindre doser kroniska muskelryckningar och i större doser i första hand epileptiforma anfall samt sedermera en viss grad av allmän hyperæsthesi inom nervsystemet, åtföljd av motorisk oro, sömnlöshet, hallucinationer och starka känsloexaltationer. Den kroniska förgiftningen verkade så småningom fullständigt nedbrytande på hela nervsystemet och medförde en lättretlighet i karaktären, som vid epileptiska ekvivalenttillstånd kunde leda till brottsliga våldshandlingar av farlig impulsivitet och grym råhet. Absintförgiftningens högre grader medförde så småningom hos individen en fullständig kroppslig och andlig utmattning och en demens, vilken slutligen nödvändiggjorde vård å psykiskt sjukhus. Med den kroniska absintismen hos föräldrar följde ofta degenerationstillstånd hos barnen med kroppslig svaghet och minskad motståndskraft motsjukdomar samt grava mentala degenerationstecken: epilepsi och moraliska defekter samt kriminella tendenser.

För att skydda sig mot den sociala fara, som genom den tilltagande absintförbrukningen hotade stora lager av befolkningen, hade Frankrike den 16 mars 1915 antagit en lag med förbud mot absintens fabrikation och försäljning inom landet.

Till de redan nämnda toxiska verkningarna av absinteteroljan anfördes slutligen, att densamma vore ett verksamt abortivum, som enligt fransk uppgift vunnit användning inom veterinärmedicinen.

Av det ovan anförda finge anses framgå, att svenska farmakopéns malörtsdroppar kunde förutsättas vid missbruk av läkemedlet medföra sådana följder av allvarligare art än den, som betingades av däri ingående alkoholmängd, vilka apotekarsocietetens direktion önskat få utredda. *Tinctura absinthii composita* innehölle nämligen förutom de icke toxiskt verkande *Folium cardui benedicti*, *Fructus aurantii immaturus* och *Rhizoma galangæ*, resp. två delar, åtta delar *Herba absinthii* på 100 delar utspädd sprit.

Om halten av eterolja i *Herba absinthii*, såsom ovan anförts, kunde uppskattas till tre — fem promille, kunde 100 gram tinctur innehålla 0.024—0.05 gram. Halten av eterolja i 100 gram fransk absint skulle enligt ovan lämnade uppgifter angående dennas sammansättning vara 0.3 gram. Absinten skulle i detta avseende vara cirka 10 gånger starkare än svenska farmakopéns malörtsdroppar.

Härav finge man anses kunna draga den slutsatsen, att av de svenska malörtsdropparna borde erfordras en ungefär tiofaldigt större dos för att hos förbrukaren framkalla samma för absinteteroljan karakteristiska verkningar som en viss kvantitet fransk absint. Det vore emellertid sannolikt, att den

rena spritförgiftningen av en så stor mängd Spiritus dilutus, hållande 62—63 viktprocent alkohol, gjorde sig gällande, långt innan en akut toxisk absintverkan hunne framträda.

På grund såväl därav, att så stora doser malörtsdroppar, att av dem absintverkan kunde befaras, praktiskt sett knappast kunde bliva tillgängliga för allmänheten genom handköp, som även därav, att en företagen undersökning icke dittills kunnat påvisa något större inköp av absintdroppar på annat ställe i vårt land än i huvudstaden, och att man veterligen därstädes icke iakttagit något fall av otvetydig absintförgiftning genom malörtsdroppar, syntes det professor Hedenius för det dåvarande icke behövt eller tillrådligt att med recepttvång belägga inköp av svenska farmakopéns preparat *Tinctura absinthii composita*.

Föreståndaren för statens farmaceutiska laboratorium hade av medicinalstyrelsen anmodats undersöka, huruvida ett lämpligt, ej spritstarkt ersättningspreparat för malörtsdroppar, avsett att utlämnas i handköp å apotek, kunde åstadkommas genom spädning av flytande extrakt, och, för den händelse så skulle vara fallet, avgiva förslag till dylikt preparat. Samtidigt hade till laboratoriet överlämnats sex beredningar av flytande extrakt, framställda av de droger, som inginge i *Tinctura absinthii composita*, och beredda av apoteken Svanen, Ugglan och Vita Björnen i Stockholm. Vart och ett av dessa apotek hade tillrett en beredning med pulver nr 10 av samtliga i beredningen ingående droger och med sikt nr 5 av herbæ och pulver nr 10 av övriga droger med i båda fallen utspädd sprit såsom menstruum. Vidare hade på enahanda sätt på laboratoriet framställts två beredningar av flytande extrakt, ehuru med användande av sprit, innehållande endast 25 viktprocent alkohol, samt slutligen genom maceration en tinktur med användande av sprit, innehållande 25 viktprocent alkohol.

Vid å laboratoriet utförda försök att med vatten eller sprit av annan styrka än den, varmed respektive beredning framställts, späda densamma hade en mer eller mindre stark fällning uppkommit. För de extrakt, som beretts med utspädd sprit, hade fällningen vid spädning till spritstyrkor av omkring 20—25 volymprocent varit mycket avsevärd och hade visat sig innehålla huvudmängden av i extraktet ingående klorofyll ävensom uppenbarligen en del av bitterämnen. I någon mån syntes utfällningen minska genom tillsats av en mindre mängd natriumkarbonat, varigenom även den kvarvarande vätskan antog något mörkare färg, men resultatet av dessa försök måste i varje fall anses otillfredsställande. Sammalunda vore förhållandet med de extrakt, som beretts med 25-procentig sprit. Dessa innehölle från början endast en obetydlig mängd klorofyll och vore därför i likhet med den vid spädning av med utspädd sprit berett extrakt erhållna vätskan till färgen rödbruna. Smaken hos lösningar av med 25-procentig sprit berett extrakt vore märkbart mildare än den hos lösningen av motsvarande styrka av med utspädd sprit berett extrakt eller tinktur. På motsvarande sätt förhölle sig lukten eller med andra ord halten av eterisk olja.

Även den genom maceration med sprit av 25 viktprocent beredda tinkturen företedde likartade egenskaper som de genom spädning av extrakt erhållna vätskorna. Torråterstoden i på sådant sätt beredd tinktur utgjorde 3.6 procent; torråterstoden hos i motsvarande grad utspädd extrakt utgjorde 3.3—3.7 procent. Härav framginge, att beredning av en tinktur genom spädning av extrakt, såvitt halten av torrs substans beträffade, icke innebure någon fördel framför direkt beredning genom maceration. Huruvida en med mycket svag sprit beredd tinktur ifråga om terapeutiskt verkningsvärde

Yttrande av
föreståndaren
för statens far-
maceutiska la-
boratorium.

kunde mäta sig med en genom användande av starkare sprit framställd beredning, syntes tvivelaktigt och torde icke genom laboratorieförsök kunna utrönas.

Av det anförda framginge, att tillfredsställande resultat icke kunnat erhållas genom spädning av flytande extrakt med vatten eller svagare sprit med eller utan andra tillsatser samt att de på sådant sätt erhållna beredningarna icke syntes erbjuda några fördelar framför genom maceration med sprit av låg alkoholhalt beredda tinkturer, vilka dock ifråga om halt såväl av eterisk olja som av bitterämnen syntes vara med starkare sprit beredd tinktur underlägsna.

Spritsvagt ersättningspreparat för malörtsdroppar.

Sedermera beslöt apotekarsocietetens direktion vid sammanträde den 16 mars 1926 att till laboranterna å rikets apotek rikta en uppmaning att söka åstadkomma ett ej spritstarkt ersättningspreparat för malörtsdroppar, och ville direktionen framdeles upptaga frågan om beredande av lämplig gratifikation åt den, som kunde lyckas lösa ifrågavarande spörsmål.

2. Spritrecepten.

Missbruk av sprit, som av läkare, veterinär eller tandläkare utskrivits å recept, torde i nämnvärd utsträckning i vårt land hava förekommit först under de allra senaste åren. Tidigare betraktades det allmänt såsom alldeles uteslutet, att en läkare skulle vilja medelst sin receptutskrivningsrätt medverka till att förmedla åtkomst av spritdrycker åt personer, som samhällets organ velat avstänga från rätten till spritinköp. De senaste åren hava emellertid haft att uppvisa några enstaka exempel på läkare, veterinärer och tandläkare, vilka uppenbarligen använt sin rätt att utskriva recept å spritdrycker på sådant sätt, att viktiga samhällsintressen kunnat taga skada, och så, att en mycket utbredd allmän opinion, ej minst inom läkarkåren själv, bragts att öppet reagera. För några av dessa fall skall här redogöras.

Sprit tillsatt med resorcin eller sublimat.

Tidigast torde missbruk hava ägt rum av sådan sprit, oftast med tillsats av resorcin eller sublimat, som av läkare utskrivits för personer, vilka uppgivit sig vara skådespelare, regissörer, teaterdirektörer eller cirkusartister. Denna sprit skulle användas för borttagande av smink eller dylikt.

Missbruk i Göteborg.

Redan i början av år 1919 anmälde förste stadsläkaren i Göteborg i till medicinalstyrelsen ingiven visitationsberättelse, att å ett av stadens apotek recept å koncentrerad sprit, försatt med en procent resorcin och avsedd till utvärtes bruk, voro signerade »till avlägsnande av smink». Då denna användning icke torde kunna betraktas såsom ett medicinskt ändamål, syntes sålunda läkaren icke hava haft rätt att i dessa fall utskriva sprit och ej heller apoteket rätt att på sådant recept försälja sprit. Talrika recept på koncentrerad sprit, försatt med en procent resorcin, vore utskrivna för personer, som på recepten angivits såsom skådespelare och där man sålunda torde kunna antaga, att spriten skulle användas till samma ändamål, som angivits för föregående grupp, ehuru de endast signerats med ordet »utvärtes». Man torde kunna utgå ifrån, att även dessa recept sålunda avsåge sprit för icke medicinskt ändamål. Apoteket finge emellertid anses i dessa fall icke hava haft anledning vägra expeditionen. För att tvekan icke skulle behöva uppstå, borde å recept vara angivet om vid utvärtes bruk ändamålet vore medicinskt.

I av medicinalstyrelsen avfordrad förklaring anförde ifrågavarande apoteksarrendator på den refererade punkten, att det kanske ej vore fullt författ-

ningsenligt, att spritrecept med resorcin varit signerade utvärtas till avlägsnande av smink och ändock blivit expedierade å apoteket, men den expedierande farmaceuten hade i brådskan ej närmare reflekterat häröver, utan ansett ordet »utvärtas» tillräckligt för att icke vägra expeditionen, och det finge anses vara ursäktligt att tillfälligt glömma någon av de många författningar, som tillförts apoteken särskilt under senaste tiden.

Ärendet föredrogs i medicinalstyrelsen den 28 maj 1919, varvid föredraganden enligt protokollet på denna punkt anförde, att enligt kungörelsen den 18 december 1918 angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning sådan försäljning finge ske för medicinskt ändamål enligt recept av läkare med flera. Då emellertid borttagande av smink svårligen kunde betraktas som en åtgärd i medicinskt syfte, måste ifrågavarande expeditioner anses vara författningsstridiga, och hemställdes i anledning härav, att ifrågavarande legitimerade apotekare måtte av medicinalstyrelsen erinras om den honom såsom apoteksföreståndare åliggande skyldigheten att övervaka efterlevnaden av för apoteksrörelsens utövande lämnade föreskrifter.

Medicinalstyrelsen beslöt i enlighet med vad föredraganden hemställt, att i anledning av att å apoteket ifråga i ett flertal fall, i strid med § 1 uti kungörelsen den 18 december 1918 angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning för medicinskt ändamål, spritdryck expedierats för annat än sådant ändamål, erinra arrendatorn av ifrågavarande apotek om den honom såsom apoteksföreståndare åliggande skyldighet att övervaka efterlevnaden å apoteket av de för apoteksrörelsens utövande lämnade föreskrifter.

Enligt utdrag ur protokoll, hållet hos stadsfiskalen i Kristinehamn den 23 september 1926 hade dagen förut i staden anhållits en för första resan stöld och bedrägeri förut straffad köpman såsom skäligen misstänkt för bedrägeri, bestående däri att han hos olika läkare i staden genom uppgivande av falskt namn och yrke sökt utfå recept å apotekssprit.

Vid polisförhöret uppgav köpmannen, bland annat, att han hos en läkare i Kristinehamn mot uppvisande av en etikett från en apoteksflaska erhållit ett recept å 5 000 gram sublimatsprit. Däremot hade han hos tvenne andra läkare i staden blivit förvägrad begärda spritrecept, enligt en tidningsuppgift beroende därpå, att den ene av ifrågavarande läkare varit personligt bekant med den teaterdirektör, för vilken företett recept varit utställt, och sålunda kunnat konstatera, att köpmannen uppträdde under falskt namn. Denne läkare hade därefter telefonledes underrättat sina kolleger i staden om vad som förekommit.

Vid kroppsvisitation å köpmannen anträffades, bland annat, ovan nämnda etikett samt tre recept och tre etiketter å sublimatsprit, utställda av olika läkare och för skilda personer, alla dock betitlade »teaterdirektörer» eller »direktörer». Samtliga recept gällde 5 000 gram sublimatsprit och voro gällande tre gånger. Anteckningar å recept och etiketter utvisade, att sprit å desamma expedierats på olika apotek i Stockholm och landsorten.

Undersökning företogs jämväl i ett av köpmannen bebott rum å ett pensionat i staden, varvid, bland annat, i hans koffert och resväskor anträffades fem tioliters och tre femliters plåtkärl, av vilka ett tioliters kärl var helt och ett annat till hälften fyllt med sprit. De tomma plåtkärlen liksom påträffade större glasflaskor hade av lukten att döma också innehållit sprit. Vidare påträffades en flaska, innehållande ammoniak, och en påse med bikarbonat samt ett parti filtrerpapper.

Beträffande åtkomsten av spritrecepten och etiketterna uppgav köpmannen,

Polisprotokoll
från Kristinehamn.

att han inköpt en hel del sådana recept av okända personer i Stockholm, varvid han i regel betalat tio kronor för varje recept. Å dessa recept hade han därefter å olika apotek uttagit de å recepten upptagna spritkvantiteterna, varefter han hos läkare i Stockholm och annorstädes begärt och fått recepten förnyade för inköp av ytterligare sprit. De flesta recept, å vilka sprit inköpts, hade han därefter bortkastat. Den inköpta sublimatsprit hade medelst ammoniak och bikarbonat befriats från sublimaten. Den hade därefter använts för köpmannens egen räkning, dels till tvättningar, enär han led av reumatisk värk, dels, utspädd med två å tre delar vatten, till förtäring.

Av de medgivanden, som köpmannen själv gjort, samt av upplysningar, som erhållits från polismyndigheterna i Stockholm, torde med full tydlighet framgå, att ifrågavarande person i betydande utsträckning sysslat med olaga spritaffärer och att han anskaffat varan genom läkarrecept å sublimatsprit, som därefter med lätthet renats från tillsatsen. Flera av de läkare, som utskrivit recepten, torde hava handlat i god tro, förvissade som de varit om att tillsatsen av ett så giftigt ämne som sublimat skulle omöjliggöra illojal användning av spriten.

Sprit till fartyg.

Medicinalstyrelsen om sprit till livbåtar.

En fråga, som också vid flera tillfällen varit uppe till diskussion, är den angående å läkarrecept utskrivna sprit för fartyg, särskilt i utländsk trafik. Med anledning av framställning från en apoteksinnehavare uttalade medicinalstyrelsen i skrivelse till kontrollstyrelsen den 28 februari 1919, att enligt gällande bestämmelser försiggående expeditionen från apotek av konjak till fartyg i utrikes trafik hade tagit en knappt förutsedd omfattning, vilken emellanåt icke syntes vara med apoteksrörelsen fullt förenlig. Behovet av konjak såsom reserv för nämnda fartygs livbåtar kontrollerades för det dåvarande enligt befälhavarens muntliga uppgifter av den läkare, till vilken denne vände sig för utfående av erforderligt recept på varan. Utan att vilja yttra sig över frågan om möjligen förekomna fall av missbruk ansåge likväl medicinalstyrelsen, att något större trygghet för legitim användning skulle vinnas, om nu fordrade läkarrecept finge ersättas av vederbörande fartygsbefälhavares på heder och samvete utfärdade förbindelse att ansvara för från systembolag uttagen konjakskvantitets användning utslutande såsom reserv för livbåtarna och användning, då skeppsbrott eller dylikt framtvungade sådan.

I de fall, då härförutom konjak kunde erfordras för skeppsapotek, syntes föreskriften om läkares recept fortfarande böra bibehållas, och varan i sådant fall endast böra utlämnas från apotek.

Medicinalstyrelsen föreslog i anslutning härtill, att kontrollstyrelsen måtte taga under övervägande lämpligheten av att konjak till livbåtsreserv för fartyg i trafik på utlandet finge inköpas från vederbörande spritbolag enligt fartygsbefälhavarens rekvisition, mot på heder och samvete utfärdad förbindelse att ansvara för varans rätta användning.

Kontrollstyrelsens cirkulär om sprit till livbåtar.

Genom cirkulär den 11 september 1919 föreskrev därefter kontrollstyrelsen, att till befälhavare å fartyg, som ginge i utrikes fart, finge, på dennes skriftliga rekvisition, från rusdrycksförsäljningsbolag i den ort, där fartygets rederi hade sitt säte, utlämnas konjak och egentligt brännvin intill en myckenhet av sammanlagt högst tre liter eller, där fartyget hade mera än tio mans besättning, högst fyra liter, att användas till medicinskt bruk i livbåt efter förlisning eller annan därmed jämförlig olycka. Såsom villkor för dylikt utlämnande föreskrevs, att befälhavaren skulle dels på heder och samvete skriftligen försäkra, att den rekvirerade varan skulle komma till användning allenast för nyss angivet ändamål, dels också, därest komplette-

ring eller förnyelse av förut bekommet dylikt förråd avsåges, styrka, att livbåt använts under sådana förhållanden, att förbrukning av den alkoholhaltiga varan kunde anses hava varit berättigad. Dessa bestämmelser skulle icke äga tillämpning i avseende å spritdrycker, avsedda för utrustande av fartygs skeppsapotek.

Sedermera anhöll kontrollstyrelsen genom skrivelse den 20 oktober 1925, att medicinalstyrelsen ville meddela, huruvida skäl föreläge för fortsatt giltighet av nämnda cirkulär. Efter vad det syntes, hade fartygsbefälhavare möjlighet att såväl för i cirkuläret berört ändamål som för utrustande av fartygs skeppsapotek anskaffa spritdrycker å apotek efter företeende av läkarrecept. Under sådana omständigheter kunde ju inträffa, att ombord å fartyg funnes tvenne olika förråd av spritdrycker för medicinskt bruk, det ena inköpt hos systembolag och tillåtet att användas endast vid visst fall av sjönöd, det andra inköpt å apotek och stående under friare dispositionsrätt. Ett noggrant särhållande av de båda förråden vid deras användning torde för mången befälhavare framstå såsom ett onödigt pedanteri. Enligt kontrollstyrelsens mening skulle det med hänsyn till berörda omständigheter kunna sättas ifråga, huruvida ej även i här åsyftade fall spritdrycker borde tilldelas vederbörande allenast genom apoteksinrättning mot företeende av läkarrecept.

Genom skrivelse den 12 november 1925 meddelade därefter medicinalstyrelsen, att enligt dess åsikt ovanberörda cirkulär dåmera borde kunna upphävas, sedan de vid tiden för dess tillkomst rådande förhållanden blivit ändrade och fartygsbefälhavare hade tillfälle att enligt recept av läkare från apoteksinrättning erhålla spritdryck jämväl för ändamål, som angåves i cirkuläret.

Kontrollstyrelsen utfärdade sedermera föreskrift om att ifrågavarande cirkulär skulle upphöra att hava giltighet från och med den 1 januari 1926.

I detta sammanhang torde böra erinras, att föreskrifter ingenstädes äro meddelade om att vare sig livbåtar eller skeppsapotek skola vara utrustade med spritdrycker. I medicinalstyrelsens kungörelse den 5 december 1924 (nr 522) angående skeppsapotek m. m. meddelas detaljerade föreskrifter om de förråd av läkemedel m. m., som skola ingå i skeppsapotek. Bland de i bilaga till kungörelsen upptagna olika slag av läkemedel ingå icke spritdrycker.

Vid den ovan omnämnda visitationen å ett apotek i Göteborg hade förste stadsläkaren jämväl anmärkt, att åtskilliga recept saknade taxering samt att sådan fattades å alla recept, som avsåge utrustning av fartyg. På ifrågavarande recept funnes regelbundet upptagna vissa liter konjak och brännvin. Att döma av en skrivelse från en fartygsbefälhavare syntes på visst håll den uppfattningen förefinnas, att livbåtarna icke vore »lagenliga», om de icke vore försedda med sprit, en bestämmelse, som vore förste stadsläkaren fullständigt obekant.

Under januari månad 1919 hade från ifrågavarande apotek för fartygsutrustningar utlämnats 138 liter konjak och 143 liter brännvin. En båt hade förvärvat sig två recept på sprit med sju dagars mellanrum, och finge det anses icke finnas något hinder för att en båt på detta sätt skaffade sig sprit från hur många håll som helst, om tilldelningen av sprit till båtarna skulle äga rum efter de regler, som här tillämpades.

Till visitationsprotokollet var fogat ett antal ej expedierade recept dels å olika gifter, dels också å sprit (konjak och brännvin), utan att å recepten vore angivet för vem de vore utskrivna och ej heller den myckenhet sprit,

Ifrågasatt upphävande av nämnda cirkulär.

Cirkuläret upphäves.

Anmärkingar mot ett Göteborgsapotek.

som finge utlämnas å de olika recepten, utan syntes det vara överlåtet å apoteket att avgöra detta.

I sin avgivna förklaring uttalade apotekets arrendator på denna punkt, bland annat, att anledningen till att recepten till fartygsutrustningar saknade taxering, vore den, att dessa utrustningar ägde rum i enlighet med medicinalstyrelsens kungörelse den 4 maj 1914 angående läkemedel till handelsfartyg och därför vore alltigenom lika varandra. Om andra sprit-recept saknade taxering, vore detta ett förbiseende av den expedierande farmacevten.

Befälhavaren å den båt, som med sju dagars mellanrum två gånger erhallit sprit, hade å apotek begärt konjak på grund av att spanska sjukan utbrutit ombord. Den farmacevt, som huvudsakligen utrustade skeppslistorna, hade därtill svarat, att kaptenen finge själv anmoda den läkare, som besökt de sjuka ombord, att utskriya konjak, då det kvantum, som apoteket anskaffat genom annan läkare, endast gällde livbåtarna.

Angående anmärkningen mot recept in blanco beträffande mängden av konjak och brännvin till fartygen kunde apoteksarrendatorn ej finna annat, än att densamma vore obefogad, då något missbruk honom veterligen av dessa recept ej ägt rum. Förut sändes varje recept upp till läkaren för påteckning, men då utrustningen av skeppslistor tagit det omfång, som för det dåvarande vore fallet, vore detta så gott som praktiskt omöjligt, då läkaren ej kunde anträffas. På grund härav hade en läkare på apoteksarrendatorns förslag skrivit sitt namn å maskinskrivna receptblanketter i förväg, varefter å apoteket vid behov ifylldes båtens namn och antalet liter konjak och brännvin för varje gång. Alltså en rent praktisk åtgärd för att underlätta expeditionen.

Vid ärendets föredragning i medicinalstyrelsen den 28 maj 1919 anförde föredraganden på denna punkt, bland annat, att apoteksarrendatorn visserligen sagt sig ej känna till något missbruk av dessa recept, men att det icke i någon som helst mån inverkade i saken, huruvida missbruk av dem ägt rum eller icke. Det skulle leda till synnerligen riskabla följder, om sådan ursäkt för avsteg från gällande förordningar vunne godkännande. Vad anginge den anförda svårigheten att anträffa den läkare, som plögade utskriya recepten för fartygsutrustningar, så borde ej heller den tillmätas större betydelse, då i brådska fall alltid någon annan av de många läkarna i Göteborg borde vara anträffbar.

I § 4 av kungörelsen den 18 december 1918 föreskrefves, att recept å spritdryck eller vin skulle innehålla uppgift å viss mängd av det ordinerade läkemedlet samt den persons namn, för vilken ordinationen givits. Beträffande båda dessa föreskrifter vore ifrågavarande recept ofullständiga. Den handlingsfrihet vid receptens komplettering, som apoteksföreståndaren tagit sig och som han i sin förklaring funne lämpligt kalla »en rent praktisk åtgärd», ginge icke att förena med bestämmelserna i vare sig förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, § 3, eller förenämnda kungörelse den 18 december 1918, § 1, vari uppräknades de, som vore berättigade att utfärda recept å spritdrycker. Bland dessa uppräknade återfunnes icke apotekare, och även om en apotekare ägde rätt att vid intelefonering till apoteket förmedla receptens utskrivande, så ägde han under inga förhållanden rätt att själv utfärda ordinationen, ej ens om detta skedde med viss inskränkning, såsom här varit fallet.

Tydligt vore, att ifrågavarande apoteksarrendator genom att låta expediera sådana icke författningsenligt avfattade recept gjort sig skyldig till obehörigt

utlämnande av spritdrycker. Även om någon av nämnda apoteks farmaceutiska personal skulle hava fullgjort själva expeditionen, så syntes det likväl, genom vad apoteksföreståndaren i frågan anfört, vara uppenbart, såväl att utlämnandet skett med hans vetskap och på hans initiativ som ock att han åtminstone icke sökt lägga skulden för det skedda på någon annan. Då vidare apoteksarrendatorns avlämnade förklaring tycktes angiva bristande vilja att rätt tolka utfärdade förordningar, vore enligt föredragandens åsikt ett anhängiggörande av åtal mot apoteksarrendatorn fullt berättigat.

Då emellertid utsikt finge anses förefinnas att även utan en så långt gående åtgärd kunna bibringa apoteksarrendatorn en bättre uppfattning om hans skyldigheter såsom apoteksföreståndare, ville föredraganden endast hemställa, att medicinalstyrelsen måtte tilldela ifrågavarande apoteksarrendator, för vad han i berörda hänseende låtit komma sig till last, en allvarlig varning.

Medicinalstyrelsen beslöt, i enlighet med föredragandens hemställan, att tilldela apoteksarrendatorn allvarlig varning för det han i ett flertal fall låtit, i strid mot § 4 uti kungörelsen den 18 december 1918 angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning för medicinskt ändamål, å apoteket sälja spritdrycker å recept, som av den ordinerande läkaren varken försetts med uppgift å viss mängd av det ordinerade läkemedlet eller uppgift angående för vem ordinationen givits.

Även frågan om tandläkares behörighet att utskrivna recept å spritdrycker har vid några tillfällen varit föremål för behandling i medicinalstyrelsen.

En tandläkare i Skellefteå ingav i september månad 1919 till medicinalstyrelsen en anmälan, vari han anförde, att han för någon tid sedan utskrivit ett recept å 500 gram koncentrerad sprit åt sin broder att användas till beredning av munvatten. Detta inlämnades å Luleå apotek men hade ej expedierats på grund av att kvantiteten ansetts för stor. Under krigsåren hade allt i handeln förekommande hår- och munvatten och dylikt konsumerats av den stora allmänheten, och hade tandläkaren i följd därav sett sig tvungen att då och då utskrivna recept å sprit för tandbehandling. Vart konsekvenserna skulle leda, i fall en apotekare hade rätt att vägra expediera ett korrekt avfattat recept, sade sig självt. Här gällde det ju inte livet. Men så vitt tandläkaren visste, stode i våra författningar intet om några begränsade kvantiteter.

Över ifrågavarande anmälan hade infordrat yttrande avgivits av föreståndaren för Luleå apotek, som anfört, att hans underlåtenhet att expediera receptet ifråga föranletts av uttrycklig anmodan från förste provinsialläkaren i Norrbottens län.

I likaledes infordrad förklaring anförde nämnde förste provinsialläkare, att han vid visitation å Luleå apotek i juni månad 1919 hade observerat ett recept å 500 gram koncentrerad sprit, utfärdat av nämnde tandläkare för en dennes broder, bosatt i Umeå. Det hade syntts förste provinsialläkaren synnerligen anmärkningsvärt, att en person kunde behöva så stor mängd sprit för tandvård. Under visitationen av Bodens apotek hade förste provinsialläkaren påträffat ett recept å samma mängd sprit, utfärdat av samme tandläkare för en kapten i Boden. Förste provinsialläkaren hade då anmodat föreståndaren för Luleå apotek att, därest dylikt recept ånyo komme att företes å apoteket i Luleå, därom underrätta honom.

Efter några veckor hade apoteksföreståndaren per telefon meddelat förste provinsialläkaren, att ytterligare ett recept å 500 gram sprit hade inlämnats av förenämnde broder till tandläkaren. Receptet ifråga hade även nu varit

Tandläkares
spritutskrivning.

Ett fall i
Skellefteå.

utfärdat av samme tandläkare samt signerat »utvärtes enligt föreskrift». Då det hade stått klart för förste provinsialläkaren, att här icke förelegat legitimt behov av den föreskrivna spritmängden, hade han anmodat apoteks-föreståndaren att vägra expeditionen av receptet med tillkännagivande av att vederbörande finge anföra klagomål hos medicinalstyrelsen.

Riktigheten av en klagandens uppgift att »allt munvatten konsumerades av den stora allmänheten» bestrede förste provinsialläkaren. I Luleå och Boden hade ständigt funnits riklig tillgång på munvatten under hela kris-tiden och framför allt under då innevarande år. Klagandens åtgärd att föreskriva ren sprit åt en person och att överlämna beredningen av munvatten åt personen själv, varigenom all kontroll över spritens användning bortföle, vore fullkomligt olämplig. Förste provinsialläkaren hemställde slutligen, att klagandens framställning måtte lämnas utan avseende.

Medicinalstyrelsen beslöt, att ifrågavarande anmälan mot apoteket i Luleå ej skulle föranleda någon styrelsens vidare åtgärd, men fann styrelsen, med anledning av vad i ärendet blivit upplyst, skäligt anmoda ifrågavarande tandläkare att vid utskrivande av recept å sprit iakttaga största varsamhet.

Ett fall i
Haparanda.

I skrivelse till medicinalstyrelsen den 22 juni 1920 anmälde förste provinsialläkaren i Norrbottens län, att vid visitationer av apoteken i Haparanda och Råneå framgått, att en tandläkare i Haparanda under tiden 7 februari 1919—18 juni 1920 från apoteket i Haparanda förskrivit cirka 34 000 gram koncentrerad sprit, vilken kvantitet syntes förste provinsialläkaren påfallande stor. Sedan tandläkaren avgivit infordrad förklaring, avlät medicinalstyrelsen den 22 juni 1920 en skrivelse, varuti först refererades tandläkarens förklaring, att de av honom utskrivna spritkvantiteterna använts för sterilisering av instrument, till bränsle i spritlampa, till beredande av läkemedel samt till spritomslag för hans egen räkning, enär han lede av reumatism. Som skäl för användning av koncentrerad sprit för spritlampa hade anförts, att på försäljningsställe för denaturerad sprit denna vara saknats, och åberopades härvid ett intyg från Haparanda järnhandel. Detta intyg upplyste emellertid endast, att denaturerad sprit saknats några dagar vid tiden för intygets utfärdande. Beträffande spritens användning till beredande av läkemedel åberopade medicinalstyrelsen § 8 i Kungl. Maj:ts ordning för tandläkarkonstens utövning av den 18 juni 1861. Om denna bestämmelse möjligen ej gäve tillräckligt tydlig anvisning om vilka läkemedelsformer, som avsåges, finge medicinalstyrelsen fästa uppmärksamheten därpå, att kungörelsen den 18 december 1918 angående försäljning av spritdrycker och vin från apoteksinrättning för medicinskt ändamål, § 1 c), medgäve, att spritdrycker finge å apoteksinrättning för medicinskt ändamål säljas å recept, utfärdat av i riket legitimerad tandläkare, därest den ordinerade spritdrycken vore avsedd för utvärtes bruk. Beträffande det sist anförda skälet för den jämförelsevis stora spritförbrukningen, nämligen att tandläkaren använt sprit till omslag för sin egen räkning, enär han lede av reumatism, erinrade medicinalstyrelsen därom, att tandläkaren genom att på recept utskrivna sprit för sådant ändamål otvivelaktigt överskridit sin befogenhet, enär nyss här ovan åberopade stadgande endast kunde äga tillämpning på verksamheten som tandläkare. Medicinalstyrelsen hade redan tidigare uttalat, att en spritförbrukning för en tandläkares verksamhet icke borde överskrida 1 500 gram per månad. Av styrelsen från sakkunnigt håll lämnade uppgifter framginge, att denna kvantitet finge anses vara fullt tillräcklig och att många tandläkare använde en kvantitet, som långt understeg den angivna.

Då nu av handlingarna i ärendet framginge, att den genomsnittliga åtgången av Spiritus concentratus för ifrågavarande tandläkares verksamhet varit 2 000 gram i månaden under förberörda tid, och att hans rekvisitioner en månad (december 1919) uppgått till icke mindre än 3 400 gram, oaktat att månaderna närmast före och efter denna månad rekvisitionerna icke understigit 2 400 gram per månad, funne styrelsen det uppenbart, att tandläkaren å recept förskrivit från apotek större mängd av sprit än som för utövningen av hans tandläkarverksamhet varit erforderlig. Enär han vidare överskridit sin befogenhet att utfärda recept å sprit därigenom, att han använt av honom förskriven sprit till ändamål, som låge utanför en tandläkares verksamhetsområde, finge styrelsen, erinrande om den skrivelse av den 21 november 1918, samme tandläkare erhållit från styrelsen med anledning av en anmälan av samma art som den föreliggande, allvarligen anmoda tandläkaren ifråga att för framtiden vid utfärdande av recept å spritdryck icke förskriva större kvantitet än som kunde vara för hans verksamhet som tandläkare oundgängligen erforderlig, vilken mängd enligt styrelsens uppfattning icke finge överstiga 1 500 gram per månad. Medicinalstyrelsen förväntade ock, att tandläkaren i berörda avseende noggrant iakttog vad gällande författningar om legitimerade tandläkares rätt att för medicinskt ändamål rekvirera sprit från apoteksinrättning stadgade.

I sin inspektionsberättelse för år 1923 anförde apoteksinspektören, professor Torsten Thunberg, bland annat, att han liksom vid föregående års inspektioner även under nämnda år vid granskning av spritrecepten stött på fall, som visade, att gällande bestämmelser finge anses icke vara tillfyllest för förekommande och stävjande av vissa missförhållanden. Det fall, som åsyftades, gällde utskrivning av sprit och konjak »för tandvård». En tandläkare i en landskommun hade exempelvis under januari månad 1923 utskrivit 43 recept å koncentrerad sprit och under tiden 1 juni—19 augusti 1923 72 dylika recept. För övriga tider hade ingen sammanräkning verkställt. Vanligen lydde recepten å 400 gram koncentrerad sprit. De vore författningsenligt signerade: »utvärtes, till tandbehandling». Med samma signering hade under år 1923 intill inspektionen i augusti av samma tandläkare utskrivits 76 recept å konjak. Såväl för spriten som för konjaken hade den utskrivna mängden understundom uppgått till 1 000 gram. På grund av att tandläkaren ifråga hade mottagningar även å annan ort, varvid hans recept torde gå till annat apotek, gäve de lämnade siffrorna endast en ofullständig bild av den omfattning, vari han föreskrev sprit till tandbehandling.

För att förekomma här föreliggande och liknande missbruk av den läkare, tandläkare och veterinär tillkommande rätten att utskrivna spritdrycker (eventuellt vin) syntes professor Thunberg en bestämmelse önskvärd, som möjliggjorde för medicinalstyrelsen att införa vissa individuella kontrollåtgärder i de fall, då saklig anledning föreläge att antaga, att spritdrycker av läkare med flera utskreves på sätt, som ej överensstämde med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Lämpligen borde medicinalstyrelsen äga författningsenlig rätt att förskriva, att av viss läkare utfärdade recept å spritdryck eller sprithaltig medicin, varå recepttvång föreläge på grund av dess sprithalt, tillsvidare eller för viss fixerad tid finge expedieras å apotek, endast om de vore utskrivna å av medicinalstyrelsen tillhandahållna blanketter, var och en giltig endast för en viss högsta mängd, och vilka i begränsat antal, exempelvis

Anmärkning
av professor
Thunberg.

för varje kvartal, på anhållan tillhandahölles här ifrågavarande läkare av styrelsen.

Arrangemanget ifråga skulle ej på något sätt träffa eller besvära det stora flertalet läkare, som på vederbörligt sätt använde spritreceptträkten, men däremot effektivt hindra dess missbruk. Redan blotta tillvaron av en sådan bestämmelse skulle för övrigt skänka helt annan kraft åt de erinringar, som medicinalstyrelsen för det dåvarande kunde utfärda, och möjliggöra att till dylik erinran knyta en varning att, om hänsyn ej toges till den gjorda erinran, bestämmelsen trädde i kraft. Utskrivning av spritrecept endast å särskilt tillhandahållna blanketter med begränsad giltighet vore ett i Förenta staterna använt system.

Sprit som läke-
medel mot
spanska
sjukan.

Under den s. k. spanska sjukans härjningar åren 1918 och 1919 rådde som bekant särskilt stor brist på sprit. Allmänheten hade samtidigt fått den uppfattningen, att sprit, särskilt konjak, vore ett osvikligt eller åtminstone det bästa botemedlet mot spanska sjukan. Ett uttryck för denna uppfattning är en framställning, som i april månad 1919 gjordes till medicinalstyrelsen om åtgärders vidtagande för att läkare skulle få disponera över ett visst kvantum sprit (brännvin eller konjak) att enligt recept utanordnas ej från apoteken utan från rusdrycksförsäljningsställena såväl i städerna som på landet.

Medicinalstyrelsen förklarade i anledning härav det icke vara lämpligt att i detta sammanhang ingå på frågan om sådana sprithaltiga dryckers större eller mindre lämplighet såsom botemedel vid vissa sjukdomar utan anförde därför endast ifråga om förslaget praktiska sidor, bland annat, följande.

Enligt gällande bestämmelser skulle konjak och brännvin för sjukvårdsbehov vid den enskilde läkarens praktik anskaffas från apotek, vilken inskränkning av åtkomstmöjligheterna nog finge anses vara väl befogad. Någon risk genom större svåråtkomlighet kunde därvid icke gärna förekomma, då apoteken dels vore mera jämnt fördelade över landet än utminuteringsställena för rusdrycker, dels även förefunnes i större antal. Vidare finge väl numera varje plats, där utminuterung förekomme, anses vara av den storlek, att apotek där också funnes. Då dessutom avståndet mellan läkarens bostad och apotek i regel vore obetydligt, finge läkaren anses hava tillräckliga möjligheter att utan tidsutdräkt skaffa den kvantitet konjak och brännvin, som han möjligen kunde anse vara behövlig för sjukvårdsändamål.

Enär läkarna genom redan då gällande bestämmelser disponerade brännvin och konjak för sjukvårdsbehov, funnes det sålunda enligt medicinalstyrelsens åsikt icke anledning att för dylikt behov inrätta ytterligare ett slags depåer för rusdrycker. Styrelsen hade därför funnit ifrågavarande hemställan icke böra föranleda någon styrelsens åtgärd.

Vid ungefär samma tidpunkt — i början av år 1919 — hade ordföranden i styrelsen för Linköpings utminuterings- och utskänkningsbolag hos kontrollstyrelsen gjort framställning rörande olägenheten av att rusdrycksförsäljningsbolagen icke längre ägde rätt att till enskilda personer sälja spritdrycker och vin för medicinskt behov enligt läkarrecept, i följd varav allmänheten vore nödsakad att för inköp av dessa varor hänvända sig till apoteken, som för dem betingade sig synnerligen höga pris. I skrivelsen anfördes vidare, att kontrollstyrelsen genom cirkulär den 7 januari 1919 föreskrivit, att rusdrycksförsäljningsbolag ej utan särskilt, av kontrollstyrelsen meddelat tillstånd finge försälja alkoholhaltiga varor till medicinskt

bruk. Därjämte framhölls, att å apoteken konjak, såld efter vikt och inköpt i mindre kvantiteter, betingade ett pris motsvarande 22 kronor per liter, då däremot bolagets utminuteringspris vore 9 kronor per liter. Slutligen betonades önskvärdheten av att konjak för medicinskt bruk gjordes för allmänheten lättare åtkomlig, och att därför den kontroll, som nu utövades av läkarna, överlämnades till respektive ordförande och verkställande direktörer i rusdrycksförsäljningsbolagen.

Sedan kontrollstyrelsen anhängit, att medicinalstyrelsen måtte avgiva utlåtande rörande denna framställning, anförde medicinalstyrelsen, bland annat, att konjakens lämplighet såsom verksamt botemedel vid den s. k. spanska sjukan och vissa andra akuta sjukdomar åtminstone vore omstridd, och att det sannolikt med visst fog torde kunna påstås, att dess på senare tid allt större användning för sådant ändamål hade sin grund snarare i en och annan läkares önskan att tillmötesgå av patienterna eller deras anhöriga framställd begäran än en grundad uppfattning om varans nödvändighet som läkemedel.

Men då det redan bland läkarna, som ägnat sitt liv åt sjukas behandling, rådde så pass skiftande mening i detta fall och då det även för dem därför mången gång kunde vara svårt att avgöra, om konjak till sjukbehandling borde ifrågakomma, så syntes det, som skulle ordförandens tilltro till lekmannaomdömet vara för stor.

Att anförtro utlämnandet av konjak till medicinskt ändamål åt de sålunda föreslagna funktionärerna kunde således på inga villkor synas tillrädligt, då man av dessa omöjligt kunde förutsätta den omdömesförmåga, som knappast ens alltid den tränade läkaren ansåge sig besitta.

Medicinalstyrelsen funne för sin del synnerligen önskligt, att konjak för medicinskt behov fortfarande tillhandahölls genom apoteken efter läkares ordination, då detta enligt styrelsens mening finge anses vara enda sättet att ernå en någorlunda tillförlitlig garanti för legitim förbrukning och kontroll.

Frågan om försäljning av vissa, dittills till läkemedel icke hänfödda spritdrycker upptogs till behandling, då kontrollstyrelsen genom skrivelse den 10 april 1919 anhöll om medicinalstyrelsens yttrande, huruvida det kunde anses lämpligt, att rusdrycksförsäljningsbolagen erhöle generellt tillstånd till försäljning för medicinskt ändamål av sådana slag av spritdrycker och vin, som dittills icke funnits att tillgå å apoteken, nämligen whisky, punsch, champagne och rödvin, eller om försäljningen av sagda slag av spritdrycker borde äga rum från apoteken. Till svar härå anförde medicinalstyrelsen i skrivelse den 1 maj 1919, bland annat, följande.

Enligt medicinalstyrelsens förmenande föreläge icke något grundat behov för införande i medicinen av sådana varor som whisky och punsch. Under sådant förhållande syntes det såväl obehövt som olämpligt, att någon del av ansvaret för eventuellt missbruk av dessa varor lades å läkarkåren.

Beträffande åter viner kunde dessa utan tvivel vara av värde vid vissa sjukdomars behandling, och finge det därför anses vara av betydelse att underlätta åtkomsten av viner för medicinskt ändamål.

Att, såsom föreslagits, till förmån för apoteksinrättningarna monopolisera försäljningen av vissa viner, de s. k. heta vinerna, för medicinskt ändamål, skulle medföra en enligt medicinalstyrelsens åsikt mindre lämplig skyldighet för apoteksföreståndare att å apoteken hålla lager av olika sorter av dylika viner. För det dåvarande vore apoteksinrättningarna endast skyldiga att mot recept tillhandahålla marsalavin — vilket vin ansåges tillgodose sjuk-

Medicinalstyrelsen om försäljningen av vissa spritlag och viner för medicinskt ändamål.

vårdens huvudsakliga behov av vin — eller av medicinalstyrelsen medgiven ersättning för marsalavin. Därest ej mellan respektive läkare och apoteksföreståndare träffades särskilt avtal om tillhandahållande från ett apotek även av andra viner än marsalavin, borde patienten utan större olägenhet kunna hänvisas till närmaste rusdrycksförsäljningsbolag för anskaffande av sådana viner. Den möjligheten borde dock stå öppen för apoteksföreståndare att, därest han så önskade, mot recept tillhandahålla allmänheten även andra viner än marsalavin respektive medgiven ersättning för marsalavin.

Medicinalstyrelsen hölle sålunda före, att såväl apoteksinrättningarna som rusdrycksförsäljningsbolagen borde äga rätt att för medicinskt ändamål tillhandahålla allmänheten viner, även heta sådana, men att whisky och punsch icke borde tillhandahållas genom apoteksinrättningarna.

För det fall att person, som jämlikt förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker icke vore berättigad att från rusdrycksförsäljningsbolag bekomma rusdrycker — och således icke vin i sagda förordnings mening — eller till vilken dylikt bolag eljest vägrade utminutera vin, skulle av läkare finnas vara i behov av vin för medicinskt ändamål och i det särskilda fallet föreliggande omständigheter skulle göra det lämpligt eller nödvändigt, att det erforderliga vinet anskaffades från rusdrycksförsäljningsbolag, borde dock enligt medicinalstyrelsens åsikt utlämnandet av vinet icke, såsom föreslagits, ske mot recept av legitimerad läkare utan mot företeende av intyg, varigenom läkare, med angivande av kvantiteten och kvaliteten, styrkte patientens behov av vin.

Genom cirkulär den 11 september 1919 har kontrollstyrelsen föreskrivit, att rusdrycksförsäljningsbolagen skola äga att för medicinskt ändamål försälja vin utan iakttagande av de för utminutering av vin i förordningen angående försäljning av rusdrycker stadgade bestämmelser. Dylik försäljning får äga rum allenast till köpare, som styrker sitt behov av den ifrågasatta varan medelst intyg av läkare. Intyget bör vara avfattat i enlighet med vid cirkuläret fogat formulär.

Doktor Brands
spritrecept-
trafik.

Särskild uppmärksamhet i den allmänna diskussionen har den trafik i spritrecept, som organiserats av en läkare i Skövde, tilldragit sig. För de förhållanden, som höra samman härmed, torde därför en utförligare redogörelse böra lämnas.

Den åsyftade läkaren är legitimerade läkaren Karl Gustaf Adolf Brand, född år 1857, vilken efter till justitiekanslersämbetet av medicinalstyrelsen ingiven anmälan av stadsfiskalen i Borås den 2 augusti 1926 instämde till rådhusrätten i Borås med yrkande om ansvar för yrkesmässigt tillhandagående med anskaffande av rusdrycker.

I medicinalstyrelsens anmälan till justitiekanslersämbetet anfördes, bland annat, följande.

Medicinal-
styrelsens
anmälan till
justitiekans-
lersämbetet.

Sedan polismyndigheten i Malmö funnit anledning misstänka, att sprit, som på läkarrecept inköpts å apotek i Malmö, i avsevärd grad vore föremål för olaga hantering, samt på grund härav företagit undersökning, hade poliskammaren i nämnda stad till medicinalstyrelsen överlämnat två i anledning av berörda undersökningar utarbetade promemorier, dagtecknade den ena den 25 november 1925 och den andra den 29 december samma år. Av dessa promemorier framginge, bland annat, att under tiden från och med den 29 september till och med den 21 november 1925 från olika apotek i Malmö sålts tillhopa 132 kilogram sprit å recept, som utfärdats av legitimerade läkaren Gustaf Brand, och att största delen av denna spritmängd

av vederbörande köpare antingen använts såsom njutningsmedel eller försålts till andra personer.

I anledning härav hade förklaring infordrats från legitimerade läkaren Brand, och hade denne den 23 januari 1926 inkommit med den begärda förklaringen.

Med skrivelse den 31 mars 1926 hade kontrollstyrelsen till medicinalstyrelsen överlämnat avskrift av en till kontrollstyrelsen inkommen framställning i ämnet från Borås vin- och spritbolag.

I skrivelse den 9 april 1926 hade därefter nykterhetsnämnden i Borås för styrelsen anmält, att Brand, som vore bosatt i Skövde men hade mottagningar i Borås, syntes missbruka rätten att utskriwa recept å sprit. Sedan styrelsen i skrivelse den 16 april 1926 anhållit om kompletterande upplysningar i frågan, hade nykterhetsnämnden i Borås med skrivelse den 3 maj 1926 översänt en del intyg m. m. till bestyrkande av förut lämnade uppgifter.

Sedan förste provinsialläkarna i Skaraborgs och Älvsborgs län genom skrivelse den 8 maj 1926 av styrelsen anmodats verkställa undersökning beträffande Brands verksamhet såsom läkare, hade dessa läkare inkommit med yttranden i ämnet, dagtecknade respektive den 31 maj och den 11 juni 1926.

Vidare hade länsstyrelsen i Älvsborgs län med skrivelse den 2 juli 1926 till medicinalstyrelsen överlämnat ett förhørsprotokoll från landsfiskalen i Kinna distrikt, dagtecknat den 28 juni 1926.

Sedan Toarps nykterhetsnämnd inkommit till styrelsen med en skrivelse i ämnet den 26 juni 1926, hade samma nämnd på begäran av styrelsen den 5 juli 1926 överlämnat ytterligare meddelande i ärendet.

Enligt av styrelsen förebragt utredning hade från apoteken i Borås på grund av recept, som utfärdats av Brand, under tiden 1 oktober 1925—31 mars 1926 expedierats 235.4 kilogram eau de vie och 204.8 kilogram koncentrerad sprit samt under tiden 1 april—15 maj 1926 184.1 kilogram eau de vie och 387.2 kilogram koncentrerad sprit. Av den mängd eau de vie, som under sistnämnda tidsperiod expedierats från de två apoteken i Borås, hade 88 procent, respektive 84 procent förskrivits av Brand, och av den mängd koncentrerad sprit, som under samma tid expedierats från nämnda apotek, hade ej mindre än 97, respektive 91 procent förskrivits av Brand. Vid bedömande av sistnämnda siffror borde hänsyn tagas till att minst ett tiotal läkare praktiserade i Borås och att Brand enligt uppgift endast en dag i veckan haft mottagningar därstädes.

De av Brand utfärdade spritrecept, som expedierats från apoteken i Malmö och Borås, finge icke anses vara de enda, som han utfärdat under ifrågasvarande tidsperioder. Det måste tvärtom antagas, att även från andra apotek expedierats ett ej obetydligt antal av Brand under samma tider utfärdade spritrecept. Den dittills verkställda undersökningen syntes emellertid tillfyllest utvisa, att Brand i osedvanligt stor utsträckning begagnat sig av den honom såsom legitimerad läkare tillkommande befogenheten att från apotek förskriva sprit, och det syntes medicinalstyrelsen, att starka skäl föreläge för antagandet, att Brand därvid tillhandagått allmänheten med anskaffande av rusdrycker för annat än medicinskt ändamål. Av Brands till styrelsen avgivna förklaring framginge också, att Brands förskrivningar av spirituosa varit mera motiverade av hans uppfattning om olämpligheten av de lagstadgade restriktionerna i avseende å spritförsäljningen än av övertygelse om vederbörande receptmottagares behov av spirituosa såsom medel mot sjukdom.

Brands för-
klaring.

I Brands till medicinalstyrelsen ingivna, den 23 januari 1926 dagtecknade förklaring¹ uttalade Brand, bland annat, att han, med hänsyn till sin mångåriga och särdeles vidsträckta praktik, ville förutskicka det påstående, att ingen svensk praktiserande läkare utskrivit så få recept på sprit som han. Han påstode, att det säkerligen icke före år 1922 funnes ett recept å koncentrerad sprit för vart tredje, ja, vart fjärde år. Icke ens under influensaperioden åren 1917—1919 hade han säkerligen att minnas ett enda, och med eau de vie hade han varit mycket, mycket återhållsam.

Men år 1922 hade han på egen bekostnad företagit en resa till Finland och då blivit omvänd mot förbudet.

Praktiskt talat hade Brand alltså under sin mångåriga praktik icke egentligen använt sig av sin ofrånkomliga rätt att utskriva en ordination på konjak för invärtets bruk och sprit för utvärtets bruk förrän i augusti månad år 1922. Till oktober månad år 1924 hade det dock blivit högst några tiotal recept per år. Men efter oktober månad år 1924 och särskilt efter den 29 september 1925 hade han så småningom blivit mera förständig eller rättare sagt mera förstående för det legitima behovet och nyttan för det svenska folket i gemen, genom att lagligt bekomma den rena, oförfalskade, goda svenska spriten, som av den värderade kollegan Bratt benäget tillhandahölls just å våra rediga svenska apotek. Den rena svenska spriten å våra apotek, blandad med gott källvatten, vore säkerligen icke skadlig, och den vore gjord för att användas, och, om den händelsevis skulle missbrukas av en tiondedels procent av mänskligheten och kunde missbrukas av en procent, borde väl i all rimlighets namn ingen lag eller ett litet, litet klickparti kunna hindra de andra 99⁹/₁₀ procenten, eller de 99 procent av hela mänskligheten att väl och måttligt bruka densamma efter eget gottfinnande. Och hans oförgripliga mening vore, att just läkaren kunde genom sina ordinationer verka rent av gott och hälsosamt reglerande mot det mer än väl berättigade, dova missnöjet och hittills vanmäktiga raseriet mot »systemets» ofta högst orättvisa och kortsynta tillämpning, med just därför åtföljande spritsmuggling (av usel, gement skadlig sprit), lönnbränning och därav följande lust att bryta alla slag av samhällslagar och förordningar. Man tänke på vårt kära Finland. En ståtlig, pliktrogen stab av poliser — en massa detektiver, spioner och s. k. finska »snusare» — hindrade ju alldeles icke att man på de flesta gator i gamla staden (Stockholm) hela året kunde när som helst och hur mycket som helst tillhandla sig den orena, skadliga tyska och estniska spriten. Ett känt och ovederläggligt faktum. Om Brattsystemets enda saliggörande metoder tvistade de lärde.

Men för att återgå till den äskade förklaringen hade han på gamla dagar blivit omvänd, och sedan år 1925 hade han icke tvekat villfara legitima anspråk på att av honom bekomma ordination på konjak till invärtets och koncentrerad sprit till utvärtets bruk, och hade han tänkt framdeles använda denna sin legitima rättighet, då hans samvete som människa och läkare icke skulle möjligen hindra honom eller den trångsynte Ivan Bratt, eller den kända vidsynta medicinalstyrelsen skulle med sakskalet kunna rubba, ja, rent av ändra hans dåvarande bestämda mening i dessa saker, eller också den senare myndigheten rent av allvarligen och bestämt avråda honom från att begagna och utöva sin yrkesskicklighet och omdömeskraft i dessa omtvistade förhållanden, varom denna förklaring rörde sig. För cirka sex månader sedan hade han privatim förfrågat sig hos en gammal vän i

¹ Förklaringen refereras här utförligt, när den måste anses betecknande för Brands sätt att bedöma sitt handlande. En del personliga smädelser äro dock uteslutna.

medicinalstyrelsen, hur det vore möjligt att en apotekare kunde tveka expediera ett läkarrecept på konjak till en diabetiker eller till hårvatten, därvid han särskilt betonat frågan: hur långt sträckte sig en apotekares förmynderskap över läkare, men han hade dittills förgäves väntat på ett livstecken.

Alla recept — även på ricinolja — kunde ju missbrukas. Läkarna hade väl ingen som helst skyldighet kontrollera detta? Men hade apotekare och polisen i Malmö denna skyldighet, så gärna för honom.

Skulle poliskammarens promemoria i denna sak föranleda medicinalstyrelsen att giva svar på omstående fråga, skulle han gärna ställa sig som syndabock. Det vore enligt de honom tillsända handlingarna en oförstänkt uttan like, att en polis tillätes inspektera ett apotek för att efterforska spritreceipt, vilket ju endast tillätes förste provinsialläkare eller av medicinalstyrelsen utsedda inspektörer. Konsekvenserna för de stackars sjuka skulle i förra fallet bliva allt annat än behagliga.

Vad som han genom ovanstående hade velat framhålla, vore, att ingen polis borde hava rättighet att öva kontroll över en läkares verksamhet, och att, oberoende av spritkvantiteten, det vore läkarnas ofrånkomliga rättighet och i vissa fall skyldighet att utskriiva recept, som de ansåge nyttiga eller nödvändiga, vare sig de innehölle sprit för invärtes eller utvärtes bruk.

Att han utskrivit så stora kvantiteter sprit till utvärtes bruk på ett och samma recept, hade naturligtvis skett ur ren sparsamhetssynpunkt för patienten. Skulle patienten för varje gång han för tvättning eller omslag till utvärtes bruk behöfve exempelvis 100 gram (som i regel åtginge), hänvända sig till honom, bleve ju detta 20 gånger dyrare för honom, då hans taxa vore lika för 100 gram som för 2 000 gram. För inköpet på apoteket på 3 000 gram bleve det endast 15 kronor 90 öre, under det att 30 särskilda baddningar skulle gå till nära 38 kronor å samma ställe. Lade man så härtill läkararvodet för varje särskilt omslag, skulle väl även polisen i Malmö kunna begripa, varför han utskrivit litet större kvantitet, än vad som behövdes för en enda gång. Han hade således handlat i rent människovänligt intresse för denna sak.

Då han endast förnyat andra läkares recept, som till honom uppsänts genom apotekssignaturer, ofta 10, ja, 20 stycken på en gång, hade det genom förbiseende hänt en enda gång, att en och samma person fått sitt recept på kort tidrymd extra förnyat, men då han nu blivit uppmärksamgjord på denna lilla blunder, skulle det naturligtvis icke upprepas. Rapporten syntes honom sjuklig, ty själva namnen (nämnda i rapporten) vore för honom fullkomligt obekanta: han hade aldrig brevväxlat med dem.

Till slut ville han värdsamt tillägga, att de förnyade recepten hade i hans ordinationer aldrig gällt för borttagande av smink (han kände lika bra som dermatologiska sällskapet, att någon tesked vore fullt tillräcklig för denna procedur), utan att hans ordinationer hade alltid utfärdats för dermatonevroser, eksem, baddningar eller omslag, mot bensår och dylikt.

Ur övriga handlingar i ärendet må följande meddelas.

Nykterhetsnämnden i Borås anmälde genom skrivelse till medicinalstyrelsen den 9 april 1926, att Brand syntes missbruka rätten att utskriiva recept å sprit, samt att det, bland annat, förekommit, att rekvisit på sprit från Brand begagnat sig av fingerat namn, att spritreceiptet utskrivits till samma person två dagar i följd, att stundom flera personer samlats för att förbruka den från Brand bekomna spriten, samt att många beklagat sig över, att Brand genom sitt åtgörande medverkat till att förse dem närstå-

Nykterhetsnämnden i Borås.

ende, åt alkohol hemfallna personer med rusdrycker. Till bestyrkande av sina uppgifter inkom nykterhetsnämnden till medicinalstyrelsen den 3 maj 1926 med ett flertal intyg.

Förste stads-
läkaren i
Borås.

Förste stadsläkaren i Borås intygade, att under år 1926 vid tvenne olika tillfällen personer hänvänt sig till honom med förfrågan, huruvida icke hälsovårdsnämnden kunde förhindra Brands utskrivande av spritreceipt, enär den på dessa receipt erhållna spriten vid flera tillfällen använts i berusnings-syfte av yngre personer. På dessa förfrågningar hade förste stadsläkaren måst giva ett nekande svar.

En annan legitimerad läkare i Borås intygade, att han den 26 april 1926 rådfrågats av en av honom känd fru, som beklagade, att hennes man, som vore alkoholist, dagen förut berusat sig och ställt till uppträden i bostaden. Spriten hade han erhållit genom recept av Brand. Ej mindre än 3 000 gram hade han på detta sätt erhållit på samma dag.

Ordföranden i
Borås nykter-
hetsnämnd.

Ordföranden i Borås nykterhetsnämnd, en rådman i staden, intygade, att en av honom såsom fullständigt pålitlig och omdömesgill känd person den 26 april 1926 per telefon meddelat, att han önskade förvissa sig om, huruvida ryktet, att Brand utlämnade recept å sprit efter beställning per telefon, vore grundat, och att han för den skull ämnade sätta sig i telefonförbindelse med Brand. Efter en kort stund uppringde denne person ånyo rådmannen och meddelade, att han haft följande telefonsamtal med Brand i Skövde. Personen ifråga hade, efter det en person, som uppgivit sig vara Brand, svarat i telefonen, först yttrat, att han vore förkyld och att han önskade något läkemedel härför. Sedan Brand frågat efter den telefonerandes förnamn och yrke, hade Brand vidare frågat, om denne önskade erhålla konjak. Den telefonerande hade då i sin ordning frågat, om det läkemedlet hjälpte mot förkylning. Brand hade ej lämnat något svar härpå, men frågat, om personen önskade erhålla konjaken genast. Efter jakande svar hade Brand yttrat, att konjaken vore att hämta på apoteket Bävern i Borås inom en kvart. Då personen ifråga sport, på vad sätt Brand skulle erhålla sin betalning för telefonsamtalet och sitt besvär, hade han genmält, att det hela finge betalas på apoteket Bävern. En kort stund senare, säkerligen inom en timma från det första telefonsamtalet mellan personen ifråga och rådmannen ägt rum, hade personen inställt sig hos rådmannen med den medicin, han enligt uppgift erhållit från apoteket Bävern mot erläggande av tretton kronor 35 öre. Medicinen utgjordes såvitt rådmannen förstode av en liter vanlig tvåstjärnig eau de vie och vore försedd med etikett, innehållande orden »Eau-de-vie importerad och i förskuret skick tappad av A/B Vin- och spritcentralen, Göteborg». På buteljen funnes klistrat ett recept försett med tryckta orden »Apoteket Bävern, Borås»: »Ord. av Dr. Brand», och vidare »Rec. Spir. vini gallici 1 000». Över korken vore fästad en hylsa av rött papper och överst en rund etikett, innehållande orden »Apoteket Bävern, Borås». Buteljen funnes tills vidare i rådmannens förvar.

Sekreteraren
och ombuds-
mannen i
Borås nykter-
hetsnämnd.

Sekreteraren och ombudsmannen i Borås nykterhetsnämnd intygade, bland annat, att en person, som blivit intagen å vårdanstalt för alkoholister, själv för sin hustru och broder uppgivit, att han erhållit sprit på recept av Brand. Denne person vore sedan år tillbaka i Borås känd såsom mycket starkt be-given på spritdrycker och ansåges vara i moraliskt hänseende djupt sjunken.

Polisunder-
sökningen.

Tvenne kriminalkonstaplar i Borås intygade, att de, därtill beordrade, den 25 april 1926 mellan klockan 10 och 2 på dagen iakttagit de personer, som besökt Brand under dennes mottagning i huset Södra Kyrkogatan nr 25.

De besökande hade varit inalles 37, därav sex kvinnor. Av de besökande

männen hade 13 varit kända personer, som vore begivna på starka drycker och saknade inköpsrätt till rusdrycker i systembolaget, varför det med skäl kunde misstänkas, att deras besök endast gällt anskaffande av läkarrecept för inköp av sprit. En av de ifrågavarande männen, som besökt Brand klockan 1.30 eftermiddagen, blev omkring fyra timmar senare anhållen för fylleri. Vidare hade på förmiddagen iakttagits ett flertal grupper personer, som vore kända för onykterhet, stryka omkring på gatorna vid och i närheten av mottagningsstället, av allt att döma i avsikt att söka åtkomma rusdrycker genom någon bekant, som lyckades bekomma sådana.

Innehavaren av resandehemmet i Borås intygade, att Brand den 13—14 mars 1926 förhyrt ett rum å hemmet. Brands mottagning började den 14 mars klockan 9.30 förmiddagen och fortgick utan avbrott till klockan 5 eftermiddagen. Under så gott som hela denna tid hade våningens hall varit fullsatt av mer eller mindre nyktra personer, som väntat på att bli insläppta, och i trappuppgången hade vid vissa timmar ett flertal onyktra individer uppehållit sig, vilka dock av hotellvärden visats på dörren. Dessa senare hade dock hunnit med att dessförinnan ett par gånger ofreda och förnärma passerande damer. Man torde utan tvekan kunna säga, att minst en tredjedel av Brands hela klientel denna dag varit onykter vid konsultationen. Varje konsultation hade i de flesta fall varat cirka fem minuter. Hotellvärden, som nästan hela dagen befunnit sig i lokalen, hade fått den uppfattningen, att av samtliga de personer, som denna dag besökt Brand, högst tre personer gjort detta för att verkligen bli föremål för läkarvård.

En av resandehemmets övriga gäster, känd såsom en i nykterhänseende mindre tillförlitlig person, hade ifrågavarande dag konsulterat Brand. Enligt egen uppgift anhöll han därvid, att »doktorn skulle vara vänlig skriva ut ett spritrecept.» Härför hade Brand svarat, att det skulle han göra, och för att han »särskilt tyckte om» denna patient, ville han skriva ut en kvantitet av 1 000 gram i stället för 500 gram, vilket eljest vore det vanliga. Denne person, som senare på dagen uppträdde mycket berusad, hade icke tillräckligt med penningar för att kunna lösa ut receptet utan måste låna av kamrater.

I det av förste provinsialläkaren i Älvsborgs län till medicinalstyrelsen på anmodan avgivna yttrandet angående Brands verksamhet som läkare uttalades, bland annat, att Brand, som tidigare varit verksam som praktiserande läkare i Rävlanda, i januari månad år 1926 flyttat till Skövde. Sedan år 1924 hade Brand emellertid hållit mottagningar även i Borås, varvid mottagningslokalen till helt nyligen inrymts å olika hotell i staden. Från den 15 april 1926 hölles mottagningarna i ett förhyrt möblerat rum hos fru Maria Ekström, Södra Kyrkogatan 25. Dessutom hade från stadshotellet uppgivits, att Brand vid besök å hotellet mottagit telefonpåringningar med begäran om spritrecept, och att dessa recept senare av vederbörande avhämtats i hotellets läsrum.

Beträffande Brands verksamhet som läkare borde omnämnas hans åtminstone tidigare ådagalagda intresse för behandling av kräftsjukdomar, varom förste provinsialläkarens i Älvsborgs län yttrande infordrats av medicinalstyrelsen år 1919. Under senare år finge det mest framträdande draget i hans verksamhet anses vara hans behandling av sjukdomar med spritdrycker, såsom framginge av å apoteken kvarhållna recept å koncentrerad sprit och eau de vie. Tidigast torde detta inslag i hans terapeutiska verksamhet hava framträtt år 1925, då en viss ökning i recept å spritdrycker iakttagits vid visitation av apoteken Bävern och Kronan i Borås. Denna ökning hade

Intyg av
hotellvärd.

Förste provin-
sialläkaren i
Älvsborgs län.

emellertid då ej varit så framträdande, att den ansetts böra framhållas i visitationsprotokollet, men hade antecknats till minnes. Under år 1926 syntes emellertid Brands utfärdande av spritrecept hava tagit betydande omfattning. De å apoteken Bävern och Kronan till och med mars månad 1926 kvarhållna recepten å spritdrycker hade av resp. apoteksinnehavare översänts till medicinalstyrelsen. Under tiden 1 april—16 maj 1926 hade från enbart dessa båda apotek expedierats sammanlagt 618 recept å koncentrerad sprit och eau de vie, intet å mindre än en liter, och samtliga utfärdade av Brand. Anmärkningsvärt vore därvidlag dels det stora antalet telefonrecept (intelefonerade från Skövde), vilka för samma tid uppgått till 341, dels anhopningen av spritrecept omkring helgdagar och större högtidsdagar.

Anmärkningsvärda syntes även ett par uppgifter vara, som lämnats av resp. apoteksinnehavare, nämligen dels att det ej sällan inträffat, att den, som avhämtat spriten, ej känt till det å receptet utsatta namnet å patienten, dels att det likaledes ej sällan inträffat, att avhämtaren ej kunnat upplysa, huruvida spriten skulle användas för invärtes eller utvärtes bruk, utan exempelvis uppgivit utvärtes, där signaturen angivit invärtes och tvärtom. Detta hade kunnat vara förklarligt, därest avhämtaren och patienten varit skilda personer; i de omnämnda fallen hade de varit identiska, och som det i dessa fall funnits skäl misstänka, att spriten ej varit avsedd för medicinskt bruk, hade den ej utlämnats från apoteken.

Det hade syntts förste provinsialläkaren nödvändigt för verkställande av den utredning medicinalstyrelsen anbefallt att dels söka få ett sammanträffande med Brand, dels på ort och ställe införskaffa de upplysningar, som kunde stå till buds. Han hade därför företagit tjänsteresa till Borås den 15—16 maj 1926 och uppsökt Brand i hans dåvarande mottagningslokal, Södra Kyrkogatan 25. Lokalen hade på intet sätt — varken med hänsyn till utrymme eller utrustning — motsvarat de anspråk, som såväl allmänhet som läkare hade rättighet att ställa på en dylik lokal. Förklaring härtill vore möjligen den i Borås rådande bostadsbristen, troligen vore emellertid, att ingen hyresvärd ville finna sig i de obehagliga uppträden, som vissa av Brands klienter kunde ställa till. Under den stund, förste provinsialläkaren vistats i mottagningslokalen, hade trappan vaktats av en berusad individ, möjligen en av de tre personer, som Brand sade sig samma dag hava avvisat från mottagningen. Vid ett samtal, som fördes mellan Brand och förste provinsialläkaren, förnekade Brand på det bestämdaste, att han ägde kännedom om, att den av honom å recept utskrivna spriten användes till annat än medicinskt bruk. I övrigt hade Brand kringgått de frågor, som framställdes, genom att tala om annat. Huruvida detta förhållande borde uppfattas som en försvarsåtgärd från hans sida eller som ett uttryck för hans i viss mån säregna psykiska personlighet, kunde förste provinsialläkaren efter detta samtal icke avgöra.

Vad förste provinsialläkaren i övrigt erfarit i denna fråga under sina samtal med skilda personer i Borås under vistelsen därstädes, sammanfölla fullständigt med den redogörelse, som av Borås stads nykterhetsnämnd den 4 maj 1926 insänts till medicinalstyrelsen. Det vore alldeles uppenbart, att en stor del av den sprit, som erhållits å recept utfärdade av Brand, använts till annat än medicinskt ändamål, och att antaga, att Brand saknade uppfattning härom, vore att tillskriva honom en naivitet, som säkerligen vore honom fullständigt främmande.

Brands vär-
dinna i Borås.

Den person i Borås, av vilken Brand från och med den 17 april 1926 förhyrt ett rum för mottagningar lördagar, söndagar och måndagar i varje

vecka, hade inför polisen uppgivit, att Brand vid sin första mottagning haft besök av 50—60 personer, som stått i klungor dels i tamburen och trappan, dels utanför på gatan, och hade flertalet av de besökande varit unga män, som ej sett sjuka ut. En del hade varit snyggt klädda, andra åter hade varit klädda i arbetskläder, och värdinnan hade fått den uppfattningen, att en och annan av besökarna varit sådana, som brukade uppehålla sig vid spritbolagets försäljningsställen. Några av besökarna eller deras sällskap, som uppehållit sig utanför huset eller i trappan, hade varit halvdruckna. Så hade även förhållandet varit de närmast följande söndagarna. Värdinnan hade påvisat detta för Brand och tillsagt honom, att han hade mottagning för personer, som endast ville åtkomma spritdrycker. Brand hade härtill svarat, att han tyckte, att det vore synd om de personer, som vore skötsamma och blivit nekade inköpsrätt å spritbolaget, tilläggande, att sådana personer kunde behöva en sup, då de vore trötta. Flertalet av Brands besökare hade ofta återkommit vid senare mottagning, och även på andra tider hade dylika av värdinnan till usendet kända personer besökt Brand. Besökare hade även kommit till honom sent på lördagskvällarna. Det hade även förekommit, att Brand utlämnat spritrecept efter påringning till värdinnans telefon såväl till i Borås boende personer som till i andra städer boende. Druckna personer hade även besökt Brand under mottagningarna, men om de erhållit spritrecept, visste icke värdinnan.

Innehavarna av tre olika hotell i Borås intygade, att Brand å samtliga dessa hotell förhyrt rum för sina mottagningar men att han sedermera förvägrats att vidare förhyra rum, enär besökarna i Brands mottagningar väsentligen utgjordes av mer eller mindre berusade personer.

Vidare hade av polisen hörts ett stort antal personer, vilka av Brand erhållit spritrecept. Av deras uttalanden må följande meddelas.

En grovarbetare hade vid tre eller fyra olika tillfällen besökt Brands mottagningar och erhållit recept, en gång å 1 000 gram eau de vie och de andra gångerna å 1 000 gram sprit. Varje recept hade kostat fem kronor. Brand hade frågat, om besökaren vore sjuk, vartill denne svarat, att han hade reumatism, men någon undersökning hade icke förekommit.

En annan grovarbetare hade sju å åtta gånger sedan hösten 1925 besökt Brands mottagningar och erhållit recept å 1 000 gram sprit för varje gång. På Brands fråga om sjukdom hade vid första tillfället svarats, att besökaren hade reumatism, men vid senare besök hade Brand endast framställt frågan: »Skall det vara för reumatism?» Härtill svarades jakande. Icke heller i detta fall hade någon undersökning förekommit.

En kakelugnsmakare hade besökt Brands mottagning och därvid under uppgift, att han behövde en liter eau de vie, erhållit recept å denna vara. Kakelugnsmakaren hade icke varit sjuk, och hade det icke heller varit tal om någon sjukdom vid besöket hos Brand.

Liknande uppgifter lämnades av ett stort antal inför polisen förhörda personer. I allmänhet hade som anledning till att man önskade spritrecept uppgivits, att man lede av reumatism eller förkylning. Undersökning av patienterna syntes aldrig hava ägt rum. Om icke mindre än 14 sålunda hörda personer, av vilka flertalet många gånger erhållit spritrecept av Brand, antecknades i polisrapporten, att de vore begivna på rusdrycker och att flertalet upprepade gånger hade varit tilltalade för fylleriförseelser.

Då målet mot Brand den 16 augusti 1926 förekom inför Borås rådhusrätt, yrkade åklagaren ansvar å Brand för samma brott som det, för vilket han tidigare instämts, begångna den 1 och 8 augusti 1926. I den ingivna

Uppgifter av personer, som erhållit spritrecept.

Målet inför Borås rådhusrätt.

polisrapporten meddelades, att, sedan Brand den 31 juli 1926 mottagit stämning till rådhusrätten att svara i anledning av åtal för det han tillhandagått allmänheten med anskaffande av spritdrycker, hade han söndagarna den 1 och 8 augusti, även under gudstjänsttid, fortsatt denna rörelse.

Sålunda hade han i sitt mottagningsrum i Södra Kyrkogatan 25 den 2 augusti mottagit besök av 41 personer, därav sex kvinnor, vilka påtagligen alla erhållit recept å eau de vie eller sprit, och den 8 augusti hade besökantalet varit ungefär lika stort.

Av de besökande hade flera blivit hörda och berättat, att de hos Brand uppgivit sig lida av reumatism och på denna uppgift erhållit recept å 1 000 gram sprit, som de samma dag avhämtat på apoteket samt blandat med vatten och drucciat.

Brand bestred åtalen. Han medgäve, att han utfärdat recept å sprit och eau de vie i den utsträckning, som de av åklagaren åberopade handlingarna utvisade, men han hade därtill haft laga rätt. Han hade aldrig utskrivit något recept utan att den, för vilken receptet utskrivits, uppgivit, att han lede av någon sjukdom. Brand hade alltid efterfrågat den sökandes hälsotillstånd. Brand bestrede riktigheten av de utav åklagaren ingivna rapporterna i den mån deras innehåll ej överensstämde med vad han själv nu uppgivit.

Fem av åklagaren inkallade vittnen hördes därefter och vidhöllo sina inför polisen avgivna berättelser om att de erhållit spritrecept av Brand och att undersökning av deras hälsotillstånd icke företagits m. m.

Brand uppgav, att han alltid varnat sina patienter för att missbruka de å recepten erhållna spritvarorna samt att han å apoteken i Borås tillsagt, att av honom å recept utskrivna spritvaror icke finge utlämnas till onyktra personer.

På fråga, huruvida Brand icke haft anledning tro, att patienterna skulle komma att missbruka den erhållna medicinen, svarade Brand först, att det varit »klart», att åtskilliga av patienterna skulle missbruka medicinen, men efter något betänkande återtog Brand vad han sålunda yttrat, och förklarade, att han vägrade besvara den framställda frågan.

Då målet åter förekom den 30 augusti 1926, hördes ett stort antal av åklagaren inkallade vittnen, vilka bestyrkte tidigare lämnade uppgifter. Ett stort antal vittnen, vilka av Brand erhållit spritrecept, meddelade, att de saknade motbok eller innehade sådan med begränsad inköpsrätt. Många vittnen erkände också, att de upprepade gånger blivit åtalade för fylleriförseelser.

I anledning av ett vittnesmål förklarade Brand, att tusentals personer ringt på i telefon till honom och begärt spritrecept, och att alla erhållit recept å sprit, varjämte han tillade, att han även framdeles komme att på liknande sätt utlämna spritrecept.

Åklagaren förklarade sig överlämna målet till rättens prövning samt yrkade, att Brand måtte ådömas urbota straff, då de påtalade förseelserna begåtts i stor utsträckning, under sabbatstid och i övrigt under försvärande omständigheter.

Brand anhöll om uppskov för att bliva i tillfälle att avgiva skriftligt svaromål. Han förklarade sig bestrida, att han olovligen tillhandagått annan med anskaffande av rusdrycker, samt förmenade, att han haft laglig rätt att utlämna spritrecept.

Åklagaren bestred att uppskov beviljades.

Med avslag å Brands begäran om uppskov med målet företog rådhusrätten detsamma till avgörande i befintligt skick och förklarade, att, enär i målet blivit uppenbarligen ådagalagt, att Brand under de med åtalen avsedda tider, huvudsakligen å sabbat, för annat än medicinskt ändamål till en mängd personer i Borås mot ersättning utfärdat recept å koncentrerad sprit och eau de vie, samt att han sålunda genom synnerligen grovt missbruk av det honom meddelade tillståndet att utöva läkarkallet yrkesmässigt och i stor omfattning olovligen tillhandagått andra med anskaffande av rusdrycker, prövade rådhusrätten jämlikt 82 § 1 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker enligt detta lagrums lydelse i förordningen den 22 juni 1921, jämfört med 47 § 2 mom. och 87 § i förstnämnda förordningen samt 7 kap. 4 § strafflagen, lagligt döma Brand, som icke veterligen förut fällts till straff för förbrytelse enligt berörda 82 § 1 mom., för förbrytelsen, i vad den begåtts under tiden från och med hösten 1924 till den 31 juli 1926, då första stämningen i målet delgivits honom, att hållas i fängelse i två månader och för vad Brand under de i senaste stämningen uppgivna tider låtit i förevarande hänseende komma sig till last att böta ettusenfemhundra kronor, av vilka böter 500 kronor skulle tillfalla kronan samt 500 kronor åklagaren, samt återstoden skulle ställas till magistratens i Borås förfogande att användas för ändamål, som omförmäles i 92 § i förordningen angående försäljning av rusdrycker; skolande böterna, därest Brand saknade tillgång till deras fulla gäldande, förvandlas till fängelse i sextio dagar att med det honom omedelbart ådömda frihetsstraffet sammanläggas, då hela fängelsetiden för Brand bleve två månader sextio dagar.

Brand överklagade rådhusrättens dom hos Göta hovrätt, som emellertid genom utslag den 2 december 1926 icke fann skäl göra ändring i överklagade utslaget. Därefter har Brand anfört besvär hos Kungl. Maj:t, som dock slutligt fastställt rådhusrättens dom. Härigenom har ett betydelsefullt prejudikat erhållits.

Domen fast-
ställles.

Sedan rådhusrättens i Borås dom fallit, fortsatte Brand dock att skriva ut spritrecept i ungefär samma utsträckning som tidigare. Förste stadsläkaren i Göteborg riktade då en framställning till apotekarna i Göteborg, att de icke skulle expediera Brands recept. Nämnde förste stadsläkare sände vidare en cirkulärskrivelse med samma syfte till samtliga förste provinsialläkare i riket samt till stadsläkarna i Stockholm, Malmö och Norrköping.

Apoteken
vägra expediera
Brands
spritrecept.

Enligt redogörelse i Svensk farmaceutisk tidskrift, nr 25 år 1926, beslöt västra kretsen av Sveriges apotekarförbund den 1 september 1926 att vägra expediera Brands spritrecept. Samma dag stoppades trafiken med dessa spritrecept i Stockholm, i det att flertalet apotekare per telefon överenskommo att icke expediera recepten ifråga.

Den 2 september 1926 sammanträdde Stockholmskretsen av Sveriges apotekarförbund. Därvid meddelade ordföranden, att vid apotekarsocietets direktions sammanträde den 24 augusti 1926 en apotekare, vilkens apotek tydligen i hög grad »gynnats» av dessa spritkunder, påvisat, vilken stor omfattning trafiken tagit. Byråchefen å medicinalstyrelsens apoteksbyrå, som varit närvarande vid sammanträdet, hade meddelat, att medicinalstyrelsen ännu icke haft anledning taga ställning till saken. Som sin personliga uppfattning ville han emellertid uttala en önskan, att kåren måtte hindra denna trafik, och att han trodde mycket skulle vinnas med att apotekarna i varje särskilt fall efterhörde, huruvida den ordinerade spriten skulle an-

vändas till medicinskt bruk. Man kunde då vägra expeditionen, om nöjaktig redogörelse ej kunde lämnas.

Vid ytterligare förhandlingar och överläggningar hade man kommit till den uppfattningen, att man för att ernå likformighet å alla apotek borde vägra expeditionen av Brands spritrecept. Uti rusdrycksförsäljningsförordningens § 3 mom. 1 stadgades, att apoteken finge försälja sprit enligt recept till medicinskt bruk och i 76 § stadgades bötesstraff vid brott mot denna bestämmelse. Sedan nu Borås rådhusrätts utslag fallit, hade man fått ett gott stöd i uppfattningen, att den av Brand ordinerade spriten icke vore avsedd att användas till medicinskt bruk.

Då man icke kunde vänta sig några bestämda direktiv vare sig från medicinalstyrelsen eller regeringen, uppmanade ordföranden kretsens medlemmar att taga frågan i egen hand. Som stöd för sin uppfattning, att man icke kunde vänta att finna hjälp hos medicinalstyrelsen, erinrade ordföranden därefter om medicinalstyrelsens svar år 1924 till en apoteksarrondator, som anhållit om direktiv, huru han skulle förfara med vissa spritrecept, inlämnade av obekant person.

Vid den härpå följande diskussionen visade det sig, att alla vore ense att vägra expeditionen av ifrågavarande recept. Kretsen beslöt också att icke expediera Brands spritrecept, såvida icke kunden på ett för apotekaren övertygande sätt kunde visa, att legitimt medicinskt behov föreläge.

Under diskussionen nämndes, att Brand hotat stämma apotekare, som vägrade expediera hans recept. Den risken kunde tagas. Det vore bättre att stämmas av Brand än av myndigheterna. I övrigt torde vid en eventuell stämning rekonventionstalan komma att föras, varvid helt säkert begäran om undersökning av Brands sinnesbeskaffenhet komme att framställas. Vid sinnessjukdom ägde ju medicinalstyrelsen rätt att främtaga en läkare hans legitimation.

Slutligen meddelades, att styrelsen för skånska kretsen av Sveriges apotekarförbund beslutat vägra expeditionen av dessa spritrecept, samt att verkställande utskottet beslutat en cirkulärskrivelse till ordförandena i förbundets samtliga kretsar, i avsikt att förmå hela landets apotekarkår att enligt vägra expedition av Brands spritrecept.

Denna vädjan till landets apotekarkår har överallt mötts med fullt instämmande. Apotekarna i hela landet vägra numera att expediera Brands recept, ehuru de äro väl medvetna om att deras formella befogenhet till ett sådant steg kan vara föremål för tvekan.

Genom cirkulärskrivelse till apoteksföreståndarna i riket den 10 september 1926 förordnade medicinalstyrelsen, att, därest av legitimerade läkaren Karl Gustaf Adolf Brand efter den 30 augusti 1926 utfärdat recept å spritdryck inlämnades å apoteksinrättning för expedition och därstädes kvarhölles, receptet skulle insändas till medicinalstyrelsen. Därest avskrift tagits av sådant å apoteksinrättning inlämnat recept, som ej kvarhöllits, skulle avskriften insändas till styrelsen. Recept och avskrifter, som här avsåges, skulle insändas till medicinalstyrelsen i följande ordning. Om recept eller avskrifter funnes å apoteksinrättning vid mottagandet av denna cirkulärskrivelse, skulle desamma snarast möjligt insändas. Därefter skulle tillsvidare å första helgfria dag i varje vecka insändas recept eller avskrifter av recept, som kunde hava inlämnats till apoteksinrättningen under nästföregående vecka.

I detta sammanhang må även omnämnas, att nittonde allmänna svenska läkarmötet vid sina förhandlingar i Malmö den 5 september 1926 gjorde följande uttalande:

Medicinalstyrelsen infordrar Brands recept.

Uttalande av nittonde allmänna svenska läkarmötet.

»Med beklagande av vad på senaste tiden förekommit vill nittonde allmänna svenska läkarmötet härmed uttala som ett trängande önskemål, att nuvarande lagstiftning ändras så, att den sätter myndigheterna i stånd att genast till full verkan förhindra uppenbart missbruk av en av läkarens viktigaste rättigheter, nämligen hans receptutskrivning.»

Gällande lagstiftnings innebörd.

Det åt 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning i nu ifrågavarande avseende givna utredningsuppdraget innebär, såsom ovan nämnts, undersökning dels rörande missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror, dels också beträffande missbruk av behörigheten att å recept för medicinskt ändamål utskrivna spritdrycker att utlämnas från apoteksinrättning.

De författningar, som reglera förhållandena på dessa områden, äro förordningen den 14 juni 1917 (nr 340) angående försäljning av rusdrycker, förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. samt kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål. Av betydelse äro vidare apoteksvarustadgan av den 14 november 1913 (nr 308) samt de särskilda författningar, som reglera behörigheten att utöva läkarkonsten, veterinäryrket och tandläkaryrket. Därjämte meddelas bestämmelser genom olika tillämpningsförfattningar samt genom cirkulär från medicinalstyrelsen.

Rusdrycksförsäljningsförordningen innehåller den grundläggande bestämmelse, enligt vilken gällande lagstiftning utformats. I nämnda förordnings 3 § 1 mom. föreskrives nämligen följande:

Rusdrycksförsäljningsförordningen.

»Rusdrycker må å apotek för medicinskt ändamål säljas på behörig läkares, veterinärs eller tandläkares recept och med iakttagande av de särskilda föreskrifter, som därom kunna utfärdas. Sådant recept skall kvarlämnas och förvaras å apoteket. I avseende å försäljning av sådana läkemedel, som innehålla sprit, gäller vad därom är särskilt stadgat.»

Mom. 3 av samma paragraf innehåller:

»Angående försäljning av rusdrycker i andra fall, än i 1 och 2 mom. stadgas, för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål samt av vin för kyrkligt behov meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.»

I samma förordnings 10 § mom. 5 föreskrives:

»Angående införsel till riket av rusdrycker för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt eller likartat ändamål meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.»

Ovannämnda förordning den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m., vilken trätt i kraft den 1 januari 1919 och som i 1 och 3 §§ ändrats genom kungörelsen den 18 juni 1920 (nr 352), innehåller i 1 § följande allmänna bestämmelser:

Förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror.

»Apoteksvaror, som innehålla mer än tio viktprocent alkohol, må endast på av behörig läkare, veterinär eller tandläkare utfärdat recept från apotek försäljas eller eljest utlämnas. Dylikt recept skall kvarlämnas och minst två år förvaras å apoteket.

Sådana apoteksvaror, innehållande mer än tio viktprocent alkohol, vilka på grund av giftighet eller annan egenskap icke synas kunna missbrukas i berusningssyfte,

må dock, utan hinder av vad i denna paragraf är stadgat, från apotek utlämnas utan företeende av recept, som ovan sägs, och åligger det medicinalstyrelsen att upprätta och vederbörligen kungöra förteckning över dylika apoteksvaror. Förteckning som här avses, skall av medicinalstyrelsen minst vart tredje år granskas och kungöras.»

Enligt 2 § kan medicinalstyrelsen till förekommande av missbruk i berusningssyfte av sådana alkoholhaltiga apoteksvaror, vilka ej innehålla mer än tio viktprocent alkohol, föreskriva, att dylika varor eller viss dylik vara icke må från apotek utlämnas annat än mot företeende av recept, som i 1 § sägs. Sådan föreskrift, som här avses, har medicinalstyrelsen emellertid icke utfärdat.

Med apoteksvaror förstås i denna förordning — enligt 3 § — sådana varor, som enligt apoteksvarustadgan äro att hänföra till apoteksvaror.

Likställda med alkoholhaltiga apoteksvaror äro sådana alkoholhaltiga beredningar, vilka ej jämlikt apoteksvarustadgan äro att hänföra till apoteksvaror, såframt de

a) äro upptagna i bil. III vid apoteksvarustadgan, eller

b) enligt apoteksvarustadgan äro hänförliga till läkemedel men jämlikt § 2 mom. 1 i nämnda stadga äro undantagna från att anses såsom apoteksvaror.

Ifråga om viss beredning, som avses i punkt b), äger medicinalstyrelsen efter inhämtande av kontrollstyrelsens yttrande föreskriva, att densamma icke skall vara likställd med alkoholhaltiga apoteksvaror. Dylik föreskrift har medicinalstyrelsen dock icke utfärdat.

Alkoholhaltiga beredningar, vilka ej jämlikt apoteksvarustadgan äro hänförliga till apoteksvaror och ej heller äro sådana, som i punkterna a) och b) sägs, må utlämnas från apoteksinrättning allenast enligt recept, varom i 1 § sägs.

Beträffande samtliga beredningar, varom i 2 mom. av denna paragraf är fråga, gäller, att desamma få utlämnas endast från apoteksinrättning, där de blivit beredda.

Vad i apoteksvarustadgan är föreskrivet ifråga om apoteksvaror skall i tillämpliga delar gälla beträffande eter samt blandningar av eter och sprit, i den mån sådana blandningar ej äro att hänföra till apoteksvaror.

Jämväl ifråga om här avsedda varor äger medicinalstyrelsen meddela sådan föreskrift, som i 2 § sägs. Icke heller dylik föreskrift har medicinalstyrelsen utfärdat, varför eter får fritt försäljas å apoteksinrättningarna.

I 4 § lämnas medicinalstyrelsen befogenhet att, utöver vad i 2 och 3 §§ sägs, beträffande utlämnande av varor, om vilka i denna förordning är fråga, meddela de föreskrifter, som kunna finnas erforderliga för att förebygga varornas missbrukande i berusningssyfte. Föreskrifter med stöd av denna paragraf har medicinalstyrelsen meddelat i avdelning III av sin kungörelse den 17 november 1921 (nr 699) med särskilda föreskrifter i anledning av kungl. förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. I vissa avseenden är medicinalstyrelsens nämnda kungörelse ändrad genom styrelsens kungörelse den 20 december 1923 (nr 463).

I förordningens 5 § föreskrives, att, om i denna förordning avsedd vara, som ej av läkare, veterinär eller tandläkare föreskrivits och mot vars utlämnande utan recept hinder icke finnes stadgat i förordningen eller i de av medicinalstyrelsen jämlikt densamma meddelade föreskrifter, kan antagas vara ämnad att användas såsom rusgivande medel, må utlämnande av sådan vara ej äga rum.

Slutligen meddelas i 6 § förbud mot att tillhandagå annan med anskaf-

fande av vara, som i denna förordning avses, där skälig anledning finnes antaga, att missbruk av varan kommer att äga rum.

Återstående paragrafer i förordningen innehålla ansvarsbestämmelser för brott mot de olika stadgandena.

Kungörelsen den 27 juli 1923 angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål trädde i kraft den 1 oktober 1923, från och med vilken dag kungörelsen den 18 december 1918 (nr 986) angående försäljning av spritdrycker och vin å apoteksinrättning för medicinskt ändamål upphörde att gälla. Ifrågavarande kungörelse är utfärdad med stöd dels av ovan återgivna 3 § 1 mom. i rusdrycksförsäljningsförordningen, dels av 5 § 2 mom. i förordningen den 1 juni 1923 (nr 141) angående förbud mot införsel till och försäljning inom riket av exportöl. Sistnämnda bestämmelse lyder: »Exportöl må å apotek för medicinskt ändamål säljas på behörig läkares recept och med iakttagande av de särskilda föreskrifter, som därom kunna utfärdas. Sådant recept skall kvarlämnas och förvaras å apotek.»

Kungörelsen angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål.

Kungörelsens 1—3 §§ innehålla bestämmelser angående de personer, som äga behörighet att å recept utskriva spritdrycker, vin och exportöl från apoteksinrättning. Rörande dessa bestämmelsers innebörd lämnas redogörelse längre fram.

Föreskrifter om receptens beskaffenhet och innehåll meddelas i kungörelsens 4 och 5 §§.

Med recept förstås skriftligen eller telefonledes till apoteksinrättning meddelad ordination av läkemedel.

Recept skall innehålla uppgift å mängd av det ordinerade läkemedlet samt namn å den person, för vilken ordinationen sker. Utfärdas ordinationen för person, som icke uppnått femton års ålder, skall även personens ålder angivas. Avser ordinationen djur, skall djurägarens namn utsättas.

Då ordinationen utfärdas för bestämd person, skall receptet innehålla tydlig bruksanvisning. Föreskrives läkemedlet till invärtes bruk, skall bruksanvisningen innehålla föreskrift om dosernas storlek och fördelning på dygnet. Föreskrives medlet för utvärtes bruk, må användningssättet uttryckas med endast ordet »utvärtes». Är läkemedlet avsett för desinfektion av instrument eller för laboratorieändamål, skall detta vara å receptet angivet.

Spritdryck, ordinerad för desinfektion av instrument eller för laboratorieändamål, får utlämnas endast därest av receptet framgår, att den ordinerade varan skall av receptutfärdaren användas för eget bruk.

Om telefonrecept föreskrives i kungörelsens 6 § att, närhelst anledning förefinnes misstänka, att den telefonerande är en annan än den, han uppgiver sig vara, apoteksföreståndaren eller hos denne anställt examinerat biträde skall, innan den ordinerade varan utlämnas, genom telefonpåringning till den uppgivne receptutfärdaren i dennes bostad eller mottagningslokal eller på annat betryggande sätt övertyga sig om att ordinationen gjorts av uppgiven person.

Recept å spritdryck, vin och exportöl skola, efter skedd expedition, å apoteksinrättningen kvarhållas och därstädes på överskådligt sätt förvaras under minst två år.

Enligt 1 § av nyssnämnda kungörelse angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål må spritdryck å apoteksinrättning för medicinskt ändamål säljas på recept, utfärdad av:

Behörighet att utfärda recept å spritdrycker
m. m.

»a) person, som enligt lagen den 21 september 1915 (nr 362) om behörighet att utöva läkarkonsten är behörig utöva sagda konst;

b) person, som enligt 27 § i veterinärinstruktionen den 31 december 1912 (nr 426) är behörig att utöva veterinäryrket;

c) i riket legitimerad tandläkare, därest den ordinerade spritdrycken är avsedd för utvärtes bruk;

d) studerande vid tandläkarinstitutet, vilken av medicinalstyrelsen erhållit tillstånd att tillfälligtvis utöva tandläkarkonsten, därest spritdrycken är avsedd för utvärtes bruk och ordinerats under den tid och å den ort, förenämnda tillstånd avser.»

I samma kungörelses 2 § föreskrives, att vin må å apoteksinrättning för medicinskt ändamål säljas på recept, utfärdat av person, som i 1 § a) och b) sägs, och i 3 §, att exportöl må å apoteksinrättning säljas på recept, utfärdat av person, som i 1 § a) sägs. Läkare har sålunda behörighet att utskriva recept å spritdrycker, vin och exportöl, veterinär å spritdrycker och vin samt tandläkare endast å spritdrycker.

Läkare.

Enligt 1 § i ovan nämnda lag den 21 september 1915 om behörighet att utöva läkarkonsten tillkommer sådan behörighet:

»1) den som inom riket avlagt medicine licentiatexamen och därefter vunnit legitimation som läkare (legitimerad läkare);

2) den, som, utan att vara legitimerad läkare, innehar läkarbefattning, vartill han blivit av Konungen utnämnd;

3) den, som, utan att vara legitimerad läkare, är av medicinalstyrelsen förordnad att tjänstgöra såsom vikarie för läkare eller såsom extra läkare eller är av vederbörande myndighet förordnad till läkare vid den militära sjukvården eller är förordnad att vara underläkare eller amanuens vid offentlig klinik eller poliklinik;

4) den, som av Konungen erhållit särskild tillåtelse att inom riket utöva läkarkonsten, i den omfattning och under den tid tillåtelsen avser.»

I samma lags 3 § föreskrives:

»Har legitimerad läkare genom utslag, som mot honom äger laga kraft, för brott, som han förövat under utövning av läkarkonsten, dömts till straffarbete eller svårare straff eller enligt 14 kap. 9, 12, 13, 17 eller 33 §, 15 kap. 9 eller 14 § eller 18 kap. 6 § strafflagen till fängelse

eller, där han innehaft sådan läkarbefattning, att brott i tjänsten bestraffas såsom brott av ämbetsman, i annat fall än nyss sagts för brott, som han förövat under utövning av läkarkonsten, gjort sig förfallen till avsättning från befattningen eller mistning därav på viss tid eller fällt till ansvar enligt 7 § här nedan,

skall medicinalstyrelsen, såvida läkaren finnes hava genom vad han sålunda låtit komma sig till last visat sig ovärdig det förtroende, en läkare bör äga, eller oförmögen att nöjaktigt utöva sin konst, för viss tid, ej över tio år, eller för alltid återkalla hans legitimation; dock att för läkare, som blivit av Konungen eller av medicinalstyrelsen utnämnd till läkarbefattning, legitimationen ej må återkallas, så länge han innehar befattningen, samt att, där dylik läkare dömts till suspension, legitimationen må återkallas allenast för suspensionstiden.

Där läkare, som avses i 1 § 2), blivit dömd till mistning av befattningen på viss tid, vare han under samma tid ej behörig att utöva läkarkonsten.»

Ovan angivna brott, för vilka fängelsestraff kan ådömas, äro enligt strafflagen 14:9 § uppsåtligt vållande till annans död; 14:12 § uppsåtlig misshandel, varå följt mindre lyte eller kroppsfel eller lindrigare sjukdom; 14:13 § uppsåtlig misshandel, varå ringare eller ingen skada följt; 14:17 § uppsåtligt vållande till svår kroppsskada; 14:33 § om någon utsatt eller från sig

skilt sjuklig, bräcklig eller eljest hjälplös person, den han pliktig var att vårda, eller utsatt eller övergivit den han sig åtagit eller eljest pliktig var att fortskaffa eller ledsaga; 15:9 § den, som olovligen genom inspärrande eller fängslande eller annorledes berövar någon friheten; 15:14 § om någon, i uppsåt att med henne begå otukt, våld, hot eller list emot kvinna brukat, utan att uppsåtet fullbordat blev; 18:6 § om styresman eller läkare vid straffinrättning, häkte, sjukhus, fattighus, barnhus eller annan sådan inrättning övat otukt mot kvinnsperson, som där intagen är.

Hänvisningen till 7 § avser delaktighet i förseelse mot denna lag.
4 § i samma lag lyder:

»Varder legitimerad läkare på grund av sinnessjukdom eller annan rubbning i själstillståndet, orsakad av missbruk av alkohol, morfin eller dylikt medel, ur stånd att nöjaktigt utöva läkarkonsten, skall legitimationen av medicinalstyrelsen ofördröjligen återkallas; dock att, där han innehar läkarbefattning, vartill han blivit utnämnd av Konungen eller av medicinalstyrelsen, legitimationen må återkallas allenast för tid, under vilken han av nämnda anledning åtnjuter tjänstledighet eller eljest icke uppehåller sin befattning. Tillfrisknar han eller upphör eljest förhållande, som föranlett legitimationens återkallande, må han ånyo vinna legitimation.

Läkare, som avses i 1 § 2), vare ej behörig att utöva läkarkonsten under tid, då han av anledning, som i denna paragraf omförmäles, icke uppehåller sin befattning.»

Läkares legitimation kan sålunda för viss tid eller för alltid återkallas i följande fall:

a) om läkare för brott, *begånget under utövning av läkarkonsten*, dömts till straffarbete eller svårare straff eller, enligt vissa uppräknade strafflagsparagrafer, till fängelse,

b) om tjänsteläkare dömts till avsättning eller suspension,

c) om läkare dömts för delaktighet i förseelse mot behörighetslagen,

d) om läkare på grund av sinnessjukdom eller annan rubbning i själstillståndet, orsakad av missbruk av alkohol, morfin eller dylikt medel, blir ur stånd att nöjaktigt utöva läkarkonsten.

I fallen a), b) och c) skall legitimationen återkallas, »såvida läkaren finnes hava genom vad han sålunda låtit komma sig till last visat sig ovärdig det förtroende, en läkare bör äga, eller oförmögen att nöjaktigt utöva sin konst».

I fallet d) kan ny legitimation erhållas, då läkare tillfrisknar eller eljest det förhållande upphör, vilket föranlett legitimationens återkallande.

Veterinärinstruktionen den 31 december 1912 föreskriver i 27 § följande:

Veterinärer.

»Behörighet att utöva veterinäryrket tillkommer allenast den, som efter godkänd avgångsexamen från veterinärinstitutet blivit av medicinalstyrelsen förklarad för legitimerad veterinär eller avlagt veterinärexamen vid veterinärinrättningen i Skara¹ eller av Kungl. Maj:t erhållit särskild tillåtelse att i riket utöva veterinäryrket eller blivit av Kungl. Maj:t utnämnd till veterinärtjänst eller i egenskap av veterinärstuderande antingen beordrats till tjänstgöring såsom fältveterinärstipendiat eller ock erhållit särskilt bemyndigande av medicinalstyrelsen att förskriva häftigt verkande eller giftiga läkemedel; dock gäller dylik veterinärstuderandes behörighet endast under den tid, för vilken han blivit beordrad till tjänstgöring såsom fältveterinärstipendiat eller erhållit bemyndigande, som ovan nämnts.

Den, som är behörig att utöva veterinäryrket, äger tillika rätt att från apotek förskriva läke- och desinfektionsmedel, jämväl häftigt verkande eller giftiga sådana.

¹ Numera utexamineras icke veterinärer härifrån.

Därvid åligger veterinärer, synnerligast ifråga om valet av dylika medel, formen för tillredandet och sättet för utlämnandet därav, att iakttaga all den sparsamhet, som är förenlig med ändamålets vinnande. Vid förskrivande av häftigt verkande eller giftiga medel har veterinär tillika att ställa sig till noggrann efterrättelse de i gällande farmakopé, giftstadga och andra författningar givna föreskrifter till förekommande av missbruk av ovannämnda rättighet.

Under förrättning å ställe, där apotek icke finnes, äger veterinär tillhandahålla nödiga läkemedel för sjuka husdjur, dock med inskränkning i avseende på giftiga ämnen, att dessa skola äga den form av tillrett och avdelat läkemedel, varunder de uppå behörigt recept blivit för ändamålet från apotek utlämnade. Då läkemedel sålunda vid förrättning tillhandahållas, må veterinär icke utlämna större mängd därav, än behovet för tillfället fordrar, och ej heller beräkna högre ersättning därför, än gällande medicinaltaxa bestämmer.

Försäljning av läkemedel må veterinär eljest icke idka.

Giftiga ämnen eller beredningar därav må veterinär icke utlämna att användas för andra ändamål än såsom läkemedel för husdjur eller såsom desinfektionsmedel.»

Veterinär äger, som ovan nämnts, behörighet att å recept för medicinskt ändamål utskriwa spritdrycker och vin, men däremot icke exportöl.

Tandläkare.

I Kungl. Maj:ts ordning den 18 juni 1861 (nr 41) för tandläkarkonstens utövning föreskrives i § 8 följande:

»I riket legitimerad tandläkare vare berättigad att, under iakttagande av de i författningarna föreskrivna försiktighetsmått, från apotek förskriva och i utövningen av sin konst använda de läkemedel, vilka, i enlighet med vad medicinalstyrelsen äger bestämma, skola anses erforderliga för utövning av tandläkarkonsten; dock vare honom förbjudet att, för framkallande av allmän känslolöshet, använda dölvande medel annorledes än efter behörig läkares föreskrift och i dennes närvaro.

Tandläkare, som ovan sägs, äge jämväl att, mot den i gällande medicinaltaxa bestämda betalning, tillhandahålla allmänheten läkemedel för sådana sjukdomar, vilka det tillkommer honom att behandla.»

Särskilda bestämmelser äro meddelade rörande vissa tandläkarstuderandes behörighet att utöva tandläkaryrket och därvid förskriva läkemedel från apoteksinrättning.

Genom en kungörelse den 24 mars 1922 (nr 140) har medicinalstyrelsen meddelat bestämmelser angående tandläkare medgiven rätt att från apotek förskriva och i utövningen använda vissa läkemedel.

Såsom ovan nämnts, äger tandläkare att för medicinskt ändamål å recept utskriwa spritdrycker, »därest den ordinerade spritdrycken är avsedd för utvärt bruk». Vin och exportöl äger tandläkare icke rätt att utskriwa.

Medicinalstyrelsens särskilda föreskrifter angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror.

Jämlikt bemyndigande i 1 och 4 §§ av ovannämnda förordning angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. har medicinalstyrelsen genom kungörelse utfärdat särskilda föreskrifter rörande ifrågavarande handel. De nu gällande föreskrifterna äro meddelade genom medicinalstyrelsens kungörelse den 17 november 1921 (nr 699), vilken i vissa avseenden ändrats genom kungörelsen den 20 december 1923 (nr 463). Enligt nämnda förordnings 1 § skall medicinalstyrelsen minst vart tredje år granska och kungöra förteckning över sådana alkoholhaltiga apoteksvaror med mer än tio viktprocent alkoholhalt, vilka skola undantagas från bestämmelserna angående recepttvång. Ny sådan förteckning skulle alltså hava utfärdats före 1926 års utgång, enär den nu gällande utkom i december månad 1923. Medicinalstyrelsen har emellertid erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att med utfärdande

av denna förteckning anstå, till dess 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning slutfört sitt arbete med undersökningen rörande alkoholhaltiga apoteksvaror.

Medicinalstyrelsens särskilda föreskrifter i anledning av förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. är indelad i tre avdelningar.

I avdelning I föreskrives, att förordningens bestämmelser tillsvidare icke skola äga tillämpning å

A) vissa uppräknade, i gällande svenska farmakopéer upptagna beredningar;

B) vissa angivna beredningar, upptagna i den av medicinalstyrelsen den 21 november 1918 kungjorda förteckningen över av styrelsen godkända benämningar för vissa apoteksvaror;

C) beredning, som utgör salva eller salvliknande blandning;

D) beredning, som på 100 gram i densamma ingående Spiritus concentratus (= 86 gram alkohol) innehåller:

a) i tabell A vid svenska farmakopén upptaget, med giftecken försett ämne eller annat därmed till verkan jämförligt giftigt ämne med känd maximaldos i sådan myckenhet, som motsvarar minst fyra maximaldoser, eller kloroform 20 gram; eller

b) någon av vissa uppräknade varor i minst den myckenhet, som vid var och en av dem anges;

E) beredning, som icke innehåller mera än 20 viktprocent Spiritus concentratus (= 17.2 viktprocent alkohol), så vitt den innehåller av järnparanukleinat minst 1.5 viktprocent eller ock av järnalbuminat, järnkaseinat, järnkasseinpeptonat, järnmanganpeptonat, järnpeptonat eller järnsocker så stor mängd, att beredningens järnhalt utgör minst en viktprocent.

Kungörelsens avdelning II innehåller följande:

Samtliga härovan under I angivna beredningar få sålunda, med iakttagande av bestämmelsen i § 5 av förenämnda förordning och under förutsättning, att de icke på grund av gällande författningar angående utlämnande av gifter äro underkastade recepttvång, fritt försälas från apotek. Därjämte må av vart och ett av preparaten Tinctura absinthii composita, Tinctura chinæ composita, Tinctura lavandulæ ætherea, Tinctura lavandulæ aromatica, Tinctura lavandulæ camphorata och Tinctura lignorum från apotek i handköp utlämnas högst 25 gram åt gången, därvid tillika bör så vitt möjligt tillses, att förnyad expedition till en och samma person icke sker förrän efter en veckas förlopp.

Till avlägset från apoteksinrättning boende person eller sådan, för vilken på grund av ogynnsamma kommunikationer eller annan särskild anledning större svårighet föreligger att inköpa nyss uppräknade tinkturer i enlighet med i närmast ovanstående stycke för dessas utlämnande meddelade föreskrifter, må, därest han är av apoteksföreståndaren känd såsom pålitlig eller företer sådant intyg om pålitlighet, som kan av apoteksföreståndaren godkännas, utav var och en av nämnda tinkturer kunna utlämnas högst 100 gram åt gången.

Avdelning III av kungörelsen innehåller de ytterligare föreskrifter, som antydast i § 4 av förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. Dessa föreskrifter äro följande:

Recept å läkemedel, innehållande mera än 10 viktprocent alkohol, skall — om medlet är enligt förordningens § 1, första stycket, underkastat recepttvång och icke är därifrån jämlikt denna kungörelse frigivet — för att få från apoteksinrättning expedieras till enskild person innehålla namnet å den

person, ordinationen avser, ävensom dennes ålder, om han ej fyllt 15 år. Avser ordinationen djur, skall djurägarens namn vara å receptet utsatt. Recept å apoteksvara, som enligt förordningens § 1, första stycket, är underkastad recepttvång, skall, för att å apoteksinrättning få expedieras, företes i original. Enligt medicinalstyrelsens kungörelse den 4 december 1919 äro även telefonrecept att anse som originalrecept, och gällor detta även för av behörig person telefonledes förnyade recept och receptkopior.

Såsom enskild person är i detta sammanhang icke att anse ordinerande, som för egen användning föreskriver ifrågavarande läkemedel, ej heller sjukvårdsinrättning, som förestås av person, som är behörig förskriva ifrågavarande läkemedel, i den mån de äro behövlige för sjukvårdsinrättningen.

Läkemedel och apoteksvaror.

Förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. äger tillämpning å:

1) alla sådana alkoholhaltiga beredningar, som äro apoteksvaror,
2) eter, samt blandningar av eter och sprit, vilka icke äro apoteksvaror, samt

3) med alkoholhaltiga apoteksvaror jämlikt 3 § likställda alkoholhaltiga beredningar, i den mån de icke blivit härifrån av medicinalstyrelsen, efter inhämtande av kontrollstyrelsens yttrande, undantagna.

Apoteksvarustadgans definitioner å apoteksvara och läkemedel äro av följande lydelse:

»Till apoteksvara enligt denna stadga äro att hänföra ämnen (enkla kemikalier och droger) och beredningar, som endast eller i huvudsakligaste mån användas såsom läkemedel eller vid tillredning av läkemedel. De avsedda ämnena (enkla kemikalier och droger) finnas uppräknade i bilaga I och beredningarna finnas närmare angivna i bilaga II vid denna stadga.

Med läkemedel förstås i denna stadga vara, avsedd att vid utvärtes eller invärtes bruk förebygga, lindra eller bota sjukdom eller sjukdomssymptom hos människor eller djur.»

Undantagna från att anses såsom apoteksvaror äro vissa i stadgans § 2 angivna slag av varor, därest de icke äro upptagna i bilaga I vid stadgan och ej heller äro försatta med ämne, vars försäljning på grund av föreskrift i giftstadgan eller annan särskild författning är förbehållen apoteksföreståndare. Bland de sålunda undantagna varorna hava i detta sammanhang endast de intresse, vilka utgöras av kosmetiska medel, avsedda till ans av hud eller hår eller till renhållning av munhålan, samt medel, avsedda till ans av friska sår.

Såsom apoteksvaror skola ej heller anses vissa såsom läkemedel allmänt använda varor, som äro angivna i särskild förteckning, bilaga III vid apoteksvarustadgan.

Sådana alkoholhaltiga varor som hårvatten, munvatten och ättiketerpreparat äro otvivelaktigt hänförliga till läkemedel, undantagna från att anses såsom apoteksvaror men likställda med alkoholhaltiga apoteksvaror. Innehålla dylika beredningar högst tio viktprocent alkohol, få de sålunda fritt försäljas å apoteksinrättning. Innehålla de däremot mer än tio viktprocent alkohol, få de å apotek fritt försäljas, endast om de äro upptagna i den förteckning, medicinalstyrelsen enligt 1 §, andra stycket utfärdar.

Sådana preparat som eau-de-cologne, parfym, essenser och vaniljdroppar äro däremot icke likställda med alkoholhaltiga apoteksvaror. Om dem kan man nämligen icke — som apoteksvarustadgans § 1 fordrar — säga, att de »endast eller i huvudsaklig mån användas såsom läkemedel eller vid tillredning av läkemedel.» Dessa varor falla därför under förordningen den

1 juli 1918 angående vissa alkoholhaltiga preparat men få givetvis i och för utlämnande enligt vederbörligt recept hemmaberedas å apotek.

Genom cirkulär den 6 mars 1919 har medicinalstyrelsen meddelat föreskrifter angående kontroll över förvaring och användning av spritdrycker å apoteksinrättningarna. De viktigaste bestämmelserna i detta cirkulär meddelas här.

Apoteksinrättnings förråd av spritdrycker, varmed förstås etylalkohol av alla koncentrationsgrader, konjak och alla för apoteksdriften använda slag av spritdrycker, är avsett att uteslutande användas såsom läkemedel eller till framställning av dylika eller för laboratorieändamål och får icke tagas i bruk för annat ändamål. Vid spritinköp har apoteksföreståndaren att till försäljaren avlämna förbindelse att använda den inköpta varan uteslutande för apoteksrörelsens drivande ävensom iakttaga föreskrivna kontrollbestämmelser.

Apoteksspriten skall förvaras under lås och noggrann kontroll, varjämte särskild kontrollbok enligt fastställt formulär skall föras.

Samtliga poster försålda eller inom apoteksinrättning till beredningar använda eller för analysändamål uttagna spritdrycker skola styrkas genom verifikationer. Sådana verifikationer skola å apoteksinrättning förvaras minst två år.

Alla beredningar, vartill koncentrerad sprit användes och som äro avsedda att för expeditionen hållas i förråd, skola alltså utföras av eller under tillsyn av farmaceut på dennes ansvar och den för varje gång använda viktmängden angivas å särskild verifikation, försedd med datum och den för expeditionen ansvariga farmaceutens namnteckning.

Samtliga verifikationer, således även å för laboratorieändamål eller till beredningar enligt närmast föregående stycke använda spritdrycker, skola numreras i fortlöpande följd, därvid verifikationerna för sprit, absolut alkohol och konjak skola samlas var för sig.

En gång varje månad eller oftare, om verifikationernas antal skulle göra detta önskvärt, sammanräknas den enligt verifikationerna förbrukade viktmängden, vilken antecknas i den för kontrollerade slaget av spritdrycker avsedda delen av kontrollboken med angivande samtidigt i särskilda kolumner av datum för sammanräkningen och av första och sista numret å de i sammanräkningen ingående verifikationerna.

I laboratoriets dagböcker skola antecknas alla så väl officinella som icke officinella utförda beredningar, i vilka koncentrerad sprit såsom sådan ingår. Vid laborationer återvunnen sprit skall särskilt antecknas.

Det åligger inspektor och visitator av apoteksinrättning att tillse, att kontrollen över förrådet av spritdrycker noggrant utövas enligt dessa bestämmelser ävensom att, där försummelse föreligger, härom omedelbart göra anmälan till medicinalstyrelsen.

Genom cirkulär den 10 december 1925 till samtliga apoteksföreståndare i riket med tilläggsföreskrifter till apoteksförfattningar har medicinalstyrelsen föreskrivit, att ifråga om kontroll över förvaring och användning av spritdrycker å apoteksinrättningarna skall, utöver vad i ovannämnda cirkulär av år 1919 föreskrives, följande gälla:

Verifikationer å försålda eller inom apoteksinrättningen till beredningar använda eller för analysändamål uttagna poster å Alcohol absolutus, Spiritus concentratus och Spiritus e vino skola numreras i fortlöpande följd för kalenderår.

Verifikation, hänförande sig till sådant recept, som icke kvarhållas å apoteksinrättningen, skall förutom uppgift om spritdryckens art och mängd upptaga läkarens, tandläkarens resp. veterinärens och patientens resp. djur-

Spritens förvaring och användning å apoteksinrättning. Medicinalstyrelsens cirkulär år 1919.

Medicinalstyrelsens cirkulär år 1925.

ägarens namn, de sistnämnda såvida de äro angivna å receptet, samt den expedierande farmaceutens namn och datum för expeditionen.

Recept å Spiritus dilutus och Spiritus tenuis samt de recept å alkoholhaltig apoteksvara, vilka skola kvarhållas å apoteksinrättning, må samlas gemensamt och behöva ej numreras; recept å denaturerad sprit, vin och exportöl, vilka recept ej heller behöva numreras, förvaras särskilt för vart och ett av de tre varuslagen. Expedieras recept å beredning, vari ingår något eller några av nyssnämnda varuslag, vilket recept det oaktat icke skall kvarhållas å apoteksinrättningen, behöver varan icke verifieras.

I laboratoriets dagböcker skola antecknas även alla icke officinella hemmaberedningar, som ej beredas ex tempore och i vilka Alcohol absolutus, Spiritus concentratus eller Spiritus e vino såsom sådan ingår.

Telefonrecept.

Om telefonering av recept till apoteksinrättning meddelas föreskrifter i medicinalstyrelsens kungörelse rörande detta ärende den 4 december 1919 (nr 771).

Inledningsvis erinrar medicinalstyrelsen därom, att inga föreskrifter och kontrollåtgärder vid förskrivning telefonledes av läkemedel, huru noggranna de än må göras, kunna fullständigt utesluta möjlighet till misstag och att därför sådan förskrivning, särskilt om den gäller giftiga eller häftigt verkande läkemedel eller läkemedel för barn, icke bör ske i andra fall, än där det verkligen är behövt och i den sjukas intresse önskvärt.

Apoteksföreståndaren har, därest telefon finnes uppsatt inom apotekslokaler, rätt och skyldighet att, med iakttagande av i kungörelsen givna bestämmelser, expediera av läkare, veterinär eller tandläkare genom telefon till apoteket given ordination å läkemedel.

Detaljerade bestämmelser meddelas därefter angående ordinationens och telefonreceptets avfattning och kollationering.

Telefonrecept skola, på överskådligt sätt ordnade, förvaras å apoteket till dess sex månader förflutit efter deras utfärdande och i varje fall till nästkommande visitation eller inspektion, då de av den, som utför dylik förättning, granskas. Undantagna härifrån äro dock telefonrecept å spritdrycker och vin ävensom telefonrecept å apoteksvaror, som innehålla mer än tio viktprocent alkohol och som på denna grund äro underkastade recepttvång. Enligt ovan angivna författningar skola nämligen dessa telefonrecept förvaras minst två år å apoteket, varför de ock må biläggas övriga sprit- och vinrecept, utan att kopia av dem tillföres samlingen telefonrecept. I övrigt må telefonrecept upptagande alkohol alltid, utan att kopia av dem tillföres samlingen telefonrecept, som verifikationer kunna biläggas den kontrollbok, som omförmäles i medicinalstyrelsens cirkulär den 6 mars 1919.

Då ordinationen gäller spritdryck eller vin eller sådant giftigt läkemedel, som icke får från apotek utlämnas annat än på av behörig person i föreskriven form utfärdat recept, skall utom de allmänna föreskrifterna iakttagas följande:

a) närhelst anledning finnes misstänka, att den telefonerande icke är den, han uppgiver sig vara, skall vederbörande apoteksföreståndare eller hans examinerade medhjälpare, innan läkemedlet utlämnas, genom telefonpåringning till den uppgivna ordinerande eller på annat betryggande sätt övertyga sig om att ordinationen gjorts av denne;

b) om ordinationen gäller djur, skall den ordinerande veterinären angiva djurets art, vilket dock må uraktlätas vid ordination för utvärtes bruk.

Utförd kontrollering enligt a) skall antecknas å receptet.

Vederbörligen utfärdat recept å giftiga läkemedel eller kopia av dylikt

recept, som förut å apoteket expedierats, får för samma person ånyo för en gång expedieras, såvida receptutskrivaren tydligt medgiver detta. Möter svårighet att anträffa den, som utfärdat receptet, må i brådskande fall för en gång annan läkare, veterinär eller tandläkare, en var för de läkemedel han äger förskriva, på ovan angivet sätt lämna sådant medgivande.

I medicinalstyrelsens kungörelse den 8 december 1925 angående förordnande och utlämnande från apoteksinrättning lämnas detaljerade föreskrifter rörande receipts avfattning m. m.

Om hemlighållande av recept föreskrives i de ännu gällande »Kungl. Maj:ts medicinalordningar eller privilegier, som Kungl. Maj:t förunnat collegium medicum, givna den 20 oktober 1688» i punkt 26 följande:

»Om såsom åtskilliga sjukdomar förefalla, vilka patienterna vilja hava dolda, och likväl av recepterna något fattas kan, varför det varit haver; alltså bör ingen uti apoteken giva någon kunskap därom, mycket mindre visa åt någon en annans medici recept, dem det icke angår, att därefter se.»

Härovan har redogörelse lämnats för innebörden av gällande lagstiftning rörande försäljning av spritdrycker m. m. samt alkoholhaltiga läkemedel från apoteksinrättningar. De viktigaste bestämmelserna i utfärdade tillämpningsföreskrifter hava även meddelats.

I vissa avseenden torde lagstiftningens innebörd kunna närmare belysas genom återgivande av uttalanden av medicinalstyrelsen eller andra kommentarer. På några punkter, som synas vara väsentliga, meddelas nedan dylika uttalanden.

Om apotekares skyldighet att utlämna spritdrycker på recept göres av medicinalstyrelsen följande uttalanden i en skrivelse den 10 april 1924 till viss apoteksarrendator. Skrivelsen lyder:

»Med skrivelse till Kungl. Medicinalstyrelsen den 31 mars 1924 har Ni överlämnat tvenne av läkare utfärdade recept å Spiritus concentratus, vilka recept Ni på anförda skäl tillsvidare vägrat expediera, samt anhållit om Kungl. Styrelsens utlåtande, huruvida Ni är skyldig expediera recepten ifråga.

Med anledning härav får Kungl. Styrelsen, som icke har att meddela tolkning av utav Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser eller i fall såsom det förevarande lämna direktiv för apotekares görande och låtande, likväl som sin mening uttala följande:

Föreskrifterna i kungl. kungörelsen den 27 juli 1923 angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål lämna icke stöd för den uppfattningen, att det åligger apotekare att utöver granskning angående receipts författningsenliga utfärdande verkställa undersökning rörande läkemedlets användning.

Skulle emellertid vid foreteende av recept å sådan vara av ovan nämnd art, som apotekare är skyldig hålla till salu, omständigheter föreligga, av vilka uppenbarligen framgår, att receptet kommit i obehörig persons händer, eller att varan är avsedd för annat ändamål än det, för vilket den av receptutfärdaren ordinerats, synas villkoren för varans utlämnande icke vara fyllda och apotekaren i sin fulla rätt att vägra utlämna densamma.

De av Eder insända recepten återgå härjämte.»

Till belysning av frågan om spritreceptens hemlighållande må anföras följande skrivelser från kontrollstyrelsen och medicinalstyrelsen angående av nykterhetsnämnden i Örebro ifrågasatt rätt för nykterhetsnämnd att å apotek granska spritrecept.

Receipts avfattning och deras hemlighållande.

Kommentar till gällande lagstiftning.

Apotekares skyldighet att utlämna spritdrycker på recept.

Receiptens hemlighållande.

Kontrollstyrelsen skriver den 9 juli 1923 till Örebro nykterhetsnämnd:

»I skrivelse till Kungl. kontrollstyrelsen den 20 februari 1923 och jämväl i tidigare skrivelse har Ni för kontrollstyrelsen framhållit, att vissa missförhållanden syntes Eder råda med avseende å försäljningen av spritdrycker från apoteken i Örebro, och ifrågasatte Ni, om icke kontrollstyrelsen funne de anmärkta förhållandena påkalla en lagändring i syfte att nykterhetsnämnd finge rätt vidtaga direkta granskningsåtgärder beträffande å stadens apotek expedierade spritrecept.

I ärendet har kontrollstyrelsen inhämtat Kungl. Medicinalstyrelsens yttrande.

Kontrollstyrelsen finner Eder framställning icke föranleda annan styrelsens åtgärd, än att bestyrkt avskrift av medicinalstyrelsens yttrande härjämte till Eder överlämnas.»

Kungl. Medicinalstyrelsens ovannämnda, den 9 maj 1923 dagtecknade yttrande i ärendet lyder som följer:

»Till Kungl. Kontrollstyrelsen.

Med återställande av närslutna remisshandlingar i ärende angående av nykterhetsnämnden i Örebro påyrkad lagändring i syfte att för nykterhetsnämnd möjliggöra vidtagande av direkta granskningsåtgärder beträffande å apoteksinrättning expedierade spritrecept har Medicinalstyrelsen äran anföra följande:

I anledning av den erhållna remissen infordrade Medicinalstyrelsen från vart och ett av apoteken i Örebro samtliga av läkare, veterinärer och tandläkare utfärdade recept å brännvin, utspädd eller koncentrerad sprit samt konjak, som expedierats under tiden 1 oktober 1922—28 februari 1923. Av den inom Kungl. Styrelsen verkställda granskningen av sagda recept framgick, att anmärkningsvärda kvantiteter av nyssnämnda läkemedel under tiden ifråga utskrivits av endast en person, nämligen legitimerade läkaren N. A. N. i Örebro. Styrelsen som tidigare, nämligen den 31 maj 1920 och den 8 april 1921, tilldelat N. allvarlig varning, respektive allvarligen erinrat honom om vikten av att vid förskrivande av sprit eller sprithaltiga läkemedel iakttaga den största varsamhet, fann genom beslut den 6 april 1923 skäligt förnya sagda allvarliga erinran.

Det är sålunda ostridigt, att vidkommande Örebro stad legitimerad läkare vid upprepade tillfällen och trots erhållna föreställningar har i en mindre lämplig omfattning använt den rätt att från apotek genom recept förskriva spritvaror, som enligt gällande författningar tillkommer honom såsom läkare. Medicinalstyrelsen anser det emellertid vara uteslutet, att sådant skulle förhindras genom den av nykterhetsnämnden i Örebro påyrkade ändringen av Kungl. Maj:ts medicinalordningar av år 1688, punkt 26, enligt vilken apotekens föreståndare och personal förbjudas att giva någon kunskap om recepten. Beträffande nykterhetsnämndens i dess skrivelse till Eder den 12 november 1920 gjorda uttalande, att granskningsåtgärder av nu förevarande slag 'av helt naturliga skäl förlora avsevärt i betydelse, därest de skola verkställas med den omgång, som av Kungl. Medicinalstyrelsen avses', och att de i 'vart fall icke kunna verkställas med de lokala förutsättningar och den kännedom om personliga förhållanden, som torde vara nödvändiga för ernående av det med desamma avsedda ändamålet', står det för Medicinalstyrelsen främmande, huru granskningsåtgärderna skulle kunna i och för sig förlora avsevärt i betydelse därigenom, att recepten införskaffades av och granskades av Kungl. Styrelsen, varefter vederbörande nykterhetsnämnd erhöle del av granskningsresultatet. Medicinalstyrelsen vill slutligen framhålla, att innehållet i förenämnda punkt 26 av 1688 års medicinalordningar ingalunda är föråldrat till sin anda, och håller Styrelsen före, att ett medgivande för nykterhetsnämnd att å apotek granska spritrecept skulle innebära så allvarliga olägenheter, att den fördel, som därav kunde stå att vinna för dem, som hava att övervaka

nykterhetstillståndet, icke komme att uppväga olägenheterna för den läkemedelsbehövande allmänheten.

Medicinalstyrelsen vidhåller sålunda sin till nykterhetsnämnden i Örebro tidigare uttalade mening, att nykterhetsnämnd icke bör lämnas medgivande att genom av densamma utsedd person granska å apotek expedierade spritrecept.»

I medicinalstyrelsens cirkulär den 6 mars 1919 föreskrives, såsom ovan nämnts, bland annat, att apoteksinrättnings förråd av spritdrycker är avsett att uteslutande användas såsom läkemedel eller till framställning av dylika eller för laboratorieändamål och att detsamma icke får tagas i bruk för annat ändamål. Förbindelse att använda den inköpta spriten uteslutande till apoteksrörelsens drivande skall också vid spritinköp avlämnas av apoteks-föreståndaren.

Genom detta stadgande är sålunda uttalat, att apoteksspriten icke får användas för något annat ändamål än för apoteksrörelsens drivande. Tvekan har emellertid i visst avseende rätt ifråga om vad som skall betraktas som apoteksrörelse. Särskilt har detta varit fallet, då apoteken varit förenade med särskild teknisk avdelning, vilken dock är att anse såsom en vanlig droghandel.

I kommentarer till de svenska apoteksförfattningarna (utgiven år 1925 av laboratorn vid farmaceutiska institutet Alfred Ahlqvist) uttalas, att apoteksspriten får å apoteksinrättning användas

- 1) för tillverkning av alkoholhaltiga apoteksvaror;
- 2) för tillverkning av beredningar, som jämlikt 3 § 2 mom. i förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) äro likställda med alkoholhaltiga apoteksvaror, nämligen under apoteksvarustadgans § 2 mom. 1 och 2 fallande alkoholhaltiga beredningar, såsom kosmetiska medel, avsedda till ans av hud eller hår till renhållning av munhålan (exempelvis hårvatten, munvatten, ättiketerpreparat samt blandningen sprit, glycerin och rosenvatten);
- 3) för tillverkning av alla icke-alkoholhaltiga ämnen och beredningar, som skola eller vanligen bruka framställas å apoteksinrättning och
- 4) till undersökningar, som därstädes utföras.

Apoteksspriten får däremot icke användas för tillverkning av sådana alkoholhaltiga tekniska preparat som eau de cologne, parfym, essenser, vaniljdroppar och spritfernissor. Förordnas preparat, hörande till någon av dessa grupper, genom vederbörligt recept, får det emellertid givetvis beredas med hjälp av apotekssprit, vilket för övrigt gäller sålunda förordnat preparat, av vad slag det vara må. Apoteksspriten får icke överföras till sådan teknisk avdelning, som ovan nämnts. Teknisk sprit, tilldelad dylik avdelning eller fabrik, får icke överföras till apoteksinrättning.

Av beredningen föranstaltade eller verkställda undersökningar.

1. Bearbetning av spritrecepten.

Ovan har omnämnts, att vid förevarande utrednings planerande sådana förhållanden voro kända, vilka ådagalade, att uppenbart missbruk av behörigheten att å recept utskryva spritdrycker och alkoholhaltiga apoteksvaror i några fall förelåge. Däremot kunde man icke av det förefintliga

Apoteks-
spritens
användning.

Anledningarna till undersökningens igångsättande.

materialet med säkerhet draga några slutsatser varken om missbrukets omfattning i dess helhet eller om antalet receptutfärdare, som kunde hava gjort sig skyldiga till delaktighet däri. På grund av denna osäkerhet om det verkliga läget kunde det svårligen bedömas, huruvida förhållandena påkallade stränga åtgärder, riktade mot all receptutskrivning av spritdrycker, eller om möjlighet förefunnes att på enklare sätt råda bot på missförhållandena. Det enda sättet att med säkerhet konstatera, huru härmed förhölle sig, erbjöds genom en bearbetning av de å rikets apoteksinrättningar kvarhållna recepten å spritdrycker och alkoholhaltiga apoteksvaror. Beredningen anhöll för den skull genom skrivelse till medicinalstyrelsen den 13 november 1926, att styrelsen ville föranstalta om att samtliga å rikets apoteksinrättningar förvarade recept och verifikationer ifråga om sprit, eau de vie och flytande alkoholhaltiga beredningar måtte till styrelsen inforas för tiden 1 november 1925—31 oktober 1926 och att desamma därefter måtte genom medicinalstyrelsens försorg underkastas den statistiska bearbetning, som för det avsedda ändamålet vore erforderlig.

Medicinalstyrelsen inforar recepten.

Genom cirkulärskrivelse den 15 november 1926 anmodade därefter medicinalstyrelsen föreståndarna för samtliga apoteksinrättningar i riket att ofördröjligen till styrelsen insända ifrågavarande recept, vilka därefter, sedan Kungl. Maj:t på medicinalstyrelsens framställning anvisat för arbetets utförande erforderliga medel, underkastats statistisk bearbetning i enlighet med de grunder, varom medicinalstyrelsen och beredningen överenskommit. Bearbetningen verkställdes under ledning av apotekaren C. A. Ripa.

Bearbetningens omfattning och planläggning.

Vid granskning av de insända recepten visade det sig omedelbart, att ett mycket stort antal recept vore av sådan beskaffenhet, att de saknade intresse för ifrågavarande utredning. Detta var fallet dels ifråga om sådana recept, som gällde små kvantiteter spritdrycker, dels också sådana, som avsåge beredningar, i vilka jämte sprit inginge flera andra ämnen. Det beslöts därför, att endast sådana recept skulle medtagas, vilka avsåge antingen koncentrerad sprit och eau de vie i kvantiteter om minst 300 gram eller utspädd sprit i kvantiteter om minst 500 gram, samt att recept skulle medtagas å sådana beredningar, i vilka minst 300 gram koncentrerad sprit eller minst 500 gram utspädd sprit inginge, under förutsättning att tillsatsen till spriten utgjordes av allenast ett ämne. Dock skulle recept även å andra beredningar medtagas, om deras sammansättning tydde på att illojal användning kunde tänkas vara avsedd. Prövningen av frågan, vilka recept, som skulle medtagas vid bearbetningen, har för hela materialet omhändertagits av den farmaceutiskt sakkunnige ledaren av arbetet.

Den statistiska bearbetningen har verkställts på sådant sätt, att å upprättade arbetstabeller för varje apoteksinrättning uppförts den receptutskrivande läkarens, veterinärens eller tandläkarens namn, dag för expeditionen, de utskrivna kvantiteterna, varvid skillnad gjorts på koncentrerad och utspädd sprit samt eau de vie, det till beredningen tillsatta ämnet med angivande av halten samt användningsföreskriften, varvid antecknats om utskrivning skett för invärtes eller utvärtes bruk eller för laboratorieändamål, varjämte anteckning skett, då det av receptet framgick, antingen att spriten varit avsedd för sjukhus eller annan anstalt eller att densamma skulle användas i viss yrkesutövning eller ingå i fartygsförråd.

Sedan samtliga vid undersökningen medtagna recept på sådant sätt antecknats å arbetstabellerna, hava dessa av medicinalstyrelsen under hand överlämnats till beredningen och genom densamma försorg blivit föremål för ytterligare bearbetning. Härvid hava särskilda kortsystem upplagts för

Antal och fördelning av bearbetade recept.

läkare, veterinärer och tandläkare, varvid å korten från de olika apoteken sammanförts samtliga uppgifter, som avsett samma receptutfärdare.

Inalles hava vid bearbetningen medtagits 77 288 recept, vilka fördelade sig på huvudgrupper av receptutfärdare och på olika spritslag på följande sätt:

Utfärdade av	Antal recept å			Summa
	koncentrerad sprit	utspädd sprit	eau de vie	
läkare	38 120	2 416	16 921	57 457
veterinärer	12 802	269	270	13 341
tandläkare	6 260	108	122	6 490
Summa	57 182	2 793	17 313	77 288

Av hela antalet bearbetade recept hade alltså 74.3 procent utställt av läkare, 17.3 procent av veterinärer och 8.4 procent av tandläkare. Icke mindre än 74.0 procent av hela antalet recept avsåge koncentrerad sprit, medan 3.6 procent gällde utspädd sprit och 22.4 procent eau de vie.

Recepten å koncentrerad sprit fördelade sig så, att 66.7 procent kommo på läkare, 22.4 procent på veterinärer och 10.9 procent på tandläkare. Av recepten på utspädd sprit däremot kommo icke mindre än 86.5 procent på läkare, 9.6 procent på veterinärer och 3.9 procent på tandläkare. Ännu mera dominera givetvis läkarna ifråga om recepten på eau de vie, av vilka 97.7 procent kommo på läkare samt endast resp. 1.6 och 0.7 procent på veterinärer och tandläkare.

Till jämförelse meddelas redan här jämväl sammanfattande uppgifter om de utskrivna kvantiteterna spritdrycker av olika slag.

Utskrivna
kvantiteter
spritdrycker.

Utskrivna av	Kvantiteter, i kilogram, av			Summa
	koncentrerad sprit	utspädd sprit	eau de vie	
läkare	42 552	5 130	14 332	62 014
veterinärer	12 417	204	170	12 791
tandläkare	6 128	87	92	6 307
Summa	61 097	5 421	14 594	81 112

Hela den utskrivna mängden spritdrycker, 81 112 kilogram, utgjordes till 75.3 procent av koncentrerad sprit, till 6.7 procent av utspädd sprit och till 18.0 procent av eau de vie.

Av den koncentrerade spriten hade 69.7 procent utskrivits av läkare, 20.3 procent av veterinärer och 10.0 procent av tandläkare. Den utspädda spriten fördelade sig med 94.6 procent på läkare, 3.8 procent på veterinärer och 1.6 procent på tandläkare. Av kvantiteterna eau de vie hade 98.2 procent utskrivits av läkare, 1.2 procent av veterinärer och 0.6 procent av tandläkare.

Fördelas antalet recept och de utskrivna kvantiteterna på de receptutfärdare, som utskrivit sprit, resp. eau de vie, i kvantiteter om minst 300 gram, erhållas följande medeltal per receptutfärdare:

De höga medeltalen för läkarna äro, som längre fram visas, väsentligen försakade av några få läkares receptutskrivning.

	Sprit		Eau de vie	
	Recept	Kvantitet	Recept	Kvantitet
Läkare.....	21.9	24.4	14.1	11.9
Veterinärer.....	26.7	25.6	3.8	2.4
Tandläkare.....	9.1	8.8	3.1	2.4

Receptens
geografiska
fördelning.

De expedierade receptens geografiska fördelning framgår av efterföljande tabell, där redovisning lämnas länsvis för recept å olika slag av spritdrycker med fördelning på receptutskrivande läkare, veterinärer och tandläkare. Det torde böra erinras, att den geografiska fördelningen i denna tabell avser de platser, där recepten blivit expedierade å apoteksinrättning, och att hänsyn alltså icke tagits till receptutfärdarens boningsort.

Tab. 1. Antal recept å sprit och eau de vie inom olika län och med fördelning på receptutfärdare.

Område	Läkare				Veterinärer				Tandläkare			
	Konc. sprit	Ut-spädd sprit	Eau de vie	Summa	Konc. sprit	Ut-spädd sprit	Eau de vie	Summa	Konc. sprit	Ut-spädd sprit	Eau de vie	Summa
Stockholms stad.....	11 024	970	2 032	14 026	1 001	11	4	1 016	1 711	4	46	1 761
Stockholms län...	655	16	354	1 025	463	12	15	490	177	—	7	184
Uppsala » ...	267	30	167	464	317	6	32	355	183	—	2	185
Södermanlands » ...	599	41	261	901	393	7	4	404	117	—	—	117
Östergötlands » ...	750	64	198	1 012	195	15	1	211	340	—	1	341
Jönköpings » ...	508	8	309	825	190	—	5	195	188	—	1	189
Kronobergs » ...	287	10	210	507	147	5	—	152	63	—	—	63
Kalmar » ...	423	6	314	743	379	1	1	381	149	—	4	153
Gotlands » ...	63	43	87	193	62	5	—	67	34	—	2	36
Blekinge » ...	458	23	105	586	81	2	1	84	82	—	17	99
Kristianstads » ...	380	10	157	547	377	8	6	391	86	—	1	87
Malmöhus » ...	5 506	65	485	6 056	2 353	65	32	2 450	472	13	4	489
Hallands » ...	330	50	244	624	245	2	12	259	116	1	—	117
Göteborgs och Bohus län	2 809	81	629	3 519	383	—	15	398	563	4	7	574
Älvsborgs län...	4 476	48	1 403	5 927	311	3	8	322	129	—	—	129
Skaraborgs » ...	458	15	228	701	310	3	4	317	192	—	—	192
Värmlands » ...	1 320	18	759	2 097	952	—	31	983	250	34	—	284
Örebro » ...	2 455	45	955	3 455	530	2	7	539	139	52	—	191
Västmanlands » ...	418	14	172	604	423	4	1	428	112	—	—	112
Kopparbergs » ...	1 283	16	1 467	2 766	668	15	7	690	310	—	—	310
Gävleborgs » ...	718	86	921	1 725	962	3	31	996	192	—	7	199
Västernorrlands » ...	658	545	855	2 058	381	31	9	421	191	—	2	193
Jämtlands » ...	649	8	1 049	1 706	502	2	12	516	130	—	12	142
Västerbottens » ...	805	159	1 663	2 627	420	64	20	504	227	—	9	236
Norrbottnens » ...	821	45	1 897	2 763	757	3	12	772	107	—	—	107
Hela riket	38 120	2 416	16 921	57 457	12 802	269	270	13 341	6 260	108	122	6 490

Recept ut-
färdade av
läkare.

Av hela antalet läkarrecept å koncentrerad sprit hade 28.9 procent expedierats å apoteken i Stockholms stad. Därefter högsta andelen hade Malmöhuslän med 14.4 procent, Älvsborgs län med 11.7 procent, Göteborgs och Bohus län med 7.4 procent och Örebro län med 6.4 procent. Nämnda fyra län och Stockholms stad hade alltså på sin lott fått sammanlagt icke mindre

än 68.8 procent av de expedierade läkarrecepten å koncentrerad sprit, under det att på rikets samtliga övriga 20 län sammanräknade icke kommo mer än inalles 31.2 procent av ifrågavarande recept.

De relativt fåtaliga recepten å utspädd sprit expedierades med 40.1 procent i Stockholms stad, 22.6 procent i Västernorrlands län och 6.8 procent i Västerbottens län. Inom nämnda län samt Stockholms stad expedierades således sammanlagt 69.3 procent av samtliga recept å utspädd sprit, medan inom rikets övriga 22 län tillsammans icke expedierades mer än tillhoppa 30.7 procent av läkarrecepten å dylik sprit. Såsom längre fram närmare utvecklas, hava flertalet recept å utspädd sprit avsett sprit till fartygsförråd.

Av läkare utfärdade recept å eau de vie fördelade sig jämnare över de olika länen, dock med tydlig övertikt för landets nordliga delar. Av samtliga dessa recept expedierades 12.0 procent i Stockholms stad, 11.2 procent i Norrbottens län, 9.0 procent i Västerbottens län och 8.7 procent i Kopparbergs län. På rikets sex nordligaste län — Norrland samt Kopparbergs län — kommo sammanlagt icke mindre än 46.4 procent av de expedierade läkarrecepten å eau de vie, under det att på samma län kommo endast 12.9 procent av motsvarande recept å koncentrerad sprit.

Hela antalet av läkare utfärdade recept å spritdrycker utgjorde 57 457. Av dessa recept avsågo 66.3 procent koncentrerad sprit, 4.2 procent utspädd sprit och 29.5 procent eau de vie.

Av veterinärer hade utfärdats sammanlagt 13 341 recept å spritdrycker. Icke mindre än 96.0 procent av dessa recept avsågo koncentrerad sprit, under det att på utspädd sprit kommo 2.0 och på eau de vie likaledes 2.0 procent av hela antalet veterinärrecept.

Veterinärrecept.

Geografiskt fördelade sig veterinärrecepten å koncentrerad sprit så, att 18.4 procent expedierats på apoteksinrättningar i Malmöhus län och 7.8 procent i Stockholms stad. Därnäst högsta andelarna hade Gävleborgs län med 7.5 procent och Värmlands län med 7.4 procent.

Även beträffande de fåtaliga veterinärrecepten å utspädd sprit har Malmöhus län största andelen, närmast följt av Västerbottens och Västernorrlands län. Recept å eau de vie för veterinära ändamål hava till ett antal av 32 expedierats inom vartdera av Uppsala och Malmöhus län samt till ett antal av 31 inom vartdera av Värmlands och Gävleborgs län, under det att inom flertalet län ett litet fåtal eller inga alls sådana recept blivit expedierade.

Tandläkare hade under den undersökta perioden utfärdat sammanlagt 6 490 recept å spritdrycker. Av detta antal kommo icke mindre än 96.5 procent på koncentrerad sprit, under det att 1.6 procent avsågo utspädd sprit och 1.9 procent eau de vie.

Tandläkarrecept.

Av tandläkarrecepten å koncentrerad sprit hade 27.3 procent expedierats å apoteksinrättningar i Stockholms stad, 9.0 procent i Göteborgs och Bohus län och 7.5 procent i Malmöhus län.

Tandläkarrecept å utspädd sprit förekomma endast i sex län, dylika recept å eau de vie i 15 län.

Den stora olikhet ifråga om antalet spritrecept, som ovan konstaterats för skilda delar av riket, blir ännu mera framträdande, om antalet recept sättes i relation till folkmängden inom de olika områdena.

Antalet läkarrecept i förhållande till folkmängden.

En sådan jämförelse ger till resultat, att på 1 000 invånare (folkmängden vid 1925 års slut) kommo av samtliga recept på spritdrycker, utskrivna av läkare, 9.5 recept inom hela riket, 31.7 recept inom Stockholms stad, 12.1 recept inom Malmöhus län, 19.1 recept inom Älvsborgs och 15.5 recept inom

Örebro län. Stockholms stad har alltså i förhållande till folkmängden mer än tre gånger så stort antal spritrecept som riket i dess helhet.

Räknar man enbart läkarrecepten å koncentrerad sprit, komma på 1 000 invånare i hela riket 6.3 recept, i Stockholms stad 24.9 recept, i Malmöhus län 11.0 recept, i Älvsborgs län 14.4 recept och i Örebro län 11.0 recept. Av dessa recept har Stockholms stad alltså i förhållande till folkmängden ungefär fyra gånger så många som riket i dess helhet.

Recepten å eau de vie voro på 1 000 invånare i hela riket 2.8 recept, i Norrbottens län 9.9, i Västerbottens län 8.5, i Jämtlands län 7.7, i Kopparbergs län 5.8, i Stockholms stad 5.0 och i Älvsborgs län 4.5 recept.

Veterinärrecepten i förhållande till folkmängden och kreatursantal.

Veterinärernas recept å spritdrycker utgjorde i förhållande till folkmängden 2.2 recept på 1 000 invånare i hela riket, 4.9 recept i Malmöhus län, 4.0 recept i Norrbottens län, 3.6 recept i vartdera av Värmlands och Gävleborgs län samt 2.3 recept i Stockholms stad. Sättas veterinärrecepten i relation till antalet hästar och nötkreatur, varvid kreatursantalet grundar sig på uppgifter den 1 juni 1919, visar det sig, att på 1 000 sådana husdjur kommo i hela riket 4.1 spritrecept, i Norrbottens län 10.0 recept, i Malmöhus län 9.1 recept, i Gävleborgs län 9.0 recept och i Värmlands län 5.8 recept.

Tandläkarrecept i förhållande till folkmängden.

Tandläkarnas spritrecept utgjorde i förhållande till folkmängden 1.1 recept på 1 000 invånare inom riket i dess helhet, 4.0 recept i Stockholms stad, 1.3 recept i Göteborgs och Bohus län samt 1.0 recept inom Malmöhus län.

Läkarnas utskrivning av recept å sprit och eau de vie.

Antalet läkare, som utskrivit recept å sprit.

Den av medicinalstyrelsens ombudsman utgivna förteckningen på svenska läkare, veterinärer och tandläkare m. m. upptager för år 1926 sammanlagt 2 126 legitimerade läkare. Av dessa hava emellertid icke mindre än 436, eller 20.5 procent, under den period, som undersökts, icke utskrivit något recept, som medtagits vid denna bearbetning. Flertalet av dessa läkare torde dock hava utskrivit spritrecept men på så små kvantiteter, att recepten av denna anledning i enlighet med ovan angivna grunder icke ingå i det bearbetade materialet. Åtskilliga legitimerade läkare hava säkerligen icke utövat någon praktik, andra hava på grund av sin ställning vid offentliga sjukvårdsinrättningar icke haft behov av att utskrivna spritrecept. Å andra sidan upptager beredningens kortsystem 267 läkare, vilka icke kunnat återfinnas i nämnda förteckning. Dessa utgöras dels av sådana, som under år 1926 erhållit legitimation, dels också av extra läkare, tillförordnade underläkare m. fl., som på grund av särskilda förordnanden ägt rätt att utskrivna recept, ehuru de ännu ej erhållit legitimation.

Läkarnas fördelning med hänsyn till den utskrivna spritmängdens storlek.

Fördelas de läkare, som utskrivit recept å minst 300 gram sprit, med hänsyn till den under undersökningsperioden från apoteken expedierade sammanlagda kvantiteten sprit per läkare erhållas de absoluta och relativa tal, som meddelas i tab. 2. Det må anmärkas, att tabellen upptager allenast recept å sprit, som här innefattar såväl koncentrerad som utspädd sprit, den senare omräknad till koncentrerad sprit, varvid ett kilogram utspädd sprit genomgående ansetts motsvara ett halvt kilogram koncentrerad sprit. Då i det följande talas om sprit, utan närmare karakterisering, avses alltid koncentrerad sprit, som å apoteken har en alkoholhalt av 91 volymprocent.

Tabellen torde giva en mycket tydlig bild av de genom undersökningen konstaterade förhållandena ifråga om läkarnas förskrivning av sprit. Det stora flertalet läkare utskrivna mycket få sådana recept, och recept, som gälla obetydliga spritkvantiteter, under det att något tiotal läkare i större

Tab. 2. Läkarnas utskrivning av recept å sprit.

Spritkvantiteter		Läkare		Recept		Spritkvantitet	
		Antal	%	Antal	%	Kg	%
Högst	5.0 kg	1 015	54.9	3 156	7.8	1 956.9	4.8
5.1—	10.0 »	304	16.4	3 088	7.6	2 257.5	5.0
10.1—	20.0 »	283	15.3	4 948	12.2	4 094.6	9.1
20.1—	30.0 »	87	4.7	2 253	5.6	2 131.4	4.7
30.1—	40.0 »	56	3.0	1 815	4.5	1 968.7	4.4
40.1—	50.0 »	32	1.7	1 390	3.4	1 455.9	3.2
50.1—	75.0 »	31	1.7	1 620	4.0	1 896.8	4.2
75.1—	100.0 »	7	0.4	620	1.5	606.9	1.4
100.1—	200.0 »	22	1.2	2 665	6.6	2 910.8	6.5
200.1—	300.0 »	2	0.1	178	0.4	495.6	1.1
300.1—	400.0 »	2	0.1	313	0.8	631.9	1.4
400.1—	500.0 »	2	0.1	776	1.9	852.4	1.9
500.1—	1 000.0 »	1	0.1	1 933	4.8	965.0	2.1
Mer än	1 000.0 »	5	0.3	15 781	38.9	22 892.6	50.7
Summa		1 849	100.0	40 536	100.0	45 117.0	100.0

utsträckning utfärda dylika recept och ett litet fåtal göra det i sådan utsträckning, att lojalt bruk av ifrågavarande behörighet torde få anses utsluten.

Över hälften av samtliga här ingående läkare, 54.9 procent, hava under undersökningsperioden icke nått över fem kilogram sprit per läkare. Medeltalet för dessa läkare är endast 1.9 kilogram sprit på i genomsnitt 3.1 recept. Och icke mindre än 1 602 läkare, eller 86.6 procent av samtliga här medtagna läkare, hava stannat vid högst 20 kilogram sprit per läkare under den ifrågavarande 12-månadersperioden. På dessa läkare tillsammans komma 11 192 recept, 27.6 procent av samtliga, och 8 309.0 kilogram sprit, 18.4 procent av hela den av läkare utskrivna spritmängden. Genomsnittligt kommer på var och en av ifrågavarande 1 602 läkare 7.0 recept och endast 5.2 kilogram sprit. Jämväl de läkare, som komma upp till högst 50 kilogram sprit per år, torde få anses i regel hava med nödig försiktighet utskrivit spritrecept. Under denna gräns komma 1 777 läkare, eller ej mindre än 96.0 procent av hela antalet. På dem kommo sammanlagt 16 650 recept, eller 41.1 procent, samt 13 865.0 kilogram sprit, eller 30.7 procent. I medeltal hava dessa läkare utskrivit 9.4 recept och genomsnittligt 7.8 kilogram sprit.

Endast 72 läkare, eller 4.0 procent av samtliga här medtagna, hava under undersökningsperioden utskrivit mer än 50 kilogram sprit per läkare. På dem kommo emellertid icke mindre än 23 886 spritrecept, 56.9 procent av samtliga recept, och recepten gällde 31 252.0 kilogram sprit, vilket utgör 69.3 procent av hela den på läkarrecept utlämnade spritmängden. I medeltal kommo på var och en av dessa läkare 331.8 spritrecept och 434.1 kilogram sprit. Sättes gränsen vid 100 kilogram sprit, finner man, att 34 läkare utskrivit mer än nämnda kvantitet. De utgöra endast 1.8 procent av antalet läkare, men på dem komma ej mindre än 21 646 spritrecept, vilket utgör 53.39 procent av samtliga, och så mycket som 28 748.3 kilogram sprit, vilket är 63.7 procent av hela den på läkarrecept utlämnade spritkvantiteten. Dessa 34 läkare hade i genomsnitt utskrivit 636.7 recept och den utlämnade spritmängden utgjorde per läkare genomsnittligt 845.5 kilogram. Icke heller ifråga om flertalet av de läkare, som genomsnittligt ut-

skrivit mer än 50 eller mer än 100 kilogram sprit, finnes anledning att antaga illojal avsikt eller ens klandervärd godtrogenhet. I åtskilliga fall hava stora kvantiteter utskrivits för olika slag av anstalter, i andra fall har spriten varit avsedd för fartygsförråd. Även i övrigt kunna helt visst för många av ifrågavarande läkare fullt acceptabla skäl för den stora receptutskrivningen anföras, medan för andra läkare illojalitet kan befaras vara för handen, även om kvantiteterna ej äro så stora. Mer än 500 kilogram sprit slutligen hade utskrivits av endast sex läkare, 0.3 procent av samtliga, men dessa sex läkare hade tillsammans utfärdat 17 714 recept, 43.7 procent av alla recept, och på dem hade utlämnats 23 857.6 kilogram sprit, vilket utgör 52.9 procent av hela den på läkarrecept utlämnade spritmängden. På var och en av dessa sex läkare kommo i medeltal 2 952.3 spritrecept och ej mindre än 3 976.3 kilogram sprit.

Räknar man även med de läkare, som icke medtagits vid bearbetningen, antingen därför att de ej alls utskrivit spritrecept eller också på den grund, att de utskrivna kvantiteterna understigit 300 gram per recept, erhåller man ett beräknat antal läkare, vilka kunnat utskrive spritrecept. De, som under undersökningsperioden avlidit eller i övrigt icke bort medtagas, torde uppvägas av dem bland nytillkomna, vilka icke utskrivit så stora kvantiteter, att de medräknats vid bearbetningen. Ifrågavarande beräknade antal läkare uppgår till 2 393. Av dessa hade 65.1 procent utskrivit högst 5.0 kilogram sprit, 77.9 procent högst 10.0 kilogram samt 89.7 procent högst 20 kilogram sprit. Endast 3.0 procent hade utskrivit mer än 50.0 kilogram och blott 1.4 procent mer än 100.0 kilogram sprit.

De illojala
läkarna.

Enär det varit just några få läkares allt för ymniga spritreceptutskrivning, som föranlett förevarande undersökning, torde det vara lämpligt att något närmare granska dessa läkares recept. Därvid böra medtagas dels de sex läkarna med mer än 500 kilogram sprit, dels även de två läkare, som utfärdat recept å 400—500 kilogram sprit. Undersökningen omfattar alltså åtta läkare, av vilka en är bosatt i Skövde, en i Örebro och de övriga sex i Stockholm. Dessa läkare hava utskrivit nedan angivna antal recept och spritmängder:

A.	10 223	recept å	15 806.9	kilogram sprit		
B.	2 606	»	»	2 613.5	»	»
C.	1 508	»	»	2 211.8	»	»
D.	813	»	»	1 137.9	»	»
E.	631	»	»	1 122.5	»	»
F.	1 933	»	»	965.4	»	»
G.	361	»	»	444.9	»	»
H.	415	»	»	407.5	»	»

Den med A. betecknade läkaren är legitimerade läkaren Gustaf Brand i Skövde, vilken för sin spritrecepttrafik, som ovan nämnts, dömts till två månaders fängelsestraff m. m. På Brand ensam kommer mer än en tredjedel, 35 procent, av den spritkvantitet, som under de undersökta 12 månaderna utskrivits av sammanlagt 1 849 läkare. Härvid är också att märka, att kvantiteten för Brand skulle hava varit ännu större, om icke landets apotekare under två månader av den undersökta perioden vägrat att expediera av honom utställda spritrecept. Omfattningen av Brands spritrecepttrafik framgår måhända bäst genom en uppdelning av de av honom utställda spritrecepten på olika apotek. En sådan fördelning sker här nedan länsvis, varvid jämväl recepten å eau de vie medtagits.

Tab. 3. Legitimerade läkaren Gustaf Brands spritrecept med geografisk fördelning.

O m r å d e	Koncentrerad sprit			Eau de vie	
	Antal apotek	Antal recept	Kvantitet	Antal recept	Kvantitet
Stockholms stad	30	1 841	3 675.0	12	12.0
Stockholms län	2	2	4.0	—	—
Uppsala »	2	—	—	2	2.0
Södermanlands »	1	1	1.0	—	—
Östergötlands »	6	8	9.0	2	3.0
Jönköpings »	6	21	25.0	6	5.6
Kronobergs »	2	2	4.0	1	1.0
Kalmar »	2	4	8.0	—	—
Blekinge »	3	4	8.0	—	—
Kristianstads »	3	4	8.0	2	2.0
Malmöhus «	16	3 527	7 007.0	65	65.0
Hallands »	4	26	26.6	9	9.0
Göteborgs och Bohus län	17	1 104	1 333.4	51	50.0
Älvsborgs län	10	3 571	3 561.1	744	738.9
Skaraborgs »	9	92	112.8	17	17.0
Värmlands »	5	7	7.0	5	6.0
Örebro »	3	2	3.0	3	3.0
Västmanlands »	1	3	6.0	—	—
Kopparbergs »	6	4	8.0	10	10.0
Jämtlands »	1	—	—	1	1.0
Västerbottens »	1	—	—	3	3.0
Summa	130	10 223	15 806.9	933	928.5

På recept av Brand hava sålunda utlämnats sprit och eau de vie från icke mindre än 130 olika apotek, belägna inom 21 av rikets län. Ifråga om sprit kommer den ojämförligt största kvantiteten, nära hälften, på Malmöhus län, därav det allra mesta, 6 645.0 kilogram, på Malmö stad. Stockholms stad och Älvsborgs län komma därefter med sinsemellan ungefär lika stora mängder. De båda apoteken i Borås hava på 10 månader tillsammans utlämnat 3 069.4 kilogram sprit och 699.9 kilogram eau de vie på recept av Brand. Ett apotek i Malmö har ensamt under samma tid på Brands recept utlämnat 1 926.2 kilogram sprit, och flera av de 30 apotek i Stockholm, som utlämnat sprit på recept av Brand, komma upp till betydande kvantiteter. Omfattningen av Brands spritreceptutskrivning belyses också genom en erinran om att de utskrivna spritkvantiteterna motsvara ungefär 40 000 liter brännvin, som utlämnats under 10 månader. Denna kvantitet är lika stor som årsomsättningen i ett mindre rusdrycksförsäljningsbolag.

Nu nämnde läkare står i en kategori för sig bland spritutskrivande läkare. De, som följa därefter, hava utskrivit avsevärt mindre kvantiteter, vilka dock äro så stora och utskrivna under sådana förhållanden, att lojal användning för medicinskt ändamål i de flesta fall synes utesluten.

Den här ovan såsom B. betecknade läkaren är bosatt i Stockholm. Han har under undersökningsperioden utfärdat 2 606 recept å sprit samt 59 recept å eau de vie. De utlämnade kvantiteterna uppgå till 2 613.5 kilogram sprit och 50.8 kilogram eau de vie, som uttagits å 30 olika apotek i Stockholm samt å 11 apotek i landsorten. Arten av denne läkares receptutskrivning framgår med full tydlighet, blott man omnämmer, att bland de av hans »patienter», som kunnat identifieras, flera äro för polismyndigheterna kända spritlangare och alkoholister. Å flertalet av recepten förekomma emellertid helt säkert fingerade namn. Åt en identifierad person, om vilken inhämtats,

att han varnats för lösdriveri och under de senare åren fem gånger dömts för fylleri, har denne läkare utskrivit sprit i sådan myckenhet, att på tre undersökta Stockholmsapotek utlämnats sammanlagt 87 kilogram under tiden 1 januari—31 oktober 1926. Denna mängd motsvarar minst 200 liter brännvin. Enbart under maj månad 1926 erhöll personen ifråga 13 recept, vart och ett på 1 000 gram koncentrerad sprit, alltså ungefär 30 liter brännvin på en månad. Det utmärkande för denne läkares receptutskrivning är, att han å recepten noggrant anger den uppgivna orsaken till att spriten skulle erfordras, liksom att han oftast antecknar dosering för spritens användning. Säkerligen har han menat sig därigenom vara skyddad gentemot ett eventuellt åtal för olovligt tillhandagående med anskaffande av rusdrycker. Även en flyktig undersökning av recepten visar dock med full tydlighet, att medicinsk användning aldrig kan hava varit avsedd, varken av läkaren eller »patienten».

Den med C. betecknade läkaren är också bosatt i Stockholm. Han har utskrivit 1 508 recept å sprit och 56 recept å eau de vie. De utlämnade kvantiteterna uppgå till 2 211.8 kilogram sprit och 47.9 kilogram eau de vie, uttagna å 29 apotek i Stockholm och fem apotek i landsorten. Arten av hans verksamhet är ungefär densamma som den för B. angivna. Samma »patienter» förekomma också ofta hos de båda läkarna.

Däremot är den receptskrivning, som karakteriserar den med D. betecknade Stockholmsläkaren, av helt annat slag. Han har under undersökningsperioden utfärdat endast fyra recept å 2.5 kilogram koncentrerad sprit men däremot icke mindre än 809 recept å sammanlagt 2 270.8 kilogram utspädd sprit samt 797 recept å tillhoppa 1 930.1 kilogram eau de vie. Samtliga dessa recept äro expedierade i Stockholm å 23 olika apotek. Å alla av denne läkare utfärdade spritrecept finnes angivet, att varan är avsedd för fartygsförråd. Illojal avsikt hos läkaren torde icke behöva förutsättas, även om stora mängder av den sålunda utskrivna spriten i verkligheten förbrukats för andra än medicinska ändamål.

Den med bokstaven E. betecknade läkaren, som likaledes är bosatt i Stockholm, har utfärdat 631 recept å sammanlagt 1 122.5 kilogram sprit samt 10 recept å 11.0 kilogram eau de vie. Flertalet recept av denne läkare gälla två kilogram koncentrerad sprit. Spriten är utlämnad från 29 olika apotek i Stockholm samt från nio apotek i landsorten. Ett mycket stort antal av recepten avse sprit, ofta tillsatt med sublimat, som utskrivits för personer, vilka uppgivit sig vara teaterdirektörer, regissörer, cirkusartister eller dylikt. Omfattningen av receptutskrivningen och övriga omständigheter i samband med recepten giva med full tydlighet vid handen, att läkaren ifråga icke kunnat vara i god tro.

Med bokstaven F. betecknas en läkare i Örebro, som utskrivit 1 933 recept å sammanlagt 965.4 kilogram sprit samt 599 recept å 550.4 kilogram eau de vie. Flertalet recept hava expedierats å de tre apoteken i Örebro. Mindre kvantiteter hava dock utlämnats å nio andra apotek. De flesta recepten avse 500 gram koncentrerad sprit eller en liter eau de vie. Receptutskrivningens oerhörda omfattning visar, att medicinsk användning icke kan vara avsedd.

De med G. och H. betecknade läkarna slutligen äro båda bosatta i Stockholm. Receptutskrivningen omfattar för G. 265 recept å sammanlagt 329.8 kilogram koncentrerad sprit, 96 recept å tillhoppa 230.2 kilogram utspädd sprit samt 169 recept å inalles 384.8 kilogram eau de vie samt för H. 415 recept å tillsammans 407.5 kilogram sprit och 40 recept å sammanlagt 19.9

kilogram eau de vie. G:s recept hava expedierats på 27 olika apotek i Stockholm samt på två apotek i landsorten, H:s recept åter enbart i Stockholm, där de fördelats på 28 olika apotek. Om båda dessa läkare torde kunna sägas, att omfånget av deras receptutskrivning och receptens beskaffenhet tydligt ådagalägga illojalitet, om denna också icke framträtt i så stor skala som beträffande de förut nämnda läkarna.

Ifråga om åtskilliga av de 26 läkare, som under den undersökta perioden utskrivit mellan 100 och 400 kilogram sprit, liksom även, som ovan nämnts, beträffande en del läkare med mindre kvantiteter, torde helt visst kunna sägas, att de icke med nödig varsamhet och försiktighet använt sig av sin behörighet på ifrågavarande område. Särskilt gäller detta om en del läkare, som utskrivit sprit för viss föregiven yrkesutövning. Den frågan belyses närmare här nedan. Ingen av dessa läkare, liksom icke heller den här ovan med bokstaven D. betecknade, torde dock böra anses såsom uppenbart illojala, även om den av dem utskrivna spriten i stor utsträckning använts för illojala ändamål. Vid den sammanräkning av sprit och eau de vie, som utlämnats på recept av läkare, vilka beredningen icke tvekar att stämpla som illojala, hava därför medtagits allenast de recept, som utfärdats av de sju läkare, vilka betecknats med bokstäverna A., B., C., E., F., G. och H. På dessa läkare komma emellertid icke mindre än 23 572.5 kilogram sprit och 1 993.3 kilogram eau de vie, d. v. s. 52.2 procent av hela den på läkarrecept utlämnade kvantiteten sprit men däremot endast 13.9 procent av hela kvantiteten eau de vie. Det torde helt visst få betraktas såsom något oerhört, att sju illojala läkare under 12 månader tillsammans å recept utskrivit mera sprit än landets alla övriga läkare tillhopa.

Läkarnas utskrivning av recept å *eau de vie* belyses av nedanstående sammanställning.

Övriga läkare med stora spritkvantiteter.

Läkarnas utskrivning av recept å eau de vie.

Tab. 4. Läkarnas utskrivning av recept å eau de vie.

Kvantiteter eau de vie	Läkare		Recept		Kvantiteter eau de vie	
	antal	%	antal	%	kg	%
Högst --- 5.0 kg	823	68.3	2 303	13.6	1 353.6	9.4
5.1 --- 10.0 »	160	13.3	1 680	9.9	1 169.9	8.2
10.1 --- 20.0 »	94	7.8	1 831	10.8	1 342.7	9.4
20.1 --- 30.0 »	42	3.5	1 238	7.3	1 012.7	7.1
30.1 --- 40.0 »	28	2.3	1 205	7.1	954.0	6.7
40.1 --- 50.0 »	12	1.0	680	4.0	542.7	3.8
50.1 --- 75.0 »	21	1.7	1 845	10.9	1 220.7	8.5
75.1 --- 100.0 »	9	0.7	831	4.9	759.8	5.3
100.1 --- 200.0 »	8	0.7	1 945	11.5	1 169.1	8.1
200.1 --- 300.0 »	2	0.2	652	3.9	536.6	3.7
300.1 --- 400.0 »	1	0.1	169	1.0	384.8	2.7
400.1 --- 500.0 »	1	0.1	213	1.3	476.9	3.3
500.1 --- 1 000.0 »	2	0.2	1 532	9.1	1 478.5	10.3
mer än 1 000.0 »	1	0.1	797	4.7	1 930.0	13.5
Summa	1 204	100.0	16 921	100.0	14 332.0	100.0

Inalles hade 1 204 läkare under undersökningsperioden utfärdat recept, lydande å minst 300 gram eau de vie. Hela receptantalet var 16 921 och den sammanlagda utlämnade kvantiteten 14 332.0 kilogram. I ännu högre grad än beträffande spritrecepten gäller det om recepten å eau de vie, att det stora flertalet läkare utskrivit mycket små kvantiteter och att det är ett synnerligen litet fåtal, som kommer upp till större mängder.

Mer än två tredjedelar, 68.3 procent av samtliga läkare, som utskrivit medtagna recept å eau de vie, stanna vid en sammanlagd kvantitet per läkare av högst fem kilogram. På ifrågavarande 823 läkare komma i medeltal 2.8 recept och 1.6 kilogram. Icke mindre än 1 077 läkare, 89.4 procent, stanna vid högst 20 kilogram per läkare med i genomsnitt 5.4 recept och 3.6 kilogram eau de vie per läkare. Av hela antalet hithörande recept kommo 34.3 procent och av den sammanlagda kvantiteten 27.0 procent på de läkare, som utskrivit högst 20 kilogram eau de vie. De läkare, som under de undersökta 12 månaderna utskrivit högst 50 kilogram eau de vie, äro till antalet 1 159, 96.2 procent av hela antalet läkare, som utskrivit undersökta recept å eau de vie. På dessa 1 159 läkare kommo 8 937 recept, 52.7 procent, samt 6 375.6 kilogram eau de vie, 44.6 procent. På varje läkare kommo i medeltal 7.7 recept och 5.5 kilogram eau de vie.

Mera än 50 kilogram hade utskrivits av sammanlagt endast 45 läkare, 3.8 procent. På dessa kommo emellertid icke mindre än 7 984 recept, 47.3 procent av hela antalet, och 7 956.4 kilogram eau de vie, vilket utgör mer än hälften, 55.4 procent, av hela den på läkarrecept utlämnade mängden eau de vie. I medeltal kommo på dessa 45 läkare icke mindre än 177.4 recept och 176.8 kilogram eau de vie. Mera än 100 kilogram eau de vie hade utskrivits av endast 15 läkare, 1.2 procent, vilka utfärdat sammanlagt 5 308 recept, 31.4 procent av alla recept, gällande 5 975.9 kilogram eau de vie, eller icke mindre än 41.7 procent av hela kvantiteten. På var och en av dessa 15 läkare kommo i genomsnitt 353.9 recept och 398.4 kilogram eau de vie. De läkare slutligen, som utskrivit mera än 500 kilogram eau de vie, voro endast tre, 0.3 procent av hela antalet, men på dem kommo dock 2 329 recept, 13.8 procent, och 3 408.5 kilogram eau de vie, 23.8 procent. På var och en av läkarna kommo i medeltal 776.3 recept och 1 136.2 kilogram eau de vie.

Läkare, som utskrivit största mängderna eau de vie.

Om man särskilt uppmärksammar de fem läkare, som utskrivit mer än 300 kilogram eau de vie, återfinner man bland dem fyra av de läkare, som utskrivit de största spritmängderna och för vilka särskild redogörelse lämnats. Högst kommer den ovan med bokstaven D. betecknade Stockholmsläkaren, vilken utfärdat recept å 1 930.0 kilogram eau de vie, hela kvantiteten avsedd för fartygsförråd. Därefter komma de med A. och F. betecknade läkarna, den förre bosatt i Skövde, den senare i Örebro. Dessa hava utskrivit resp. 928.5 och 550.4 kilogram eau de vie. Såsom nummer fyra följer så en tidigare icke omnämnd läkare i Norrland, vilken utskrivit 213 recept å sammanlagt 479.9 kilogram eau de vie samt dessutom fem recept å tillhoppa 14.1 kilogram koncentrerad och icke mindre än 226 recept å inalles 592.7 kilogram utspädd sprit. Det mesta av denna sprit och eau de vie skulle enligt recepten vara avsedd för fartygsförråd. Slutligen kommer bland de fem läkare, som utskrivit de största kvantiteterna eau de vie, den med bokstaven G. betecknade, vilkens recept avse sammanlagt 384.8 kilogram, därav en del för fartygsförråd.

De läkare, som utskrivit mera än 100 men högst 300 kilogram eau de vie, vilka tillsammans äro 10 till antalet, äro bosatta inom följande län och hava utskrivit nedan angivna kvantiteter.

Ingen av dessa läkare är sålunda bosatt i Stockholm och ingen heller i de södra delarna av landet. Denna receptutskrivning av eau de vie i relativt stor utsträckning förekommer såsom av sammanställningen framgår mest i Norrland och i de delar av mellersta Sverige, som äro likartade med Norrland. I regel gälla recepten små kvantiteter, en liter eller 500 gram.

		Antal läkare	Antal recept	Kvantitet eau de vie kg
Värmlands län	1	132	190.5
Örebro	»	1	163	131.3
Kopparbergs	»	2	686	450.5
Jämtlands	»	2	390	240.9
Västerbottens	»	1	345	281.5
Norrbottnens	»	3	681	492.0

Av allt att döma torde det förhålla sig så, att denna receptutskrivning avser eau de vie såsom husmedicin mot s. k. förkylningssjukdomar, och det är för den skull förklarligt, att recepten förekomma mest talrikt inom de delar av landet, där avstånden äro störst, klimatet hårdast och samtidigt motboks-spriten torde vara mest svårtillgänglig. En stor del av den befolkning, som icke innehar motbok för förtäringssprit, torde också anse sig icke kunna undvara konjak såsom husmedicin. Ingenting synes tyda på att de på detta sätt utskrivna recepten föranlett olaga handel med den erhållna varan. Å andra sidan får det anses uppenbart, att ymnig receptutskrivning av eau de vie, avsedd att finnas till hands vid kommande sjukdomstillfällen, lätteligen kan medföra risker för missbruk.

Ovan har omnämnts, att vissa av de illojala läkarna i betydande utsträckning utskrivit sprit att användas i olika slags yrkesutövning. Det nämndes också, att andra läkare, vilka icke torde hava verkställt ifrågavarande utskrivning i illojalt syfte, ändock utskrivit sprit till verkliga eller föregivna yrkesutövare i sådana mängder och under sådana förhållanden, att man måste antaga, att större delen av spritmängden i verkligheten förbrukats för andra än medicinska ändamål. Här nedan sammanföras uppgifter om de kvantiteter sprit, som enligt recepten utlämnats till personer, vilka kunna antagas hava uppgivit, att spriten skulle användas i deras yrkesutövning. Till denna grupp hava hänförts de kvantiteter, som upptagits på recept, utställda för »teaterdirektörer», »regissörer», »cirkusartister», »artister», vissa »fabrikörer» o. s. v. Till samma grupp hava också av särskild orsak räknats de spritmängder, som utskrivits för fältskärer. I allmänhet möter det ingen svårighet att avgöra, vilka recept som böra tillhöra denna grupp. Redan de stora kvantiteterna göra detta tydligt. Recepten gälla nämligen oftast mängder om 2 000 gram upp till 10 000 och 15 000 gram. Samtliga tvivelaktiga fall hava underkastats särskild prövning av beredningens sakkunniga ledamöter, och den regeln har tillämpats, att man till gruppen icke hänfört några andra kvantiteter än dem, för vilka alla sannolikhetsskäl tala för, att de verkligen borde föras dit. I här uppgivna spritmängder ingå icke de kvantiteter, som för ifrågavarande ändamål utskrivits av de sju läkare, vilkas receptutskrivning härövan betecknats såsom uppenbart illojal. Då dessa läkare utskrivit stora kvantiteter sprit för samma slags yrkesutövare som de här angivna, är i verkligheten den spritmängd, som enligt recepten skulle användas i viss yrkesutövning, avsevärt större än den nedan redovisade.

Med fördelning på apoteken inom olika län uppgick ifrågavarande spritkvantitet till:

Sprit, avsedd för viss yrkesutövning.

Stockholms stad	2 227	kilogram	Göteborgs och Bohus län	—	kilogram
Stockholms län	161	»	Älvsborgs län	1	»
Uppsala »	18	»	Skaraborgs »	—	»
Södermanlands »	125	»	Värmlands »	2	»
Östergötlands »	31	»	Örebro »	54	»
Jönköpings »	—	»	Västmanlands »	65	»
Kronobergs »	—	»	Kopparbergs »	2	»
Kalmar »	4	»	Gävleborgs »	24	»
Gotlands »	2	»	Västernorrlands »	1	»
Blekinge »	—	»	Jämtlands »	—	»
Kristianstads »	2	»	Västerbottens »	—	»
Malmöhus »	634	»	Norrbottnens »	6	»
Hallands »	1	»			
Hela riket 3 360 kilogram					

Två tredjedelar, 66.3 procent, av hela kvantiteten komma sålunda på Stockholms stad. Därefter följer Malmöhus län med 18.9 procent, Stockholms län med 4.8 procent, Södermanlands län med 3.7 procent, Västmanlands län med 1.9 procent och Örebro län med 1.6 procent. På dessa fem län jämte Stockholms stad komma sammanlagt icke mindre än 97.2 procent av den sprit, som betecknats såsom avsedd för vissa yrken, medan endast tillhoppa 2.8 procent därav komma på samtliga övriga 19 län, av vilka emellertid sju län alldeles saknade sådan sprit. Det torde vara uppenbart, att sprit för sådan yrkesanvändning, som här är ifråga, erhållits av personer, vilka i flertalet fall sedermera försålt spriten i den olaga handeln. Sådan handel synes främst hava förekommit i Stockholms stad samt i Malmö. De kvantiteter, som inköpts å apoteken i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Örebro och Västmanlands län synas hava varit avsedda för försäljning i Stockholm. Ofta äro nämligen recepten utställda av Stockholmsläkare, i andra fall hava recept å de olika orterna erhållits mot uppvisande av förut innehavda recept eller av etikett å expedierad sprit, vanligen tillsatt med sublimat, vilket ämne lätteligen kan fränskiljas från spriten. De å många olika apotek i Malmöhus län utlämnade spritkvantiteterna äro helt visst avsedda för försäljning i Malmö. Inom detta län hava recepten vanligen en annan typ än i Stockholm och omgivande län. Stockholmsrecepten avse i regel minst 2 000 gram sprit, de skånska recepten däremot sällan mer än 1 000 gram sprit. Anmärkningsvärt är vidare, att Göteborg synes hava fullkomligt undgått denna form av olaga sprithantering, vare sig detta beror på att läkarna i nämnda stad visat större försiktighet eller på andra orsaker.

Inalles hava icke mindre än 142 läkare utskrivit större eller mindre kvantiteter sprit för sådan yrkesanvändning, som här är ifråga. På flertalet av dem komma visserligen relativt små kvantiteter, under det att några komma upp till sådana mängder, att det kan sättas ifråga, om de ej borde hava misstänkt, att spriten skulle eller åtminstone kunde komma till illojal användning. Om ifrågavarande sprit fördelas på de olika receptutfärdande läkarna, erhållas nedan angivna tal.

Medeltalet för samtliga läkare, som utskrivit ifrågavarande slags sprit, utgör 23.7 kilogram per läkare. För de 80 läkare, som utskrivit högst 10 kilogram, utgör medeltalet 4.1 kilogram, för de 104 läkare, som utskrivit högst 20 kilogram, blir medeltalet 6.8 kilogram och för de 124 läkare, som utskrivit högst 50 kilogram, får man ett medeltal av 10.6 kilogram. Av hela antalet hithörande läkare hade 87.4 procent utskrivit högst 50 kilogram sprit. På dem belöpte sig emellertid endast 38.9 procent av hela sprit-

Kvantiteter om	Läkare		Kvantiteter	
	antal	%	kg	%
Högst — 10.0 kg.....	80	56.4	329.4	9.8
10.1 — 20.0 ».....	24	16.9	380.7	11.3
20.1 — 30.0 ».....	16	11.3	433.1	13.0
30.1 — 40.0 ».....	2	1.4	74.0	2.2
40.1 — 50.0 ».....	2	1.4	87.8	2.6
50.1 — 75.0 ».....	6	4.2	374.9	11.2
75.1 — 100.0 ».....	6	4.2	513.2	15.3
100.1 — 200.0 ».....	3	2.1	357.0	10.6
Mer än 200.0 ».....	3	2.1	804.7	24.0
Summa	142	100.0	3 359.8	100.0

mängden, under det att på de 18 läkare, eller 12.6 procent av hela antalet, vilka utskrivit mer än 50 kilogram sprit, kommo 61.1 procent av den sammanlagda spritmängden. För sistnämnda 18 läkare blir medeltalet 113.9 kilogram per läkare, för de 6 läkare, som utskrivit mer än 100 kilogram sprit, erhålles ett medeltal av 193.6 kilogram och för de 3 läkare, som utskrivit mer än 200 kilogram sprit, blir medeltalet 268.2 kilogram.

Till belysning av frågan om det missbruk, som kan föranledas genom utskrivningen av sådan sprit till yrkesutövning, som här är ifråga, må redogörelse lämnas för ett fall, som vid bearbetningen uppmärksammats. En »fabrikör» och hans broder förekommo på det ena apoteket i Stockholm efter det andra såsom innehavare av recept på sprit. En sammanställning gjordes då, varvid befanns, att ifrågavarande personer av 21 olika läkare erhållit sammanlagt 117 recept å tillhoppa 179.9 kilogram sprit, eller nära 400 liter brännvin. Av denna kvantitet hade sammanlagt 86.9 kilogram utskrivits av fyra bland de ovan såsom illojala betecknade läkarna, under det att tillhoppa 93.0 kilogram utskrivits av 17 andra läkare. Vid förfrågan hos polismyndigheten inhämtades, att ifrågavarande »fabrikör» varit dömd för, bland annat, fjärde resan stöld, våld och olika brott mot spritförfatningarna samt att han sammanbodde med en kvinna, som dömts för hållande av hus, där otukt bedrives. Hans broder var likaledes dömd för stöld samt för sprit-smuggling. Båda bröderna räknades av polisen till de mest förslagna sprit-langarna. Till dessa personer hade alltså 21 olika läkare utskrivit sprit i stora mängder, flertalet läkare säkerligen i god tro. 17 av de anlitade läkarna voro bosatta i Stockholm, 2 i Uppsala och 1 i Eskilstuna.

Det sålunda omnämnda fallet torde ingalunda vara enastående. Tvärtom har det under vintern 1926—1927, enligt vad polismyndigheterna meddelat, gång efter annan inträffat, att beslag gjorts å sprit, som erhållits från apotek på recept och därefter gått ut i den olaga handeln. Denna sprit har erhållits dels på recept av de illojala läkarna, dels också på recept av andra läkare, som i god tro utskrivit sprit för vissa yrkesutövare.

De 142 läkare, som utskrivit sådan sprit för yrkesanvändning, voro bosatta inom följande län:

Stockholms stad	62	Göteborgs och Bohus län	3
Stockholms län	2	Örebro »	3
Uppsala »	3	Västmanlands »	6
Södermanlands »	14	Kopparbergs »	2
Östergötlands »	5	Gävleborgs »	3
Jönköpings »	2	Västernorrlands »	1
Kalmar »	2	Obekant boningsort.....	15
Malmöhus »	17		
Hallands »	2		
		Summa	142

icke långt ifrån hälften av de läkare, som utskrivit sprit för yrkesutövning, var alltså bosatt i Stockholm. Särskilt stort antal läkare, som utskrivit sprit för nämnda ändamål, kommo därefter på Malmöhus och Södermanlands län.

Sprit och
eau de vie till
fartygsförråd.

Ovan har vid flera tillfällen omnämnts, att vissa läkare i stor utsträckning utskrivit sprit, vanligen utspädd, samt eau de vie till fartygsförråd. Oftast torde vid ifrågavarande receptutskrivning hava tillgått så, att fartygsbefälhavaren hos läkare uppvisat sin skeppsbok och anhållit att med hänsyn till besättningens storlek och resans längd erhålla vissa kvantiteter sprit och eau de vie, avsedd att komma till användning till förebyggande av eller vid sjukdom ombord. Ingenting hindrar emellertid, att liknande besök för samma fartygsräkning och för samma resa avlagts hos flera läkare, och ingen kontroll har kunnat utövas vare sig över de utskrivna kvantiteternas storlek eller än mindre över deras användning. Omfattningen av denna receptutskrivning framgår av nedanstående tablå, där de till fartyg utlämnade mängderna sprit och eau de vie angivas med fördelning på län, inom vilka de apoteksinrättningar varit belägna, där utlämnandet ägt rum. Den utspädda spriten är omräknad till koncentrerad sprit.

	Sprit	Eau de vie		Sprit	Eau de vie
Stockholms stad	1 151	1 941	Göteborgs och Bohus län	43	12
Stockholms län	1	8	Älvsborgs »	—	—
Uppsala »	—	—	Skaraborgs »	—	2
Södermanlands »	2	28	Värmlands »	—	—
Östergötlands »	28	51	Örebro »	—	2
Jönköpings »	—	—	Västmanlands »	—	—
Kronobergs »	—	—	Kopparbergs »	—	—
Kalmar »	42	51	Gävleborgs »	116	149
Gotlands »	—	3	Västernorrlands »	490	623
Blekinge »	21	13	Jämtlands »	—	—
Kristianstads »	7	8	Västerbottens »	9	64
Malmöhus »	10	69	Norrbottens »	110	170
Hallands »	108	7			

Hela riket 2 138 3 201

Av fartygsspriten hade icke mindre än 53.8 procent och av eau de vie till fartyg 60.6 procent utlämnats å apoteksinrättningar i Stockholm. Närmast därefter följer ifråga om spriten Västernorrlands län med 22.9 procent, Gävleborgs län med 5.4 procent samt Hallands och Norrbottens län, vardera med 5.1 procent. På nämnda fem län tillsammans kommo sammanlagt 92.3 procent av fartygsspriten, under det att övriga 20 län tillsammans kommo upp till mer än 7.7 procent. Ifråga om eau de vie kommo närmast efter Stockholms stad Västernorrlands län med 19.5 procent, Norrbottens län med 5.3 procent och Gävleborgs län med 4.7 procent. På dessa fyra län tillsammans kommo alltså 90.1 procent av den eau de vie, som utlämnats till fartyg, medan övriga 21 län tillhoppa icke nådde högre än till 9.9 procent. Uppmärksammas bör, att mycket små mängder sprit och eau de vie för fartygsbehov utlämnats från apoteksinrättningar i Göteborgs och Bohus län med dess starkt utvecklade sjöfart.

Om den för fartygsförråd utskrivna spriten fördelas på läkare med hänsyn till storleken av den under undersökningsperioden utskrivna sammanlagda kvantiteten, erhållas följande tal.

Spritkvantiteter om	Läkare		Spritmängder	
	antal	%	kg	%
Högst — 10.0 kg.....	61	78.2	196.8	9.2
10.1 — 20.0 ».....	6	7.7	89.4	4.2
20.1 — 30.0 ».....	3	3.8	90.9	4.3
30.1 — 40.0 ».....	2	2.5	67.0	3.2
40.1 — 50.0 ».....	1	1.3	41.0	1.9
50.1 — 75.0 ».....	2	2.6	129.0	6.0
75.1 — 100.0 ».....	—	—	—	—
100.1 — 200.0 ».....	1	1.3	101.0	4.7
200.1 — 300.0 ».....	1	1.3	285.0	13.3
Mer än 300.0 ».....	1	1.3	1 137.9	53.2
Summa	78	100.0	2 138.0	100.0

Det är sålunda endast ett litet fåtal läkare, som utskrivit sprit för fartygsförråd, och bland detta fåtal hava de allra flesta utskrivit relativt obetydliga kvantiteter. Endast tre läkare hava utskrivit större mängd än 100 kilogram och bland dem har en läkare i Stockholm, den här ovan med bokstaven D. betecknade, ensam utskrivit mer än hälften, 53.2 procent, av den sammanlagda spritkvantitet, som på läkarrecept utlämnats till fartygsförråd.

Motsvarande uppgifter för eau de vie till fartyg äro följande:

Kvantiteter om	Läkare		Kvantiteter	
	antal	%	kg	%
Högst — 10.0 kg.....	58	77.3	231.6	7.3
10.1 — 20.0 ».....	6	8.0	96.0	3.0
20.1 — 30.0 ».....	2	2.7	57.8	1.8
30.1 — 40.0 ».....	3	4.0	110.1	3.4
40.1 — 50.0 ».....	—	—	—	—
50.1 — 75.0 ».....	2	2.7	138.0	4.3
75.1 — 100.0 ».....	2	2.7	160.5	5.0
100.1 — 200.0 ».....	—	—	—	—
200.1 — 300.0 ».....	—	—	—	—
300.1 — 500.0 ».....	1	1.3	476.9	14.9
Mer än 500.0 ».....	1	1.3	1 930.1	60.3
Summa	75	100.0	3 201.0	100.0

Ifråga om eau de vie är det också ovan nämnda läkare, som ensam utskrivit mer än hälften, 60.3 procent, av all eau de vie till fartyg. På flertalet övriga läkare komma endast mindre mängder.

Den sprit, som avsetts för fartygsförråd, kan säkerligen i flertalet fall, som också ovan nämnts, anses vara utskriven i god tro. Att så varit fallet, bestyrkes särskilt av den omständigheten, att läkare, som utskrivit sprit till fartyg, aldrig eller så gott som aldrig plägat i övrigt utskriva sprit under sådana förhållanden, att bristande lojalitet kunnat anses vara för handen. Den omständigheten, att de utskrivande läkarna handlat i god tro, förhindrar emellertid givetvis icke, att för fartygsförråd förskriven sprit såväl kunnat genom hänvändelse till flera läkare utbekommas i större mängder än var och en av läkarna avsett som att spriten i stor utsträckning kommit till annan än medicinsk användning.

Sprit och eau
de vie till vissa
anstalter.

Vid bearbetningen av recepten har uppmärksammats, att många läkare utskrivit recept å sprit och eau de vie, avsedd att förbrukas å allmänna eller enskilda sjukhus, kliniker, ålderdomshem och andra anstalter. Då dessa recept gälla sprit och eau de vie, som knappast torde missbrukas, och recepten sålunda äro av delvis annan karaktär än vanliga spritrecept, har det ansetts vara av intresse att sammanföra dem till en grupp, för vilken nedan redovisas. De för anstalter avsedda kvantiteterna uppgå till 4 160.3 kilogram koncentrerad sprit och 1 472.8 kilogram eau de vie. På receptutfärdande läkare fördela sig spritmängderna på följande sätt:

Spritkvantiteter om	Läkare		Kvantiteter	
	antal	%	kg	%
Högst — 10.0 kg.....	469	82.0	1 356.0	32.6
10.1 — 20.0 »	56	9.8	794.0	19.1
20.1 — 30.0 »	18	3.1	432.0	10.4
30.1 — 40.0 »	13	2.8	467.8	11.2
40.1 — 50.0 »	7	1.2	312.3	7.5
50.1 — 75.0 »	4	0.7	237.8	5.7
75.1 — 100.0 »	1	0.2	89.0	2.2
Mer än 100.0 »	4	0.7	471.4	11.3
Summa	572	100.0	4 160.3	100.0

Icke mindre än 91.8 procent av de 572 läkare, som utskrivit sprit till anstalter, hade under undersökningsperioden utskrivit högst 20 kilogram och allenast nio läkare, 1.6 procent, hade utskrivit mer än 50 kilogram. I medeltal kommo på samtliga hithörande läkare endast 7.3 kilogram, och för de 469 läkare, som utskrivit högst 10 kilogram, var medeltalet blott 2.9 kilogram. Läkarna med mer än 50 kilogram hade ett medeltal av 88.7 kilogram, och på de fyra läkare, som utskrivit mer än 100 kilogram, kommo i genomsnitt 117.9 kilogram sprit.

Eau de vie till anstalter hade utskrivits av 319 läkare, vilka fördela sig efter de utskrivna kvantiteternas storlek på följande sätt:

Kvantiteter om	Läkare		Kvantiteter	
	antal	%	kg	%
Högst — 10.0 kg.....	282	88.4	738.1	50.1
10.1 — 20.0 »	24	7.5	329.0	22.3
20.1 — 30.0 »	8	2.5	209.9	14.3
30.1 — 40.0 »	3	1.0	104.8	7.1
40.1 — 50.1 »	2	0.6	91.0	6.2
Summa	319	100.0	1 472.8	100.0

Av de 319 läkare, som utskrivit eau de vie till anstalter, hade icke mindre än 95.9 procent utskrivit högst 20 kilogram och ingen mer än 50 kilogram. Medeltalet för samtliga läkare blir därför endast 4.6 kilogram. För dem, som skrivit ut högst 10 kilogram, blir medeltalet 2.6 kilogram, och på dem, som utskrivit högst 20 kilogram, kommer det i genomsnitt 3.5 kilogram.

Ovan har en redogörelse lämnats för den geografiska fördelningen av recepten å sprit och eau de vie. Motsvarande uppgifter ifråga om de på läkarrecept utlämnade mängderna sprit och eau de vie meddelas i följande tabell.

De av läkare
utskrivna
mängderna
sprit och eau
de vie inom
olika län.

Tab. 5. På läkarrecept utlämnade kvantiteter sprit och eau de vie inom olika län.

O m r å d e	Koncentrerad sprit kg	Utspädad sprit kg	Eau de vie kg
Stockholms stad	14 699	2 639	3 070
Stockholms län	569	20	255
Uppsala »	200	25	115
Södermanlands »	604	27	201
Östergötlands »	525	110	161
Jönköpings »	451	7	194
Kronobergs »	205	6	142
Kalmar »	309	8	220
Gotlands »	34	21	41
Blekinge »	637	16	81
Kristianstads »	332	8	101
Malmöhus »	8 905	43	456
Hallands »	306	103	218
Göteborgs och Bohus län.....	2 874	287	457
Älvsborgs län	4 186	44	1 103
Skaraborgs »	418	22	243
Värmlands »	876	13	456
Örebro »	1 432	36	818
Västmanlands »	454	15	102
Kopparbergs »	1 184	14	1 250
Gävleborgs »	614	222	687
Västernorrlands »	540	1 281	964
Jämtlands »	745	5	620
Västerbottens »	639	105	1 136
Norrbottnens »	814	53	1 241
Hela riket	42 552	5 130	14 332

Av hela den spritkvantitet, som utlämnats på läkarrecept, kom mera än en tredjedel, 34.5 procent, på Stockholms stad ensam. De närmast största andelarna hade Malmöhus län med 20.9 procent, Älvsborgs län med 9.8 procent, Göteborgs och Bohus län med 6.8 procent och Örebro län med 3.4 procent. I förhållande till folkmängden stod Stockholms stad likaledes långt före övriga områden. På 1 000 invånare hade nämligen Stockholms stad 33.2 kilogram sprit, under det att Malmöhus län hade 17.7 kilogram, Älvsborgs län 13.5 kilogram, Göteborgs och Bohus län 6.5 kilogram, Örebro län 6.4 kilogram och Kopparbergs län 4.7 kilogram. För hela riket utlämnades på läkarrecept 7.0 kilogram sprit på 1 000 invånare. De höga talen äro helt förorsakade av den illojala eller oförsiktiga receptutskrivningen. Någon annan förklaring torde ej behöva sökas till exempelvis skillnaden mellan två så likartade län inom samma landskap som Älvsborgs och Skaraborgs län. Medan det förra, som nämnts, har 13.5 kilogram sprit per invånare, har det senare endast 1.7 kilogram. Sistnämnda låga tal har också exempelvis Östergötlands län, som varit anmärkningsvärt fritt från illojal receptsprit.

Av den eau de vie, som utlämnats på läkarrecept, kommo 21.4 procent å Stockholms stad, 8.7 procent på vartdera av Kopparbergs och Norrbottens län, 7.9 procent på Västerbottens län och 7.7 procent på Älvsborgs län. På 1 000 invånare hade Stockholms stad 6.9 kilogram, Norrbottens län 6.5 kilogram, Västerbottens län 5.8 kilogram, Kopparbergs 4.9 kilogram, Örebro län 3.7 kilogram samt Älvsborgs län 3.6 kilogram eau de vie. För hela riket

kommo 2.4 kilogram eau de vie på 1 000 invånare. Den ovan omnämnda rikliga utskrivningen av eau de vie inom rikets nordligare delar belyses ytterligare av dessa siffror.

Veterinärernas utskrivning av recept å sprit och eau de vie.

Antal veterinärer, som utskrivit recept å sprit.

Den av medicinalstyrelsens ombudsman utgivna förteckningen över läkare, veterinärer m. fl. upptager för år 1926 inalles 533 legitimerade veterinärer. Av dessa hava emellertid 88 under undersökningsperioden icke utskrivit vid bearbetningen medtagna spritrecept för expedition å rikets apoteksinrättningar. Från apoteken hava å andra sidan utlämnats sprit å recept av 489 olika veterinärer. Det överskjutande antalet, 44 veterinärer, torde utgöras av dels sådana, som under året erhållit legitimation, dels också sådana studerande vid veterinärhögskolan, vilka enligt gällande bestämmelser varit berättigade att utfärda recept.

Veterinärernas fördelning med hänsyn till den utskrivna spritmängdens storlek.

Om de veterinärer, som utfärdat här medtagna recept å sprit, fördelas med hänsyn till den under undersökningsperioden från apoteken expedierade spritmängden per veterinär, erhållas nedan angivna tal, vilka avse koncentrerad sprit, vartill den utspädda spriten omräknats.

Tab. 6. Veterinärernas utskrivning av recept å sprit.

Spritkvantiteter om	Veterinärer		Recept		Spritkvantiteter	
	Antal	%	Antal	%	Kg	%
högst 10.0 kg.....	242	49.5	1 195	9.1	945.7	7.5
10.1—20.0 »	95	19.4	1 600	12.2	1 349.5	10.8
20.1—30.0 »	61	12.5	1 560	11.9	1 463.5	11.7
30.1—40.0 »	24	4.9	952	7.8	862.9	6.9
40.1—50.0 »	11	2.3	623	4.8	497.0	4.0
50.1—100.0 »	30	6.1	2 192	16.8	2 040.1	16.3
100.1—200.0 »	16	3.3	2 477	19.0	2 268.0	18.1
200.1—300.0 »	6	1.2	1 087	8.3	1 399.8	11.2
300.1—400.0 »	1	0.2	301	2.3	331.3	2.6
mer än 400.0 »	3	0.6	1 084	8.3	1 360.9	10.9
Summa	489	100.0	13 071	100.0	12 518.7	100.0

Även ifråga om veterinärer är det påfallande, att det stora flertalet utskrivit relativt små sammanlagda kvantiteter, under det att några kommit upp till rätt betydande mängder, ingen dock tillnärmelsevis så högt som de läkare, vilka skrivit ut de största spritmängderna. En annan skillnad är, att proportionsvis flera läkare än veterinärer utskrivit mycket små kvantiteter, icke mindre än 71.3 procent av läkarna hade utskrivit mindre än 10 kilogram sprit, under det att motsvarande tal för veterinärerna är endast 49.5 procent.

Ökar man antalet här medtagna veterinärer med dem, som under tiden 1 november 1925—31 oktober 1926 icke utskrivit vid bearbetningen undersökta spritrecept, erhåller man det antal veterinärer, som kunnat utskriva dylika recept. Detta beräknade tal uppgår till 577. Av detta antal hade 57.2 procent utskrivit högst 10 kilogram, 73.7 procent högst 20 kilogram och 90.3 procent högst 50 kilogram sprit, under det att endast 9.7 procent utskrivit mer än 50 kilogram och blott 4.5 procent mer än 100 kilogram sprit.

Högst 20 kilogram sprit hade under undersökningsperioden utskrivits av 337 veterinärer, 68.9 procent av samtliga. På dem kommo sammanlagt

2 795 recept, 21.4 procent, och 2 295.2 kilogram sprit, 18.3 procent. I medeltal hade var och en av dessa veterinärer utskrivit 8.2 recept och 6.8 kilogram sprit. Högst 50 kilogram sprit hade utskrivits av 433 veterinärer, 88.5 procent, och på dem kommo 5 930 recept, 45.4 procent, och 5 118.6 kilogram sprit, 40.9 procent. Genomsnittligt kommo på var och en av dessa 433 veterinärer 13.7 recept och 11.8 kilogram sprit.

Mer än 50 kilogram sprit hade under undersökningsperioden utskrivits av 56 veterinärer, 11.5 procent av samtliga. Detta tal är i jämförelse med läkarnas högt, då endast 4.0 procent av dessa utskrivit mer än 50 kilogram sprit. På ifrågavarande 56 veterinärer kommo 7 141 recept, 54.6 procent av samtliga, och 7 400.1 kilogram sprit, 59.1 procent av hela den på veterinärrecept utlämnade spritmängden. I medeltal hade var och en av dessa veterinärer utskrivit 127.5 recept och 132.1 kilogram sprit. Mer än 100 kilogram sprit slutligen hade utskrivits av 26 veterinärer, vilket utgör 5.3 procent av samtliga. Motsvarande procenttal för läkarna var endast 1.8. På ifrågavarande veterinärer kommo 4 949 recept, 37.9 procent, och 5 360.0 kilogram sprit, 42.8 procent. Medeltalen per veterinär bliva 190.3 recept och 206.1 kilogram sprit.

De 26 veterinärer, som utskrivit mera än 100 kilogram sprit, äro bosatta inom följande län:

Stockholms stad	3	Västmanlands län	1
Stockholms län	1	Kopparbergs »	1
Kalmar »	1	Gävleborgs »	2
Malmöhus »	10	Västernorrlands»	1
Hallands »	1	Norrbottnens »	2
Värmlands »	2		
Örebro »	1		
		Summa	26

Spritkvantiteter mellan 70 och 100 kilogram hava utskrivits av 14 veterinärer, bosatta inom följande län:

Uppsala län	1	Göteborgs och Bohus län	1
Södermanlands län	1	Värmlands »	1
Kalmar »	1	Örebro »	1
Malmöhus »	7	Kopparbergs »	1

Av de sammanlagt 40 veterinärer, som utskrivit mer än 70 kilogram sprit, var sålunda nära hälften bosatt i Malmöhus län. Att detta län har det ojämförligt största antalet veterinärrecept å sprit, har ovan framhållits. Dess övertikt även ifråga om utlämnade spritmängder framgår av efterföljande tab. 7, som för varje län upptager de kvantiteter koncentrerad och utspädd sprit samt eau de vie, vilka från apoteksinrättningar utlämnats på veterinärrecept.

Av hela den på veterinärrecept utskrivna kvantiteten koncentrerad sprit hade icke mindre än 26.1 procent utlämnats inom Malmöhus län. Därnäst största andelarna hade Stockholms stad med 10.0 procent, Gävleborgs län med 7.0 procent och Värmlands län med 5.6 procent.

I förhållande till folkmängden uppgick veterinärspritens för hela riket till 2.1 kilogram på 1 000 invånare. Motsvarande tal voro för Malmöhus län 6.4 kilogram, Gävleborgs län 3.1 kilogram, Stockholms stad 2.8 kilogram, Värmlands, Jämtlands och Norrbottens län 2.6 kilogram inom vart och ett av länen samt Kopparbergs län 2.3 kilogram på 1 000 invånare.

Veterinär-
spritens geo-
grafiska för-
delning.

Tab. 7. På veterinärrecept utlämnade kvantiteter sprit och eau de vie inom olika län.

O m r å d e	Koncentrerad sprit kg	Utspädd sprit kg	Eau de vie kg
Stockholms stad	1 246	9	2
Stockholms län	475	14	11
Uppsala »	275	3	28
Södermanlands »	375	5	3
Östergötlands »	191	14	1
Jönköpings »	150	—	2
Kronobergs »	157	5	—
Kalmar »	378	1	1
Gotlands »	46	3	—
Blekinge »	77	2	1
Kristianstads »	392	7	3
Malmöhus »	3 236	57	24
Hallands »	204	2	9
Göteborgs och Bohus län	341	—	7
Älvsborgs län	296	2	5
Skaraborgs »	271	3	4
Värmlands »	692	—	18
Örebro »	361	4	3
Västmanlands »	315	3	1
Kopparbergs »	578	12	4
Gävleborgs »	872	3	15
Västernorrlands »	351	29	5
Jämtlands »	359	1	8
Västerbottens »	294	22	11
Norrbottnens »	485	3	4
Hela riket	12 417	204	170

Sättes veterinärspriten i relation till antalet hästar och nötkreatur enligt kreatursräkningen den 1 juni 1919, erhållas inom de olika områdena följande spritkvantiteter på 1 000 djur. Inom riket i dess helhet uppgick den på veterinärrecept utlämnade spriten till 3.8 kilogram på 1 000 av ifrågasvarande djur. Malmöhus län hade ett så högt tal som 12.5 kilogram sprit på 1 000 djur, närmast följt av Gävleborgs län med 7.8 kilogram, Norrbottens län med 6.3 kilogram, Kopparbergs län med 5.1 kilogram, Värmlands län med 4.1 kilogram och Jämtlands län med 4.0 kilogram. Till jämförelse må nämnas, att så betydande jordbruksbygder som Östergötlands och Skaraborgs län hade endast resp. 0.9 och 1.1 kilogram veterinärsprit på 1 000 av nämnda husdjur.

Även med hänsynstagande till de särskilda förhållanden, som under undersökningsperioden varit rådande inom Malmöhus län på grund av den härjande mul- och klövsjukan, torde det av ovanstående uppgifter med full tydlighet framgå, att veterinärspriten inom detta län utlämnats i myckenheter, som knappast vid jämförelse med landet i övrigt kunna sägas vara rimliga. Att så måste vara fallet, framgår måhända tydligast vid en jämförelse med det angränsande Kristianstads län, som likaledes härjats av mul- och klövsjuka. Inom sistnämnda län uppgick veterinärspriten till endast 1.6 kilogram på 1 000 invånare och 2.2 kilogram på 1 000 hästar och nötkreatur mot resp. 6.4 och 12.5 kilogram i Malmöhus län.

Anmärkningsvärda äro jämväl de proportionsvis stora mängderna veterinärsprit i norra Svealand och i Norrland. Dessa kvantiteter torde svår-

ligen i sin helhet kunna förklaras nödvändiga av enbart veterinärmedicinska skäl.

Såsom av tab. 7 framgår, hava veterinärerna utskrivit relativt obetydliga mängder utspädd sprit och eau de vie. Den utspädda spriten ingår i tabellen här ovan, där veterinärerna fördelats med hänsyn till storleken av utskrivna spritmängder.

Eau de vie har utskrivits av sammanlagt 72 veterinärer, vilka utfärdat inalles 270 recept å tillhoppa 170.0 kilogram eau de vie. De utskrivna mängderna äro för samtliga dessa veterinärer utom fem högst 5.0 kilogram under undersökningsperioden. Tre veterinärer hava utskrivit mellan fem och tio kilogram, en 14.3 kilogram och en 24.2 kilogram eau de vie.

Tandläkarnas utskrivning av recept å sprit och eau de vie.

Ovan omförmälda förteckning över läkare m. fl. upptager för år 1926 sammanlagt 907 legitimerade tandläkare. Av dessa hava emellertid icke mindre än 257 uraktlätit att under den undersökta tiden utskryva sådana recept å sprit eller eau de vie, som medtagits vid bearbetningen. Å andra sidan hava recept expedierats av 55 tandläkare, som icke återfinnas i förteckningen. Dessa utgöras helt visst dels av under året nytillkomna tandläkare, dels också av studerande vid tandläkarinstitutet, vilka av medicinalstyrelsen erhållit tillstånd att tillfälligtvis utöva tandläkarkonsten.

Recept å sprit, varmed här avses såväl koncentrerad som utspädd sprit, den senare omräknad till samma alkoholstyrka som den koncentrerade spritens, hava utskrivits av 703 tandläkare, vilka efter den för var och en sammanräknade spritkvantitetens storlek fördela sig på följande grupper.

Veterinärrecept å utspädd sprit och eau de vie.

Antal tandläkare, som utskrivit recept å sprit m. m.

Tandläkarnas fördelning med hänsyn till den utskrivna spritmängdens storlek.

Tab. 8. Tandläkarnas utskrivning av recept å sprit.

Spritkvantiteter om	Tandläkare		Recept		Spritkvantiteter	
	Antal	%	Antal	%	Kg	%
högst 10.0 kg.....	491	69.8	2 418	38.0	2 163.8	35.1
10.1— 20.0 »	146	20.8	2 018	31.7	2 036.2	33.0
20.1— 30.0 »	48	6.8	1 155	18.1	1 189.3	19.8
30.1— 40.0 »	13	1.9	394	6.2	433.4	7.0
40.1— 50.0 »	2	0.3	80	1.2	89.0	1.4
50.1— 75.0 »	—	—	—	—	—	—
75.1—100.0 »	2	0.3	203	3.2	159.8	2.6
mer än 100.0 »	1	0.1	100	1.6	100.4	1.6
Summa	703	100.0	6 368	100.0	6 171.9	100.0

Av samtliga 703 tandläkare, som utskrivit vid undersökningen medtagna spritrecept, hade 637, eller 90.6 procent, under undersökningsperioden utskrivit högst 20 kilogram sprit. Högst 30 kilogram hade utskrivits av 685 tandläkare, eller 97.4 procent av samtliga. Mera än 30 kilogram sprit hade sålunda endast 18 tandläkare, 2.6 procent, utskrivit, och av dem hade fem utskrivit mer än 40 kilogram, tre mer än 75 kilogram och en ungefär 100 kilogram.

Om till antalet tandläkare, som utfärdat medtagna recept å sprit, lägges antalet av dem, som uraktlätit att utskryva sådana eller som utfärdat recept å mindre mängder än 300 gram, erhålles ett beräknat antal av 692 tandläkare, vilka varit behöriga att utfärda recept av här ifrågasvarande art.

Av detta beräknade antal hade 77.9 procent utskrivit högst 10 kilogram och 93.1 procent högst 20 kilogram sprit, under det att endast 1.9 procent utskrivit mer än 30 kilogram sprit.

Medicinalstyrelsen har efter hörande av sakkunniga tandläkare uttalat, att den normala spritförbrukningen för en tandläkare icke behövde överskrida 1500 gram koncentrerad sprit per månad. Denna kvantitet motsvarar 18 kilogram per år. Det kan då vara av intresse att konstatera, att under de undersökta månaderna 78 tandläkare eller 11.1 procent av samtliga, överskridit den sålunda angivna gränsen. Dessa 78 tandläkare utövade praktik inom följande län:

Stockholms stad.....	21	Göteborgs och Bohus län	5
Stockholms län	2	Skaraborgs »	3
Uppsala »	2	Värmlands »	3
Södermanlands »	1	Örebro »	3
Östergötlands »	3	Västmanlands »	1
Jönköpings »	2	Kopparbergs »	4
Kalmar »	2	Gävleborgs »	4
Gotlands »	1	Västernorrlands »	2
Blekinge »	1	Jämtlands »	3
Kristianstads »	2	Västerbottens »	7
Malmöhus »	3	Norrbottnens »	2
Hallands »	1		
		Summa	78

Tab. 9. På tandläkarrecept utlämnade kvantiteter sprit och eau de vie inom olika län.

O m r å d e	Koncentrerad sprit kg	Utspädd sprit kg	Eau de vie kg
Stockholms stad	1 699	2	31
Stockholms län	164	—	5
Uppsala »	182	—	1
Södermanlands »	126	—	—
Östergötlands »	308	—	1
Jönköpings »	188	—	1
Kronobergs »	69	—	—
Kalmar »	146	—	5
Gotlands »	45	—	2
Blekinge »	61	—	14
Kristianstads »	99	—	1
Malmöhus »	351	9	3
Hallands »	110	3	—
Göteborgs och Bohus län	652	4	3
Älvsborgs län	125	—	—
Skaraborgs »	164	—	—
Värmlands »	206	24	—
Örebro »	143	45	—
Västmanlands »	129	—	—
Kopparbergs »	300	—	—
Gävleborgs »	172	—	5
Västernorrlands »	190	—	1
Jämtlands »	144	—	12
Västerbottens »	214	—	7
Norrbottnens »	141	—	—
Hela riket	6 128	87	92

På nämnda 78 tandläkare kommo sammanlagt 2 203.8 kilogram sprit, eller i genomsnitt 28.3 kilogram per tandläkare, vilket måste anses vara ett högt tal, då medeltalet för samtliga tandläkare, som skrivit spritrecept, är endast 8.8 kilogram sprit.

De på tandläkarrecept utlämnade mängderna sprit och eau de vie fördelade sig på olika län så, som i tab. 9 angives.

Av hela den på tandläkarrecept utlämnade kvantiteten koncentrerad sprit kommo icke mindre än 27.7 procent på Stockholms stad. Därnäst högsta andelarna hade Göteborgs och Bohus län med 10.6 procent och Malmöhus län med 5.7 procent.

I förhållande till folkmängden hade också de största mängderna sprit utskrivits av tandläkare i Stockholm, där kvantiteten utgjorde 3.8 kilogram på 1 000 invånare. Motsvarande tal voro 1.5 kilogram i Göteborg och Bohus län, 1.2 kilogram i Kopparbergs län, 1.1 kilogram i Västerbottens län, 1.0 kilogram i Östergötlands län och 0.7 kilogram i Malmöhus län. För hela riket hade på tandläkarrecept utlämnats 1.0 kilogram sprit på 1 000 invånare.

Utspädd sprit har endast undantagsvis utskrivits av tandläkare, i hela riket endast 87 kilogram. Av denna kvantitet komma emellertid nära tre fjärdedelar på endast två tandläkare, den ene, bosatt i Värmlands län, har utskrivit 23.0 kilogram och den andre, bosatt i Örebro län, har utskrivit 39.7 kilogram utspädd sprit. Inom icke mindre än 19 län förekomma inga som helst tandläkarrecept å utspädd sprit.

Även eau de vie utskrivs endast undantagsvis och i små kvantiteter av tandläkare. Sammanlagt är det endast 38 tandläkare, eller 5.4 procent av samtliga, som under undersökningsperioden utskrivit hithörande recept, vilka skrivit recept å eau de vie. Hela antalet recept är 116 och den sammanlagda kvantiteten 92.1 kilogram eau de vie, eller i genomsnitt 2.4 kilogram per tandläkare. Endast fyra tandläkare hava utskrivit mera än fem kilogram eau de vie, och den största kvantitet, som förekommer, är nio kilogram.

Tandläkarreceptens geografiska fördelning.

2. Apotekens inköp och försäljning av sprit och eau de vie.

Till fullständigande av beredningens undersökning rörande apotekens spritförsäljning hava från kontrollstyrelsen erhållits uppgifter för samtliga apoteksinrättningar i riket angående deras *inköp* av sprit och eau de vie under vart och ett av åren 1924, 1925 och 1926. Med dessa uppgifter hava sammanställts de uppgifter ur nykterhetskommitténs betänkande VIII, vilka avse spritåtgången å apoteken år 1914. De från kontrollstyrelsen erhållna inköpssiffrorna har nämnda ämbetsverk i sin tur bekommit från aktiebolaget vin- och spritcentralen, vilket bolag under nämnda år varit apotekens enda inköpskälla för sprit och eau de vie.

Ehuru uppgifterna för å ena sidan år 1914 och å andra sidan de senast förflutna tre åren sålunda icke äro med varandra fullt jämförbara, har beredningen ansett det vara av intresse att ställa dem vid sidan av varandra, varför ett länssammandrag av desamma meddelas i tab. 10.

Tabellen visar, att för hela riket den år 1924 av apoteken inköpta spriten med endast 3.1 procent överstiger den kvantitet, som förbrukats år 1914. 1926 års inköp överstiga däremot 1914 års rikssiffra med 10.4 procent. Medeltalet för åren 1924—1926 är för hela riket 5.6 procent högre än talet för år 1914. Av de olika länen visa följande 11 områden högre medeltals-siffra åren 1924—1926 än siffran för år 1914, nämligen Stockholms stad,

Jämförelse mellan år 1914 och åren 1924—1926.

Tab. 10. Apotekens förbrukning av sprit år 1914 samt inköp av sprit och eau de vie åren 1924—1926, sammandrag länsvis.

	År 1914	År 1924		År 1925		År 1926		Medeltal åren 1924—1926	
	sprit kg	sprit kg	eau de vie kg	sprit kg	eau de vie kg	sprit kg	eau de vie kg	sprit kg	eau de vie kg
Stockholms stad... ..	32 188	37 706	1 683	42 333	2 464	50 631	4 156	43 557	2 768
Stockholms län	4 389	3 723	246	5 973	360	6 672	413	6 123	340
Uppsala »	5 080	4 457	319	3 990	200	4 187	262	4 211	260
Södermanlands »	6 144	5 966	186	5 158	209	6 029	295	5 718	230
Östergötlands »	9 476	7 727	211	7 482	340	8 234	250	7 814	267
Jönköpings »	4 957	5 218	404	4 647	250	4 874	297	4 913	317
Kronobergs »	3 297	3 224	396	3 241	295	3 303	330	3 256	340
Kalmar »	5 037	6 804	487	5 964	274	6 230	395	6 333	385
Gotlands »	1 557	1 353	124	1 434	73	1 354	68	1 380	89
Blekinge »	4 253	3 503	175	4 166	171	3 563	132	3 744	159
Kristianstads »	5 321	4 713	73	5 281	233	4 931	156	4 975	154
Malmöhus »	18 535	20 213	646	21 863	670	24 863	774	22 313	697
Hallands »	5 098	5 013	349	4 411	322	4 090	395	4 505	355
Göteborgs o. Bohus »	20 230	17 925	813	18 152	921	17 690	896	17 922	877
Älvsborgs »	7 518	7 860	454	8 332	638	10 803	1 232	8 998	775
Skaraborgs »	4 637	5 280	336	4 244	428	4 673	378	4 732	381
Värmlands »	6 203	7 313	626	7 114	794	6 890	739	7 106	719
Örebro »	5 210	8 549	874	7 038	962	6 849	1 009	7 479	948
Västmanlands »	5 512	4 454	234	4 627	216	5 192	186	4 758	212
Kopparbergs »	8 156	9 231	1 387	8 536	1 475	9 497	1 542	9 088	1 468
Gävleborgs »	8 800	9 965	899	9 712	802	9 067	870	9 581	857
Västernorrlands »	11 409	10 004	1 137	10 448	1 233	9 415	1 439	9 956	1 270
Jämtlands »	8 493	6 915	1 102	6 347	872	6 026	934	6 429	969
Västerbottens »	5 521	6 450	1 922	5 988	1 530	6 604	1 441	6 347	1 631
Norrbottens »	9 786	7 655	1 611	6 977	1 402	6 715	1 536	7 116	1 516
Hela riket	206 807	213 221	16 694	213 458	17 134	228 382	20 125	218 354	17 984

Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs, Värmlands, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs och Västerbottens län. Däremot hava följande 14 län lägre spritinköp i medeltal för åren 1924—1926 än förbrukningssiffran för 1914, nämligen Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län.

Medeltalen för åren 1924—1926 torde få anses angiva den verkliga åtgången av sprit i genomsnitt för dessa år. I synnerhet måste detta bliva fallet, om man räknar med talen för hela länsområden. Dessa medeltal böra därför vara fullt jämförliga med uppgifterna om spritåtgången år 1914. Under sådana förhållanden får det säkerligen anses vara i hög grad anmärkningsvärt, att flertalet län visa lägre spritåtgång i medeltal för åren 1924—1926 än för 1914. Under denna tid har dock apoteksväsendet utvecklats, folkmängden ökat, de allmänna ekonomiska förhållandena förbättrats, läkarnas, veterinärernas och tandläkarnas antal stigit samt, kanske framför allt, kommunikationerna i allra högsta grad förbättrats. Alla dessa faktorer och säkerligen en hel del andra måste med nödvändighet föra med sig en avsevärd ökning av apotekens omsättning och därmed ett stegrad behov av sprit. För vissa områden kommer härtill den utskrivning av sprit för andra än medicinska ändamål, varom man år 1914 saknade erfarenhet. Att apoteken trots allt detta inom 14 län visa mindre spritåtgång i genomsnitt för åren 1924—1926 än för år 1914, måste bero på att sprit numera icke i samma

utsträckning som tidigare å apoteken använts för vissa läkemedelsberedningar. Det må dock anmärkas, att uppgifterna för år 1914 för många apotek angivits vara ungefärliga samt att uppgifter för några apotek saknats, varigenom länssummorna blivit något lägre än den verkliga spritåtgången.

Då antalet apoteksinrättningar ökats sedan år 1914, kan det hava sitt intresse att meddela uppgifter om antalet dylika inrättningar dels år 1914, dels också år 1926. Härvid medtagas båda åren såväl apotek som medikamentsförråd. Dessa uppgifter hava sammanförts länsvis i efterföljande tab. 11, där det även angives, huru stor procentisk ökning eller minskning spritåtgången i medeltal för åren 1924—1926 visar vid jämförelse med år 1914. Det må nämnas, att uppgifter år 1914 saknas för följande antal apoteksinrättningar: Stockholms stad 1, Kalmar län 1, Malmöhus län 2, Västerbottens län 1 och Norrbottens län 2 apotek.

Tab. 11. Antal apoteksinrättningar åren 1914 och 1926 samt procentisk ökning eller minskning av spritåtgången från år 1914 till åren 1924—1926.

	Antal apoteksinrättningar		Spritåtgångens ökning eller minskning från år 1914 till åren 1924—1926
	år 1914	år 1926	%
Stockholms stad	28	32	+ 35.3
Stockholms län ..	17	21	+ 39.5
Uppsala »	8	8	— 17.1
Södermanlands »	15	15	— 6.9
Östergötlands »	20	21	— 17.5
Jönköpings »	14	14	— 0.9
Kronobergs »	10	11	— 1.2
Kalmar »	15	16	+ 25.7
Gotlands »	4	4	— 11.4
Blekinge »	7	7	— 12.0
Kristianstads »	12	14	— 6.5
Malmöhus »	27	30	+ 20.4
Hallands »	7	9	— 11.6
Göteborgs och Bohus län	28	28	— 11.4
Älvsborgs län	16	17	+ 19.7
Skaraborgs »	13	12	+ 2.0
Värmlands »	16	18	+ 14.6
Örebro »	15	16	+ 43.6
Västmanlands »	14	14	— 13.7
Kopparbergs »	18	22	+ 11.4
Gävleborgs »	18	19	+ 8.9
Västernorrlands »	15	16	— 12.7
Jämtlands »	12	13	— 24.3
Västerbottens »	14	16	+ 15.0
Norrbottens »	16	16	— 27.3
Hela riket	379	409	+ 5.6

Om man approximerar spritåtgången för de apotek, för vilka uppgifter saknas år 1914, förändras ökningen eller minskningen till åren 1924—1926 så, att procentalen bliva för Stockholms stad + 32.2, för Kalmar län + 18.7, för Malmöhus län + 18.2, för Västerbottens län + 9.0 samt för Norrbottens län — 34.6 procent. För rikets samtliga apoteksinrättningar utgör efter denna approximation ökningen av spritåtgången från år 1914 till åren 1924—1926 endast 4.1 procent.

Spritinköpens
förändringar
åren 1924,
1925 och 1926.

Det kan vidare vara av intresse att undersöka, vilka förändringar spritinköpen till apoteken undergått under de tre åren 1924, 1925 och 1926, för vilka exakta uppgifter föreligga. I tab. 10 meddelas ifrågavarande uppgifter länsvis. Förutom den omständigheten, att apoteken med nutida kommunikationer i regel icke torde inköpa sprit för längre tids behov, medverkar även det förhållandet, att i tabellen medtagits allenast talen för hela länsområden, att göra de återgivna siffrorna till jämförelsevis riktiga mätare av de olika årens spritbehov.

För hela riket föreligger en obetydlig ökning från år 1924 till år 1925 men däremot en kraftig stegring till år 1926. Vissa län visa oavbruten och betydande ökning under de tre åren. Så är särskilt fallet med Stockholms stad samt med Malmöhus och Älvsborgs län samt dessutom med Stockholms, Jönköpings, Kronobergs och Västmanlands län. Denna ökning är ifråga om de förstnämnda tre områdena, som längre fram skall visas, helt framkallad av de illojala spritrecepten. Några län visa däremot en likaledes oavbruten minskning av spritinköpen. Detta gäller Hallands, Värmlands, Örebro, Gävleborgs, Jämtlands och Norrbottens län. Inom övriga län förekommer ökning ena året och minskning det andra eller tvärtom.

Apotekens
inköp av
eau de vie
åren 1924—
1926.

I samma tab. 10 redovisas även apotekens inköp av eau de vie åren 1924—1926. Summan för hela riket företer ökning båda de senare åren i förhållande till närmast föregående år. De största kvantiteterna liksom den egentliga ökningen under de tre åren komma liksom beträffande spriten på Stockholms stad samt Malmöhus län. Flertalet övriga län företer omväxlande ökning och minskning. På de norrländska länen samt Kopparbergs län tillsammans kommo av rikets samtliga apoteksinköp av eau de vie 48.3 procent år 1924, 42.7 procent år 1925 och 38.6 procent år 1926. Norrlands och Dalarnas procentiska andel har sålunda oavbrutet minskats. Även detta förhållande torde få tillskrivas den inom vissa andra områden utbredda receptutskrivningen.

Apotekens
spritförbruk-
ning 1926.

Genom den bearbetning av spritrecepten, som nu för första gången verkstälts, har möjlighet öppnats att i vissa viktiga avseenden erhålla en bild av de svenska apotekens spritförbrukning under den undersökta perioden. Den tid, för vilken recepten inforrats, är, som nämnts, de 12 månaderna från den 1 november 1925 till och med den 31 oktober 1926. Här nedan benämnes denna period i regel år 1926 vid jämförelse med spritinköpen under samma tid. Att märka är emellertid den skiljaktighet, som föreligger därigenom, att inköpen avse kalenderåret 1926, recepten däremot tiden 1 november 1925—31 oktober 1926.

I tab. 12 här nedan hava sammanställts uppgifter rörande av rikets apoteksinrättningar år 1926 inköpt sprit och eau de vie, sammanlagda mängder å undersökta recept försäld sprit och eau de vie, å illojala läkares recept försäld sprit och eau de vie, till yrkesutövare försäld sprit samt till fartygsförråd försäld sprit och eau de vie. Slutligen hava sammanräknats de kvantiteter sprit och eau de vie, som försålts till andra än medicinska ändamål.

Summan av de å bearbetade recept försålda mängderna sprit och eau de vie omfattar samtliga kvantiteter, som utlämnats å recept, lydande å minst 300 gram koncentrerad sprit och eau de vie eller minst 500 gram utspädd sprit, under förutsättning att varan icke tillsatts med annat ämne eller att tillsatsen utgöres av endast ett annat ämne. I summan ingå sålunda icke de från apoteksinrättningarna utlämnade mängder sprit och eau de vie, vilka expedierats å recept, lydande å mindre kvantiteter än de ovan angivna,

ej heller sådana blandningar, där tillsatsen utgöres av mer än ett ämne. Ifrågavarande, här ej medtagna recept äro till antalet synnerligen talrika, medan däremot de å dem utlämnade kvantiteterna sprit och eau de vie ej torde vara så avsevärda.

I den kolumn, som upptager å illojala läkares recept försåld sprit och eau de vie, medtagas allenast de kvantiteter, som utlämnats på recept av ovan angivna sju läkare.

De kolumner, som återgiva uppgifter om sprit till vissa yrkesutövare samt sprit och eau de vie till fartygsförråd, upptaga de kvantiteter, som ovan angivits hava utskrivits för ifrågavarande ändamål.

Summakolumnen har betecknats redovisa all sprit och eau de vie, som av läkare utskrivits för andra än medicinska ändamål. Med denna beteckning avses icke, att all den sprit och eau de vie, som här upptages, nödvändigt måste hava fått annan än medicinsk användning. En del av den sprit, som utskrivits av illojala läkare, har säkerligen använts såsom medicin. Den till yrkesutövare utskrivna spriten kan däremot knappast sägas i något fall hava varit medicinskt motiverad. Av den sprit och eau de vie, som utskrivits för fartygsförråd, har återigen säkerligen en större eller mindre del fått medicinsk användning. Även med dessa reservationer måste det framhållas, att summakolumnen helt visst upptager minimisiffror, enär i många fall recept utfärdats för andra än medicinska ändamål, ehuru detta vid förevarande bearbetning icke kunnat upptäckas.

Av tab. 12 framgår, att en betydande olikhet förefinnes mellan olika län ifråga om de mängder sprit och eau de vie, vilka från apoteksinrättningarna försålt för andra än medicinska ändamål. Många län äro alldeles eller nära nog fullständigt fria från den illojala recepttrafiken, under det att inom dem förekommit relativt stor försäljning till fartygsförråd. Så är fallet med så gott som hela Norrland. Några länsområden kunna anses vara oberörda av all spritförsäljning till andra än medicinska ändamål, så som denna beteckning här fattas. Detta gäller särskilt Kronobergs, Gotlands och Jämtlands län.

De absoluta talen i tab. 12 belysas ytterligare genom de relativtal, som meddelas i tab. 13. Här hava först de från apoteksinrättningarna på vid bearbetningen undersökta recept utlämnade kvantiteterna sprit och eau de vie satts i relation till de för samma apotek inköpta mängderna av nämnda varor. Det må därvid åter erinras om att inköpen avse kalenderåret 1926, under det att försäljningen skett under tiden 1 november 1925—31 oktober 1926. Därjämte hava i tab. 13 de mängder sprit och eau de vie, som utlämnats å illojala läkares recept, den sprit, som avsetts för yrkesutövning, den sprit och eau de vie, som utskrivits för fartygsförråd, samt slutligen summan sprit och eau de vie för andra än medicinska ändamål satts i relation till de sammanlagda mängder, som utlämnats på de undersökta recepten. Genom dessa procenttal erhålles en synnerligen god bild av den utbredning, som den här behandlade receptutskrivningen erhållit.

I förhållande till den inköpta spritmängden utgjorde den å undersökta recept försålda 27.9 procent för rikets samtliga apoteksinrättningar. Andelen växlar för de olika länen mellan 50.5 procent i Malmöhus län och 10.0 procent i Gotlands län. Utom Malmöhus län hade Älvsborgs län och Stockholms stad särskilt höga procenttal. De spritkvantiteter, som å apoteken förbrukats på annat sätt än genom försäljning å de undersökta recepten, hava sålts å här ej medtagna recept, använts till läkemedelsberedningar eller för laboratorieändamål. Tabellen visar, att dessa apoteksändamål kräva

Tab. 12. Apotekens försäljning av sprit och eau de vie länsvis år 1926.

O m r å d e	Inköpt		Å undersökta recept försäld		Å illojala läkares recept försäld		Till yr- kesut- öfvare försäld	Till fartygs- förråd försäld		Summa till andra än me- dicinska ända- mål försäld	
	sprit	eau de vie	sprit	eau de vie	sprit	eau de vie	sprit	sprit	eau de vie	sprit	eau de vie
	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg
Stockholms stad...	50 631	4 156	18 958	3 094	10 423	529	2 227	1 151	1 941	13 801	2 470
Stockholms län	6 672	413	1 226	270	41	—	161	1	8	203	8
Uppsala »	4 187	262	671	145	5	2	18	—	—	23	2
Södermanlands »	6 029	295	1 120	204	1	—	125	2	28	128	28
Östergötlands »	8 234	250	1 080	167	11	1	31	28	51	70	52
Jönköpings »	4 874	297	788	197	25	2	—	—	—	25	2
Kronobergs »	3 303	330	437	142	4	1	—	—	—	4	1
Kalmar »	6 230	395	836	225	8	—	4	42	51	54	51
Gotlands »	1 354	68	136	44	—	—	2	—	3	2	3
Blekinge »	3 563	132	784	96	8	—	—	21	13	29	13
Kristianstads »	4 931	156	832	102	8	2	2	7	8	17	10
Malmöhus »	24 863	774	12 558	482	7 011	65	634	10	69	7 655	134
Hallands »	4 090	395	674	229	27	10	1	108	7	136	17
Göteb. o. Bohus »	17 690	896	4 014	469	1 333	51	—	43	12	1 376	63
Älvsborgs »	10 803	1 232	4 632	1 109	3 561	739	1	—	—	3 562	739
Skaraborgs »	4 673	378	866	247	113	17	—	—	2	113	19
Värmlands »	6 890	739	1 793	473	7	6	2	—	—	9	6
Örebro »	6 849	1 009	1 980	822	971	551	54	—	2	1 025	553
Västmanlands »	5 192	186	907	104	8	—	65	—	—	73	—
Kopparbergs »	9 497	1 542	2 077	1 255	8	13	2	—	—	10	13
Gävleborgs »	9 067	870	1 769	707	—	—	24	116	149	140	149
Västernorrlands »	9 415	1 439	1 736	970	—	—	1	490	623	491	623
Jämtlands »	6 026	934	1 253	640	—	1	—	—	—	—	1
Västerbottens »	6 604	1 441	1 212	1 155	—	3	—	9	64	9	67
Norrbottens »	6 715	1 536	1 468	1 246	—	—	6	110	170	116	170
Hela riket	228 382	20 125	63 807	14 594	23 573	1 993	3 360	2 138	3 201	29 071	5 194

den största delen av apoteksspriten. Försäljningen av sprit i större kvantiteter å recept har emellertid inom vissa områden tagit en sådan omfattning, att den förtjänar att närmare uppmärksammas. Detta framträder än tydligare, om man icke nöjer sig med länsiffrorna utan går till uppgifterna för de olika apoteken. En sådan undersökning visar, att den å undersökta recept utlämnade spriten i förhållande till den inköpta utgjort exempelvis 71.9 procent å ett apotek i Stockholm, 59.7 procent å ett annat apotek därstädes, 91.1 procent å ett apotek i Malmö samt respektive 75.2, 63.1 och 60.4 procent å tre andra Malmöapotek, 79.8 procent å det ena och 54.1 procent å det andra apoteket i Borås o. s. v. I samtliga dessa fall är den stora kvantiteten sprit å undersökta recept huvudsakligen åstadkommen genom spritförsäljning å illojala läkares recept. Men även å orter, där sådan försäljning icke förekommit, påträffas anmärkningsvärt höga procenttal för spriten å undersökta recept. Så är exempelvis fallet å två apotek i Kopparbergs län med respektive 72.7 och 54.5 procent, ett apotek i Gävleborgs län med 54.4 procent och ett apotek i Jämtlands län med 49.2 procent. I flera av dessa fall är den höga andelen framkallad av proportionsvis stor utlämning av sprit å veterinärrecept.

Ifråga om eau de vie stå de på undersökta recept utlämnade kvantiteterna å ett helt annat förhållande till inköpsmängderna. För hela riket utgöra de förra 72.5 procent av de senare, och i sex län överstiga de på

Tab. 13. Apotekens försäljning av sprit och eau de vie länsvis år 1926.
Relativa tal.

O m r å d e	Å undersökta recept försäld i förhållande till inköpt		I förhållande till å undersökta recept försäld utgjorde						
	sprit %	eau de vie %	å illojala läkarens recept försäld		till yrkesutövare försäld	till fartygsförråd försäld		summa till andra än medicinska ändamål försäld	
			sprit %	eau de vie %	sprit %	sprit %	eau de vie %	sprit %	eau de vie %
Stockholms stad	37.4	74.4	55.0	17.2	11.7	6.1	62.6	72.8	79.8
Stockholms län	18.4	65.4	3.3	—	13.2	0.1	3.0	16.6	3.0
Uppsala »	16.0	55.3	0.7	1.4	2.7	—	—	3.4	1.4
Södermanlands »	18.6	69.2	0.1	—	11.2	0.2	13.7	11.5	13.7
Östergötlands »	13.1	66.8	1.0	0.6	2.9	2.6	30.5	6.5	31.1
Jönköpings »	16.2	66.3	3.2	1.0	—	—	—	3.2	1.0
Kronobergs »	13.2	43.0	0.9	0.7	—	—	—	0.9	0.7
Kalmar »	13.4	57.0	1.0	—	0.5	5.0	22.7	6.5	22.7
Gotlands »	10.0	64.7	—	—	1.5	—	6.8	1.5	6.8
Blekinge »	22.0	72.7	1.0	—	—	2.7	13.6	3.7	13.6
Kristianstads »	16.9	65.4	1.0	2.0	0.2	0.8	8.0	2.0	10.0
Malmöhus »	50.5	62.3	55.8	13.6	5.1	0.1	14.2	61.0	27.8
Hallands »	16.5	58.0	4.0	4.4	0.2	16.0	3.0	20.2	7.4
Göteborgs och Bohus län ...	22.7	52.3	33.2	10.9	—	1.1	2.6	34.3	13.5
Älvsborgs län	42.9	90.0	76.9	66.6	0.0	—	—	76.9	66.6
Skaraborgs »	18.5	65.3	13.0	6.9	—	—	0.8	13.0	7.7
Värmlands »	26.0	64.0	0.4	1.3	0.1	—	—	0.5	1.3
Örebro »	28.9	81.5	49.0	67.0	2.8	—	0.3	51.8	67.3
Västmanlands »	17.5	55.9	0.9	—	7.1	—	—	8.0	—
Kopparbergs »	21.9	81.4	0.4	1.0	0.1	—	—	0.5	1.0
Gävleborgs »	19.5	81.3	—	—	1.4	6.6	21.1	8.0	21.1
Västernorrlands »	18.4	67.4	—	—	0.1	28.2	64.2	28.3	64.2
Jämtlands »	20.8	68.5	—	0.1	—	—	—	—	0.1
Västerbottens »	18.4	80.2	—	0.3	—	0.7	5.5	0.7	5.8
Norrbottnens »	21.9	81.1	—	—	0.4	7.5	13.6	7.9	13.6
Hela riket	27.9	72.5	36.9	13.7	5.3	3.4	21.9	45.6	35.6

ifrågavarande recept utlämnade kvantiteterna eau de vie 80 procent av det, som inköpts. Maximum nås av Älvsborgs län med 90 procent. Mindre än 50 procent har endast Kronobergs län.

Även beträffande försäljningen av eau de vie kan det vara av intresse att undersöka några särskilda apotek med stor sådan försäljning. Därvid medtagas endast sådana apotek, som haft en relativt stor försäljning av eau de vie. Undersökningen visar, att exempelvis fyra apotek i Stockholm haft en försäljning av eau de vie, som utgjort respektive 96.3, 83.8, 78.4 och 75.7 procent av inköpen. Motsvarande tal äro för ett landsbygdsapotek i Kopparbergs län 77.1 procent, för ett apotek i Sundsvall 85.5 procent, för ett apotek å landsbygden i Jämtlands län 81.7 procent, för apoteket i lappmarken av Västerbottens län 86.0 procent och för ett apotek i ett gruvsamhälle i Norrbottens län 78.4 procent. För ej få apotek överstiga till och med de utlämnade mängderna vad som inköpts. Detta beror dels på att inköps- och försäljningsperioderna ej helt sammanfalla, dels också på att apotek med liten försäljning av eau de vie inköpa sitt behov därav för längre tid. Även för några apotek med mycket stor utlämning av eau de vie äro de försälda mängderna större än de inköpta. Så är fallet ifråga

om apoteken i Borås, vilkas försäljning av eau de vie är synnerligen betydande.

Den å illojala läkares recept utlämnade spriten utgör i förhållande till hela kvantiteten å undersökta recept utlämnad sprit 36.9 procent i hela riket samt icke mindre än 76.9 procent i Älvsborgs län, 55.8 procent i Malmöhus län, 55.0 procent i Stockholms stad, 49.0 procent i Örebro län samt 33.2 procent i Göteborgs och Bohus län. För enskilda apotek stiga procenttalen för den å illojala läkares recept utlämnade spriten synnerligen högt. Dess andel var exempelvis å tre apotek i Stockholm respektive 83.3, 75.5 och 71.4 procent, å tre apotek i Malmö respektive 87.8, 80.6 och 72.9 procent, å två apotek i Göteborg respektive 69.5 och 68.8 procent, å de båda apoteken i Borås respektive 89.5 och 86.9 procent samt å två apotek i Örebro respektive 83.7 och 76.6 procent av hela kvantiteten sprit, som utlämnats å undersökta recept. Det bör anmärkas, att av den å apotek i Göteborg utlämnade spriten alltsammans utskrivits av läkare, bosatt å annan ort.

Eau de vie, som från apoteken utlämnats på recept av illojala läkare, utgjorde för hela riket 13.7 procent av hela mängden på undersökta recept utlämnad eau de vie. De illojala läkarnas andel är störst i Örebro och Älvsborgs län med respektive 67.0 och 66.6 procent. Å de båda apoteken i Borås stego procenttalen så högt som till respektive 84.5 och 74.2 och å två apotek i Örebro till respektive 93.6 och 92.9 procent. Praktiskt sett har alltså å sistnämnda båda apotek i det närmaste all utlämnad eau de vie expedierats å recept, utfärdade av en läkare, som måste betecknas såsom illojal.

Den till vissa yrkesutövare utlämnade spriten utgjorde för hela riket endast 5.3 procent av mängden å undersökta recept utlämnad sprit. Inom vissa områden, Stockholms stad och län, Södermanlands län och Västmanlands län, var andelen större.

Spriten till fartygsförråd utgjorde endast i Hallands och Västernorrlands län större andel av hela mängden å undersökta recept utlämnad sprit. Ifråga om eau de vie däremot är andelen betydande för Stockholms stad samt Västernorrlands, Östergötlands, Kalmar och Gävleborgs län.

Sammanlagda mängden till andra än medicinska ändamål utlämnad sprit steg för hela riket till nära hälften, 45.6 procent, av den spritkvantitet, som utlämnats å samtliga undersökta recept. Särskilt anmärkningsvärt torde få anses vara, att ifrågavarande andel för vissa områden kunnat bliva så hög som 76.9 procent i Älvsborgs län, 72.8 procent i Stockholm stad, 61.0 procent i Malmöhus län och 51.8 procent i Örebro län. På enstaka apotek stiger talet för den sprit, som utlämnats för andra än medicinska ändamål, så högt som till respektive 96.9 och 82.2 procent på två apotek i Stockholm samt respektive 94.8, 88.6 och 77.9 procent på tre apotek i Malmö.

Av de å undersökta recept utlämnade mängderna eau de vie hava för hela riket 35.6 procent, för Stockholms stad 79.8 procent, för Örebro län 67.3 procent och för Älvsborgs län 66.6 procent försålts för andra än medicinska ändamål. Å vissa apotek har så gott som hela försäljningen av eau de vie uppenbarligen gått till dylika ändamål.

Det må i detta sammanhang förtjäna erinras, att hela den spritutlämning, varom här är fråga, från apotekens sida verkstälts i enlighet med givna föreskrifter, och att sålunda apotekens föreståndare eller innehavare icke kunnat inverka på storleken av denna försäljning i enlighet med läkares recept.

3. Undersökning rörande »dropphandeln» å apoteken.

Det å 1926 års rusdryckslagstiftningsberedning meddelade uppdraget att undersöka, huruvida lagstiftningen angående alkoholhaltiga apoteksvaror vore i behov av revision, nödvändiggjorde, att uppgifter inhämtades rörande omfattningen av ifrågavarande försäljning från apoteken. Det var redan förut känt, att malörtsdroppar, *Tinctura absinthii composita*, voro föremål för missbruk, särskilt i Stockholm. Omfattningen av detta missbruk var dock icke känd, varjämte det inom sakkunniga kretsar rådde delade meningar om frågan, huruvida detta missbruk inskränkte sig till huvudstaden eller möjligen också framträtt inom övriga delar av riket. Därjämte saknade man kännedom om vilka andra alkoholhaltiga läkemedel, hänförliga till »droppar», som i nämnvärd utsträckning försåldes från apoteken i handköp. Samtliga dessa spörsmål kunde besvaras först genom en särskild undersökning, omfattande rikets alla apoteksinrättningar.

Anledningen till undersökningens igångsättande.

För att få en sådan undersökning till stånd avlät beredningen den 16 december 1926 en skrivelse till medicinalstyrelsen med hemställan, att medicinalstyrelsen ville från rikets samtliga apoteksinrättningar för vart och ett av åren 1924, 1925 och 1926 infordra uppgifter om mängden av å apoteken enligt laborationsjournalen beredda vissa tinkturer eller andra beredningar, i vilka sprit inginge, nämligen dels *Tinctura absinthii composita*, dels dessutom de fyra beredningar, av vilka den största kvantiteten under vart och ett av nämnda år blivit beredd bland de beredningar, vilka i medicinalstyrelsens kungörelse den 17 november 1921 med särskilda föreskrifter i anledning av förordningen den 1 juli 1918 angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. (med däri genom kungörelsen den 20 december 1923 vidtagna ändringar) vore upptagna under I A) och B) samt II jämte under I D) upptagen beredning, som innehölle glycerin. Beredningen anhöll därjämte, att de sålunda infordrade uppgifterna måtte överlämnas till beredningen.

Undersökningens omfattning.

Försäljningen av »droppar» behöver icke bokföras å apoteken. Däremot föras noggranna anteckningar rörande beredningen av alla alkoholhaltiga apoteksvaror, varvid såväl ingående ingredienser som kvantiteten färdig beredning anges. Om ifrågavarande uppgifter, såsom här är fallet, sammanföras för tre år, erhålles en bild av apotekens försäljning av ifrågavarande preparat för nämnda tid.

Då de alkoholhaltiga läkemedel, som beredas å apoteken och försäljas i handköp, äro synnerligen talrika, och då största delen av dem för förvarande undersökning sakna varje intresse, inskränktes uppgiftslämnandet till att omfatta de fem närmare angivna beredningar, av vilka den största mängden under vart och ett av åren 1924, 1925 och 1926 blivit beredd. Bland de sålunda upptagna beredningarna skulle dock under alla förhållanden malörtsdroppar ingå för samtliga år.

Sedan de infordrade uppgifterna inkommit till medicinalstyrelsen, överlämnades de till beredningen, som gjort dem till föremål för en mera ingående bearbetning. Därvid har syftet varit att i en grupp för sig sammanföra de alkoholhaltiga läkemedel, som på grund av sin sammansättning kunde tänkas bliva föremål för missbruk i berusningssyfte. De preparat, som efter närmare prövning medtagits, äro följande, nämligen: *Tinctura absinthii composita* (»malörtsdroppar»), *Tinctura lavandulæ aromatica* (»hjärtstyrkande droppar»), *Tinctura lavandulæ ætherea* (»Hoffmanns och

Materialets bearbetning.

hjärtstyrkande droppar»), Tinctura lavandulæ camphorata (»hjärtstyrkande och nervdroppar»), Tinctura valerianæ ætherea (»valerianadroppar»), Mixtura pyrotartarica camphorata (»röda förkylningsdroppar»), Tinctura lignorum (»blodrenande droppar»), Tinctura arnicæ (»arnika-droppar»), Tinctura zedoariæ composita samt Tinctura cinchonæ composita (»sammansatta kina-droppar»). I tab. 14 sammanföras uppgifter länsvis dels om kvantiteten tillverkade malörtsdroppar för vart och ett av åren 1924, 1925 och 1926 samt i medeltal för nämnda år, dels om »övriga droppar» och »summa droppar» i genomsnitt för åren 1924—1926. Därjämte finnes en kolumn för »summa droppar» år 1926 samt slutligen tvenne kolumner med relativtal. I den ena hava de år 1926 beredda malörtsdropparna och i den andra summan av nämnda år tillverkade »droppar» ställts i relation till apotekens spritinköp efter frånräknande av den spritmängd, som försåts å de undersökta recepten. Det må erinras, att då här talas om »övriga droppar» och »summa droppar», därmed icke avses återstående eller samtliga sprithaltiga apoteksvaror eller »droppar» utan allenast de ovan uppräknade slagen av »droppar». Likaledes må anmärkas, att uppgifterna äro minimala och säkerligen ej omfatta hela mängden ens av de angivna »droppslagen», enär apoteken ej hade anmodats att lämna uppgifter om mera än, förutom malörtsdroppar, de fyra slag av »droppar», av vilka de största mängderna blivit beredda. Av de tre slags »lavendeldroppar», som ovan angivits, har vid sammanräkningen endast Tinctura lavandulæ aromatica medtagits, när den funnits å uppgifterna. Man har därvid utgått från att övriga lavendeldroppar beretts av denna.

Malörts-
droppar.

Malörtsdropparna redovisas i tabellen särskilt dels för vart och ett av åren 1924, 1925 och 1926, dels också i medeltal för nämnda tre år, varjämte anges kvantiteten malörtsdroppar år 1926 på 100 kilogram samma år inköpt sprit efter frånräknande av den sprit, som sålts å de undersökta recepten.

Av hela kvantiteten malörtsdroppar kommo 40.9 procent år 1924, 41.3 procent år 1925, 36.4 procent år 1926 samt i medeltal 39.7 procent på Stockholms stads apotek. Närmast största andelen hade Göteborgs och Bohus län med 12.5 procent år 1924, 11.4 procent år 1925, 10.2 procent år 1926 och i medeltal 11.5 procent. Av övriga län är det endast Jämtlands som kommer upp till en betydande andel, nämligen 6.2 procent år 1924, 5.9 procent år 1925 samt 6.1 procent såväl år 1926 som i medeltal för de tre åren.

Tillverkningen av malörtsdroppar var för de flesta län störst år 1924, visade någon men obetydlig nedgång år 1925 samt sjönk avsevärt år 1926. Från år 1925 till år 1926 utgör minskningen 26.6 procent i Stockholms stad, 25.6 procent i Göteborgs och Bohus län, 14.5 procent i Jämtlands län och 16.9 procent i hela riket. Anledningen till denna nedgång torde främst vara att söka i den uppmärksamhet, som börjat ägnas frågan om missbruk av malörtsdroppar. Därigenom hava apoteksinnehavarna föranletts att med större försiktighet handhåva försäljningen av dessa »droppar».

Alltsedan frågan om missbruk av malörtsdroppar upptagits till behandling, har det städse framhållits, att detta vore en fråga, som anginge endast Stockholm. Inom övriga delar av riket förekomme praktiskt taget intet som helst dylikt missbruk. Den verkställda undersökningen kan knappast sägas bestyrka sådana uttalanden. Visserligen är beredningen av malörtsdroppar ojämförligt störst i Stockholm, men anmärkningsvärt stor tillverkning förekommer dessutom dels i Göteborgs stad, dels också i hela Dalarna

Tab. 14. Apotekens »dropptillverkning» länsvis åren 1924—1926.

	Malörtsdroppar				Övriga »drop- par»	Summa »droppar»		På 100 kg inköpt sprit minus receptspriten kommo år 1926	
	År 1924	År 1925	År 1926	i medel- tal åren 1924— 1926	i medel- tal åren 1924— 1926	i medel- tal åren 1924— 1926	År 1926	summa »droppar»	malörts- droppar
	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg
Stockholms stad...	8 941	8 758	6 426	8 042	636	8 678	6 992	22.1	20.8
Stockholms län	361	401	377	380	401	781	777	14.3	6.9
Uppsala »	132	183	153	156	291	447	416	11.8	4.4
Södermanlands »	325	374	288	329	326	655	620	12.6	5.9
Östergötlands »	422	385	351	386	586	972	879	12.3	4.9
Jönköpings »	326	240	269	278	602	880	887	21.7	6.6
Kronobergs »	156	165	145	155	555	710	595	20.8	5.1
Kalmar »	407	399	401	402	800	1 202	1 148	21.3	7.4
Gotlands »	47	51	52	50	102	152	150	12.3	4.3
Blekinge »	186	167	177	177	298	475	431	15.5	6.4
Kristianstads »	120	95	128	114	409	523	543	13.3	3.1
Malmöhus »	579	499	491	523	701	1 224	1 064	8.6	4.0
Hallands »	181	142	161	161	304	465	368	10.8	4.7
Göteb. o. Bohus »	2 741	2 423	1 803	2 322	947	3 269	2 709	19.8	13.2
Älvsborgs »	393	488	352	411	633	1 044	904	14.7	5.7
Skaraborgs »	201	223	207	210	286	496	411	10.8	5.4
Värmlands »	445	466	403	438	369	807	712	14.0	7.9
Örebro »	315	346	310	324	536	860	795	16.3	6.4
Västmanlands »	298	323	258	293	367	660	575	13.4	6.0
Kopparbergs »	761	774	849	795	672	1 467	1 508	20.3	11.4
Gävleborgs »	724	734	699	719	681	1 400	1 388	19.0	9.6
Västernorrlands »	862	816	784	821	1 195	2 016	1 702	22.2	10.2
Jämtlands »	1 355	1 257	1 075	1 229	729	1 958	1 774	37.2	22.5
Västerbottens »	612	590	690	631	766	1 397	1 336	24.8	12.8
Norrbottnens »	977	928	793	899	1 466	2 365	2 035	38.8	15.1
Hela riket	21 867	21 227	17 642	20 245	14 658	34 903	30 719	18.7	10.7

och Norrland, d. v. s. just i de delar av riket, där »dropphandeln» sedan gammalt betraktats såsom en allvarlig fara. Även inom flertalet övriga län är försäljningen av malörtsdroppar ingalunda obetydlig. Om och i vilken mån den är större, än det medicinska behovet påkallar, kan ej av materialet utläsas.

Om inköpen av malörtsdroppar ställas i relation till folkmängden, utgöra medeltalen för åren 1924—1926 på 1 000 invånare enligt folkmängdsuppgifterna vid 1925 års slut 18.2 kilogram i Stockholms stad, 5.2 kilogram i Göteborgs och Bohus län, 3.1 kilogram i Kopparbergs län, 2.6 kilogram i Gävleborgs län, 3.0 kilogram i Västernorrlands län, 9.0 kilogram i Jämtlands län, 3.2 kilogram i Västerbottens län, 4.7 kilogram i Norrbottens län samt 3.3 kilogram i hela riket. Tager man hänsyn till försäljningen enbart inom Göteborgs stad, kommer denna att uppgå till 9.4 kilogram på 1 000 invånare, d. v. s. ungefär hälften av motsvarande tal för Stockholm. Bland enstaka städer torde emellertid Östersund komma allra högst. Där utgör nämligen försäljningen av malörtsdroppar icke mindre än 44.9 kilogram på 1 000 invånare. Hänsyn torde dock vid bedömande av denna siffra böra tagas till den omständigheten, att i Östersund en jämförelsevis stor del av de försålda malörtsdropparna torde hava gått till den kringliggande lands-

bygden. Även med all rimlig hänsyn tagen till detta förhållande framstår dock försäljningen av malörtsdroppar i Östersund såsom anmärkningsvärt stor.

Genom att sätta de tillverkade malörtsdropparna i relation till apotekens spritförbrukning efter frånräknande av de spritmängder, som försålts å undersökta recept, har man sökt erhålla ett mått på malörtsdropparnas relativa betydelse inom apoteksrörelsen. Härvid är dock att märka, att de på sådant sätt erhållna talen måste betraktas såsom minimala, enär ej obetydliga sammanlagda mängder sprit sålts å icke undersökta recept, som avsett kvantiteter under 300 gram eller med mer än ett tillsatt ämne. Likaledes torde uppmärksammas, att ifrågavarande relativt kunna avse endast år 1926, då beredningen av malörtsdroppar avsevärt nedgätt. De äro alltså icke måttgivande för hela den undersökta treårsperioden. I någon mån kunna talen slutligen påverkas även därav, att uppgifterna om spriten avse tiden 1 november 1925—31 oktober 1926, under det att de angivna kvantiteterna malörtsdroppar blivit beredda under kalenderåret 1926.

Tabellen visar det högsta relativtalet för Jämtlands län, 22.5 kilogram malörtsdroppar på 100 kilogram apotekssprit. Därefter följer Stockholms stad med 20.3 kilogram malörtsdroppar, Norrbottens län med 15.1 kilogram, Göteborgs och Bohus län med 13.2 kilogram, Västerbottens län med 12.8 kilogram och Kopparbergs län med 11.4 kilogram malörtsdroppar på 100 kilogram apotekssprit. Särskilt låga relativtal hava Kristianstads, Malmöhus, Gotlands, Uppsala, Hallands och Östergötlands län. Anmärkningsvärt synes vara, att malörtsdropparna, som flitigast kommit till användning i de stora städerna Stockholm och Göteborg, icke i nämnvärd utsträckning försålts i Malmö och Norrköping.

För att förstå, huru försäljningen av malörtsdroppar gestaltar sig, är det emellertid nödvändigt att även studera siffrorna för de enskilda apoteken. Det visar sig nämligen, att i detta avseende de största skiljaktigheter framträda även på samma ort. I Stockholm exempelvis utgör försäljningen av malörtsdroppar åren 1924—1926 i genomsnitt 932 kilogram på ett apotek, 564 kilogram på ett annat och 423 kilogram på vardera av ytterligare två andra apotek, under det att två stora apotek i Stockholm praktiskt taget icke alls försälja malörtsdroppar och några apotek hava relativt låga tal. I Göteborg utgör försäljningen på ett apotek 502 kilogram, på ett annat 321 kilogram och på ett tredje apotek 286 kilogram malörtsdroppar, under det att ett apotek i Göteborg stannar vid 10 kilogram och ett annat vid 33 kilogram sådana »droppar». I Östersund har det ena apoteket en försäljning av 495 kilogram och det andra av 158 kilogram malörtsdroppar. I förhållande till den för läkemedelsberedning m. m. tillgängliga spritmängden utgjorde tillverkningen av malörtsdroppar år 1926 på ett apotek i Stockholm 59.7 kilogram malörtsdroppar på 100 kilogram sprit, på ett annat apotek 48.6 kilogram, på ett tredje 40.6 kilogram, på ett fjärde 38.3 kilogram o. s. v. Samtidigt saknade ett Stockholmsapotek varje beredning av malörtsdroppar och ett av de största och mest centralt belägna apoteken hade en kvantitet malörtsdroppar av endast 7.0 kilogram på 100 kilogram sprit. I Göteborg utgjorde malörtsdropparna på ett apotek 23.5 kilogram på 100 kilogram sprit, och i Östersund var motsvarande tal för det ena apoteket 30.0 kilogram malörtsdroppar. Dessa uppgifter ådagalägga, att på enstaka apotek hälften, på ett apotek nära två tredjedelar, av den för apoteks-rörelsen inköpta sprit, som ej försålts å recept, åtgått till framställning av ett sådant preparat som malörtsdroppar.

Övriga
»droppar».

Ovan har meddelats, vilka alkoholhaltiga apoteksvaror, som medräknats under rubriken »övriga droppar». De vanligast förekommande äro de olika slagen av lavendeldroppar, »hjärtstyrkande droppar» såsom de bruka benämnas. Inom sådana delar av riket, där malörtsdroppar relativt litet försäljas, är vanligen hela »dropphandeln» mindre betydande. Inom vissa trakter förekommer dock försäljning i relativt stor skala av vissa slags »droppar», som eljest knappast alls förekomma i apotekens handköpsförsäljning. I större delen av Norrland försäljas även andra slag av »droppar» än malörtsdroppar i avsevärd mängd jämväl på de trakter, där försäljningen av malörtsdroppar är relativt ringa. I förhållande till försäljningen av »summa droppar» åren 1924—1926, som detta begrepp här fattas, utgjorde försäljningen av »övriga droppar»:

Stockholms stad.....	7.3	procent	Göteborgs och Bohus län....	29.0	procent
Stockholms län.....	51.3	»	Älvsborgs	»	60.6
Uppsala ».....	65.1	»	Skaraborgs	»	57.7
Södermanlands ».....	49.8	»	Värmlands	»	45.7
Östergötlands ».....	60.3	»	Örebro	»	62.3
Jönköpings ».....	68.4	»	Västmanlands	»	55.6
Kronobergs ».....	78.2	»	Kopparbergs	»	45.8
Kalmar ».....	66.6	»	Gävleborgs	»	48.6
Gotlands ».....	67.1	»	Västernorrlands	»	59.3
Blekinge ».....	62.7	»	Jämtlands	»	37.2
Kristianstads ».....	78.2	»	Västerbottens	»	54.8
Malmöhus ».....	57.3	»	Norrbottens	»	62.0
Hallands ».....	65.4	»			
			Hela riket	42.0	procent

Stockholms stad intager ifråga om »dropphandeln» en särställning, i det att 92.7 procent av samtliga här medtagna, å apoteken försålda »droppar» utgöras av malörtsdroppar. I Göteborgs stad är förhållandet likartat, om också ej fullt så utprägladt som i Stockholm. Inom sex län uppgå i övrigt malörtsdropparna till minst hälften av samtliga medtagna »droppar», under det att de i några län utgöra mindre än en fjärdedel av summan »droppar».

I tab. 14 angives också länsvis summan medtagna »droppar». Den utgör för hela riket i medeltal för åren 1924—1926 34 903 kilogram. Av denna kvantitet kommo 24.9 procent på Stockholms stad, 9.4 procent på Göteborgs och Bohus län samt 6.8 procent på Norrbottens län. De fem norrländska länen samt Kopparbergs län hade tillsammans 30.4 procent av denna »droppförsäljning».

I förhållande till den för läkemedelsberedning år 1926 disponibla spritmängden, sådan denna enligt ovan angivna grunder beräknats, utgjorde beredningen av här medtagna »droppar» samma år för hela riket 18.7 kilogram »droppar» på 100 kilogram sprit. Högsta talet hade Norrbottens län med 38.8 kilogram, närmast följt av Jämtlands län med 37.2 kilogram, Västerbottens län med 24.8 kilogram, Västernorrlands län med 22.2 kilogram och Stockholms stad med 22.1 kilogram »droppar» på 100 kilogram sprit. Ser man på de enskilda apoteken, finner man särskilt höga tal med mer än 40 kilogram »droppar» på 100 kilogram sprit å följande apotek, nämligen tre apotek i Stockholms stad, två apotek i Jönköpings län, ett apotek i Kalmar län, ett apotek i Blekinge län, ett apotek i Göteborgs och Bohus län, två apotek i Kopparbergs län, tre apotek i Västernorrlands län, fem apotek i Jämtlands län, tre apotek i Västerbottens län samt fyra apotek i

Summa
»droppar».

Norrbottnens län. Sammanlagt är det alltså 25 apotek, som hade mer än 40 kilogram »droppar» på 100 kilogram sprit. Av dessa 25 apotek voro icke mindre än 17 belägna i Dalarna eller Norrland.

Sprit med
glycerin.

Bland de alkoholhaltiga läkemedel, som ovan behandlats, har medtagits blandningen sprit, glycerin och rosenvatten eller sprit och glycerin. Detta hudmedel har mycket stor lojal användning, men torde jämväl understundom missbrukas till förtäring. På grund härav redovisas nedan de mängder av nämnda blandningar, vilka under åren 1924—1926 blivit beredda å rikets apoteksinrättningar.

Tab. 15. Beredningen av sprit och glycerin länsvis åren 1924—1926.

	År 1924	År 1925	År 1926	Medeltal åren 1924—1926
Stockholms stad	2 315	2 378	2 589	2 425
Stockholms län	378	391	427	399
Uppsala »	256	306	234	265
Södermanlands »	342	402	418	387
Östergötlands »	772	983	783	847
Jönköpings »	184	188	162	178
Kronobergs »	152	144	152	149
Kalmar »	290	305	314	303
Gotlands »	148	192	160	167
Blekinge »	149	173	152	158
Kristianstads »	336	383	360	360
Malmöhus »	1 431	1 551	1 218	1 400
Hallands »	242	292	235	256
Göteborgs och Bohus län	742	821	772	779
Älvsborgs län	346	469	397	404
Skaraborgs »	220	262	178	220
Värmlands »	595	723	525	614
Örebro »	411	445	394	417
Västmanlands »	292	338	367	332
Kopparbergs »	729	961	830	840
Gävleborgs »	644	819	655	707
Västernorrlands »	564	789	689	681
Jämtlands »	458	581	492	510
Västerbottens »	338	446	402	395
Norrbottnens »	481	505	450	479
Hela riket	12 815	14 847	13 355	13 672

Den beredda mängden sprit och glycerin har sålunda för hela riket ökat från år 1924 till år 1925 men något minskats från sistnämnda år till år 1926. På Stockholms stad kommo av hela kvantiteten 18.1 procent år 1924, 16.0 procent år 1925, 19.4 procent år 1926 samt 17.7 procent i medeltal för de tre åren. Därefter största andelen hade Malmöhus län med 11.2 procent år 1924, 10.4 procent år 1925, 9.1 procent år 1926 samt 10.2 procent i medeltal för åren 1924—1926. Särskilt små mängder kommo på apoteken i Småland, Blekinge, Halland och Västergötland, varemot Dalarna och Norrland uppvisa relativt höga tal även i fråga om detta alkoholhaltiga läkemedel.

Då det sedan gammalt varit känt, att särskilt Norrland och de nordligaste delarna av mellersta Sverige varit utsatta för missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror i berusningssyfte, har beredningen ansett det vara av intresse att lämna nykterhetsnämnderna i dessa trakter tillfälle att uttala sin mening rörande det nuvarande tillståndet. Enär nykterhetsnämnd enligt

Uttalanden
från nykter-
hetsnämnder
angående
»dropp-
handel».

64 § i rusdrycksförsäljningsförordningen har till särskild uppgift att »övervaka nykterhetstillståndet inom kommunen», kunde det förväntas, att dessa nämnder skulle äga den bästa kännedomen om eventuella missbruk av ifrågavarande rusdryckssurrogat. Beredningen avlät för den skull till ordförandena i 65 nykterhetsnämnder en skrivelse med anhållan om uppgift, huruvida inom de olika orterna missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror (»droppar») gjort sig märkbart och i så fall i vilken utsträckning detta skett, ävensom vilka slag av dylika apoteksvaror, som plägat vara föremål för missbruk. Denna skrivelse avsändes till 3 nykterhetsnämnder i Värmlands län, 11 i Kopparbergs län, 9 i Gävleborgs län, 8 i Västernorrlands län, 7 i Jämtlands län, 13 i Västerbottens län och 14 i Norrbottens län. Liknande skrivelser avlätos vidare till 1 stadsfiskal och 3 landsfiskaler.

Å denna skrivelse hava svar inkommit från 2 nykterhetsnämnder i Värmlands län, 7 i Kopparbergs län, 5 i Gävleborgs län, 5 i Västernorrlands län, 7 i Jämtlands län, 10 i Västerbottens län och 10 i Norrbottens län. Därjämte hava svar inkommit från de fyra tillskrivna stads- och landsfiskalerna. Sammanlagt hava alltså uppgifter meddelats från 50 olika orter, företrädesvis i Norrland och Dalarna. Det torde kunna förutsättas, att de nykterhetsnämndsordförande, som uraktlåtit att besvara framställningen, ansett sig icke hava några missförhållanden på ifrågavarande område att omförmäla.

Såsom ett genomgående drag i de inkomna uttalandena kan framhållas konstaterandet, att det tidigare ymnigt förekommande missbruket av »droppar» väsentligt avtagit efter genomförande av nu gällande lagstiftning. Från många orter framhålles också, att numera intet större eller ens nämnvärt missbruk av dylika »droppar» förekommer. Ur yttrandena från sådana kommuner, där »dropphandeln» alltjämt synes föranleda olägenheter, må följande utdrag meddelas.

Från en kommun i Kopparbergs län meddelas, att någon större droppförsäljning icke förekomme, men att vid enstaka tillfällen missbruk förmärkts, särskilt då samhället besöktes av zigenarsällskap. Tidigare hade efterfrågan å »droppar» varit stor bland dem, som vore avstängda från motbokssprit, men genom apoteksinnehavarens bestämda uppträdande mot dessa hade missbruket avtagit. Såsom sin mening uttalade denna nykterhetsnämnds ordförande, att personer, som på grund av spritmissbruk ej finge innehava motbok, borde förbjudas att inköpa alkoholhaltiga apoteksvaror i handköp. Likaså borde utlämnande av sådana varor till minderåriga vara förbjudet.

Från en annan nykterhetsnämnd i samma län meddelades, att »droppmissbruket» avtagit men att det dock med bestämdhet kunde sägas, att malörtsdroppar i ganska stor utsträckning användes såsom berusningsmedel tillsammans med pilsnerdricka och andra alkoholhaltiga varor.

En tredje nykterhetsnämndsordförande i Dalarna upplyser, att missbruk av alla slags »droppar», som utan recept kunde erhållas å apotek, gjort sig märkbart, tidvis i stor utsträckning. Numera förekomme det dock mera sällan. Nyligen hade det varit ganska vanligt, att sprit och glycerin, som av veterinär ordinerats för sårnader och dylikt, missbrukades till förtäring. Sedan vederbörande tillsagts att icke kritiklöst och utan undersökning utlämna dylika recept, hade missförhållandet, så vitt känt vore, upphört.

Slutligen meddelar en fjärde nykterhetsnämndsordförande i Dalarna, att inom hans kommun missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror gjort sig märkbart. Därvid hade, bland andra, följande preparat kommit till användning,

Kopparbergs
län.

nämigen sprit och glycerin, dubbla malörtsdroppar, förkylningsdroppar m. fl. Sprit och glycerin användes mest. Missbruket vore störst före helgerna samt på våarna, då skogsarbetarna komme hem från skogarna. Upprepade gånger hade nykterhetsnämnden haft anledning uppmana innehavarna av ortens apotek att vara mera försiktig med utlämnande till vissa namngivna personer. De sålunda avstängda brukade då köpa genom ombud, vartill småpojkar användes. Droppkunderna voro i regel sådana personer, som varken innehade eller kunde erhålla motbok hos systembolaget.

Gävleborgs
län.

Endast från en nykterhetsnämnd i Gävleborgs län meddelas, att missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror förekomme. Från denna ort upplyses, att nykterhetsnämnden nödgats ingripa gentemot ifrågavarande försäljning, i huvudsak beträffande preparatet sprit, glycerin och rosenvatten, vilket använts såsom berusningsmedel.

Västernorr-
lands län.

En nykterhetsnämndsordförande i Västernorrlands län meddelar, att det i hans ort vore ett allmänt klagomål över att från apoteket erhöles »droppar» för berusningsändamål. De vanligast förekommande preparaten benämndes »doktor Halls droppar» samt »vita förkylningsdroppar», varjämte sprit och glycerin förekomme. En del notoriska alkoholister köpte dylika »droppar» dagligen och använde sig ofta av ombud vid inköpen. Vid högtider samt vid tillfällen, då stora folksamlingar förekomme, exempelvis vid auktioner m. m., uppgaves åtgången vara särdeles stor. På påskafton 1926 hade personer, som berusat sig av dylika »droppar», förorsakat ett pinsamt uppträde i samhället. Av polisen anhållna fyllerister visade också ofta tecken på att hava förtärt »apoteksdroppar».

Jämtlands län.

Nykterhetsnämndens ordförande i Östersund meddelar, att »droppar» tidigare ytterst sällan förekommit i fyllerirapporterna men att i de rapporter över fylleriförseelserna, som avsåge andra och tredje kalenderkvartalen 1926, påfallande stor ökning inträtt. Under andra kvartalet rapporterades sålunda 12 och under tredje kvartalet 6 fall, då personer, som anhållits för fylleri, berusat sig medelst »droppar». Då dessa siffror angåve endast de fall, då polisen nödgats ingripa och anhålla, hade sannolikt »droppar» använts i berusningssyfte i ännu större utsträckning. Nykterhetsnämnden hade med anledning härav funnit sig föranlåten att i skrivelse till innehavarna av stadens apotek fästa deras uppmärksamhet på förhållandet och uppmana dem att vidtaga behöfliga åtgärder till förhindrande av att »droppar» framdeles såsom orsak till berusning skulle förekomma i fyllerirapporterna. På förfrågan å stadens polisvaktkontor, vilka olika slag av »droppar», som man iakttagit hava blivit använda som berusningsmedel, hade upplysts, att desamma huvudsakligen utgjorts av malörtsdroppar och »hjärtstyrkande droppar», antagligt vore dock, att även andra alkoholhaltiga läkemedel, för vilka recept icke erfordrades, kommit till samma användning.

Västerbottens
län.

Från en nykterhetsnämnd i Västerbottens län upplyses, att det ofta förekomme, att »droppar» inköptes å därvarande apotek och användes såsom berusningsmedel. De mest använda »dropparna» vore »dubbla bröstdroppar», »kinadroppar» och malörtsdroppar, ehuru även andra slag köptes och användes i berusningssyfte. I lag borde enligt nykterhetsnämndens mening bestämmas, att inga rusgivande »droppar» finge utlämnas utan på läkarrecept.

Från en annan nykterhetsnämnd i Västerbottens län meddelas, att missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror under de senaste två åren ej förekommit. Däremot hade föregående apoteksinnehavare i alltför stor utsträckning tillhandahållit »droppar», som användes såsom berusningsmedel. De apoteks-

varor, som då mest missbrukades, hade varit »vita förkylningsdroppar» samt sprit, glycerin och rosenvatten. Efter ombyte av apoteksinnehavare upphörde försäljningen, ehuru samma konsumenter funnes kvar och med säkerhet sökte erhålla »droppar» såsom berusningsmedel. Det hade därför syntts nykterhetsnämnden bero på apotekarna själva, huru de uppfattat sin rätt i detta avseende.

En tredje nykterhetsnämnd i samma län har insänt protokollsutdrag från ett sitt sammanträde, där frågan om »dropphandeln» behandlats. Enligt protokollet framhölls det inom nämnden med skärpa, att försäljningen av »droppar» efter ombyte av apotekare i mitten av år 1926 tilltagit i oro-väckande grad, och syntes det huvudsakligen vara malörtsdroppar och »vita förkylningsdroppar», som vore begärliga.

Nykterhetsnämnden i ett gruvsamhälle i Norrbottens län meddelar, att alkoholhaltiga apoteksvaror, såsom »droppar» av olika slag, i icke ringa grad missbrukades såsom berusningsmedel. Nämnden ville dock icke påstå, att apoteken, vad känt vore, överskredde sina befogenheter ifråga om försäljningen.

Norrbottens
län.

Ordföranden i en annan nykterhetsnämnd inom samma län framhåller, att den föregående innehavaren av ortens apotek, vilken lämnade detsamma för ungefär fem år sedan, sålde rätt mycket sprithaltiga läkemedel, mest i form av »beska droppar». Oppositionen mot denna försäljning hade inom orten varit mycket stor, vilket efterträdaren erhållit klart besked om. Av denna eller annan anledning upphörde i det närmaste ifrågavarande »dropphandel» år 1921. Ett faktum vore, att en olidlig »dropphandel» förekommit och möjligen ännu förekomme, särskilt inom Norrbotten.

Från en tredje nykterhetsnämnd i Norrbottens län meddelar ordföranden, att missbruket av alkoholhaltiga apoteksvaror numera avtagit men att sådant tidigare förekommit i rätt stor utsträckning. Om missbruk förekomme eller ej berodde på vem som skötte apoteket och huru noga han vore att efterleva de bestämmelser, som gällde för dylik försäljning. De varor, som mest sålts och föranlett missbruk, hade varit tidigare »Hoffmanns droppar» och därefter »valerianadroppar», »beska droppar» samt »bröstdroppar», både »enkla» och »dubbla».

Vidare har ordföranden i ännu en nykterhetsnämnd i Norrbotten meddelat, att för några år sedan försäljning av »droppar» i synnerligen stor utsträckning förekommit å ortens apotek. Sedan apoteksinnehavaren emellertid blivit bötfälld för denna försäljning, hade det icke förmärkts, att dylik handel förekomme.

Landsfiskalen i ett lappmarksdistrikt inom Norrbottens län meddelar slutligen, att missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror förekomme även å denna ort ehuru ej i särskilt anmärkningsvärd grad. Egentligen vore det allenast två, såsom alkoholister ansedda personer, som i större utsträckning använde dylikt, varjämte sporadiska fall av missbruk av ifrågavarande slag vid vissa tillfällen förekomme. Det mest använda preparatet benämndes »aromatisk järntinktur». Enligt uppgift från apoteket vore detta av endast fem procents alkoholhalt, men det blandades vid förtärandet med »beska magdroppar» och »kondurangodroppar», ibland även med »nervdroppar» och malörtsdroppar. Vanligen användes till förtäring i berusningssyfte en sats av 35 centiliter »aromatisk järntinktur» samt 5—6 centiliter »beska magdroppar» och 5—6 centiliter »kondurangodroppar».

Genom en skrivelse till landets samtliga alkoholistanstalter har beredningen slutligen anhållit att få del av de erfarenheter, som därstädes gjorts angä-

Meddelanden
från alkoholistanstalter.

ende förekomsten av missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. För den händelse undersökningar företagits om de olika rusmedel, varav de å anstalterna intagna använt sig, anhöll beredningen att erhålla kännedom om resultaten av dessa undersökningar.

De inkomna uppgifterna visa visserligen, att missbruk av »droppar» förekommit ifråga om en större eller mindre del av de å anstalterna intagna, men de giva knappast någon ytterligare belysning av den förevarande frågan än den, som redan tidigare förefunnits. Från en av statens alkoholistanstalter meddelas också, att en granskning av de å anstalten förvarade intagningshandlingarna icke skulle giva något tillförlitligt och för rusdryckslagstiftningsberedningen värdefullt resultat. Visserligen funnes uppgifter i handlingarna om bruk av alkoholhaltiga apoteksvaror i större utsträckning, men, då man kände till, att liknande upplysningar kunde lämnas om ett flertal av de internerade, skulle man tvingas att erkänna undersökningen såsom starkt missvisande. Under samtal med de internerade lämnades ofta upplysningar, som kunde hava intresse i detta sammanhang. Sålunda hade en internerad person uppgivit, att man tidigare kunde se ända till 25 av ungarshotellens gäster invänta öppnandet om morgnarna av ett apotek i Stockholm för att köpa »negerpund», d. v. s. malörtsdroppar. Dessa kunder hade sedermera flera gånger om dagen återkommit i samma ärende.

Från andra anstalter meddelas, att de »droppar», som mest missbrukats, varit malörtsdroppar.

Allmän motivering för beredningens förslag.

1. Rörande befogenheten att å recept utskriva spritdrycker och alkoholhaltiga läkemedel.

Gällande lag-
stiftnings otill-
räcklighet.

Gällande lagstiftning har, såsom av den ovan meddelade redogörelsen för dess innebörd framgår, icke förutsett, att den befogenhet, som tilldelats läkare, veterinärer och tandläkare att å recept från apoteksinrättning förskriva spritdrycker och alkoholhaltiga läkemedel, skulle komma att missbrukas. Det förefinnes för den skull för närvarande knappast någon möjlighet för samhället att inskrida gentemot dylikt missbruk, såvida detsamma ej tagit sådana former, att förfarandet kunnat straffas enligt ansvarsbestämmelserna i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker. I nämnda förordnings 47 § förbjödes i 1 mom. överlåtelse av motbok och av å motbok inköpta rusdrycker. Samma paragrafs 2 mom. lyder: »Det vare ock i andra fall än i 1 mom. avses förbjudet att yrkesmässigt eller eljest mot ersättning tillhandagå annan med anskaffande av rusdrycker.» I förordningens 82 § 1 mom. stadgas: »Tillhandagår någon mot föreskrifterna i 47 § 1 eller 2 mom. med anskaffande av rusdrycker, dömes till böter från och med femtio till och med femhundra kronor. Sker förbrytelsen i större omfattning eller yrkesmässigt eller beträdes någon, som förut fällts till straff för förbrytelse enligt detta mom., andra gången eller oftare med sådan förbrytelse, vare straffet böter från och med tvåhundra till och med tvåtusen kronor eller fängelse i högst sex månader. Har förbrytelse, varom ovan sägs, icke skett i större omfattning eller yrkesmässigt, må, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, straffet nedsättas till tio eller vid upprepade förbrytelse femtio kronors böter.» Dessa ansvarsbestämmelser hava

funnit tillämpning i det ovan omförmälda målet mot legitimerade läkaren Gustaf Brand i Skövde. Även om åtal enligt samma bestämmelser skulle kunna anställas mot några andra läkare, vilka uppenbarligen i stor utsträckning och utan medicinska skäl tillhandagått med anskaffande av rusdrycker, torde det få anses ligga i sakens natur, att man med rusdrycksförsäljningsförordningens straffbestämmelser kan nå endast de mest flagranta missbruken, och att mycken illojalitet på detta område skulle kunna förekomma utan att ingripande med stöd av nämnda lagrum vore möjligt.

Att missförhållandena ifråga om receptutskrivning av spritdrycker på senaste åren tydligt framträtt här i landet och att dessa därjämte äro av betydande omfattning, torde med full tydlighet framgå av den meddelade redogörelsen för bearbetningen av spritrecepten. Under tiden den 1 november 1925—31 oktober 1926 hava för ändamål, om vilka man med så gott som fullständig visshet kan säga, att de icke äro medicinska, av läkare utskrivits närmare 70 000 liter brännvin samt ungefär 6 000 liter eau de vie. Detta är emellertid icke allt. Att av den under samma tid på veterinärrecept utskrivna spriten vissa kvantiteter erhållit annan än medicinsk användning, är likaledes så gott som säkert. Mycket talar för att dessa kvantiteter äro rätt avsevärda. Jämväl en del tandläkare hava, såsom av utredningen framgår, utskrivit sprit i sådana mängder, att dessa måste hava haft andra än rent medicinska indikationer. Av naturliga skäl äro emellertid de sammanlagda kvantiteter, som utskrivits av tandläkare, relativt obetydliga.

Den verkställda utredningen har visat, att missbruk av befogenheten att på recept utskrivna spritdrycker och alkoholhaltiga apoteksvaror har mer än en orsak. I vissa fall, då den på recept utskrivna spriten uppenbarligen gått till annat än medicinskt ändamål, torde anledningen vara att söka i en alltför stor godtrogenhet hos vederbörande receptutfärdare. Så är exempelvis fallet beträffande en stor del av den sprit, som utskrivits för fartygsförråd, och säkerligen jämväl i ej ringa utsträckning, när det gällt sprit till yrkesutövare. Härvid är det emellertid icke blott fråga om godtrogenhet utan också om undfallenhet inför ett hävdvunnet system och bristande kännedom om gällande lagstiftning. Det kan icke heller bestridas, att hittills gällande bestämmelser sakna önskvärd precision, liksom icke heller att viss oklarhet beträffande deras innebörd och tolkning gjort sig gällande. Detta är emellertid fullt förklarligt, enär förekomsten av ifrågavarande missförhållanden endast delvis, omfånget och betydelsen därav icke alls varit kända, innan den nu avslutade undersökningen kom till stånd.

En annan viktig orsak till missbruk av receptutskrivningsrätten är givetvis förvärvsbegäret. Utan ringaste tvekan torde man kunna ställa den orsaken som den väsentliga beträffande de läkare, som av beredningen betecknats såsom illojala. I vilken utsträckning förvärvsbegäret spelat in för veterinärernas vidkommande, låter sig icke av undersökningsmaterialet bedöma.

Det försvar för utfärdande av spritrecept i stor skala, som några av de illojala läkarna presterat genom hänvisning till att de ogilla och därför motarbeta gällande restriktioner för rusdrycksförsäljningen, torde kunna lämnas utan varje avseende. Givetvis kan samhället icke påtvinga dessa läkare någon uppfattning om gällande lagstiftning, vilken det står dem öppet att med alla lagliga medel söka få ändrad, men däremot har samhället obestridd rättighet och skyldighet att hindra dem från att använda en dem meddelad befogenhet på sådant sätt, att de direkt skada samhälleliga intressen.

Missförhållanden
denas omfattning.

Missförhållanden
denas orsaker.

Läkarkårens
ställning.

Att den svenska läkarkåren som helhet intager samma ståndpunkt som beredningen, visar det uttalande, som gjordes av nittonde allmänna svenska läkarmötet den 5 september 1926. Häruti framhölls nämligen som ett träningsmyndigheterna i stånd att genast, till full verkan förhindra ett uppenbart missbruk av en av läkarens viktigaste rättigheter, nämligen hans rätt till receptutskrivning. I detta sammanhang vill beredningen framhålla, att den verkställda undersökningen av spritrecepten på ett övertygande sätt ådagalagt, att icke blott en överväldigande majoritet utan praktiskt taget hela den svenska läkarkåren står fullt kläderfri ifråga om utskrivning av spritrecept. Ej minst för att få detta förhållande objektivt konstaterat har undersökningen varit av betydelse. Dess resultat i detta avseende kan sägas innebära ett synnerligen högt vitsord om den svenska läkarkårens ansvars känsla och pliktrohet även under de hårda påfrestningar, som helt visst förekommit. Mot denna bakgrund av läkarkårens ansvarsmedvetna handhavande av sin receptutskrivning framträda de få illojala läkarnas massutlämning av spritrecept såsom ett brott icke blott mot de samhällsintressen, som därigenom trädas för nära, utan jämväl mot deras aktning svärda kolleger och den kår, de tillhöra.

Samhällsintresset kräver
ingripande.

Att samhället icke med likgiltighet kan åse de skadeverkningar, som bliva följden av en allt ymnigare utskrivning av spritrecept, torde klart framgå enbart genom en erinran om att statsmakterna med största omtanke och dryga kostnader sökt kringgärda försäljningen av rusdrycker med sådana inskränkningar, som avse att i största möjliga utsträckning förhindra missbruk. Under sådana förhållanden måste det betecknas såsom upprörande, att dessa samhälleliga välfärdsanordningar kunnat på sätt som skett motverkas och skadas genom några få läkares receptutskrivning. Det kan nämligen icke råda någon tvekan om att största delen av den sprit, som utskrivits för ändamål, vilka av beredningen betecknats såsom icke medicinska, i verkligheten hamnat i den olaga sprithandeln och slutligen nått ned till de minst motståndskraftiga element i samhällets bottenlager, vilka gällande rusdryckslagstiftning velat skydda gentemot alkoholmissbruket.

Framförda förslag till åtgärder mot missbruk av spritrecept.

Under den diskussion rörande spritrecepten, som på hösten 1926 förekommit i tidningspressen och särskilt i facktidskrifterna, hava en del olika förslag till åtgärder gentemot missbruket framförts. Här må endast erinras om att därvid dels förordats, dels också bekämpats planer på att genomföra fullständig receptkontroll för samtliga utskrivna spritmängder över viss minimikvantitet. Vidare hava förslag väckts, att medicinalstyrelsens befogenhet att inskrida mot dem, som missbrukade behörigheten att utfärda spritrecept, skulle utvidgas. Från olika håll har förordats, att veterinärspriten måtte på lämpligt sätt denatureras, att sprit till fartyg skulle utlämnas från systembolagen o. s. v.

Av apoteksinspektorn, professor Torsten Thunberg, framfördes redan i hans till medicinalstyrelsen ingivna inspektionsberättelse för år 1923 ett förslag, som i huvudsak gick ut därpå, att medicinalstyrelsen skulle erhålla befogenhet att införa vissa individuella kontrollåtgärder i de fall, då skälig anledning föreläge att antaga, att spritdrycker av läkare med flera utskrevs på sätt, som ej överensstämde med vetenskap och beprövad erfarenhet. Medicinalstyrelsen skulle i sådana fall kunna föreskriva, att av enskild läkare utfärdat recept å spritdryck eller vissa alkoholhaltiga läkemedel tillsvidare eller för bestämd tid finge expedieras å apotek, endast om de vore utskrivna å av medicinalstyrelsen tillhandahållna blanketter, giltiga endast för viss

högsta mängd. Sådana blanketter skulle i begränsat antal, exempelvis för varje kvartal, på anhållan tillhandahållas ifrågavarande läkare av medicinalstyrelsen.

Särskild uppmärksamhet har under den offentliga diskussionen ägnats de åtgärder gentemot missbruk av behörigheten att å recept utskrivna spritdrycker, vilka vidtagits i Norge, Finland och Förenta staterna. För det norska och finska systemet redogöres utförligt i bilaga till detta betänkande. Med hänvisning till denna redogörelse må här endast framhållas följande.

Det system ifråga om spritrecepten, som tillämpats i Norge sedan den 1 mars 1924, då den s. k. receptlagen trädde i kraft, kännetecknas främst därav, att alla recept å spritdrycker skola utskrivas på särskilda blanketter, delade i två delar, av vilka den ena utgör receptet och den andra en »talong», som insändes för granskning till den centrala uppsiktsmyndigheten. Detaljerade bestämmelser äro meddelade om receptens avfattning liksom rörande maximikvantitet per recept och tidpunkter för utställande av nytt recept åt samma patient. Receptlagen har emellertid genom proposition till 1927 års storting föreslagits skola upphävas samtidigt som brännvinsförbudet upphör att gälla. I dess ställe skulle enligt propositionen träda bestämmelser, som möjliggöra införandet av särskilda kontrollföreskrifter, om och när sådana bliva erforderliga.

Norges system.

Även i Finland användas särskilda receptblanketter för spritdrycker, varemot bestämmelser saknas angående maximikvantiteter m. m. Den kontinuerliga kontrollen över receptutskrivningen synes icke heller hava varit fullt genomförd. På senaste tiden hava förslag framlagts rörande skärpt uppsikt över receptutskrivningen, varjämte fråga väckts om ändrade föreskrifter även i övrigt på detta område.

Receptbestämmelserna i Finland.

I Förenta staternas förbudslag av år 1919, »National prohibition act», vilken i översättning återgivits i 1911 års nykterhetskommittés betänkande IX, föreskrives rörande recept å spritdrycker, bland annat, följande.

Förenta staterna.

Ingen äger ordinera alkohol utan att förut hava erhållit tillstånd därtill av statskommissarien. Sådant tillstånd kan meddelas endast åt den, som är läkare, legitimerad för medicinsk praktisk läkarverksamhet.

Endast läkare, som innehava tillstånd att ordinera alkohol, äga utfärda recept å alkohol. Läkare äger icke ordinera alkohol utan efter omsorgsfull fysiologisk undersökning av den person, för vilkens räkning recept begäres, men om sådan undersökning befinnes omöjlig att vidtaga, må han utfärda recept, sedan han erhållit bästa möjliga uppgift om sökanden, så att han är fullt övertygad om att användningen av alkohol som medicin är nödvändig för den sjuke och ägnad att befria honom från en viss åkomma. Högst en pint (0.568 liter) alkoholhaltig vätska, avsedd för invärtes bruk, får ordinerars för samma person under en tid av tio dagar, och receptet må ej expedieras mer än en gång. Varje apotekare, som expedierar sådant recept, skall därvid över sitt eget namn anbringa ordet makulerad samt datum, då alkoholen utlämnats, och därefter göra anteckning i det registratur, som han är skyldig föra.

Varje läkare, som utfärdar recept å alkohol, skall enligt av statskommissarien lämnad föreskrift föra alfabetiskt ordnat register över recepten. Detta register skall innehålla uppgifter om datum, då receptet utfärdats, den ordinerade kvantiteten, för vem den ordinerats, ändamålet, för vilket alkoholen skall användas, samt bruksanvisning ifråga om dosernas storlek och frekvens.

Statskommissarien skall anskaffa tryckta blanketter för här uppgivet ändamål och tillhandahålla desamma kostnadsfritt för de läkare, som hava

recepträtt. Receptblanketterna skola vara häftade i bokform och numrerade i följd från 1 till 100, varje häfte numrerat för sig, varjämte stammen i varje häfte skall vara lika numrerad som blanketterna. Stammarna till sådana blankettböcker skola återsändas till statskommissarien, sedan blanketterna använts, eller omedelbart, då statskommissarien så fordrar. Alla obegagnade, skadade eller makulerade blanketter skola returneras jämte stammen. Ingen läkare äger utfärda och ingen apotekare expediera recept å alkohol, för vilka icke sådana blanketter använts, med undantag för trängande fall, då likväl registrering och rapportering skall göras på samma sätt som i andra fall.

Beredningens
principstånd-
punkt.

Varje åtgärd, som av sociala skäl vidtages för att begränsa tillgången på spritdrycker till förtäringssändamål, har alltid medfört och kommer säkerligen också städse att medföra risker för dels olaga sprithantering av skilda slag, dels också användning av för förtäring icke avsedda varor såsom rusdrycks-surrogat. Redan långt tillbaka i tiden spårar man uttryck för denna djupgående konflikt mellan å ena sidan strävandena att förhindra alkoholmissbruk och å andra sidan spritbegäret, ej sällan understött av det förvärvs-begär, som aldrig underlåter att ockra på mänsklig svaghet. All erfarenhet visar också, hur svårt det är att genomföra väl avvägd och samtidigt effektiva restriktioner för förtäringssprit, samt hurum som nya restriktiva åtgärder städse synas följas av upptäckter av nya åtkomstmöjligheter. Så snart en väg stänges, blir trycket större på ett annat håll.

Dessa allmänna iakttagelser och erfarenhetsrön äga sin fulla tillämpning jämväl ifråga om sprit och alkoholhaltiga varor, som försäljas från apoteksinrättningar. Den meddelade historiken ådagalägger, att missbruk av apotekens alkoholvaror förekommit redan under föregående århundraden och sålunda långt innan de allmänna restriktionerna erhållit tillnärmelsevis den omfattning och skärpa, de nu äga. Under hela den tid, historiken omfattar, har påfrestningen emellertid uppenbarligen så gott som uteslutande legat på själva apoteken och sålunda ej berört receptutfärdarna. Apotekens försäljning först av spritdrycker och därefter av mer eller mindre begärliga och till rusdryckssurrogat användbara alkoholhaltiga läkemedel har därför måst undan för undan regleras genom allt mer ingripande restriktioner.

Det missbruk av receptutskrivning, som man på senaste tiden fått bevittna, är icke heller något annat än ett nytt vittnesbörd om eller ett nytt uttryck för nämnda långvariga konflikt. Att detta missbruk just nu framträtt, torde få anses tyda på, dels att samhällets skyddsåtgärder gentemot övriga yttringar av olaga rusdryckshantering för närvarande visat sig erbjuda större motstånd än de gjort på denna punkt, dels också måhända särskilt därpå att de restriktiva åtgärderna beträffande apoteken först nu blivit effektiva, varför av denna anledning trycket inriktats på annat håll, på läkare och veterinärer.

Med all sannolikhet måste man även för framtiden räkna med att nya restriktiva åtgärder komma att leda till utfinnandet av nya vägar för deras kringgående och till ökat tryck i nu kända eller nya riktningar. Man måste också utgå från att sådana faktorer som exempelvis folkets allmänna moraliska uppfattning, med vilka varje åtgärd på dessa områden måste räkna, kunna undergå förändringar. Under sådana förhållanden har beredningen kommit till den uppfattningen, att de erforderliga åtgärderna icke böra ensidigt inriktas på att söka stävja de nu kända formerna av receptmissbruk utan väljas så, att de lätt kunna anpassas efter och göras effektiva under ändrade förhållanden. De erforderliga åtgärderna böra icke heller göras

mera ingripande än som oefftergivligt erfordras på grund av beskaffenheten av rådande missförhållanden.

Beredningen har här ovan uttalat, att olika orsaker hava bidragit till uppkomsten av de konstaterade missförhållandena. Det är då också tydligt, att olikartade motåtgärder böra komma till användning. De receptutfärdare, som enligt beredningens förmenande av godtrogenhet eller okunnighet medverkat till missbruket, äro förvisso lojala medborgare, vilka säkerligen komma att samvetsgrant ställa sig till efterrättelse förändrade bestämmelser, av vilka de erhålla del. Beträffande de receptutfärdare åter, vilka medvetet handlat emot lagen, dess anda eller bokstav, vare sig detta skett av förvärvsbegär eller på grund av att de ogilla och ställa sig utanför gällande lagstiftning, räcker det givetvis icke med att utfärda förändrade föreskrifter. I dessa fall kräves det också medel att förskaffa bestämmelserna gehör. Det torde vara uppenbart, att det just varit den högsta medicinska myndighetens avsaknad av dylika medel, som gjort, att missbruket av receptutskrivningsrätten i enstaka fall kunnat få så vidunderliga proportioner, som det i verkligheten fått.

Såsom ovan angivits, har i Sverige endast ett litet fåtal av dem, som äro behöriga att utfärda spritrecept, överskridit lojalitetens gränser, under det att det stora flertalet läkare, veterinärer och tandläkare med berömvärd försiktighet handhaft sin receptutskrivning. Under sådana förhållanden och med den utgångspunkt, beredningen ovan angivit som sin, säger det sig självt, att beredningen måste ställa sig avvisande gentemot de framförda förslagen om att man i vårt land skulle genomföra en fullständig receptkontroll, liknande den, som tillämpats i länder med allmänt rusdrycksförbud eller enbart brännvinsförbud. I dessa länder må ett dylikt system vara icke blott försvarligt utan nödvändigt på grund av där rådande förhållande. Hos oss åter måste det förvisso betecknas som obehövt och olämpligt att införa ett system av blanketter och en på dessa grundad ingående kontroll, vilken beträffande de allra flesta receptutfärdare skulle vara fullkomligt onödig, men som ändock komme att kräva dels ökat arbete av receptutfärdarna, dels också mycken möda och ej obetydliga kostnader för den centrala bokföringen och uppsikten. Ett dylikt system skulle med de förhållanden på detta område, vilka för närvarande äro rådande i vårt land, helt visst kunna sägas innebära endast en vidlyftig papperskontroll, som icke är påkallad.

Ovan har antytts, att den verkliga hittillsvarande bristen enligt beredningens mening icke varit saknaden av en kontinuerlig receptkontroll utan i stället att uppsiktsmyndigheten, medicinalstyrelsen, icke varit utrustad med makt, varigenom den kunnat stävja de uppenbara missbruken. I de fall, då receptutfärdare enligt vad som genom pressen eller på annat sätt blivit känt i alltför stor utsträckning utlämnat spritrecept, har medicinalstyrelsen måst åtnöja sig med att, efter verkställd undersökning, erinra vederbörande om att han bör iakttaga större försiktighet vid receptutfärdandet. Då — såsom i flera fall inträffat — den sålunda varnade läkaren icke blott uraktlåtligt ställa sig den meddelade erinringen till efterrättelse utan också i därefter ingivna skrivelser öppet uttalat, att han ämnade fortsätta med sin recepttrafik, har medicinalstyrelsen saknat befogenhet att vidtaga ytterligare åtgärder och därför varit nödsakad att låta den illojala trafiken fortgå. Det är på denna punkt, som rättelse i främsta rummet bör vidtagas genom att medicinalstyrelsen tillerkännes vidgad befogenhet att ingripa och, om så erfordras, helt förbjuda den illojala receptutskrivningen.

Inskränkningar i befogenheten att utfärda sprit-recept.

Den läkare, veterinärer och tandläkare meddelade befogenheten att utfärda recept å spritdrycker m. m. grundar sig på själva legitimationen. Såväl rusdrycksförsäljningsförordningen som förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. och kungörelsen angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål innehålla stadganden, som tydligt ådagalägga, att man icke förutsett annat, än att prövningen av frågan, huruvida ett spritrecept skulle expedieras eller icke, regelmässigt skulle ske med hänsynstagande allenast till behörigheten hos receptutfärdaren att utfärda dylika recept. Denna regel är dock icke helt utan undantag. Sålunda föreskriver redan rusdrycksförsäljningsförordningen, att expedierandet av spritrecept skall ske »med iakttagande av de särskilda föreskrifter, som därom kunna utfärdas». Och i kungörelsen angående försäljning av spritdrycker m. m. från apoteksinrättning för medicinskt ändamål göras flera, principiellt betydelsefulla inskränkningar i recept-rätten. Där graderas exempelvis behörigheten så, att läkare äger rätt att utskriva recept å spritdrycker, vin och exportöl, veterinär å spritdrycker och vin samt tandläkare endast å spritdrycker till utvärtens bruk. Vidare föreskrives, att sprit för desinfektion av instrument eller för laboratorieändamål får utlämnas allenast för användning av receptutfärdaren själv. Genom dessa bestämmelser har i verkligheten den på legitimationen grundade befogenheten att utfärda spritrecept för expedition å apotek inskränkts och kringskurits.

Behöva och böra behörighetslagarna ändras?

Även om det sålunda redan finnes exempel på att genom administrativa författningar inskränkningar gjorts i behörigheten att utskriva spritdrycker m. m., har beredningen dock ansett sig böra till allvarlig prövning upptaga frågan, huruvida befogenhet för medicinalstyrelsen att inskränka eller förbjuda expedition av spritrecept, som utfärdas av läkare, veterinär eller tandläkare, bör grundas på ändringar i själva behörighetsförfattningarna. Därvid intaga läkarna en särställning såtillvida, att deras behörighet reglerats genom allmän lag, under det att motsvarande bestämmelser för veterinärer och tandläkare meddelats genom administrativa författningar. Den ovan lämnade redogörelsen för behörighetslagens innebörd ådagalägger, att en läkares legitimation kan återkallas endast i fall av viss, kvalificerad brottslighet eller noga angiven, särskild sjuklighet. I övrigt är legitimationen kringgårdad med de starkaste garantier för att skydda dess okränkbarhet. Behörighetslagen innehåller däremot icke någon uppräknning av en läkares rättigheter och skyldigheter i övrigt. I den mån bestämmelser i detta avseende förefinnas, meddelas de genom läkarinstruktionen den 30 december 1911 (nr 163). Förutom stadganden beträffande olika slag av tjänsteläkare innehåller nämnda instruktion vissa allmänna bestämmelser, vilka i detta sammanhang äro av betydelse.

I 56 § föreskrives sålunda, att varje innehavare av läkartjänst eller läkarbefattning *ävensom alla de, vilka eljest utöva läkarkonsten*, äro beträffande utövningen därav ställda under medicinalstyrelsens inseende och pliktiga att efterkomma vad styrelsen i kraft av gällande författningar och instruktioner föreskriver dem; därifrån likväl undantagna lärare vid de medicinska läroverken i vad en var av dem i sådan egenskap åligger. Läkare vid armén och marinen äro endast beträffande utövningen av deras medicinska verksamhet ställda under medicinalstyrelsens inseende.

Läkarens skyldigheter angivas i 59 §, som, bland annat, föreskriver, att det åligger varje läkare, vare sig han är i tjänst anställd eller enskilt meddelar läkarvård, att åt sjuk, som av honom vårdas, meddela de råd och, så

vitt möjligt är, ägna den behandling, som den sjukes tillstånd fordrar och som med vetenskap och beprövad erfarenhet överensstämmer. Vid läkemedels förskrivande åligger det varje läkare att iakttaga vad angående recepts innehåll och form finnes särskilt stadgat.

Enligt beredningens mening kan rätten att å recept utskriva spritdrycker och alkoholhaltiga apoteksvaror icke sägas stå i ett sådant samband med själva behörigheten att utöva läkarkonsten, att bestämmelser, som inskränka förstnämnda rättighet, behöva intagas i behörighetslagen. Dylika bestämmelser torde i stället böra meddelas genom tillägg till de särskilda författningar, som reglera utlämnandet av spritdrycker m. m. samt alkoholhaltiga läkemedel från apoteksinrättningarna. I dessa författningar kunna i stort sett samma regler gälla för läkares, veterinärens och tandläkares ifrågasvarande recept. Att för sistnämnda två grupper särskild lagstiftning icke är erforderlig, följer av det ovan omnämnda förhållandet, att deras behörighet reglerats genom administrativa författningar.

För att medicinalstyrelsen skulle erhålla befogenhet att föreskriva de ifrågasatta inskränkningarna i rätten att utfärda spritrecept har beredningen övervägt, huruvida tillägg till medicinalstyrelsens instruktion vore erforderlig. I den nu gällande instruktionen av den 17 december 1914 (nr 497) med däri senare vidtagna ändringar föreskrives i 9 § följande:

Medicinalstyrelsens instruktion.

»1. Varje innehavare av läkar- eller veterinärtjänst liksom ock alla de, vilka eljest utöva läkar- eller veterinärkonsten, samt tandläkare, apotekare, vid apoteken anställd farmaceutisk personal, sjukgymnaster, fältskärer och barnmorskor äro beträffande utövningen av sin verksamhet ställda under medicinalstyrelsens inseende och pliktiga att efterkomma vad styrelsen i kraft av gällande författningar och instruktioner föreskriver dem. Vad sålunda är stadgat, gäller likväl ej ifråga om lärare, tillhörande de medicinska fakulteterna vid rikets universitet, Karolinska-mediko-kirurgiska institutet, tandläkarinstitutet, veterinärhögskolan samt farmaceutiska institutet, såvitt rör dem i sådan egenskap tillkommande åligganden.

2. Från en var av de under medicinalstyrelsens inseende ställda, i mom. 1 av denna paragraf omförmälda personer äger styrelsen i förekommande fall begära och erhålla upplysningar, förklaringar eller underrättelser.»

Innebörden av dessa bestämmelser är, att alla under medicinalstyrelsens inseende ställda personer äro skyldiga att efterkomma vad styrelsen med stöd av gällande författningar föreskriver. För den händelse därför medicinalstyrelsen i särskilda författningar meddelas befogenhet att föreskriva inskränkningarna i rätten att utfärda spritrecept, äro alla under styrelsens inseende ställda personer pliktiga att efterkomma styrelsens i sådant avseende meddelade beslut. Särskild föreskrift härom i medicinalstyrelsens instruktion torde sålunda icke vara erforderlig.

Icke heller har det synts beredningen nödvändigt att med anledning av de förslag, beredningen framlägger, föreslå sådant tillägg till medicinalstyrelsens instruktion, att styrelsen erhåller särskilt uppdrag att med uppmärksamhet följa företeelserna på här behandlade områden och vidtaga erforderliga åtgärder. Vissertligen skulle medicinalstyrelsen, om beredningens förslag bleve genomförda, erhålla vidgade arbetsuppgifter och ökad befogenhet. Medicinalstyrelsens åligganden ifråga om tillsynen över den allmänna hälso- och sjukvården i riket äro emellertid i instruktionen så formulerade, att de med säkerhet innefatta även de nya eller utvidgade arbetsuppgifter, som föreslås skola anförtros styrelsen.

Omfattningen
av ifrågasatta
inskränkn-
ingar i
rätten att ut-
färda recept å
spritdrycker
m. m.

Den illojala receptutskrivningen har hittills huvudsakligen avsett sprit av olika koncentration samt eau de vie. Anledning har ju saknats att genom någon tillsats till spriten giva den sken av att vara avsedd för medicinsk användning, så länge inga hinder mött att i vilken utsträckning som helst utskrivna recept å ren sprit. Skulle däremot inskränkningar kunna meddelas enbart ifråga om recepten å ren sprit och eau de vie, komme helt säkert de illojala receptutfärdarna att kringgå syftet med dessa inskränkningar genom att förse spriten med tillsatser, som antingen icke i nämnvärd grad försvårade spritens förtäring eller som vore lätta att fränskilja. För vinnande av erforderlig effektivitet är det därför oundgängligen nödvändigt, att ifrågasatta inskränkningar komma att gälla såväl spritdrycker, vin och öl som alkoholhaltiga läkemedel, vilka äro underkastade recepttvång.

Inskränk-
ningarnas art.

Sedan beredningen kommit till den slutsatsen, att medicinalstyrelsen bör meddelas befogenhet att effektivt inskrida gentemot missbruk av receptutskrivning, har det gällt att närmare överväga, huru långt detta ingripande från medicinalstyrelsens sida skall behöva sträcka sig samt i vilka former det bör äga rum. Beredningen vill i detta avseende uttala, att ett detaljerat fastställande av ingripandets olika, möjliga faser icke synes vara erforderligt men att det däremot är nödvändigt, att som slutpunkt för ingripandena meddela rättighet för medicinalstyrelsen att helt avstänga en illojal receptutfärdare från möjlighet att få sina recept å spritdrycker m. m. expedierade å apoteken. Om denna yttersta åtgärd ej skulle kunna tillgripas, kunde man riskera att få se återupprepat, att en receptutfärdare uraktlåter att fästa avseende vid meddelade erinringar och i största möjliga utsträckning söker kringgå de föreskrivna inskränkningarna. Å andra sidan hyser beredningen den bestämda förväntan, att avstängningsbeslut i regel icke skola bliva erforderliga, så framt vederbörande äga kännedom om att ett sådant beslut blir följd, om medicinalstyrelsens erinringar icke ägnas vederbörlig uppmärksamhet och åtlydnad.

Förfaringssättet vid ingripanden från medicinalstyrelsens sida har beredningen tänkt sig skola få ungefär följande olika stadier. Så snart missbruk konstaterats, lämnar styrelsen vederbörande tillfälle att inkomma med förklaring. Med hänsyn till förhållandena kan styrelsen därefter antingen omedelbart föreskriva vissa inskränkningar ifråga om receptutskrivningen och receptens expediering å apoteken eller åtnöja sig med att meddela receptutfärdaren en erinran om skyldigheten att iakttaga större försiktighet. Skulle sålunda meddelade föreskrifter icke lända till åsyftat resultat, kan styrelsen skärpa inskränkningarna och slutligen meddela förbud mot expedierande av vederbörandes ifrågavarande recept.

Arten av de inskränkningar, som medicinalstyrelsen skulle kunna föreskriva, måste avpassas efter de särskilda förhållandena i varje särskilt fall och böra för den skull icke närmare angivas i författningarna. Syftet med desamma skall ju vara att förhindra missbruk men samtidigt göra minsta möjliga intrång i vederbörandes utövning av sin verksamhet. För ernående härav synes det exempelvis i vissa fall kunna vara tillräckligt att föreskriva maximikvantiteter för varje recept eller att sprit för utvärtes användning skall vara tillsatt med sådana ämnen, som så effektivt som möjligt förhindra dess användande till förtäring. I andra fall, särskilt om en receptutfärdare plägar utfärda recept, som expedierats på ett flertal olika apotek å skilda orter i landet, har medicinalstyrelsen möjlighet föreskriva, att recept, utfärdade av denne person, få expedieras endast under förutsättning, att de äro utskrivna på särskilda, av medicinalstyrelsen till bestämt

antal för exempelvis varje månad tillhandahållna blanketter. Om en receptutfärdare utövar sin praktik å en avsides belägen ort med endast en apoteksinrättning, kan det tänkas, att maximikvantitet per månad kan fastställas utan föreskrift om särskilda blanketter. Även dessa och andra särskilda slag av inskränkande åtgärder föreställer sig beredningen skola behöva tillgripas endast i undantagsfall. Såsom ovan nämnts, torde enbart tillvaron av befogenhet att vidtaga åtgärder oftast vara tillräcklig för att stävja missbruken.

En synnerligen viktig fråga, som beredningen ägnat särskild uppmärksamhet, är den, huru medicinalstyrelsen enklast och säkrast skall kunna erhålla upplysningar om att missbruk av receptträten förekommer. Om man genomförde ett kontrollsystem, liknande det norska, och följaktligen underkastade samtliga spritrecept en kontinuerlig granskning hos den centrala uppsiktsmyndigheten, skulle givetvis alla former av missbruk kunna upptäckas och beivras. Skulle apotekens spritrecept på det sätt, som tillämpats vid den för beredningen verkställda undersökningen, exempelvis en gång om året infordras av medicinalstyrelsen, erhöles också möjlighet att konstatera förekommande missbruk. Beredningen avstyrker emellertid införande av en genomförd receptkontroll och anser sig icke heller kunna förordna en årligen återkommande granskning av samtliga spritrecept. Då det vid den företagna undersökningen med full tydlighet framgick, att recepten från ett överväldigande flertal av receptutfärdarna sakna varje intresse ur den synpunkt, som granskningen skulle belysa, komme man genom att medtaga samtliga recept att erhålla ett så stort material, att dess årliga bearbetande skulle kräva avsevärd arbetskraft och ej obetydliga kostnader.

Beredningen har jämväl undersökt, huruvida man skulle kunna bereda medicinalstyrelsen möjlighet att bedöma, huruvida missbruk av receptträten förekomme, genom att ålägga apoteken att månads- eller kvartalsvis till styrelsen insända en sammanfattande redovisning över de expedierade spritrecepten med fördelning efter receptutfärdare. I detta avseende har beredningen emellertid kommit till den slutsatsen, att man även på denna väg riskerar att införa en alltför stor apparat, som icke står i rimligt förhållande till missbrukens förekomst. Skulle nämligen de sålunda lämnade redovisningarna bli till avsett gagn, måste de göras synnerligen detaljerade och bleve därigenom mycket omfattande samt komme att förorsaka oproportionerligt stort arbete för apotekarna, särskilt i större städer eller andra orter, där många olika receptutfärdare utöva praktik.

Då ovan angivna möjligheter för konstaterande av förekommande missbruk sålunda måst utmönstras, återstår knappast någon annan väg än den, som anknyter till den regelmässiga visitationen och inspektionen av apoteksinrättningarna.

Enligt medicinalstyrelsens instruktion, § 5, tillhör det styrelsens inseende över apoteksväsendet att, bland annat, tillse att föreskrivna visitationer anställas och att låta inspektera ej mindre, på särskild anledning, visst apotek än även, tid efter annan, apoteksinrättningarna inom större eller mindre delar av riket. Inspektionen av apoteksinrättningarna förrättas av särskilt förordnade inspektörer vid tidpunkter, som medicinalstyrelsen bestämmer, visitationerna åter förrättas årligen av vederbörande förste provinsialläkare eller, i vissa städer, förste stadsläkare. I Stockholm förrättas visitationen av byråchefen för apoteksärenden inom medicinalstyrelsen. Jämlikt medicinalstyrelsens cirkulär den 6 mars 1919 till samtliga apoteksföreståndare i riket med ändrade föreskrifter angående kontroll över förvaring och användning

Hur skall medicinalstyrelsen erhålla kännedom om eventuella missbruk?

av spritdrycker å apoteksinnrättningarna åligger det inspektor och visitator av apoteksinnrättning att tillse, att kontroll över förrådet av spritdrycker noggrant utövas enligt cirkulärets bestämmelser ävensom att, där försummelse föreligger, härom omedelbart göra anmälan till medicinalstyrelsen. Den 10 maj 1926 utsände medicinalstyrelsen till samtliga apoteksvisitatorer en cirkulärskrivelse, varigenom dessa anmodades att vid årets apoteksvisitationer hava uppmärksamheten riktad på den försäljning, som från apoteken ägde rum av spritdrycker och alkoholhaltiga apoteksvaror efter recept av läkare, veterinärer och tandläkare. Efter förrättningarnas slut skulle visitatorerna till styrelsen inkomma med meddelande, om och i sådant fall efter vilka receptutfärdares ordination anmärkningsvärd försäljning av nämnda varor förekommit, jämte det yttrande i övrigt, som kunde synas lämpligt.

I anslutning till det förfarande, som sålunda redan tillämpats, synes det beredningen ändamålsenligt, att medicinalstyrelsen anmodar inspektörer och visitatorer av apoteksinnrättningarna att vid sina förrättningar ägna särskild uppmärksamhet åt de å apoteken förvarade spritrecepten samt till medicinalstyrelsen anmäla de förhållanden, som kunna synas anmärkningsvärda eller vara förtjänta av närmare undersökning.

Mot denna kontroll kan invändas, att visitation av apoteken verkställas endast en gång under varje år och att det följaktligen mellan tvenne visitationsförrättningar skulle kunna hinna uppstå och utbreda sig ett avsevärt missbruk, om vilket medicinalstyrelsen skulle sakna kännedom. Teoretiskt låter detta visserligen säga sig, men i verkligheten torde det komma att förhålla sig så, att större missbruk av receptträten mycket snart och på olika sätt gör sig märkbart. Genom pressen eller på andra vägar torde dylika missförhållanden snabbt komma till medicinalstyrelsens kännedom. Jämväl de olika orternas nykterhetsnämnder, vilka hava att övervaka nykterhetstillståndet, kunna och skola säkerligen vid behov hos medicinalstyrelsen påkalla särskild undersökning. Ytterligare kunde den åtgärden vidtagas, att de förste provinsialläkare och stadsläkare, som äro apoteksvisitatorer, anmodas att till medicinalstyrelsen anmäla även sådana fall av receptmissbruk, vilka mellan visitationerna komma till deras kännedom.

I redogörelsen för spritreceptens bearbetning har omnämnts, att betydande spritkvantiteter å recept utlämnats från apoteken för användning i viss yrkesutövning. Vanligast äro ifrågavarande recept utställda för »teaterdirektörer», »regissörer», »skådespelare», »cirkusartister» och dylika eller för vissa »fabrikörer» samt för fältskärer, massörer och fotografer. Av receptens beskaffenhet kan man oftast lätt se, att denna sprit i flertalet fall näppeligen är avsedd för medicinsk användning utan oftast erhållits under föregivande, att den skulle användas i vederbörandes yrkesutövning. Bortsett från att det mesta av ifrågavarande sprit i verkligheten torde hava gått till den olaga sprithandeln, kan det sägas, att spritutlämning för lojal yrkesutövning knappast av gällande lagstiftning förutsetts skola ske genom apoteken. Tvärtom angiva författningarna uttryckligen, att apotekens spritutlämning skall avse medicinska ändamål. Till yttermera visso må erinras om att kungörelsen den 18 december 1918 (nr 987) angående försäljning av sprit och andra alkoholhaltiga varor för vissa särskilda ändamål reglerar utlämnandet av just sådan sprit, som här är ifråga, och att försäljning enligt denna kungörelse skall äga rum genom de parti- och detaljhandelsbolag, som omförmålas i rusdrycksförsäljningsförordningen. Sprit till exempelvis fältskärer, juvelerare, fotografer och massörer samt sprit till fotbehandling m. m. försäljes redan nu enligt dessa bestämmelser genom nämnda bolag.

Sprit till
vissa yrkes-
utövare.

Om försäljningen av sprit och alkoholhaltiga varor för yrkesutövning i sin helhet överflyttas till ifrågavarande bolag, kan kontroll erhållas över att endast de kvantiteter utlämnas, som verkligen äro erforderliga. Skulle däremot försäljningen fortfarande i vissa fall ske från apoteken på läkarrecept, är det intet, som hindrar, att samma person hos huru många läkare som helst erhåller recept på en kvantitet, som för varje särskild läkare kan synas rimlig. Varken från läkarnas eller apotekarnas sida förefinnes möjlighet att kontrollera, huru stora sammanlagda mängder, som på detta sätt erhållas.

Beredningen har för den skull ansett sig böra förorda, att sådana bestämmelser införas i författningarna, att det tydligt framgår, att sprit, som är avsedd för yrkesutövning, icke får utlämnas från apoteksinrättning. Några nya bestämmelser angående formerna för sådant utlämnande genom de i rusdrycksförsäljningsförordningen omförmälda bolagen äro icke erforderliga. Hos kontrollstyrelsen har beredningen inhämtat, att de hittills tillämpade reglerna för sprittilldelning jämlikt bestämmelserna i nämnda kungörelse kunna finna tillämpning även beträffande de yrkesidkare, som hittills erhållit sprit på läkarrecept. Motsvarande bestämmelser ifråga om sådana alkoholhaltiga varor, som avses i förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m., böra enligt beredningens mening av medicinalstyrelsen utfärdas med stöd av 4 § i nämnda förordning.

På ungefär samma sätt som ifråga om sprit till yrkesutövare förhåller det sig med sprit och eau de vie, som på läkarrecept utlämnas till fartygsförråd. Sistnämnda sprit och eau de vie utskrives säkerligen oftast för fartyg i utländsk trafik och mot uppvisande av skeppsbok eller annan handling, som styrker behovet. Intet hindrar emellertid heller i dessa fall, att samma handlingar uppvisas för flera olika läkare och att en i och för sig rimlig kvantitet på sådant sätt blir flerdubblad. Kontroll häröver kan erhållas först genom att en enda myndighet eller institution övervakar tilldelningen och fastställer kvantiteten. Uttagen kunna däremot väl tillåtas äga rum genom olika systembolag i de hamnar, som vid skilda tidpunkter anlöpas. För sådan viktigare hamnplats, där rusdrycksförsäljningsbolag icke finnes, torde särskilda åtgärder böra vidtagas för att underlätta möjligheterna att erhålla spritdrycker till fartygsförråd.

Beredningen anser sig på ovan angivna skäl böra förorda bestämmelser, enligt vilka spritdrycker till fartygsförråd icke få utlämnas från apoteksinrättningarna. Därav följer, att det legitima behov av spritdrycker, som på detta område utan tvivel förefinnes, istället tillgodoses jämlikt föreskrifterna i nyssnämnda kungörelse, d. v. s. efter ansökan hos kontrollstyrelsen. Beredningen har även i detta hänseende hos kontrollstyrelsen inhämtat, att hinder från dess sida icke möta för att på ett rationellt sätt ordna den nödvändiga tilldelningen av spritdrycker till fartygsförråd. De särskilda föreskrifter, som synas vara erforderliga för reglerandet av spritutlämning till fartygsförråd, böra enligt beredningens mening utfärdas av kontrollstyrelsen.

Ovan har upprepade gånger framhållits, att stora svårigheter möta, då det gäller att avgöra, huruvida sprit, som utlämnats på veterinärrecept, missbrukats. Att åtskilliga veterinärer i allt för stor utsträckning använt sig av befogenheten att utfärda dylika recept, har dock framhållits. Likaledes hava omnämnts framförda förslag om att sprit för veterinära behov skulle underkastas särskild denaturering.

Beredningen har för sin del kommit till den slutsatsen, att den granskning av recepten, vilken enligt dess förslag skall verkställas genom apoteks-

Sprit till
fartygsförråd.

Sprit för
veterinära
behov.

inspektörer och apoteksvisitatorer, med nödvändighet kommer att röja de fall, då veterinärer i större utsträckning, än som kan anses rimligt i förhållande till vederbörandes allmänna praktik, utfärdat spritrecept. I sådana fall bör medicinalstyrelsen hava samma möjlighet att inskrida och föreskriva inskränkningar eller avstänga, som den föreslås skola erhålla ifråga om läkare och tandläkare.

Beträffande den för veterinära ändamål avsedda spriten torde, såsom från flera håll föreslagits, särskild denaturering kunna sättas ifråga. Några hinder för ett dylikt förfarande torde icke få anses föreligga, för den händelse lämpliga denatureringsmedel kunna utfinnas. Beredningen har icke kunnat till närmare prövning upptaga denna fråga utan vill allenast uttala önskvärdenheten av att medicinalstyrelsen inom den närmaste framtiden ville undersöka, huruvida och i sådant fall med vilka medel sprit för veterinära ändamål skulle kunna denatureras. Därjämte vill beredningen förorda, att medicinalstyrelsen måtte närmare utreda, huruvida icke veterinärspriten skulle kunna på lämpligt sätt färgas, exempelvis med metylenblått, för att densamma därigenom lätt skall skiljas från sprit, som är avedd för förtäring, och missbruk måhända även på sådant sätt motverkas.

2. Rörande försäljningen av alkoholhaltiga apoteksvaror ("droppar").

Förekommer
missbruk av
»droppar»?

I stort sett torde kunna sägas, att 1918 års lagstiftning angående alkoholhaltiga apoteksvaror medfört synnerligen gynnsamma resultat. Det betydande missbruk av »droppar», som tidigare under årtionden förekommit och inom vissa delar av landet åstadkommit verkligt ohägn, har genom recepttvånget för flertalet av de »droppar», som tidigare använts såsom rusdryckssurrogat, trängts tillbaka. Numera kan det därför knappast sägas, vilket också av den verkställda undersökningen bestyrkes, att missbruk i större utsträckning och med avsevärda, socialt menliga följder förekommer ifråga om apoteks-försäljningen i handköp av alkoholhaltiga apoteksvaror. Därmed är dock icke sagt, att förhållandena i alla avseenden skulle vara tillfredsställande. Tvärtom visar undersökningen, att åtminstone beträffande ett slags »droppar», de så kallade malörtsdropparna, försäljning förekommer i så stor utsträckning, att man väl kan tala om verkligt missbruk. Ifrågavarande »droppar» försäljas mest i städerna Stockholm och Göteborg samt i de nordliga delarna av landet, men nästan över hela riket är försäljningen av malörtsdroppar större än som torde stå i rimligt förhållande till denna varas medicinska betydelse. Försäljningen av malörtsdroppar kan alltså icke — i motsats mot vad som ofta antagits — sägas vara en isolerad Stockholmsfråga utan berör även stora delar av landet i övrigt. Andra i beredningens beräkningar medtagna »droppar» förekomma däremot med betydligt olika frekvens inom olika landsändar. I redogörelsen för undersökningen rörande »dropp-handeln» har beredningen angivit, vilka slag av alkoholhaltiga apoteksvaror, som av densamma medtagits i redovisningen. Tillsammans hava inom hela riket i medeltal för åren 1924—1926 försålts 34 903 kilogram av dessa slags »droppar». Med den relativt höga alkoholhalt, som är utmärkande för flertalet av ifrågavarande »droppar», torde man kunna beräkna, att densamma motsvara minst 40 000 liter brännvin, och av denna kvantitet torde en

mycket stor del icke hava kommit till användning såsom läkemedel utan såsom rusdryckssurrogat. Även om »droppmissbruket», såsom ovan nämnts, kan sägas hava avsevärt minskats genom det recepttvång, som gällande lagstiftning infört, kvarstår dock sålunda så mycket därav, att ytterligare åtgärder för dess bekämpande äro fullt motiverade.

I detta sammanhang anser sig beredningen böra framhålla, att inom vissa delar av landet »dropphandeln» uppenbarligen lämnar den tillgång på ersättning för oåtkomlig laglig förtäringssprit, som inom andra delar av riket erhålles genom receptsprit. Så är exempelvis av allt att döma fallet i stora delar av Norrland samt i vissa delar av Småland. Å andra sidan är det påfallande, att särskilt Malmöhus län, som har en betydande försäljning av receptsprit, nästan helt saknar »dropphandel». En särställning intager Stockholms stad, som både har den största försäljningen av receptsprit och en betydande »dropphandel». Detta förhållande torde tillräckligt förklaras genom en hänvisning till den särskilda påfrestning i detta avseende, som vissa storstadens befolkningslager åstadkomma.

Den av beredningen sammanställda översikten över den historiska utvecklingen av apotekens försäljning av alkoholhaltiga läkemedel innehåller några detaljer, som torde förtjäna att särskilt understrykas.

Det är sålunda exempelvis påfallande, att under minst ett halvt sekel ända fram till kristiden pågått en oavbruten strid mellan å ena sidan apotekarkärens strävan att hålla apoteken så fria som möjligt från försäljning av rena rusdryckssurrogat och å andra sidan vissa befolkningslagers åtrå att åtkomma dylika varor. I den striden måste apotekarna intaga den svagaste ställningen, så länge de endast hade att lita till sitt subjektiva omdöme i varje särskilt fall, och då det därjämte aldrig kunde undgås, att understundom hänsyn till apotekens omsättning inverkade på försäljningens storlek. Att därför inom stora områden av landet »droppförsäljningen» skulle taga stora proportioner, är blott naturligt och kunde icke förebyggas på annat sätt än genom den radikala åtgärden att lägga alla egentliga »droppar» under recepttvång.

Åt ett annat förhållande giver också historiken stark belysning, det nämligen att »dropphandeln» omfattning på de enskilda apoteken i högsta grad är beroende av den personliga uppfattning rörande denna handel, som apotekets innehavare tillägnat sig. Samma iakttagelse kan man icke undgå att göra, då man tager del av meddelanden från de norrländska nykterhetsnämnderna. I det ena fallet efter det andra omtalas sålunda, att en bestämd förändring i ena eller andra rikningen inträtt i samband med ombyte av apoteksinnehavare. En verkligt intresserad apoteksinnehavare kan måhända, utan några föreskrifter alls, förhindra missbruk genom droppförsäljning från sitt apotek. Å andra sidan måste föreskrifter, som lämna avgörandet, huruvida »droppar» skola utlämnas eller ej, till den expedierandes omdöme, dels medföra stor olikformighet, beroende på strängheten i vederbörandes uppfattning av hithörande frågor, dels också tillåta, att under särskilda påfrestningar ett ingalunda obetydligt missbruk kan utbreda sig.

I fackpressen hava ingalunda saknats talesmän för den uppfattningen, att det riktigaste vore att borttaga nu gällande föreskrifter om recepttvång på »droppar» och ersätta dem med bestämmelser, varigenom ansvaret för att missbruk ej komme att äga rum lades på apotekarna. Man har framhållit exempel på flera alkoholhaltiga läkemedel, vilka nu äro underkastade recepttvång, och gjort gällande, att inga som helst faror skulle förefinnas, för den

Erfarenheter
av den histo-
riska utveck-
lingen.

Bör recept-
tvånget lättas?

händelse apotekarna lämnades frihet att avgöra, i vilka fall utlämnande utan recept av sådana varor skulle kunna äga rum.

Även om på det hela taget den nutida apotekarkärens lojalitet icke bör dragas i tvivelsmål, förefaller det dock, som om dylika synpunkter stode i bestämd strid mot vad tidigare vunnen erfarenhet vitsordar. Ända sedan år 1876 har det rätt förbud att från apotek utlämna alkoholhaltiga läkemedel, »såvida anledning förekommer att antaga, att desamma äro ämnade att såsom rusgivande medel användas». Och i nu gällande förordning stadgas, att, om alkoholhaltig apoteksvara »kan antagas vara ämnad att användas såsom rusgivande medel, må utlämnande av sådan vara ej äga rum». Dessa bestämmelser till trots förekom förr »dropphandel» i stor skala och med betydande sociala olägenheter som följd inom vissa delar av riket ända fram till och under kristiden. Bestämmelserna i 1918 års förordning hava icke heller hindrat, att vissa av de från recepttvånget undantagna »dropparna» försålts i sådan utsträckning, att missbruk måste sägas vara påtagligt. Med konstaterandet härav har beredningen icke velat anmärka på apotekarkärens handhavande av sin uppgift på detta område. Den har allenast velat fastslå, att inga skäl, hämtade bland de lärdomar, som hittillsvarande erfarenheter kunna erbjuda, tala för att utsikt finnes till att erhålla klanderfria förhållanden på »dropphandelns» område genom att borttaga de generellt normerande bestämmelserna om recepttvång och ersätta dem med föreskrifter, som medgiva den expedierande fri provningsrätt, huruvida utlämnandet skall äga rum eller ej. Icke minst ur apotekarkärens egen synpunkt synes det beredningen vara mest fördelaktigt, om man kan undgå det stora personliga ansvar och obehag, som en dylik provning utan tvivel måste medföra.

Principerna
i gällande
lagstiftning.

Så vitt beredningen kan finna, tala alla skäl för den uppfattningen, att 1918 års lagstiftning bygger på riktiga principer och att dess tillämpning i stort sett också givit goda resultat.

Den ledande grundsatsen i 1918 års förordning angående alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. är, att *alla* sådana alkoholhaltiga apoteksberedningar, som kunna missbrukas i berusningssyfte, skola vara underkastade recepttvång. För beredningar med mer än tio viktprocent alkohol få undantag härifrån göras endast för särskilda, av medicinalstyrelsen angivna beredningar, vilka icke synas kunna missbrukas. Jämväl för beredningar med högst tio viktprocent alkohol kan recepttvång föreskrivas. För att möjliggöra anpassning efter växlande förhållanden har medicinalstyrelsen ålagts att periodiskt, minst vart tredje år, granska och kungöra förteckning över de beredningar, som skola undantagas från recepttvång eller underläggas detsamma. Medicinalstyrelsen har jämväl meddelats befogenhet att i övrigt utfärda »de föreskrifter, som kunna finnas erforderliga för att förebygga varornas missbrukande i berusningssyfte».

Dessa grundsatser i gällande förordning synas beredningen vara ändamålsenliga och stå i god överensstämmelse med de syften, som utmärka hela vår lagstiftning ifråga om alkoholhaltiga varor. Någon anledning att frångå desamma och återvända till bestämmelser, vilka övergivits just därför, att de visat sig vara ineffektiva, kan icke förefinnas.

Resultat av
1918 års
lagstiftning.

Då man alltjämt nödgas konstatera, att missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror förekommer, må man emellertid icke förgäta, att ifrågavarande missbruk helt visst skulle hava erhållit en helt annan utsträckning under de senaste tio åren, för den händelse 1918 års lagstiftning icke kommit till stånd. Under denna period har ju den nuvarande restriktiva lagstiftningen ifråga om den till förtäring avsedda spriten blivit genomförd. Påfrestningarna

på apoteken skulle därför under denna tid hava blivit helt andra och svårare än tidigare, om icke recepttvånget införts. Resultaten av gällande lagstiftning måste därför bedömas icke blott genom jämförelse med tidigare förhållanden — varvid en avsevärd förbättring kan konstateras — utan jämväl med tanke på huru förhållandena på detta område skulle hava kunnat gestalta sig, om denna lagstiftning icke blivit genomförd. Vid överbäggande härav torde varje omdömesgill undersökare komma till den slutsatsen, att det var en synnerligen välbetänkt och gagnande åtgärd, som vidtogs genom utfärdandet av 1918 års förordning angående alkoholhaltiga apoteksvaror.

Även om man ansluter sig till principerna i gällande lagstiftning, skulle det väl kunna tänkas, att en revision ifråga om detaljer vore påkallad. Det åt beredningen meddelade uppdraget innebär också en undersökning rörande behovet av en dylik revision.

Vid överbäggandet av frågan, huruvida själva förordningen behöver omarbetas och nya bestämmelser, riktade mot »dropphandeln», införas i densamma, har beredningen dock kommit till den slutsatsen, att förordningen alltjämt torde få anses motsvara de berättigade krav, som kunna ställas på en lagstiftning av detta slag.

Den erbjuder tillräckligt effektiva medel för att verksamt kunna förhindra missbruk, och den har jämväl öppnat möjlighet för den smidighet i tillämpningen, som på detta område torde vara särskilt nödvändig. Förordningen kan därför enligt beredningens förmenande bibehållas oförändrad.

I ett avseende kan det synas, som en brist förefunnes ifråga om tillämpningen av gällande lagstiftning. Det är nämligen icke på något sätt sörjt för att medicinalstyrelsen erhåller kännedom om det missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror, som kan förekomma inom skilda delar av landet. Någon redovisning för kvantiteterna tillverkade alkoholhaltiga beredningar insändes icke till styrelsen. Inspektörer och visitatorer för apoteken hava icke heller erhållit i uppdrag att vid sina förrättningar undersöka omfattningen av apoteksinrättningarnas beredning av »droppar» och meddela sina iakttagelser till styrelsen.

Ifråga om utskrivningen av recept å spritdrycker m. m. har beredningen föreslagit, att medicinalstyrelsen skulle giva apotekens inspektörer och visitatorer i uppdrag att regelbundet undersöka förhållandena i detta avseende och till styrelsen anmäla anmärkningsvärda omständigheter. Ett liknande förfaringssätt torde böra tillämpas ifråga om försäljningen utan recept av alkoholhaltiga apoteksvaror. Genom en dylik, årligen återkommande granskning, vars resultat inberättas till medicinalstyrelsen, torde styrelsen erhålla tillräcklig kännedom om förhållandena på ifrågavarande område för att kunna ingripa mot varje uppspirande missbruk. Det torde därför enligt beredningens förmenande icke heller ifråga om omfattningen av »droppberedningen» vara erforderligt att föreskriva någon särskild redovisning från apoteken till medicinalstyrelsen.

Hittills hava samtliga bestämmelser angående recepttvång för vissa alkoholhaltiga beredningar och särskilda försäljningsrestriktioner för andra erhållit giltighet för hela riket. Den av beredningen föranstaltade undersökningen har emellertid tydligt ådagalagt, att vissa slag av »droppar» i anmärkningsvärt hög grad försäljas inom vissa områden, under det att de praktiskt taget alls icke efterfrågas inom andra landsdelar. I dylika fall synes det, som om den lämpligaste och bästa åtgärden skulle vara, att recepttvånget bestämdes skola gälla allenast inom vissa områden, exempelvis ett eller flera

Behöver gällande lagstiftning revideras?

Hur skall medicinalstyrelsen underrättas om missbruk?

Inskränkningar av lokal art.

län. Full rätt att så förfara har medicinalstyrelsen på grund av bemyndigandet i 4 § av 1918 års förordning. Vad som avhållit från dylikt lokalt recepttvång, torde hava varit svårigheten att uppdraga gränserna på ett lämpligt sätt, ävensom hänsynen till att likformighet på detta område i allmänhet bör råda. Enligt beredningens förmenande kunna dylika invändningar icke vara avgörande. Varor, som missbrukas i Norrland, behöva icke läggas under recepttvång i södra Sverige, där blott obetydliga mängder försäljas, och tvärtom.

Givetvis kan beredningen icke angiva, i vilka fall dylikt lokalt recepttvång nu skulle kunna införas. Den frågan tarvar en närmare undersökning genom medicinalstyrelsen. Beredningen har endast velat som sin mening betona, att frågan torde vara förtjänt av övervägande och att några formella hinder att gå denna väg icke förefinnas.

Sänkning av alkoholhalten i vissa beredningar.

I den ovan meddelade redogörelsen över missförhållanden, som framträtt efter år 1918, omnämnes, bland annat, att såväl inom medicinalstyrelsen som inom apotekarsocietetens direktion intresse visats för åstadkommande av en spritsvag beredning, som skulle ersätta malörtsdroppar i den sammansättning dessa nu hava. Vidare har den vanliga beredningen sprit och glycerin, stundom med tillsats av rosenvatten, på de senare åren undergått den förändringen, att glycerinhalten ökats i avsevärd grad.

Utan att taga ståndpunkt till de särskilda slagen av dylika varor vill beredningen giva sin anslutning till tanken på att alkoholhalten uti de »droppar», som å apoteken försäljas i handköp, i lämpliga fall och, då sådant med hänsyn till läkemedlets beskaffenhet är möjligt, bör sänkas. Redan 1911 års nykterhetskommitté framhöll i motiven för nu genomförda lagstiftning, att i samband med införandet av recepttvång övergången till mera invändningsfria medel på lämpligt sätt borde underlättas, exempelvis genom ändrande av sammansättningen. Kommittén förordade jämväl särskilda upplysningsåtgärder (upprättandet genom medicinalstyrelsens försorg av förslag till lämpliga husapotek för personer och orter långt bort från läkare och apotek, utarbetande av lämpliga bruksanvisningar m. m.). Denna sak ansåg nykterhetskommittén så behjärtansvärd, att den ville förordade ett utvidgande av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd med en speciell representant för här åsyftade hälsovårds- och folkupplysningsintresse.

Beredningen ansluter sig, som nämnts, till de av nykterhetskommittén framförda synpunkterna rörande läkemedlens sammansättning och vill därjämte även för sin del förordade, att medicinalstyrelsen jämväl för framtiden måtte ägna uppmärksamhet åt frågan om särskilda upplysningsåtgärder på detta område.

Sammanfattning rörande »droppförsäljningen».

Beträffande försäljningen av alkoholhaltiga apoteksvaror hyser beredningen alltså den uppfattningen, att gällande lagstiftning icke behöver revideras med hänsyn till de varor, som försäljas utan recept. Rörande den ändring i denna lagstiftning, som blir nödvändig ifråga om på recept försålda alkoholhaltiga apoteksvaror, har beredningen i annat sammanhang uttalat sig. Då medicinalstyrelsen inom kort torde komma att utfärda ny förteckning över sådana alkoholhaltiga apoteksvaror, som skola undantagas från recepttvång, torde man kunna förvänta, att preparatet Tinctura absinthii compocita, sådant detsamma enligt gällande farmakopé är sammansatt, icke kommer att medtagas å listan över de preparat, som under vissa villkor få försäljas utan recept. I vilken mån revision i övrigt av ifrågavarande förteckning omedelbart bör äga rum, torde böra ankomma på medicinalstyrelsens pröv-

ning. De till beredningen överlämnade uppgifterna från rikets apoteks-
inrättningar kunna säkerligen lämna viss vägledning vid undersökningen
av frågan, huruvida ytterligare något preparat bör underkastas recepttvång
för hela riket eller för visst område, liksom vid övervägande, huruvida
i övrigt särskilda föreskrifter till förebyggande av missbruk äro erfor-
derliga.

Såsom ovan framhållits, hemställer beredningen, att medicinalstyrelsen
måtte beredas möjlighet att genom vederbörande inspektörer och visitatorer
erhålla kontinuerlig kännedom om omfattningen av »droppförsäljningen» å
apoteken. Genom vidtagande av denna åtgärd kommer enligt beredningens
förmenande den väsentligaste hittills förefintliga bristen på detta område
att bli avhjälpt.

Beredningens hemställan.

Med stöd av den utredning, som av beredningen verkstälts och under
åberopande av de skäl, som sålunda angivits, får 1926 års rusdryckslag-
stiftningsberedning, med överlämnande av förslag till vissa författnings-
ändringar, därjämte hemställa,

att medicinalstyrelsen måtte anbefallas att med stöd av stadgandet i 4 §
av förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) angående handel med alkohol-
haltiga apoteksvaror m. m. ifråga om alkoholhaltiga varor, som avses i
nämnda förordning, utfärda föreskrifter motsvarande dem, vilka beredningen
föreslagit skola beträffande spritdrycker, som uppenbarligen äro avsedda för
användning i annan persons än receptutfärdarens yrkesutövning, införas i
§ 6 mom. 2 av kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning
av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål;

att medicinalstyrelsen likaledes måtte anbefallas att genom särskild in-
struktion eller på annat sätt giva de inspektörer och visitatorer, vilka skola
inspektera eller visitera apoteksinrättningarna i riket, i uppdrag att — in-
spektörerna vid sina förrättningar, visitatorerna såväl vid årliga visitationer
som då förhållandena eljest så påkalla — ägna särskild uppmärksamhet åt
dels apotekens försäljning på recept av spritdrycker, vin och exportöl samt
alkoholhaltiga apoteksvaror m. m., *dels* apotekens beredning av sådana alkohol-
haltiga apoteksvaror, vilka enligt gällande bestämmelser få försälas utan
recept, ävensom att till medicinalstyrelsen anmäla sådana förhållanden på
ifrågavarande områden, vilka synas anmärkningsvärda eller förtjäna när-
mare undersökning; samt

att kontrollstyrelsen måtte anbefallas att för tilldelning av spritdrycker
till fartygsförråd utfärda erforderliga bestämmelser.

Speciell motivering.

Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av förordningen den 1 juli 1918 (nr 639) angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m.

7 §.

Denna paragraf är i sin helhet ny och avser att utrusta medicinalstyrelsen med befogenhet att inskrida gentemot receptutfärdare, som uppenbarligen missbrukat sin behörighet på hithörande område. Missbruket kan enligt lydelsen konstateras antingen ifråga om varor, som avses i denna förordning, eller beträffande spritdrycker m. m., vilkas utlämnande regleras genom kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål. Det har nämligen syntts beredningen vara riktigast att möjliggöra ingripande mot hithörande missbruk, vilka former detta än tagit sig, och det kan icke anses lämpligt att göra bestämmelserna sådana, att inskränkningar ifråga om varor, som avses i denna förordning, skulle kunna äga rum, först då receptutskrivning av sådana varor påkallar ingripande. Om så bleve fallet, hade en illojal receptutfärdare möjlighet att först missbruka receptutskrivningen av det ena slaget varor och, när detta hindrades, övergå till det andra slaget för att först därefter kunna helt hindras att fortsätta den illojala receptutskrivningen.

Medicinalstyrelsens förbud mot eller inskränkningar beträffande expediering av viss receptutfärdares recept kunna enligt beredningens förslag gälla allenast sådana varor, som äro underlagda recepttvång. Skulle det komma att visa sig, att varor, som för närvarande äro undantagna från recepttvång, missbrukas i berusningssyfte, äger medicinalstyrelsen befogenhet att omedelbart föreskriva, att desamma få utlämnas endast mot vederbörligt recept.

8 §.

Enda ändringen i denna paragraf, som motsvarar förordningens nuvarande 7 § är, att den nya 7 § intagits bland de paragrafer, mot vilkas stadganden brott skall straffas enligt denna paragraf.

9—14 §§.

Dessa paragrafer äro likalydande med de nuvarande 8—13 §§. Ändringen av nummer är försäkad av den nya paragrafens tillkomst.

Förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av kungörelsen den 27 juli 1923 (nr 342) angående försäljning av spritdrycker, vin och exportöl å apoteksinrättning för medicinskt ändamål.

5 §.

Denna paragraf, som är nytillkommen, motsvarar för spritdrycker m. m. 7 § i förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. beträffande i denna förordning avsedda varor. De ovan angivna skälen för där given formulering äga sin fulla tillämpning även beträffande denna paragraf.

6 §.

1 mom. är likalydande med nuvarande 5 §. 2 mom. är helt nytt och avser att förbjuda utlämnande från apoteksinrättning av dels spritdrycker, som äro avsedda för annan persons än receptutfärdarens yrkesutövning, dels spritdrycker, vin och exportöl, som å recept utskrivits för fartygsförråd.

Motsvarande bestämmelser ifråga om sådana för yrkesutövning avsedda alkoholhaltiga varor, som avses i förordningen angående handel med alkoholhaltiga apoteksvaror m. m., hemställer beredningen, att medicinalstyrelsen måtte anbefallas utfärda med stöd av 4 § i nämnda förordning.

7—8 §§.

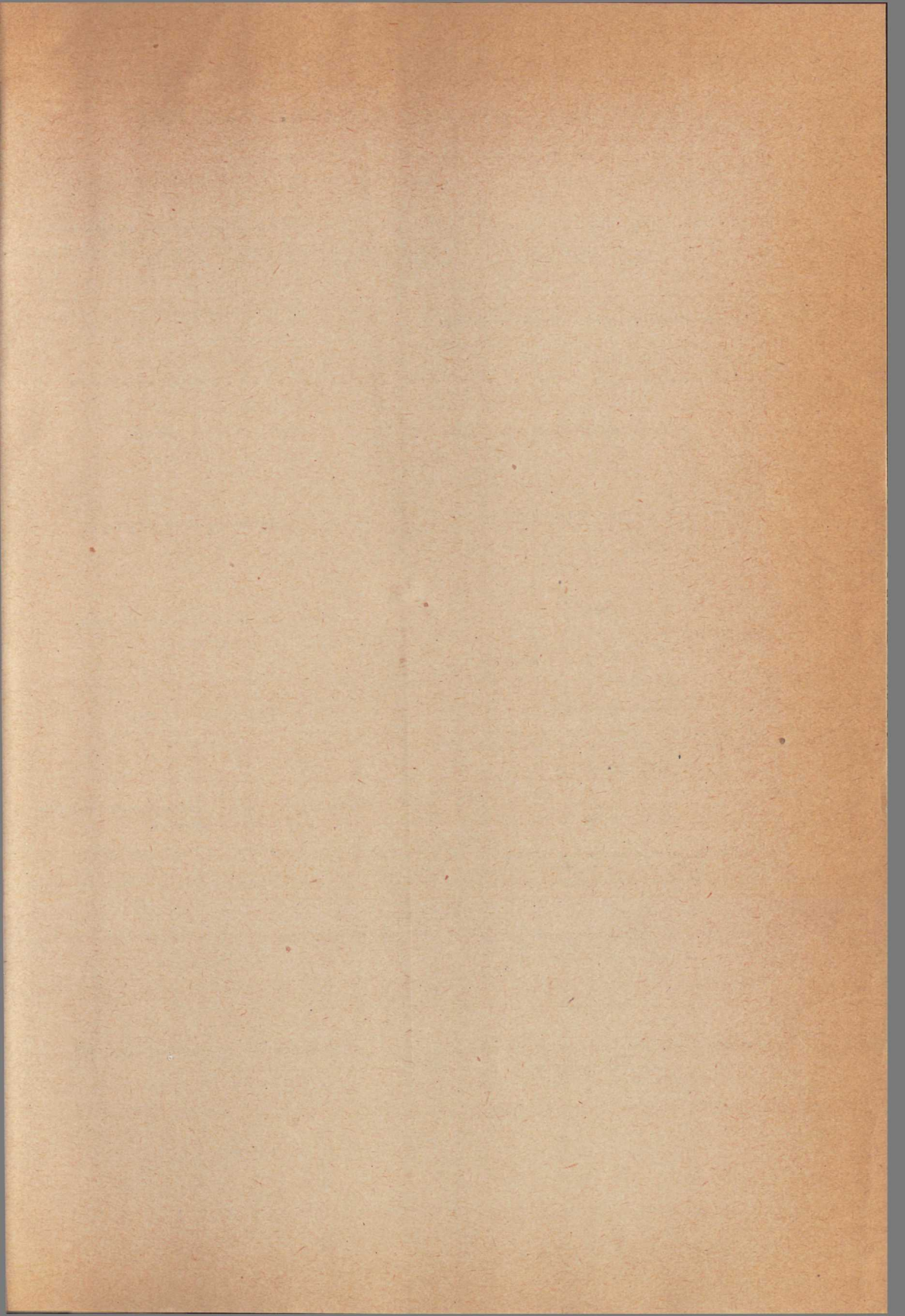
Dessa paragrafer äro likalydande med de nuvarande 6—7 §§. Den ändrade numreringen beror på tillkomsten av en ny paragraf.

Innehåll.

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för finansdepartementet</i>	3
<i>Författningsförslag</i>	5
<i>Motivering:</i>	
Statsrådsprotokollet den 23 september 1926	9
Historik över apotekens försäljning av sprit och sprithaltiga läkemedel samt över missbruket av sådana varor och däremot vidtagna åtgärder	10
Missförhållanden ifråga om »dropphandel» och spritrecept, vilka framträtt efter utfärdandet av gällande lagstiftning	50
1. »Dropphandeln»	50
2. Spritrecepten	60
Gällande lagstiftnings innebörd	81
Av beredningen föranstaltade eller verkställda undersökningar	93
1. Bearbetning av spritrecepten	93
2. Apotekens inköp och försäljning av sprit och eau de vie	117
3. Undersökning rörande »dropphandeln» å apoteken	125
Allmän motivering för beredningens förslag	134
1. Rörande befogenheten att å recept utskriva spritdrycker och alkohol- haltiga läkemedel	134
2. Rörande försäljningen av alkoholhaltiga apoteksvaror (»droppar»)	146
Beredningens hemställan	151
Speciell motivering	152

Bilaga:

Lagstiftningen angående apotekssprit m. m. i Norge och Finland (ej tryckt).

Statens offentliga utredningar 1927

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Yttranden i anledning av processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. [15]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [2]
1926 års pensionsutredning. Betänkande med förslag till ny civil pensionslag m. m. [8]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Förslag till åtgärder gentemot missbruk av alkoholhaltiga apoteksvaror m. m. [16]

Socialpolitik.

Utredningar till belysande av arbetsfredsfrågan. [4]
Allmänna principer för en ny gruvlagstiftning. [14]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med förslag till lag om vissa av landsting eller kommuner drivna sjukhus m. m. [3]
Betänkande med förslag till lag om sinnessjuka och om undersökning angående sinnesbeskaffenhet m. m. [10]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda egna-nämsverksamheten. [12]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. åtgärder för tryggande av skogsvårdsstyrelsernas ekonomi m. m. [1]

Industri.

Hussvampen och konservering av trä mot röta. [9]

Handel och sjöfart.

Betänkande ang. sjöfartsavgifter. [7]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

1924 års bankkommittés betänkande. [11]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande och förslag rörande den andliga vården vid armén. [5]
Supplement nr 3 till Sverges familjenamn 1920. [6]
Betänkande med förslag ang. vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan. [13]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.